

ESKİŞEHİR OSMANGAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
EĞİTİM YÖNETİMİ, TEFTİŐİ, PLANLAMASI VE EKONOMİSİ BİLİM
DALI

**TÜRKİYE'DEKİ YÜKSEKÖĞRETİM KURUMLARINDA HESAP
VEREBİLİRLİK VE AKADEMİK ÖZGÜRLÜK**

Didem DOĞAN

Doktora Tezi

Danışmanı: Prof. Dr. Ahmet AYPAY

Eskişehir, 2015

Teşekkür

Bu araştırmanın gerçekleştirilmesinde büyük katkısı olan, değerli görüş ve önerileri ile yolumu aydınlatan, ufkumu açan ve her türlü bilimsel yardımı esirgemeyen değerli hocam, danışmanım Sayın Prof. Dr. Ahmet AYPAY' a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Tezimin her aşamasında gerekli kontrolleri yaparak geri bildirimler veren desteklerini üzerimden hiç esirgemeyen, Saygıdeğer Hocalarım Prof. Dr. Cemil YÜCEL'e ve Doç. Dr. Adnan BOYACI' ya teşekkürlerimi sunarım.

Doktora sürecinde değerli bilgilerini paylaşarak ufkumu açan beni yetiştiren Değerli Hocalarım Prof. Dr. Selahattin TURAN'a, Prof. Dr. Mehmet ŞİŞMAN'a, Prof. Dr. Servet ÖZDEMİR'e ve Doç. Dr. Erdal GÜMÜŞ'e teşekkürlerimi sunarım.

Araştırmama görüşleriyle destek veren değerli hocalarım Yrd. Doç. Dr. Mustafa SEVER'e, Prof. Dr. Seyit AVCI' ya, Doç. Dr. Figen AKÇA'ya, Yrd. Doç. Dr. Gökhan ARASTAMAN'a, Yrd. Doç. Dr. Kamil YILDIRIM'a, Yrd. Doç. Dr. Ayşe KIZILDAĞ'a teşekkürlerimi sunarım.

Bütün hayatım boyunca sevgilerini, maddi ve manevi desteklerini benden esirgemeyen, eğitim hayatımda her zaman beni motive eden çok kıymetli anneme ve babama, çalışmalarım sırasında büyük fedakârlıklar gösteren ablalarım Uzman Psikolog Rahime EKER'e, Hatice ÖZKAN'a ve kardeşim İbrahim İLKKETENCİ'ye tüm kalbimle teşekkür ederim.

Ayrıca araştırmam boyunca beni yalnız bırakmayan, çalışmamın her aşamasında hoşgörü ve sabırla desteğini gördüğüm ve güvenini hissettiğim sevgili eşim Ali Fahri DOĞAN'a, değerli ailesine ve sevgili kızım Meryem'e sonsuz teşekkür ederim.

Türkiye’deki Yükseköğretim Kurumlarında Hesap Verebilirlik ve Akademik Özgürlük

Özet

Amaç: Bu araştırmanın amacı; Türkiye'deki devlet üniversitelerinde görev yapan akademisyenlerin görüşlerine göre yükseköğretim kurumlarındaki hesap verebilirlik uygulamalarını ve akademik özgürlükleri değerlendirmektir.

Yöntem: Bu çalışmada ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmada “Yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirlik ölçeği” ile “Akademik özgürlük ölçeği” olmak üzere iki ölçme aracı kullanılmıştır. Ölçme araçlarını geliştirme sürecinde açıklayıcı ve doğrulayıcı faktör analizleri yapılmıştır.

Araştırmanın evreni Türkiye’deki yükseköğretim kurumlarında görev yapan 141.674 akademisyenden oluşmaktadır. Araştırmanın örnekleminde ise tabakalı örnekleme yöntemi ile seçilen 12 devlet üniversitesinde görev yapan 790 akademisyen yer almaktadır.

Bulgular: Akademisyenler yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirlik uygulamalarını ve akademik özgürlükleri ortalamanın altında değerlendirmişlerdir. Akademisyenlerin yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirliğe ilişkin görüşleri arasında cinsiyet ve unvan değişkenine göre anlamlı bir farklılık saptanmazken, yaş değişkenine göre *finansal* ve *açıklama* alt boyutlarında anlamlı bir farklılık saptanmıştır. Akademisyenlerin yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirlik ile ilgili görüşleri arasında üniversite ve üniversitenin kuruluş yılı değişkenlerine göre tüm alt boyutlarda anlamlı bir farklılık saptanmıştır.

Akademisyenlerin Türkiye’deki akademik özgürlüklere ilişkin görüşleri arasında cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir fark saptanmazken, yaş ve unvan değişkenlerine göre *araştırma* ve *önem* alt boyutlarında anlamlı bir farklılık saptanmıştır. Akademisyenlerin akademik özgürlüklere ilişkin görüşleri arasında üniversite ve üniversitenin kuruluş yılı değişkenlerine göre tüm alt boyutlarda anlamlı bir farklılık saptanmıştır.

Yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirlik ile akademik özgürlükler arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirliğin akademik özgürlüklerin % 45'ini yordadığı saptanmıştır.

Sonuç ve Tartışma: Bu araştırmada Türkiye'deki yükseköğretim kurumlarındaki hesap verebilirliğin ve akademik özgürlüklerin yetersiz olduğu sonucuna varılmıştır. Türkiye'deki yükseköğretim kurumlarının, Türk eğitim sisteminin yapısına uygun, akademik özgürlükleri koruyan, orijinal bir hesap verebilirlik mekanizmasına ihtiyacı vardır. Yükseköğretim kurumları akademik özgürlükleri koruyan ve hesap verebilen kurumlar olarak gelişim gösterebilir.

Anahtar Kelimeler: Yükseköğretim, Hesap Verebilirlik, Akademik Özgürlük.
Doğrulayıcı Faktör Analizi

Accountability and Academic Freedom in the Higher Education Institutions in Turkey

Abstract

Aim: The purpose of this study is to evaluate accountability practices and academic freedom in the higher education institutions based on the views of academics who are employed in state universities in Turkey.

Method: Correlational Survey Model was used in this study. In the study, two assesment instruments were used, the first one was “Scale of Accountability in Higher Education Institutions” and the second one was “Scale of Academic Freedom.” During the development of the assesment instruments, exploratory factor analysis and confirmatory factor analysis were carried out.

The universe of the study consists of 141.674 academics who are employed the higher education institutions of Turkey. In the sample of the study, there are 790 academics working in 12 state universities and chosen via stratified sampling method.

Findings: Academics evaluated the accountability practises and academic freedom in the higher education institutions below the average. While no significant correlation has been found among the views of the academics on accountability in higher education based on gender and rank, a significant difference was found in the sub-dimensions of *financial* and *explanation* based on age. Among the views of the academics on accountability in higher education institutions, a significant difference was found in all of the sub-dimensions, based on universities and establishment date of the universities.

While no significant correlation was found among the views of academics on academic freedom in higher education institutions based on gender. A significant difference was found in the sub-dimensions of *research* and *importance*. Among the views of the academics concerning accountability, a significant difference was found in all sub-dimensions based on universities and establishment date of the universities.

A significant positive correlation was found between accountability and academic freedom in higher education institutions. Accountability explains 45 % of the variation in academic freedom.

Result and Discussion: In this study, accountability and academic freedom levels in this sample of Turkish Higher Education Institutions were found to be relatively low. Higher Education Institutions in Turkey need an original accountability system which is compatible the overall structure of our education system and which protects academic freedom. Higher education institutions need to develop accountability and have academic freedom.

Key Words: Higher Education, Accountability, Academic Freedom, Confirmatory Factor Analysis.

İçindekiler

Teşekkür.....	i
Özet.....	ii
Abstract	iv
İçindekiler.....	vi
Tablolar listesi.....	xiii
Şekiller listesi.....	xvii
Bölüm I: Giriş	1
Problem Durumu.....	1
Araştırmanın Amacı	6
Alt amaçlar	6
Araştırmanın Önemi.....	7
Sınırlılıklar.....	11
Operasyonel Tanımlar.....	12
Bölüm II: Kavramsal Çerçeve	13
Kavramsal Çerçeve İle İlgili Araştırmalar.....	13
Hesap verebilirliğin tanımı	13
Eğitimde Hesap Verebilirlik Sistemleri	14
Kurallara Uyum.....	15
Mesleki Normlara Bağlılık.....	15
Sonuca Dayalı Çalışmalar.....	15
Yükseköğretim Kurumlarında Hesap Verebilirlik.....	16
Yükseköğretim Kurumlarında Hesap Verebilirliğin Kapsamı.....	17
Yükseköğretim Kurumlarında Hesap Verebilirliğin Unsurları.....	18
Finansal hesap verebilirlik.....	18
Yönetsel hesap verebilirlik	20
Akademik Hesap verebilirlik.....	21
Hesap verebilirliği sağlama.....	22
Hesap verme sorumluluğu.....	23
Hesap verebilirlikte açıklamada bulunma.....	25
Yükseköğretimde Hesap Verebilirliğin Önemi.....	27

Yükseköğretim Kurumlarına Uygun Bir Hesap	
Verebilirlik Sistemi Nasıl Oluşturulabilir?.....	28
Genel Olarak Dünya'daki Yükseköğretim Kurumlarındaki	
Hesap Verebilirlik	35
Akademik Özgürlüğün Tanımı.....	40
Akademik Özgürlüğün Önemi.....	43
Akademik Özgürlüğün Kapsamı	45
Akademik Özgürlüğün Unsurları	47
Araştırmada özgürlük.....	51
Eğitimde özgürlük.....	53
İfade özgürlüğü.....	54
Kurumsal özgürlük.....	55
Akademik Özgürlüklere Yönelik Tehditler.....	57
Akademik Özgürlüklerin Korunması.....	58
Akademik Özgürlüğün Sınırları	61
Genel Olarak Dünya'da Akademik Özgürlük.....	63
Yasalarla Türkiye'de Akademik Özgürlüğün Tarihi	69
Türkiye'nin Akademik Özgürlük Tarihine Genel Bir Bakış.....	75
Bölüm III: Yöntem	77
Araştırma Deseni.....	77
Evren	77
Örnekleme.....	78
Veri toplama araçları.	83
Yükseköğretim Kurumlarında Hesap Verebilirlik Ölçeği.	83
Yükseköğretim Kurumlarında Akademik Özgürlük Ölçeği.....	87
İşlem.....	90
Bölüm IV: Bulgular ve Yorumlar.....	92
Yükseköğretim Kurumlarında Hesap Verebilirliğin	
Değerlendirilmesine İlişkin Bulgular.....	92
Yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirlik ölçeğinin	
şeffaflık boyutuna ilişkin bulgular.....	92

Yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirlik ölçeğinin finansal boyutuna ilişkin bulgular.....	93
Yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirlik ölçeğinin akademik boyutuna ilişkin bulgular.....	94
Yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirlik ölçeğinin sağlama boyutuna ilişkin bulgular.....	94
Yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirlik ölçeğinin sorumluluk boyutuna ilişkin bulgular.....	95
Yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirlik ölçeğinin yönetsel boyutuna ilişkin bulgular.....	95
Yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirlik ölçeğinin açıklama boyutuna ilişkin bulgular.....	96
Yükseköğretim Kurumlarında Hesap Verebilirlik Ölçeğinden Elde Edilen Puanların Akademisyenlerin Demografik Özelliklerine Göre İncelenmesine İlişkin Bulgular.....	102
Hesap verebilirlik ölçeğinden elde edilen puanlarının cinsiyet değişkeni açısından değerlendirilmesine ilişkin bulgular.....	102
Hesap verebilirlik ölçeğinden elde edilen puanlarının yaş değişkeni açısından değerlendirilmesine ilişkin bulgular.....	103
Hesap verebilirlik ölçeğinden elde edilen puanların unvan değişkeni açısından değerlendirilmesine ilişkin bulgular.....	106
Hesap verebilirlik ölçeğinin puanlarının üniversite değişkeni açısından değerlendirilmesine ilişkin bulgular.	108
Hesap verebilirlik ölçeğinden elde edilen puanların üniversitelerin kuruluş yılı değişkeni açısından	

değerlendirilmesine ilişkin bulgular.....	114
Akademisyenlerin Akademik Özgürlüğe İlişkin Değerlendirmelerine İlişkin Bulgular.....	117
Yükseköğretim kurumlarında eğitim alanındaki özgürlüklere ilişkin bulgular.....	118
Yükseköğretim kurumlarında ifade özgürlüklerine ilişkin bulgular.....	118
Yükseköğretim kurumlarında araştırma alanındaki özgürlüklere ilişkin bulgular	119
Yükseköğretim kurumlarında kurumsal özgürlüklere ilişkin bulgular.....	119
Yükseköğretim kurumlarında akademik özgürlüklerin önemine ilişkin bulgular.....	120
Yükseköğretim Kurumlarında Akademik Özgürlüklerin Akademisyenlerin Demografik Özelliklere Göre Farklılaşmasına İlişkin Sonuçlar.....	122
Yükseköğretim kurumlarında akademik özgürlük ölçeğinden elde edilen puanlarının cinsiyet değişkeni açısından değerlendirilmesine ilişkin bulgular.....	122
Yükseköğretim kurumlarında akademik özgürlük ölçeğinden elde edilen puanların yaş değişkeni açısından değerlendirilmesine ilişkin bulgular.....	123
Yükseköğretim kurumlarında akademik özgürlük ölçeğinden elde edilen puanlarının unvan değişkeni açısından değerlendirilmesine ilişkin bulgular.	126
Yükseköğretim Kurumlarında Akademik Özgürlük Ölçeği'nden elde edilen puanların üniversite değişkeni açısından	

değerlendirilmesine ilişkin bulgular.....	128
Yükseköğretim kurumlarında akademik özgürlük ölçeğinden elde edilen puanların üniversitenin kuruluş yılı değişkeni açısından değerlendirilmesine ilişkin bulgular	132
Yükseköğretim Kurumlarında Hesap Verebilirlik İle Akademik Özgürlük Arasındaki İlişkilerle İlgili Bulgular.....	135
Yükseköğretim Kurumlarında Hesap Verebilirlik Uygulamalarının İle Akademik Özgürlüğü Yordamasına İlişkin Bulgular.....	137
Bölüm V: Sonuç, Tartışma Ve Öneriler.....	139
Sonuç ve Tartışma.....	139
Türkiye’deki akademisyenlerin hesap verebilirlik uygulamalarını değerlendirmelerine ilişkin sonuçlar.....	139
Yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirlik uygulamalarının demografik özelliklere göre farklılaşmasına ilişkin sonuçlar.....	147
Yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirlik uygulamalarının cinsiyet değişkenine göre farklılaşmasına ilişkin sonuçlar.....	147
Yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirlik uygulamalarının yaş değişkenine göre farklılaşmasına ilişkin sonuçlar.....	148
Yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirlik uygulamalarının unvan değişkenine göre farklılaşmasına ilişkin sonuçlar.....	149
Yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirlik uygulamalarının üniversite değişkenine göre farklılaşmasına ilişkin sonuçlar.	149
Yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirlik uygulamalarının üniversitenin kuruluş yılı değişkenine göre farklılaşmasına ilişkin sonuçlar.....	153

Akademisyenlerin Türkiye’deki Akademik Özgürlükleri Değerlendirmesine İlişkin Sonuçlar.....	154
Yükseköğretim kurumlarında araştırma alanındaki özgürlüklerin değerlendirilmesine ilişkin sonuçlar.....	156
Yükseköğretim kurumlarında eğitim alanındaki özgürlüklerin değerlendirilmesine ilişkin sonuçlar.....	157
Yükseköğretim kurumlarında ifade özgürlüğünün değerlendirilmesine ilişkin sonuçlar.....	158
Yükseköğretim kurumlarında kurumsal özgürlüklerin değerlendirilmesine ilişkin sonuçlar.....	160
Yükseköğretim kurumlarında akademik özgürlüklerin önemine ilişkin sonuçlar.....	162
Yükseköğretim Kurumlarında Akademik Özgürlüklerin Demografik Özelliklere Göre Farklılaşmasına İlişkin Sonuçlar.....	163
Yükseköğretim kurumlarında akademik özgürlüklerin cinsiyet değişkenine göre farklılaşmasına ilişkin sonuçlar.....	164
Yükseköğretim kurumlarında akademik özgürlüklerin yaş değişkenine göre farklılaşmasına ilişkin sonuçlar.....	164
Yükseköğretim kurumlarında akademik özgürlüklerin unvan değişkenine göre farklılaşmasına ilişkin sonuçlar.....	165
Yükseköğretim kurumlarındaki akademik özgürlüklerin üniversite değişkenine göre farklılaşmasına ilişkin sonuçlar.....	167
Yükseköğretim kurumlarındaki akademik özgürlüklerin üniversitenin kuruluş yılı değişkenine göre farklılaşmasına ilişkin sonuçlar.....	168

Yükseköğretim Kurumlarında Hesap Verebilirlik İle Akademik Özgürlükler Arasındaki İlişkilerle İlgili Sonuçlar.....	169
Yükseköğretim Kurumlarında Hesap Verebilirliğin Akademik Özgürlükleri Yordamasına İlişkin Sonuçlar.....	171
Öneriler.....	172
Politika yapıcılarına yönelik öneriler.....	172
Uygulamaya yönelik öneriler.....	173
İleri araştırmalara yönelik öneriler.....	174
Kaynakça.....	176
Ekler.....	196

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo Numarası	Başlık	Sayfa Numarası
2.1	Rektörlerin Seçimi ve Ataması.....	64
	Ülkelerin İtibari Özerklik Endeksine Göre Sırlaması.....	68
2.2	Avrupa ülkelerinin akademik özgürlükler bakımından sıralanması.....	69
2.3	Araştırmanın Örnekleminde Yer Alan Üniversitelerin	
3.1	Özellikleri.....	79
3.2	Araştırmanın Örnekleminde Yer Alan Üniversitelerin	
	Akademisyen Sayılarına Göre Dağılımı.....	80
3.3	Araştırmanın Örnekleminde Yer Alan Akademisyenlerin	
	Cinsiyetlerine Göre Dağılımı	81
3.4	Araştırmanın Örnekleminde Yer Alan Akademisyenlerin Unvanlarına	
	Göre Dağılımı.....	82
3.5	Araştırmanın Örnekleminde Yer Alan Akademisyenlerin Üniversitelere	
	Göre Unvanlarının Dağılımı.....	82
3.6	Hesap Verebilirlik Ölçeği'nin Alt Boyutlarının	
	Açıkladıkları Varyans Yüzdeleri ve Öz Değerleri	84
3.7	Hesap Verebilirlik Ölçeği'nin Maddelerinin	
	Açımlayıcı Faktör Analizi ve Doğrulayıcı	
	Faktör Analizi Sonucunda Elde Edilen	
	Faktör Yükleri ve <i>T</i> Değerleri.....	85
3.8	Hesap verebilirlik Ölçeği'nin Alt Boyutlarının	
	Madde Sayısı ve Cronbach Alpha İç Tutarlılık	
	Katsayıları.....	86

3.9	Akademik Özgürlük Ölçeği'nin Açıkladığı Varyans Yüzdeleri ve Öz Değerleri	88
3.10	Akademik Özgürlük Ölçeği'nin Maddelerinin Faktör Yükleri ve <i>T</i> Değerleri.....	88
3.11	Akademik Özgürlük Ölçeğine Ait Cronbach Alpha İç Tutarlılık Katsayıları.....	89
4.1	Yükseköğretim Kurumlarında Hesap Verebilirlik Ölçeğinin Madde ve Faktörlerinin Standart Sapma ve Ortalamaları.....	97
4.2	Yükseköğretim kurumlarında Hesap Verebilirlik Uygulamaları Çetelesi.....	100
4.3	Akademisyenlerin Hesap Verebilirliğe İlişkin Görüşlerini İfade Eden Puanların Cinsiyet Değişkenine Göre <i>T-Testi</i> Sonuçları.....	103
4.4	Yükseköğretim Kurumlarında Hesap Verebilirliğe İlişkin Puanların Yaş Göre Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları.....	104
4.5	Akademisyenlerin Hesap Verebilirliğe İlişkin Görüşlerini İfade Eden Puanların Yaş Değişkenine Göre Tukey Testi Sonuçları	106
4.6	Akademisyenlerin Yükseköğretim Kurumlarında Hesap Verebilirliğe İlişkin Görüşlerini İfade Eden Puanların Unvan Değişkenine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları.....	107
4.7	Akademisyenlerin Yükseköğretim Kurumlarında Hesap Verebilirliğe İlişkin Görüşlerini İfade Eden	

	Puanların Üniversite Değişkenine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları.....	108
4.8	Akademisyenlerin Hesap verebilirlik Puanlarının Üniversite Değişkenine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonrası Tukey HSD Testi Sonuçları	113
4.9	Akademisyenlerin Yükseköğretim Kurumlarında Hesap Verebilirliğe İlişkin Görüşlerini İfade Eden Puanların Üniversitenin Kuruluş Yılı Değişkenine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları.....	115
4.10	Akademisyenlerin Hesap verebilirlik Puanlarının Üniversitenin Kuruluş Yılı Değişkenine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonrası Tukey HSD Testi Sonuçları	117
4.11	Akademik Özgürlük Ölçeğinin Madde ve Faktörlerinin Standart Sapma ve Ortalamaları.....	120
4.12	Akademisyenlerin Akademik Özgürlüğe İlişkin Görüşlerini İfade Eden Puanların Cinsiyet Değişkenine Göre <i>T-Testi</i> Sonuçları.....	123
4.13	Akademisyenlerin Yükseköğretim Kurumlarında Akademik Özgürlüğe İlişkin Görüşlerini İfade Eden Puanların Yaş Değişkenine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları.....	124
4.14	Akademisyenlerin Akademik Özgürlük Puanlarının Yaş Değişkenine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonrası Tukey HSD Testi Sonuçları	125
4.15	Akademisyenlerin Akademik Özgürlüğe İlişkin Görüşlerini İfade Eden Puanların Unvan Değişkenine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi(ANOVA) Sonuçları.....	126

4.16	Akademisyenlerin Akademik Özgürlük Puanlarının Unvan Değişkenine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonrası Tukey Testi Sonuçları	127
4.17	Akademisyenlerin Yükseköğretim Kurumlarında Akademik Özgürlüğe İlişkin Görüşlerini İfade Eden Puanların Üniversite Değişkenine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları.....	128
4.18	Akademisyenlerin Akademik Özgürlük Puanlarının Üniversitenin Üniversite Değişkenine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonrası Tukey HSD Testi Sonuçları	132
4.19	Akademisyenlerin Yükseköğretim Kurumlarında Hesap Verebilirliğe İlişkin Görüşlerini İfade Eden Puanların Üniversitenin Kuruluş Yılı Değişkenine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları.....	133
4.20	Akademisyenlerin Akademik Özgürlük Puanlarının Üniversitenin Kuruluş Yılı Değişkenine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonrası Tukey HSD Testi Sonuçları.....	135
4.21	Yükseköğretim kurumlarında Hesap verebilirlik ve Akademik Özgürlük Arasındaki Pearson Çarpım Momentler Korelasyon Matrisi.....	137
4.22	Hesap Verebilirlik ve Akademik Özgürlük Arasındaki Basit Doğrusal Regresyon Analizi Sonuçları.....	138

Şekiller Listesi

Şekil Numarası	Başlık	Sayfa Numarası
1	Akademik Özgürlüğe İlişkin İlkeler ve Aktörler.....	48
2	Mesleki Akademik Özgürlük ve Paylaşılmış Yönetim.....	49
3	Yasaları İyileştirme ve Anayasal Akademik Özgürlük.....	49
4	Yasaları İyileştirme ve Kamu İstihdamı.....	50
5	Yasal Yoksunluk.....	50

I. Giriş

Bu bölümde, problem durumu, araştırmanın amacı ve alt amaçları, araştırmanın önemi, varsayımlar, sınırlılıklar ve tanımlara yer verilmiştir.

Problem Durumu

Üniversiteler, gerçeğin özgür bir şekilde arandığı, tartışmanın, sorgulamanın ve eleştirel düşünmenin öğretildiği, bilimsel düşünmenin üstünlüğünün ortaya konulduğu eğitim kurumlarıdır (İlkam, 2008, s.1). Bilgi üretme, araştırma yapma, kitlesel eğitimi gerçekleştirme, meslekî eğitim verme gibi toplumsal hizmetler sunan yükseköğretim kurumları dünyadaki politik, teknolojik ve ekonomik değişimlerden son derece etkilenmektedir. Bu etkiler 1980'lerden sonra ulusal yükseköğretim sektöründe; üniversitelere ayrılan devlet ödeneğinin azalması, yükseköğretimin hükümet temelli bir idareden uzaklaştırılması, yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirliğin sağlanması gibi konuların önem kazanmasına yol açmıştır. Yine bu dönemde stratejik yükseköğretim aktivitelerinin tamamında etkililik, isteklilik ve kalitenin ön plana çıkması, yükseköğretime olan talebin artması, sosyal, politik ve ekonomik açıdan üniversitelerde hesap verebilirlik kavramının yaygınlaşmasına sebep olmuş ve yükseköğretim sektöründe yapısal ve örgütsel köklü bir değişim süreci yaşanmaya başlamıştır (Vaira, 2004; Marginson ve Rhodes, 2002).

Sosyal, kültürel ve ekonomik gelişmeler üzerinde büyük etkilere sahip olan ve insan anlayışının ilerlemesine önemli katkılar sunan yükseköğretim kurumları, entelektüel ve kültürel bir kaynak olarak hizmet vermelidir. Geçmişte yükseköğretim kurumları ekonomik ve kültürel gelişmenin önemli bir aracı olarak algılanmış ve toplumun güvenini kazanmıştı. Üniversiteler, gerçek ve sınırsız araştırma vaat eden, bir bütün halinde hedeflenen davranış standartlarının belirlendiği ve kaliteli öğrenme ve öğretmenin önemli bir öncelik olarak kabul edildiği yerlerdi. Ancak günümüzde yükseköğretime olan güven azalmıştır ve bu kurumlar kamu güveni sorunu ve halkın memnuniyetsizlikleri ile yüzleşir hale gelmiştir (Leveille, 2006, s.9). Bu durum yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirliğin önemini artırmış ve özellikle yurt dışındaki üniversitelerde topluma hesap verme sorumluluğu önemli bir ilke haline gelmiştir.

Yükseköğretimde yaşanan yeni eğilimler (özelleşme, sınır ötesi yükseköğretim, akademik hareketlilik vb.) üniversitelere olan talebin artmasına sebep olmuş, bu durum yükseköğretim kurumlarının misyon ve işleyişleri bakımından kamunun tam güvenini kazanma gerekliliğini gündeme getirmiştir (Aypay, 2015). Zira yükseköğretime olan kamu güveninin zayıflaması ve yükseköğretim ile toplum arasındaki bağların kopması, yükseköğretim kurumlarının rol ve işlevlerinden uzaklaşması anlamına gelmektedir. Günümüzde yükseköğretime yönelik artan farkındalık karşısında işletmelerin üniversitelere olan güveninin erozyona uğraması, öğrenci öğrenmeleri ve kalite üzerinde olumsuz sonuçlar doğurmaktadır (Leveille, 2006, s.9).

Yükseköğretim kurumları günümüzde misyon ve vizyonlarından uzaklaşmakta ve pek çok problemle karşı karşıya kalmaktadır (Benek ve Yıldız, 2011; Bilgin, 2009; Çelik, 1994; Doğan, 2013; İlkam, 2008; Karahan ve Karahan, 2012; Ortaş, 2002; Şen, 2012; Şenses, 2007). Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de üniversitelere yöneltilen eleştiriler genel olarak, yükseköğretim kurumlarının toplumun talep ve ihtiyaçlarına yeteri kadar duyarlı olmamaları ve yeterli nitelikte ürün ve hizmet vermemeleri şeklinde ifade edilebilir. İş bulmakta zorlanan mezunların yaşadıkları bunalımlar, sorunlarının çözümünde yeterli destek bulamayan sanayi kesiminin şikâyetleri ve toplumun öncelikli gündem maddeleriyle ilgili daha fazla insiyatif ve katkı bekleyen kamuoyunun istekleri bu sorunların diğer bir boyutudur (ODTÜ, 2011). Bir kısmı belirtilen bu sorunları aşabilmek için yükseköğretim kurumlarında akademik özgürlükleri koruyacak, işlevsel bir hesap verebilirlik sistemine ihtiyaç vardır. Zira hesap verebilirlik sistemlerinin özellikle öğrencilerin başarısını artırdığına (Skrla ve Scheurich, 2004, s. 13-24) ve üniversitelerde öğrenciler arasında eşitliğin sağlanmasını mümkün kıldığına dair önemli deliller mevcuttur (Haney, 2000).

Genellikle teste dayanan bir yapı üzerine temellendirilen (Hout ve Elliot, 2011) eğitim kurumlarındaki hesap verebilirlik sistemlerini öğrenciler açısından değerlendirilecek olursak hesap verebilirlik ile ilgili McNeil ve diğerlerinin (2008), 271.000 öğrenci üzerinde yaptığı araştırma bu konuda önemli deliller sunmaktadır. Bu araştırmanın bulgularına göre kırsaldaki düşük gelirli okullardaki yüksek katılımlı hesap verebilirlik sistemleri, okul terki problemlerini çözmede doğrudan etkilidir. Bu bulgu uluslararası eğitim politikaları açısından önemlidir. Zira hesap verebilirlik

sistemleri fakir öğrencilerin okullarından atılarak risk altına girmesini engelleyen önemli bir araç olarak görülmektedir (McNeil, 2000).

Hesap verebilirlik, amacı iyi tanımlandığında ve performans göstergeleri devletin öncelikleri ile bağlantılı olduğunda yükseköğretim kurumun gelişmesi için güçlü bir araçtır. İdeal bir hesap verebilirlik sistemi (1) devlet hedefleri ile kurumsal öncelikleri aynı hizaya getirir, (2) eğitim kurumu liderlerine, öğrencilere, yasa koyuculara, iş adamlarına ve yükseköğretimle ilgilenenlere kurumun amaçlarına ulaşma sürecini izleme olanağı verir ve (3) politik kararlar almak için temel sağlar (Leveille, 2006 s.18). Hesap verebilirlik sistemleri ürünün ve gözlemlenen sürecin kontrolü gibi yönetim faaliyetleri için kılavuzluk yapar. Hesap verebilirlik, yapılan faaliyetleri yazılı olarak kaydedilmiş taleplere cevap verme gibi dışsal yönetim süreçlerini, kurumun performansının denetimini ve değerlendirmesini, hatta uygun olmayan durumları veya yanlış davranışları hemen haber verme gibi süreçteki yeni durumları da içerir. Dolayısıyla hesap verebilirlik topluma hizmet için demokratik ve parlamenter toplumlarda denetim mekanizması olarak işler (OECD, 2000). İyi bir yönetimin ve iletişimin sağlanabilmesi için gerekli unsurların başında olan hesap verebilirlik cevap verebilirlik, şeffaflık ve katılımcılıkla teşvik edilebilir (Samsun, 2003, s. 30).

Eğitimde hesap verebilirlik ile ilgili literatür incelendiğinde kaynak tahsisinde özerk olan ve başarı verilerini kamuya bildiren okulların çoğunun iyi performans delilleri gösterdikleri ortaya çıkmaktadır (Berdahl, 1990; Günay, 2004; Hoy ve Miskel, 2010). Ancak Dünya’da üniversiteler genel olarak incelendiğinde yükseköğretim kurumlarının hesap vermede başarılı performans delilleri üretmedikleri ve bu kurumlarda hesap verme davranışlarının genellikle mali boyutta ele alındığı anlaşılmaktadır (Carey ve Schneider, 2010). Ayrıca yükseköğretim kurumlarının öğrenci başarılarına dönük hesap verme davranışları da oldukça yetersizdir. Yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirlik akademik yayın sayıları, performans değerlendirme sistemi ve öğrencilerin başarı göstergeleri gibi akademik alanları da kapsayan geniş bir kavramdır. Dolayısıyla hesap verebilirlik adına yükseköğretim kurumlarında yapılan her tür faaliyetin, gereken performansın karşılanıp karşılanmadığı geçerli nedenlerle açıklayabilmesi gerekir (Doğramacı, 2007). Ancak bunu yaparken üniversitelere has olan akademik özgürlüklerin de sınırlandırılmaması önemlidir. Zira bilimsel araştırma yapan akademisyenlerin özgür olması, kullandıkları

yöntem ve ulaştıkları sonuçlar itibariyle hiçbir otoritenin baskısı altında olmamaları, bilimin gelişip ilerlemesi ve uygarlığın daha ileri seviyelere ulaşması bakımından oldukça önemlidir (Dinler, 2013).

Yükseköğretim kurumlarında topluma hesap verme, toplum tarafından denetlenme ve üniversiteye kaynak temini mekanizmaları, üniversitelerin karar verme yetkilerini sınırlarken bu kurumların niteliklerinin artmasına da olanak sağlar. Yükseköğretim kurumlarında hesap verme ve denetleme mekanizmalarının bulunmaması bu kurumların kendi içine dönük olmasına yol açabileceği gibi gerçekte akademisyenlerin akademik özgürlükleri bakımından da sakıncalıdır (Frezal, 1989). Dolayısıyla hesap verme sorumluluğunda bir taraftan topluma hesap verip toplum tarafından denetlenirken diğer taraftan üniversite içinde eşitlikçi bir dayanışma ortamının sürdürülmesini, üniversitenin değişen politik koşullardan etkilenmemesini ve akademisyenlerin akademik özgürlüklerinin korunmasını sağlamak önemlidir (Doğramacı, 2007). Görünüşte hesap verebilirlik ve akademik özgürlük kavramları birbirinden zıt işlevlere sahipmiş gibi algılsa da ideal bir hesap verebilirlik sistemi örgütün gelişmesi için önemli bir rol oynar ve akademik özgürlüklerin korunmasına ve sınırlarının belirlenmesine olanak sağlar.

Türkiye'deki yükseköğretim kurumlarında köklü değişikliklerin yapıldığı dönemler incelendiğinde özellikle bu dönemlerde hesap verebilirlik ve akademik özgürlük konularının daha çok tartışıldığı anlaşılmaktadır (Summak, 2008, s.32). Zira toplumun refah seviyesinin ve bilginin değerinin yükselmesi ancak yenilikler ve yaratıcılıkla olabilir, yaratıcılık ise özgür ortamlarda ortaya çıkar. Üniversitelerde her türlü düşünce tabulara, herhangi bir otoriteye veya kişilere bağlı olmadan tartışılmalıdır. Eğitimde kaliteyi teminat altına almak ve bilimsel tutarlılığı sağlayabilmek için akademisyenlerin hiçbir etki altında kalmaması gerekir. Çünkü özgür olmayan ortamlarda özgür bireyler yetiştirilemez ve bilimsel bilgi üretilmez (Ortaş, 2004, s.6). Dolayısıyla akademik özgürlük sadece akademisyenler için değil toplumun tüm kesimi için önemlidir (Chemerinsky, 1998). Akademik özgürlük, özgür toplumlarda öğrenmenin önemli bir yönü olarak görülürken akademik özgürlükte öncelikli tartışmalar akademik özgürlüğün ne olduğu ve nasıl sağlanabileceği üzerinedir (Gertmann ve Streb, 2006, s.5).

Akademik özgürlük; akademisyenlerin, hiçbir baskı altında kalmadan akademik uzmanlık alanındaki bilgi ve fikirleri sınıfta tartışabilme, alanındaki konuları, görüşleri, fikirleri, bilgileri kendilerine karşı cezai bir yaptırım olarak kullanılabilme korkusu olmadan öne sürebilme ve savunma, üniversite içindeki yükümlülükleri ve sözleşmeleri ihlal etmeme şartı ile dernek ve benzeri organizasyonlarda faaliyette bulunma hakkıdır (Berdahl, 1990). Dolayısıyla akademik özgürlük öğretmede, araştırmada, yayınlamada ve ifade etmede özgürlüğü kapsar (Poch, 1993, s.2). Akademisyenler ve sorumluluk sahibi yöneticiler için önemli bir reçete olan (Bruneau, 2005, s.181) akademik özgürlüğü korumanın en iyi yolu akademik özgürlük kavramının anlamının ve onun yasal dayanaklarının ne olduğunun iyi anlamaktır (Doumani, 2005, s. 23). Zira akademik özgürlüklerin çekirdek prensipleri korunmazsa akademisyenleri koruma altına almak zorunda kalınır (Cole, 2005, s.2). Bunun yanı sıra akademik özgürlük bilginin dürüstçe elde edilmesi amacıyla bazı sorumlulukları beraberinde getirir (Palfreyman, 2006, s.2; Hayes ve Reynolds 2008). Bu sorumluluklar ise ancak hesap verebilirlikle ilişkilendirilebilir.

Ashby ve Anderson (1966) yükseköğretim kurumlarında akademik özgürlüğün tanımını yaparken akademik özgürlüğün önemli bileşenlerini de ortaya koymuşlardır. Onlara göre yükseköğretim kurumlarında özgürlük; (1) personel ve öğrenci seçiminde ve hangi öğrencilerin üniversitede kalacağına karar vermede özgürlük, (2) müfredatın içeriğini ve standartlarını belirlemede özgürlük, (3) farklı harcama kategorileri arasından (mevcut tutarlar içinde) kaynak tahsisinde özgürlük, olmak üzere üç özgürlük alanına ayrılır. Yükseköğretim kurumlarında akademik özgürlük ve hesap verebilirlik kavramları, tanımları ve işlevsellikleri bakımından birbirleriyle çelişkili anlamları ihtiva ediyor gibi görünmektedir (Berdahl, 1990). Ancak bilgi üretimi ve bilginin iletilmesiyle güç kazanan akademik özgürlüğün sınırları ancak hesap verebilirlik ile belirlenir (Günay, 2004, s.9). Dolayısıyla asıl sorun yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirliğin ve akademik özgürlüğün aynı anda nasıl sağlanacağıdır. Akademik özgürlüğü sağlamak öncelikle üniversite özerkliği ile bireysel akademik özgürlüğü sağlamakla ve akademisyenlerin her yönüyle bu kavramı içselleştirmesiyle olur. Ayrıca akademisyenlerin sorumluluklarının ve haklarının farkında olmaları gerekir. Diğer taraftan hesap verebilirlik kavramı bütünüyle kavranmadıkça akademik özgürlük ve üniversite özerkliği kavramları anlaşılabilir.

Avrupa da uzun zamandan beri tartışıla gelmiş olan akademik özgürlük ve hesap verebilirlik konuları Türkiye’de son zamanlarda gündeme gelebilmiştir. Ayrıca Türkiye’de akademik özgürlüğün nasıl olması gerektiği ve akademik özgürlüğe yönelik tehditlerle ilgili pek az çalışma vardır (Summak, 2008, s.33) ve Türkiye’deki yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirlik ile ilgili detaylı ve kapsamlı nicel bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bunun yanı sıra Türkiye’deki yükseköğretim kurumlarında görev yapan akademisyenler kurumlarındaki hesap verebilirlik uygulamalarını ve akademik özgürlüğü nasıl değerlendirmektedir? Yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirlik uygulamaları nelerdir? Yükseköğretim kurumlarında akademik özgürlük ve hesap verebilirlik uygulamaları hangi düzeydedir? Hesap verebilirlik ve akademik özgürlük arasında nasıl bir ilişki vardır? gibi pek çok soru yanıt beklemektedir. Bu soruların akademik özgürlük ve hesap verebilirlik kavramlarının daha iyi anlaşılması ve işlevselliklerinin sağlayabilmesi için cevaplarının aranması önemlidir. Bu soruların yanıtları yükseköğretim kurumlarındaki hesap verebilirlik uygulamalarını belirleyerek bu kurumlarda görev yapan akademisyenlerin hesap verebilirlik ve akademik özgürlük görüşlerini ortaya koyacak detaylı bir araştırma sonucunda verilebilir.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı; Türkiye’deki devlet üniversitelerinde görev yapan akademisyenlerin görüşlerine göre yükseköğretim kurumlarındaki hesap verebilirliği ve akademik özgürlükleri değerlendirmektir. Bu amacı gerçekleştirmek için aşağıdaki alt amaçlara cevap aranmıştır.

Alt Amaçlar

1. Yükseköğretim kurumlarında görev yapan akademisyenler, yükseköğretim kurumlarındaki hesap verebilirliği; *şeffaflık, finansal, akademik, sağlama, sorumluluk, yönetsel ve açıklama* alt boyutlarında nasıl değerlendirmektedirler?
2. Yükseköğretim kurumlarında görev yapan akademisyenlerin yükseköğretim kurumlarındaki hesap verebilirlik ile ilgili görüşleri; *şeffaflık, finansal, akademik, sağlama, sorumluluk, yönetsel ve açıklama* alt boyutlarında
 - a) cinsiyet
 - b) yaş
 - c) ünvan
 - d) üniversite

- e) üniversitenin kuruluş yılı değişkenlerine göre farklılaşmakta mıdır?
3. Yükseköğretim kurumlarında görev yapan akademisyenler akademik özgürlükleri *eğitim, ifade, araştırma, kurumsal* ve *önem* alt boyutlarında nasıl değerlendirmektedirler?
4. Yükseköğretim kurumlarında görev yapan akademisyenlerin görüşleri akademik özgürlüğün; *eğitim, ifade, araştırma, kurumsal* ve *önem* alt boyutlarında
- a) cinsiyet
- b) yaş
- c) ünvan
- d) üniversite
- e) üniversitenin kuruluş yılı değişkenlerine göre farklılaşmakta mıdır?
5. Yükseköğretim kurumlarında görev yapan akademisyenlerin görüşlerine göre yükseköğretim kurumlarındaki hesap verebilirlik ile akademik özgürlükler arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
6. Yükseköğretim kurumlarında görev akademisyenlerin yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirlik ile ilgili görüşleri onların akademik özgürlük algılarını yordamakta mıdır?

Araştırmanın Önemi

Akademisyenler daima üniversitelerin farklı olduğunu dolayısıyla yükseköğretim kurumlarının hesap verebilirlik bakımından ayrıcalıklı olması gerektiğini iddia ederler ve yükseköğretim kurumlarını diğer kamu kurumlarından farklı görürler. Akademisyen olmayanlar ise bilginin ortaya konması ve yaygınlaştırılması sürecinde karşılaşılan problemlerin sağlık ve avukatlık gibi diğer meslek gruplarında olduğundan daha zor ve karmaşık olmadığını iddia ederler (Burke, 2005a, s.4). Day ve Klein'e (1987) göre yükseköğretimde profesyonelliğin varlığı hesap verebilirliği zorlaştırır ve profesyonelleşme ile uzmanlaşmanın artması hesap verebilirlik mekanizmasının özelleşmesine sebep olur. Çünkü yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirlik, ancak profesyonellerin ve uzmanların kendi davranış ve performanslarının, kendisiyle eşit pozisyonda olan meslektaşları tarafından değerlendirilmesi ile ilgili istekli olmalarıyla sağlanabilir. Farklı bir görüşe göre ise akademisyenlerin hesap verebilirlik konusunda kendilerini farklı görmeleri onların uzmanlıklarıyla ilgili değil yükseköğretimin toplumdaki özel rolüyle ilgilidir (aktaran Burke, 2005a). Berdahl (1990) toplum ile yükseköğretimin ilişkisini bu meseleyi anlaşılır kılacak şekilde tanımlar. Ona göre

üniversiteler genellikle etrafındaki toplumla ikircikli –hem toplumun içinde ve hem de dışında, hem topluma hizmet eden hem de toplumu eleştiren, hem topluma ihtiyaç duyan hem de toplumun ihtiyaç duyduğu- ilişkilere sahiptir. Bu ilişkiler çerçevesinde üniversitelerin, toplumsal desteğin sürdürülmesi adına toplumun ihtiyaçlarına yeterince cevap verme ve toplumdan gelen eleştirilere karşı dışsal baskılardan korunmuş olma zorunluluğu vardır. Dolayısıyla yükseköğretim kurumlarının bu ikili rolleri hem özerkliği hem de hesap verebilirliği gerektirir. Bu durumda akademik özgürlük ve hesap verebilirlik arasındaki dengeyi sağlamak önemlidir. McGuinness (2002) bu dengeyi kuramamanın sonuçlarını şu şekilde özetler: Devlet üniversitelerine ve özel üniversitelere çok fazla özerklik vermek toplumun ihtiyaçlarını ihmal etmeye neden olurken bu kurumlara çok fazla hesap verme sorumluluğu yüklemek ise toplumun kaptislerine boyun eğen zayıf kurumları meydana getirir (Aktaran Burke, 2005a).

Özellikle eğitim kurumlarında işlevsel bir hesap verebilirlik sisteminin gerekliliği konusunda literatürde bir fikir birliğinin sağlanmıştır (Behn, 2003; Doğramacı, 2007; Hughes, 2003; Leveille, 2006; Kantos ve Balcı, 2011; Romzek ve Dubnick,1987). Ancak hesap verebilirlik mekanizmasının işlevselliği ile ilgili bir takım önyargılar mevcuttur. Zira dilimizde hesap verme veya hesap sorma kavramlarının ("sana bunun hesabını sorarız", "hadi şimdi ver hesabını" gibi) olumsuz manada kullanılması yani bu kavramların cezalandırıcı bir anlam çağrıştırması, hesap verme sorumluluğunun hesap verene sıkıntı yaratan bir durum olarak algılanmasına neden olmaktadır. Aslında hesap verebilirlik ile ilgili bilim dünyasında kabul gören tanımlar incelendiğinde hesap verebilirlik kavramında hesap verene herhangi bir yaptırımının söz konusu olmadığı anlaşılmaktadır. Hesap verebilirlik, bir yaptırımdan ziyade sadece önemli faaliyetlerin kaydını tutmanın bir parçası olarak açıklama sorumluluğunu ve belli şeylerin neden yapıldığını ya da yapılmadığını savunmayı vurgulamaktadır (Behn, 2003, s.3). Hesap verebilirlik ile ilgili teorik tanımlar, hesap vermenin cezadan ziyade ödülle desteklenmesi gerektiğini öne sürmektedir (Desmond, 1998, s. 222). Yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirlik ile ilgili çok sınırlı olan yerli literatür incelendiğinde ise bu kavramın ülkemizde henüz yeterince anlaşılmadığı hatta yanlış bir şekilde içselleştirildiği görülmektedir. Bu araştırma yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirlik kavramının doğru bir şekilde anlaşılmasına olanak sağlayarak literatüre önemli katkılarda bulunması açısından önemlidir.

Hesap verebilirlik akademik açıdan ele alındığında hesap verebilirliğin akademik özgürlükler üzerindeki etkileri daha iyi anlaşılacaktır. Öğrenci performans ölçümlerine dayalı olan ve okulun performans değerlendirme süreçlerini içeren okullarda hesap verebilirlik (Hanushek, Link ve Woessmann, 2011, s.384) sistemleri öğrenci başarısını üç önemli yolla artırır; (1) Hesap verebilirlik sistemi eğitimcilerin özellikle olumsuz davranışları olan öğrenciler üzerine odaklanmalarını sağlar. (2) Hesap verebilirlik sistemi, okulu geliştirmek amacıyla her okulun ihtiyaçlarını belirleyerek bu ihtiyaçlara cevap verir. (3) Hesap verebilirlik sistemi topluma, ebeveynlere ve okul çevresine önemli bilgiler sağlar (Baker ve ark., 2002, s.2). Dolayısıyla bölümlerinde öğrencilerine hizmet vermekte zorlanan ve yararlı yöntemleri kullanmada başarısız olan okullara destek sağlayan önemli bir araç olan hesap verebilirlik, öğrenci başarısını ölçerek okul kalitesini değerlendirir; eğitimcilere, öğrencilere ve ebeveynlere bilgi sağlar ve okulun zayıf yönlerini geliştirir. Bu sebepten hesap verebilirlik ile ilgili tüm girişimler, okulların sürekli gelişimini sağlayacak şekilde dizayn edilmelidir (Walcott, 2013, s15-9). Özellikle öğrencilerin özellikleri ve okul türleri dikkate alınarak hazırlanan hesap verebilirlik sistemleri öğrenci başarısını önemli derecede arttırmaktadır (ACE, 2004; Hanushek Link ve Woessmann, 2011, s. 397). Eğitimde hesap verebilirlik sistemlerinin üç önemli boyutu vardır (Linn, 2000, s.8);

1. İçerik standartlarının rolü
2. Yüksek performans standartları ve tüm öğrencilere yönelik genel standartlarla ilgili amaçlar
3. Hesap verebilirlik modellerinin geçerliliği

Bu üç boyut toplumsal hesap verebilirlik ve kurumsal gelişimi birleştirir (Burke, 2005b). Dolayısıyla hesap verebilirlik faaliyetleri kurumu sınırlandırmaz özgürlükleri kısıtlamaz; aksine, toplumun ve müfredatın daha iyi olmasını ve kurumun gelişmesini sağlar (Alkin, 2004; Blagescu ve ark., 2005; Wagner, 1989, s.1). Yükseköğretim kurumlarında özgürlükleri kısıtlamayacak, kendi eğitim sistemimize uygun hesap verebilirlik sisteminin oluşturulması, hesap verebilirlik ve akademik özgürlük kavramının içselleştirilmesini sağlayan ve mevcut durumu ortaya koyan detaylı bir araştırma ile sağlanabilir.

Etkin hesap verebilirlik sistemleri, yükseköğretim kurumlarında oldukça önemli olan, akademik özgürlüklerin sınırlarını belirleyen etik altyapının oluşturulmasında

kullanılabilecek önemli bir araçlardır. Zira hesap verebilirlik mekanizması, etik olmayan faaliyetleri işlemeyi zorlaştırır ve onlardan korunmayı kolaylaştırarak etik davranışları teşvik eder (OECD, 2000, s.25). Eşitlik, adalet, tarafsızlık, sorumluluk ve kaynakları etkin kullanma kavramlarını içine alan hesap verebilirlik, esasında akademik özgürlüğün önemli bir etkeni olan etiğe ilişkin temel ilkelerdendir (Morcher ve ark, 1998, s.168). Yükseköğretim kurumlarında özgürlükleri kısıtlayıcı ve cezalandırıcı bir kavram olarak yanlış bir şekilde algılanan hesap verebilirlik sistemleri gerçekte kurumların gelişmesi için güçlü bir araçtır (Leveille, 2006; Doğramacı, 2007). Dolayısıyla yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirlik, bir taraftan hesap verirken diğer taraftan her türlü hak ve özgürlükleri koruyabilen, ön yargılardan arınmış bir sistem olarak geliştirilmelidir. Zira akademisyenlerin asıl işlevi öğrencilere bilgiyi açıklamak gibi algılansa da gerçekte özgür bir eğitimde zamanın önemli bir bölümü öğrencilere yeni bilgileri nasıl kazanacağını ve bilgilerini farklı alanlarda nasıl kullanacaklarını öğretmeye verilir. Bunu doğru bir şekilde yapabilmek için akademisyenler sınıfta tartışma içeren ve gerçek dünyayı anlatan konuları açıklarken akademik özgürlüğe ihtiyaç duyarlar. Öğretim üyeleri, öğrencilerin bir konu veya problemle ilgili eleştirel bir şekilde düşünmelerine yardım etmek için onların konu ile ilgili önceki bilgilerinin ve inançlarının ne olduğunu anlamaya çalışırlar. Ayrıca öğretim üyeleri, öğrencilerin önceki bildikleriyle yeni öğrendiklerini karşılaştırma, doğrulama ve geliştirme gereği duyarlar. Bu süreçte hem öğrencilerin hem de akademisyenlerin akademik özgürlüklere ihtiyaçları vardır (AACU, 2006). Bu sebepten bir toplumda yükseköğretim sisteminin amaçlarını gerçekleştirebilmesi için yükseköğretimde hesap verebilirlik ve akademik özgürlük sistemlerinin dayanması gereken temel değerleri ortaya koymak önemlidir. Bunun yanı sıra hesap verebilirlik ve akademik özgürlük uygulamalarının yükseköğretim kurumlarının işleyişlerine ve icraatlarına nasıl yansıdığını belirlemek ve bu konulardaki yetersizlikleri tespit etmek, mevcut eksikliklerin giderilmesi adına önemlidir.

Literatür incelendiğinde Türk Eğitim Sistemi'nde hesap verebilirlik uygulamalarına yönelik araştırmaların (Kantos ve Balcı, 2011; Bülbül ve diğerleri, 2014) genellikle ilk ve orta öğretim kurumlarında yapıldığı anlaşılmaktadır. Yapılan bu araştırmaların sonuçları ise hesap verebilirlik ile ilgili pek çok uygulamanın yetersiz olduğunu göstermektedir. Konu yükseköğretim kurumları açısından ele alındığında ise durumun daha vahim olduğu tartışılmakta ancak bu konuyla ilgili yeterli bilimsel

kanıtlar bulunmamaktadır. Bunun yanı sıra yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirlik ve akademik özgürlük konuları ile ilgili detaylı bir çalışılmaya rastlanmamıştır. Bu açıdan bu araştırma, Türkiye’deki yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirlik uygulamalarını ve akademik özgürlükleri istatistiksel açıdan değerlendirmeye olanak sağlaması, Türkiye’deki mevcut durumu detaylı bir şekilde ortaya koyması ve literatüre önemli katkılarda bulunması açısından önemlidir. Zira yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirlik ve akademik özgürlük ile ilgili uygulamadaki yetersizliklerin belirlenmesi, işlevsel bir hesap verebilirlik mekanizmasının oluşturulabilmesine olanak sağlayacaktır.

Türkiye’de yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirlik ve akademik özgürlük kavramları genelde tartışmalara konu olmuştur. Ancak hesap verebilirlik nasıl sağlanabilir? Yükseköğretim kurumlarındaki hesap verebilirlik ile ilgili uygulamalar nelerdir? Yükseköğretim kurumlarında akademik özgürlük hangi düzeydedir? Yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirlik ile akademik özgürlük arasında nasıl bir ilişki vardır? Yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirlik akademik özgürlüklerin açıklayıcısı mıdır? gibi sorular henüz tam olarak açıklığa kavuşturulamamıştır. Bu araştırma; belirtilen sorulara yanıt vermek, akademisyenlerin görüşlerine göre yükseköğretim kurumlarında akademik özgürlük ve hesap verebilirlik ile ilgili uygulamaları tespit etme ve hesap verebilirlik ile akademik özgürlük arasındaki ilişkiyi ortaya koyma açısından önemlidir.

Sınırlılıklar

Araştırma 2014-2015 eğitim öğretim yılında İstanbul, Kayseri, Konya, Aksaray, Van, Muş, Adıyaman, Hatay, Isparta, Kastamonu, Kütahya ve Kocaeli ’deki bazı devlete ait yükseköğretim kurumlarında görev yapan akademisyenlerin yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirlik ve akademik özgürlük kavramları ile ilgili görüşleriyle sınırlıdır.

Operasyonel Tanımlar

Hesap verebilirlik: Hesap verebilir, yükümlü tutulabilir ve cevap verebilir olma durumudur.

Akademik özgürlük: Akademik özgürlük, bilimsel özgürlükten daha geniş bir kavram olup araştırma ve eğitim alanlarında hem bilim adamının (bilimsel/bireysel özgürlük) hem de tüzel kişilik olarak yükseköğretim kurumunun (üniversitenin) özgürlüğünü kapsamaktadır.

Yükseköğretim kurumu: Eğitim sisteminde liseden sonraki kademede eğitim verilen kurumdur. İki yıl, dört yıl veya daha fazla eğitim veren üniversite, yüksekokul gibi kurumlar yükseköğretim kurumu kapsamında yer alır.

Akademisyen: Akademiye mensup olan kimse, akademi üyesi. Üniversite vb. yerlerde araştırma, eğitim ve öğretim faaliyetlerinde bulunan kimse (Ayverdi, 2010).

II. Kavramsal Çerçeve

Araştırmanın bu bölümünde; ilgili literatüre dayalı olarak hesap verebilirlik ve akademik özgürlük terimlerine kavramsal olarak nasıl yaklaşıldığına ve yükseköğretim kurumlarında bu terimlerin nasıl kavramsallaştırıldığına yer verilmiştir.

Kavramsal Çerçeve İle İlgili Araştırmalar

Hesap verebilirliğin tanımı

Yanlış giden işler için cezalandırıcı bir cevap gibi yanlış bir şekilde algılanan (Evans, 2008, s.10) hesap verebilirliğin sözlük anlamı; hesap verebilir olma durumu, bireyin faaliyetleriyle ilgili açıklama yapma ve sorumluluğu kabul etme istekliliği veya zorunluluğudur (Webster, 1994).

Demokratik bir yönetimin vazgeçilmez bir unsuru olan hesap verebilirlik kavramı; bireylerin eylem ve faaliyetlerinden dolayı bir otoriteye karşı sorumlu olması demektir (Mulgan, 2000, s.555). Romzek ve Dubnick (1987) hesap verebilirliği, bir bireyi veya kurumu, herhangi bir şeyi gerçekleştirmek için otoriteden aldığı bazı yetkileri kullanmasından ve performansından sorumlu tutan ilişki olarak tanımlamaktadır. Hesap verme sorumluluğunun altında yatan asıl düşüncenin asıl-vekil (principal-agent) teorisi olduğunu belirten Hughes'e (2003) göre asıl-vekil ilişkisinde vekiller asıllar adına hareket ederken yaptıkları faaliyetlerden dolayı asıllara karşı hesap vermek zorundadırlar. Modern bir yönetimin önemli unsurlarından biri olan hesap verebilirlik, kamu yönetimi açısından ele alındığında hesap verme sorumluluğu devleti yönetenlerin, devlete ait yetki ve kaynakların kamu yararına kullanılmasını güvence altına almak amacıyla uygulanan denetim, ilke ve yöntemlerin tamamı şeklinde tanımlanabilir (Behn, 2003, s.11; Mulgan, 2002, s.45).

Hesap verebilirlik ile ilgili literatür incelendiğinde bu kavrama ilişkin algıların zaman içinde gelişim gösterdiği anlaşılmaktadır. Özellikle 1970'lerden önce bir takım yasalarla sınırlandırılan hesap verebilirlik, sadece hükümet ve bürokrasi üyelerinin belirli dönemlerde çoğu kez finansal meseleler olmak üzere çeşitli konularda kamuoyunu bilgilendirmeyi içeren bir kavram olarak algılanmaktadır. Devlet yönetiminin topluma hesap vermesi ise üstü kapalı bir biçimde ancak seçimlerde gerçekleşmektedir (Behn, 2003).

1970'lerin ortasında devletlerin ekonomik açıdan zayıflaması ve ulusal ekonomik koşulların kötüye gitmesi kamu kuruluşlarının hesap verme sorumluluklarını gündeme getirmiş ve bu konuda toplumsal talepler hızlı bir artış göstermiştir. Bu dönemde kamu kuruluşları ve hükümet yetkilileri, kurumlarının maliyet değerleri ve misyonları ile ilgili tutarlı sonuçlar ürettiklerine dair kanıt sağlama konusunda toplum tarafından baskı altına alınmışlardı (Leveille, 2006, s.10). Dünyadaki bu politik, teknolojik ve ekonomik değişimlerden, bilgi üretme, araştırma yapma, kitlesel eğitimi gerçekleştirme, meslekî eğitim verme gibi toplumsal hizmetler sunan yükseköğretim kurumları da etkilenmişlerdi. Bu etkiler 1980'lerden sonra ulusal yükseköğretim sektöründe, yükseköğretimin hükümet temelli bir idareden uzaklaştırılması, üniversitelere ayrılan devlet ödeneğinin yetersizliği, yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirliğin sağlanması gibi konuların önem kazanmasına sebep olmuştur (AACU, 2008). Yine bu dönemde stratejik yükseköğretim aktivitelerinin tamamında isteklilik, etkililik ve kalitenin ön plana çıkması, yükseköğretime olan talebin artması ve sosyal, siyasi ve ekonomik bakımdan yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirlik kavramının yaygınlaşması, yükseköğretim sektöründe köklü bir takım yapısal ve örgütsel değişim sürecinin başlamasını sağlamıştır (Marginson ve Rhodes, 2002; Vaira, 2004). Bu değişim süreci hesap verme sorumluluğunda algısal bir takım değişikliklerin oluşmasına sebep olmuş, hesap verebilirlik sorumluluğu zamanla ve mekânla sınırlı olan bürokratik bir olgu olmaktan çıkarak, medyanın gelişmesi ve sivil toplumun büyümesi sayesinde her an gerçekleşebilecek toplumsal ve politik bir kavram haline gelmiştir. Dolayısıyla eskiden sadece finansal ve çok önemli politik faaliyetleri içeren hesap verebilirlik kavramı günümüzde hesap sorma hakkı olanların da hesap verme sorumluluğu olduğu kabul edilen, her türlü karar alma süreçlerini içeren daha kapsamlı ve işlevsel bir sistem olarak giderek önem kazanmıştır (Behn, 2003, s.12).

Eğitimde Hesap Verme Sorumluluğu

21. yüzyılın başlarında eğitimde hesap verebilirlik sistemleri (Stecher ve Sheila, 2004, s.1) bir dizi ilkeleri, çeşitli uygulama stratejilerini kullanarak faaliyet gösterir. Anderson'a göre (2005, s.1) eğitimde hesap verebilirlik sistemlerinin üç türü vardır. Eğitimciler genellikle eş zamanlı olarak bu üç hesap verebilirlik sisteminin kapsamı içerisinde görevlerini yerine getirirler. Eğitimde hesap verebilirlik sistemlerinin üç türü aşağıda başlıklar halinde sunulmuştur (Anderson, 2005, ss. 1-7);

Kurallara Uyum

Okuldaki düzenlemelere ve duruma uyumu gerektiren eğitimde hesap verebilirliğin kurallara uyum alt sistemi, eğitimcilerin kurallara bağlı olma konusunda bürokrasiye karşı sorumlu olmalarıdır. Kurumsal bir eğitim modeli olan uyum sistemi, okulları durağan süreçleri düzenleyen ve sonuçlardaki değişikliklere uymaya izin veren kurumlar olarak görür. Özellikle öğrencilerin farklı özelliklerini göz önünde bulunduran bu sistemde eğitimciler, kurallara uyma ve bürokrasinin gerektirdiklerini yerine getirme konularında hesap verme sorumluluğuna sahiptirler.

Mesleki Normlara Bağlılık

Eğitimde hesap verebilirliğin ikinci alt sistemi olan mesleki normlara bağlılık, kesin kurallar ve uygulamalar ile ilgili yaygın görüşe uymanın yani normlara bağlılığın eğitimin gelişmesine olanak verdiği görüşüne dayanır. Bu sistem özellikle Amerika'daki eğitim kurumlarında etkili bir şekilde kullanılmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri'nde okullarda matematik dersi için müfredat ve değerlendirme standartlarının oluşturulması (Matematik Öğretmenleri Ulusal Konseyi, 1989), program değerlendirme standartlarının belirlenmesi (Eğitim Standartları Ortak Komitesi Değerlendirme, 1994) ve eğitimde psikolojik testlerin kullanılması (Amerikan Eğitim Araştırmaları Derneği, 2000) mesleki normlara bağlılık yaklaşımının yansımaları olarak karşımıza çıkmaktadır. Eğitimcilerin meslektaşlarına karşı sorumlu olma ve standartlara uyma konularında hesap vermelerini de içeren mesleki normlara bağlılık sistemi, kurallara uyum ve sonuçlara dayalı çalışmalar sistemlerinin tamamlayıcısıdır (Anderson, 2005, s.1).

Reeves (2005), mesleki normlara dayalı hesap verebilirlik sistemlerine yönelik bir takım eleştiriler getirmiştir. O'na göre bu sistem öğrencileri, velileri ve toplumu öğrenci öğrenmeleri ile ilgili bilgilendirmemekte ve çok yönlü öğrenci başarısını ölçmemektedir. Dolayısıyla mesleki normlara dayalı bir değerlendirme sisteminin sonuçlarının başarılı olması zordur, sonuçlarda bir başarı gözlense bile bu başarı kısa süreli olacaktır.

Sonuca Dayalı Çalışmalar

Eğitimde kullanılan bir diğer hesap verebilirlik sistemi daha çok öğrenci öğrenmelerine ve performansına dayanan bu sistem, eğitime politik katılımın artmasıyla gündeme gelmiştir. Eğitimde sonuçlara dayalı hesap verebilirlik sistemlerine, Avustralya'da "Ulusal Eğitim Performansını İzleme Görev Gücü" komisyonunun faaliyetleri ve Amerika'da "Hiçbir Çocuk Geride Kalmasın" (No Child Left Behind) yasasının gerektirdikleri örnek olarak gösterilebilir. Okullarda öğrenciler, personel ve kurumla ilgili değerlendirme sistemlerinin kullanılması, sonuç temelli hesap verebilirlik sistemlerinin yansımalarıdır.

Eğitimcilerin, öğrenci öğrenmeleri ile ilgili topluma hesap vermelerini kapsayan sonuca dayalı çalışmalar, işlevsel ve sürdürülebilir bir hesap verme mekanizmasının boyutlarının ne olduğunu ortaya koyması açısından önemlidir. Sonuca dayalı sistemde öğrenci öğrenmelerindeki başarısızlık, öğrenci özelliklerinden ve hazır bulunuşluklarından ziyade eğitim programlarındaki ve uygulamadaki zayıflığa dayandırılır. İçerik standartları ile uygun hale getirilmiş değerlendirmeler öğrencilerin bir sonraki eğitim seviyesine uygunluğunun belirlenmesi, kaynak tahsisi ve yöneticilerin ve öğretmenlerin istihdamı için kullanılmaktadır. Bu değerlendirmeler belirtilen suretlerde kullanıldığında okullarda yüksek verimlilik elde edilir.

Yükseköğretim Kurumlarında Hesap Verebilirlik

Yükseköğretim kurumlarındaki hesap verebilirlik sistemi, kurumun çeşitli sorumluluklarını yerine getirdiğinin belgelerini açık bir şekilde ortaya koymasını gerektirir. Yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirliğe yönelik dikkatler çoğu kez yükseköğretimin öğrenci ve toplum üzerindeki etkisi ihmal edilerek kurumsal kaynaklar üzerine yoğunlaşır. Gerçekte ise yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirlik sadece maddi kaynakların nasıl kullandığıyla ilgili değil, doğru bir şekilde tanımlanmış amaçları ve hedefleri gerçekleştirme başarısıyla da ilgilidir (Leveille, 2006, s.62).

İşlevsel bir hesap verebilirlik sistemi felsefi, politik ve metodolojik bir takım soruları barındırır ve bu sorular bize hesap verebilirlik sisteminin gerektirdikleri ile ilgili bilgi verir (Bowen, 1974);

- Kamu kurumlarının amaçlarının ne olduğuna ve nasıl olması gerektiğine kim karar vermelidir?

- Kurumdaki değerlendirmelerin ve standartların ne olduğuna ve nasıl olması gerektiğine kim karar vermelidir?
- Kurumsal maliyetler nasıl ölçülmelidir ve sonuçlarla nasıl ilişkilendirilir?

Bowen'ın (1974) hesap verebilirliğin unsurlarını açıklayan soruları daha sade hale getiren Romzek (2000) hesap verebilirlik sistemini üç temel soruda değerlendirmektedir.

(1) *Kime hesap verme?* Bu soru hesap verebilirlik sisteminde açıklamada bulunulacak ve hesap verilecek otoritenin belirlenmesine gönderme yapar. Dolayısıyla hesap verebilirlik, kişinin dışındaki başka bir kişi ya da otoriteye açıklamada bulunma zorunluluğu sebebiyle dışsal olarak değerlendirilir.

(2) *Ne için hesap verebilirlik?* Bu soru hesap verebilirliğe konu olan performans tespiti amaçlar ve hesap verebilirlik sisteminin sosyal etkileşim ve karşılıklılık içermesine gönderme yapar.

(3) *Nasıl bir hesap verebilirlik?* Bu soru ise hesap verebilirlik sisteminde raporlama süreçlerinin (prosedür, strateji veya faaliyetlerin) belirlenmesine odaklanmaktadır. Dolayısıyla hesap verebilirlik sistemi açıklamada bulunmayı, araştırmayı, sorgulamayı, yapılan hataları düzeltmeyi ve sonuçta uygulanacak yaptırımları kabul etmeyi gerektirir (Mulgan, 2000).

Hesap verebilirlik ile ilgili literatü incelendiğinde yükseköğretim kurumlarının hesap verme sorumlulukları ile ilgili finansal şeffaflık, sorumluluk ve düzenleyici baskıları artırma gibi taleplere ek olarak müfredat, yükseköğretime giriş politikaları, öğrenci başarıları, araştırma ile ilgili farklı talepler de yer alır (Leveille, 2006, s.10).

Yükseköğretim Kurumlarında Hesap Verebilirliğin Kapsamı

Hükümet sorunları, reformlar, mevzuat ve değerlendirme politikalarıyla ilgili olduğu kadar eğitim faaliyetlerinin etkililiğiyle de ilgili olan hesap verebilirlik kavramı yalnız öğrenci performansı ile ilgili değil eğitimle ilgili yasal konuları da kapsar. Eğitimde kurumlarında hesap verebilirlik deyince ilk akla gelen yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirlik, kamu fonlarının yönetiminden sorumlu olan devlet yetkililerinin ve yükseköğretim kurumlarının yöneticilerinin sorumluluklarıyla ilgilidir (Leveille, 2006). Yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirlik kavramı çok boyutlu, çok yönlü, kapsamlı ve karışık bir konudur (Aypay, 2015; Kearns, 2014, s.141; Wagner, 1989, s.7). Bu konunun daha anlaşılır hale gelmesi için genellikle hesap verebilirlik

kavramı ile karıştırılan ve hesap verebilirliğin kapsamında yer alan denetim, sorumluluk, cevap verebilirlik, düzenleme ve kontrol kavramlarını iyi kavramak gerekir (Aypay, 2015, s. 265).

Anlam bakımından hesap verebilirliğe çok yakın olan denetim kavramı, bir faaliyetin önceden planlandığı şekilde sonuçlandırılması için standartlar konulması, ortaya çıkan sonucun bu standartlarla karşılaştırılması ve gerekli konularda düzenleyici önlemlerin alınması şeklinde tanımlanır. Düzenleme ve kontrol mekanizmaları geleceğe yönelik davranışı etkilemeye dönüktür ve bireyler yasaları ihlal ettiğinde veya amatörce davrandığında hesap verme şeklinde, hesap verebilirlik sisteminin bir alt sistemi olarak faaliyet gösterir. Dolayısıyla gerçekleşmiş eylemleri sorgulayan ve geriye dönük bir sistem olarak işleyen hesap verebilirlik bu özelliğiyle *düzenleme ve kontrol* kavramlarından ayrılır (Mulgan, 2002).

Hesap verebilirliğin kapsamında olan sorumluluk ve cevap verebilirlik kavramları da hesap verebilirlikle sık sık karıştırılır. Mulgan (2003) bu iki kavramın hesap verebilirlikten farkını ortaya koyacak şekilde tanımlarlar. O'na göre sorumluluk başkasının referansı olmadan yerine getirilmiş bireysel eylem ve tercihlere yönelik yetkidir. Bu anlamda hesap verebilirlik başkalarına yönelik iken sorumluluk bireyin kendisine yöneliktir. Cevap verebilirlik ise astların, yöneticinin taleplerini karşılamaya duyduğu isteklilik anlamında kullanılır. Dolayısıyla hesap verebilirlik, cevap verebilirliği destekler, sorumluluğu kapsar ancak bu kavramlar aynı anlamda kullanılamazlar.

Yükseköğretim Kurumlarında Hesap Verebilirliğin Unsurları

Yükseköğretim kurumlarında çeşitli paydaşlar tarafından oluşturulan amaç, misyon ve beklentilere ilişkin hesap verebilirliğin bileşenleri aslında oldukça kapsamlıdır (Leveille, 2006, s.1) ve başarılı bir hesap verebilirlik sistemi çok yönlü ve çok boyutludur (Lingenfelter, 2001).

Finansal hesap verebilirlik

En basit anlamda, kamu kaynaklarının kullanılmasından sorumlu olma şeklinde ifade edilebilen finansal hesap verebilirlik literatürde diğer hesap verebilirlik boyutlarına göre daha açık bir şekilde tanımlanmıştır (Goetz ve Jenking, 2001). Finansal

hesap verebilirlik, yöneticilerin kamuya ait kaynakları nasıl ve ne amaçla kullandıkları ile ilgili kamuoyuna gerekli bilgileri vermesi, böylece kamu kaynaklarının kişisel amaç ve çıkarlar için kullanılmasının önüne geçilmesidir (Bakkal ve Kasımoğlu, 2014).

Yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirliğin finansal boyutu, kurumun kaynaklarını kullanan bireylerin, kaynakların planlanan ve gerçekleşen kullanımına ilişkin dürüst ve kapsamlı rapor verme zorunluluğunu kapsar. Bu şekilde bir hesap verme, harcamaların kontrolünü, iç ve dış denetim için bazı muhasebe sistemlerini içerir. Yükseköğretim, maliyeti yüksek bir öğretim kademesidir ve yüksek derecede öğrenim görmüş, nitelikli insan gücünün, uzman ve profesyonellerin istihdam edildiği bir öğrenim alanıdır. Dolayısıyla bu kurumların pahalı alt yapısının yanı sıra bünyelerinde pahalı araç-gereç ve makine teçhizatının kullanılma zorunluluğu da bulunmaktadır. Böyle yüksek maliyetli bir yapının üstüne veya kamuoyuna hesap verme zorunluluğu esasen kaçınılmaz olmalıdır (Gedikoğlu, 2013).

Yükseköğretim kurumları kamuya ve hükümete hesap verme sorumluluğu içinde kaynaklarını verimli ve ekonomik kullanmalı, bunu yaparken de sürekli paydaşlarla işbirliği içerisinde olmalıdır. Ancak bu kolay bir süreç değildir. Özellikle yükseköğretime olan talebin hızla arttığı son dönemlerde maliyeti düşürüp verimliliği arttırmak çok güçtür. Durum böyle iken hesap verme mekanizmasını da devre dışı bırakmak işi daha da karmaşık hale getirecektir. Zira ideal bir hesap verebilirlik sistemi örgütün gelişmesi ve verimliliği için önemli bir araçtır (Leveille, 2006, s.10).

Yükseköğretim kurumlarında hesap vermenin finansal boyutunu sadece maddi kaynakların etkili ve ekonomik kullanımı şeklinde ele almak doğru değildir. Çünkü yükseköğretim kurumlarının asıl amacı insan kaynağı yetiştirmektir. Dolayısıyla bu kurumlar yetiştirdiği insan kaynağını nasıl istihdam ettiği ve mezunların iş bulma olanakları ile ilgili bilgileri de toplumla paylaşmalıdır. Literatür incelendiğinde yükseköğretim kurumları finansal açıdan hesap verebilirliği sağlamak adına aşağıdaki davranışlara sahip olmalıdır (Gedikoğlu, 2013; Huisman ve Currie, 2004; Leveille, 2006; Rhoades ve Sporn, 2002):

- Yükseköğretim kurumlarında kamu kaynaklarının kullanılma süreçleri şeffaf bir şekilde gerçekleştirilmelidir.
- Yükseköğretim kurumlarına ait finansal kaynakların nasıl kullanıldığı ile ilgili bilgilere paydaşlar istediği zaman ulaşabilmelidir.

- Yükseköğretim kurumlarında yapılan ihalelere ve tüm harcamalara ilişkin süreçler, prosedürler ve alınan kararlar kamuoyuna duyurulmalıdır.
- Yükseköğretim kurumlarının yöneticileri finansal eylemleri ile ilgili hesap verme sorumluluğu taşımaktadır.
- Yükseköğretim kurumlarının yöneticileri kullandıkları kamu kaynaklarını etkili, verimli ve ekonomik bir şekilde kullandıkları ile ilgili hesap vermelidir.

Yönetmel hesap verebilirlik

Yöneticiler tarafından genellikle aşına olunan bir kavram olan hesap verebilirlik, seçim ve atama gibi dönemlerde yöneticilere yabancı hale gelir (Kearns, 1994, s. 186). Gerçekte hesap verebilirlik öğrenci ve kurumun gelişmesini sağlarken yöneticilerin de performansının gelişimi için önemli bir veri kaynağıdır (Baker ve diğerleri, 2002). Yönetmel hesap verebilirlik, kurum faaliyetlerinde esnek olan ve hizmet sağlayan, ancak faaliyetlerinden dolayı hesap verebilir olan yöneticilerin sorumluluğu ile ilgilidir (Schick, 1998). Kurumsal hesap verebilirliğin kapsamında yer alan yönetmel hesap verebilirlik, hiyerarşik düzenlemelerden kaynaklanan yönetmel denetim ve kurumsal direktiflere ilişkin hesap verme davranışlarını kapsar (Roberts, 2002, s.659). Çift taraflı bir yapı olarak değerlendirilebilen yönetmel hesap verebilirliğin bir tarafında ast üst ilişkisi varken diğer tarafında yatay hesap verebilirlik olarak da tabir edilen bireysel olarak yöneticiler ile tüm kamu yönetimi vardır (Gülener, 2011, s. 234). Dolayısıyla yönetmel hesap verebilirlik örgütün hiyerarşik yapısıyla yakından ilgilidir.

Vidovich ve Slee (2000) yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirliği; yukarı doğru hesap verebilirlik, aşağı doğru hesap verebilirlik, içe doğru hesap verebilirlik ve dışa doğru hesap verebilirlik olmak üzere dört sınıfa ayırır. Bu hesap verebilirlik türleri yükseköğretim kurumlarında yöneticiler ve birimler arasında iletişimin kurulmasına olanak sağlarlar.

Yukarı doğru hesap verebilirlik; astın üst ile geleneksel hiyerarjik bağımlı temsil eder. Yukarı doğru hesap verebilirlik yönetsel, bürokratik, yasal ve dikey hesap verme sorumluluklarını kapsar.

Aşağı doğru hesap verebilirlik; yükseköğretim kurumlarında yönetimin astları karar verme sürecine dâhil etmesidir.

İçer doğru hesap verebilirlik; astların mesleki ve etik standartlar ile ilgili faaliyetlerini merkeze alır. Yükseköğretim kurumlarındaki mesleki hesap verme içer doğru hesap verebilirliğin kapsamındadır.

Dışer doğru hesap verebilirlik; yükseköğretim kurumlarının, topluma, paydaşlarına ve destekçilerine karşı sorumlu olmasıdır. Piyasa hesap verebilirliği ve politik hesap verebilirlik dışer doğru hesap verebilirliğin kapsamındadır.

Yönetmel hesap verebilirliğin en temel işlevsel ilkesi, yasalarla kurulmuş kural ve prosedürlere tam uymadır. İçsel olarak siyasi üsler ile yönetim üst organlarına ve yetkililerine, dışsal olarak ise topluma, mahkemelere, dışsal denetim ve kontrol organlarına karşı hesap vermez. İç ve dış kontrol ve denetim mekanizmaları, yönetimsel talepler ve yargısal prosedürlerle çalışır ve yönetime faaliyetlerini tasdik etme, düzeltme veya feshetme olanağı verir (Cendon, 1999, s.33).

Akademik hesap verebilirlik

Yükseköğretim kurumlarındaki hesap verebilirliği sadece mali açıdan ele almak yanlışır. Zira yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirliğin önemli unsurlarından olan ve akademisyenlerin araştırma, yayın yapma, eğitim-öğretim ve topluma hizmet alanlarındaki faaliyetlerini kapsayan akademik hesap verebilirlik, yükseköğretim kurumlarını diğerk kamu kuruluşlarından ayırır. Akademik hesap verebilirliğin kapsamında; öğrenci öğrenmelerinin tanımlanması ve tespiti de yer alır (Middaugh, 2007, s.15).

Görünüşte akademik özgürlüklere sahip bir kurumun akademik hesap verme sorumluluğu çelişkili olsa da akademisyenlerin akademik özgürlükleri onları hesap vermektan muaf tutmaz. Genel olarak ifade özgürlüğü olarak tanımlanan akademik özgürlük, akademisyenlerin akademik çalışmalarının sonuçlarını herhangi bir baskı altında olmadan açıklama özgürlüğüdür (Cahn, 1986). Bu tip bir özgürlük denetim dışı olma ve hesap verme sorumluluğunu üzerinden atma anlamına gelmez (Gedikoğlu, 2013).

Akademik hesap verebilirliğin en temel işlevsel ilkesi, uzmanlık uygulamaları ve teknik kurallara göre hareket etmektir. İçsel olarak profesyonel yetkililere ve yönetim organlarına, dışsal olarak da kontrol ve denetim organlarına karşı sorumluluğu içerir. Uzmanlık uygulamaları, profesyonel kriterlere göre içsel denetim ve kontrol

mekanizmaları ile resmi karışıklığın giderilmesini sağlar (Cendon, 1999, s.33). Yükseköğretim kurumlarında görev yapan akademisyenlerin hem akademik hem de yönetsel faaliyetleri ile ilgili öğrenciye, veliye ve kamuoyuna hesap verme zorunluluğu üniversitelerin gelişimi açısından önemlidir. Ancak bu tür bir hesap verebilirlik, akademik çevrenin olmazsa olmazlarından olan akademik özgürlük ve kurumsal özerklikle çelişmemelidir.

Hesap verebilirliğin temelinde performans değerlendirme sistemi vardır (Turhan, 2009, ss.1-3). Her bir akademisyenin neyi, nasıl başardığını gösteren performans göstergeleri yeni bir ücretlendirme sisteminin oluşturulmasında önemli bir araç olabilir. Belirli dönemlerde öğrencilerin proje ve ödevlerinin sergilenmesi, akademik personel alımlarının her safhasında kamuoyunun bilgilendirilmesi ve öğrenci beklentilerinin göz önünde bulundurulması gibi faaliyetler akademik hesap verme davranışlarının bir parçasıdır. Yükseköğretim kurumlarında rektörler, dekanlar/yükseköğretim müdürleri ve bölüm başkanları finansal hesap verebilirliğin ötesinde, yönettikleri kurum ve birimlerin akademik performansları ile ilgili de hesap verebilmelidirler. Bunun için üniversiteler misyonları doğrultusunda yaptıkları tüm işlerden her kademede sorumluluk duyan şeffaf bir anlayışla yönetilmelidirler. Akademisyenlerin eğitim-öğretim, araştırma, yayın ve topluma hizmet alanlarındaki tüm faaliyetlerini kapsayan akademik hesap verebilirlik; bu faaliyetlerin nasıl ve ne derecede gerçekleştiğini gösteren ve öğretim elemanları tarafından hazırlanan raporlarla ve diğer performans değerlendirme sistemleriyle sağlanabilir. Bu anlamda yöneticilerinin, öğrenci başarısı ile ilgili verileri öğretim ve kurumun gelişmesi ile ilgili toplumu bilgilendirmede kullanma konusunda hesap vermesi önemlidir (Ewell, 2009; Kantos ve Balcı, 2011). Dolayısıyla hesap verebilirlik yükseköğretim kurumlarının ne kadar etkili ve verimli olduklarını ortaya koyan ve kalite güvence sistemlerinin önemli bir parçası olarak algılanmalıdır (Özer ve diğerleri, 2011).

Hesap verebilirliği sağlama

Yükseköğretim kurumlarının daha kompleks yapılara dönüşmesi daha profesyonel yönetim modellerini gerektirmekte; yükseköğretim bütçeleri ile idari ve mali özerkliğin artması hesap verebilirlik ilkesi çerçevesinde harcamaların ve uygulamaların izlenmesi ve denetlenmesi gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır (Tanrıku, 2009, s.16).

Yükseköğretimde hesap verebilirlik, dışsal taleplerin tipik sonucu olmasına rağmen aslında kamu ve yükseköğretim arasında bir sözleşmedir. Bu karşılıklı ilişkide halk, üniversitenin güvenilir bir şekilde işleyeceğini ve belirli beklentileri yerine getireceğini beklerken, seçilmiş yetkililer bu beklentileri karşılama kapasitesi ile yükseköğretimi sağlama sorumluluğuna sahiptir. Hesap verebilirlikteki bu karşılıklı etkileşim üniversitelerde halkın güvenini artıran ve destekleyen önemli bir bileşendir. Üniversitelerde daha çok finansal ve akademik hesap verebilirliği sağlamak adına kamu kuruluşlarının faaliyetleri çevresindeki duvarları kaldırmak için düzenleyici baskıları artırma gibi taleplere ek olarak müfredat, yükseköğretime giriş politikaları, öğrenci başarıları ve araştırma ilgili diğer talepler de gelir (Leveille, 2006). Dolayısıyla yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirliği sağlamak, toplumun bu kurumlara olan güvenini artıracığı gibi bu kurumların gelişmesi ve etkililiği için de önemli bir unsurdur (Stecher ve Kirby, 2004).

Hesap verebilirliğin sağlama boyutu, şikayet süreçlerinin başlatılmasıyla ilgili hukuki alt yapının işletebilirliği ve şikayetlerin etkin bir şekilde sonuçlandırılmasını içerir. Diğer taraftan hesap verebilirliğin sağlanması ve gerçekleştirilmesinin kamusal hizmetlerin etkililiklerini arttırmada önemli bir rol oynadığı da bilinen bir gerçektir (Bülbül ve Demirbolat, 2014, s 48). Mevcut yasal düzenlemeler çerçevesinde hesap verebilirliği sağlamanın önemli bir yol yöneticilerin kişisel sorumluluklarını gündeme getirmektir (Evans, 2002, s.202).

Hesap verme sorumluluğu

Sorumluluk, yönetim aygıtının bir üyesi olunması nedeniyle sahip olunması gereken zorunluluklar ve verilen hizmet ve faaliyetlerin sonuçları nedeniyle cevap verebilmektir (Baydar, 2004, s.44). Hesap verebilirlik kavramı yükseköğretim kurumlarına aşağıdaki sorumlulukları yüklemektedir (Burke, 2005b):

- Yükseköğretim kurumlarında yöneticiler güçlerini doğru bir şekilde kullandıklarını göstermelidirler.
- Yükseköğretim kurumlarında yöneticiler yönettikleri kurumun hedeflerini gerçekleştirmeye yönelik çaba gösterdiklerini ve sorumluluk üstlendiklerini kanıtlamalıdır.

- Yükseköğretim kurumlarında yöneticilerin kurumun performansını kamuoyu ile paylaşma sorumluluğu vardır.
- Yükseköğretim kurumları kullandıkları kaynakları verimlilik ve etkinlik çerçevesinde değerlendirmelidirler.
- Yükseköğretim kurumları topluma hizmet uygulamalarını ve kullandıkları programların kalitesini güvence altına almalıdırlar.
- Yükseköğretim kurumları toplum için hizmet ettiklerini kanıtlamalıdırlar.

Hesap verebilirlikte sorumluluğun temel işlevsel ilkesi, yönetim tarafından uyarlanan programla ilgili hükümleri ve politikayı takip etmektir. Sorumluluk hem topluma hem de siyasi otoriteye karşı verilen bir hesap verme yükümlülüğünü içerir ve politik, teknik ve objektif kriterlerle yönetsel performans sonuçlarıyla ilgili hesap vermeyi kapsar. İç denetim ve kontrol mekanizmaları ile çalışır ve politik eleştiri ve farkındalık yaratır (Cendon, 1999, s.33).

Yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirliği sağlayabilmenin önemli bir ilkesi ise yükseköğretim kurumlarının cevap verebilirlik olmasıdır. Cevap verebilirlik, hesap verebilirlikten farklı olan ancak hesap verebilirlik ve sorumlulukla sık sık karıştırılan bir kavramdır ve hesap verebilirliğin anahtar unsurlarındandır (Shedler, 1999). Dolayısıyla sorumluluk, hesap verebilirlik ve cevap verebilirlik kavramları arasındaki farkı ortaya koyma; cevap verebilirliği daha iyi anlamamıza olanak sağlayacaktır. Sorumluluk, başkasının referansı olmadan uygulanmış bireysel tercih ve eylemlere yönelik yetki anlamına gelir. Yani hesap verebilirlik başkalarına yönelik iken sorumluluk bireyin kendisine yöneliktir. Cevap verebilirlik ise astların, yöneticilerin taleplerini karşılamaya duyduğu isteklilik anlamında kullanılır (Mulgan, 2003). Dolayısıyla, cevap verebilirlik hesap verebilirliği destekleyen bir kavramdır.

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programının (UNDP) yaptığı hesap verebilirlik kavramının tanımı, hesap verme sorumluluğunun kapsamında olan cevap verebilirliğin farklı yönlerini anlamamız açısından önemlidir. UNDP'e (2006) göre hesap verebilirlik, bir kurumda görev yapanların yetki ve sorumluluklarını kullanmaları ile ilgili bireylere karşı cevap verebilir olma, kendilerine yöneltilen eleştirileri ve talepleri dikkate alarak hareket etmeyi bir zorunluluk sayma ve herhangi bir başarısızlık veya yetersizlik durumunda sorumluluğu üzerine alma demektir. Bu tanımda cevap verebilirlik kurumdaki paydaşların talep ve beklentilerine cevap verebilme anlamında

kullanılmıştır. Yükseköğretim kurumları açısından ele aldığımızda ise öğrencilerin, akademisyenlerin veya vatandaşların istek ve taleplerine cevap verme, onların şikâyetlerini dinleme ve sorunlarını giderme; cevap verebilirlik kavramının kapsamında yer alır.

Yükseköğretim kurumlarında hesap verme sorumluluğu, daha çok yükseköğretim kurumlarının etkin, verimli, duyarlı ve sorumlu bir şekilde kamuoyuna veya kurum içindeki bireylere hesap verme yükümlülüklerini kapsamaktadır. Bu kavram objektif bir şekilde ölçülen performans göstergeleri için bireysel ya da kurumsal sorumluluğa sahip olma ile ilgilidir (Paul, 1991, s.36). Hesap verebilirlik, işler yanlış gittiği zaman bireylerin sorumluluğu üstlenmelerini sağlar (Evan, 2008, s.6). Yükseköğretim kurumlarındaki rektörler, dekanlar, akademisyenler ve tüm idari birimler hesap verme yükümlülüğü altındadır (Gedikoğlu, 2013). Yükseköğretim kurumlarının hesap verebilirlik sorumluluğuna sahip olabilmeleri için gerekli düzenlemeler yapılmalı, çeşitli hükümet birimleri arasında, bu kurumlardaki üst düzey yetkililerle onların astları arasında, kurumlar ve kurumlarda görev yapanlar ile paydaşlar arasında işbirliği sağlanmalıdır (Samsun, 2003).

Hesap verebilirlikte sürekli gelişimi sağlayabilmek için paydaşlara gerekli konularda açık bir şekilde cevap verebilmek önemlidir (Ewell, 2009). Zira hesap verebilirlik başkalarına cevap vermeyi içerir (Metz, 2011). Yükseköğretim kurumları açısından cevap verebilirliği sağlamak için bu kurumlarda öncelikle hizmet standartları yeterli düzeyde oluşturulmalıdır. Diğer taraftan yükseköğretim kurumları toplumun istek veya şikâyetlerine cevap verebilecek mekanizmalara sahip olmalıdır. Çünkü yükseköğretim kurumlarının toplumun beklentilerine, istek ve taleplerine cevap verebilen kurumlar olması, üniversite ile toplum arasındaki bağlarının güçlenmesi açısından önemlidir.

Hesap verebilirlikte açıklamada bulunma

Yükseköğretim kurumlarının sadece bir takım kurallara ve bu kuralların uygulanmasına ilişkin usullere gereksinimi yoktur, kuralları ve prosedürleri uygulamada açıklığı gözetmeye niyetli olmak önemlidir. Aksi takdirde kurumun yönetimi yalnızca kurallar silsilesi yaratmaktan ibaret kalır (Evan, 2002, s.58).

Hesap verebilirliğin işlevsel bir ilkesi de toplumun tüm kesimlerinin ve sosyal grupların ilgi ve ihtiyaçlarına uygun hareket etmektir. Yönetici performansının toplum üzerindeki etkisi; toplumun fikirlerini yansıttığı medya ve bilgi teknolojileri gibi araçları kullanarak yönetici davranışlarının adaptasyonunu ve yönetici kararlarının yeniden gözden geçirilmesini ve yönetici performansının demokratik yasalara uygunluğunu sağlar. Dolayısıyla toplumun tümüne ve sosyal gruplara yöneticinin performans sonuçları ile ilgili hesap vermek gerekir (Cendon, 1999, s.3). Kamu görevlilerinin eylemleri ile ilgili bilgilerin kamuoyunca izlenmesine olanak verme ve gerekli bilgilere güvenilir ve kolay bir şekilde erişmeye olanak sağlayacak bir mekanizmanın bulunması, hesap verme sorumluluğu açısından önemlidir (Kesim, 2005).

Günümüzde gelişen bilgi ve iletişim teknolojileri sayesinde toplum kamu kuruluşlarını daha fazla sorgulayabilme olanağına sahiptir (Eryılmaz ve Biricik, 2011). Üniversiteler web sitelerinde prosedürlerine ve kurallarına artık daha fazla yer veriyor, öğrenciler ve veliler de üniversite başvurularında tercihlerini oluştururken elektronik ortamlarda bunları okuyabiliyor. Bu da üniversitelerin kendilerini topluma doğrudan açıklayabildikleri interaktif bir ortam yaratıyor. Bu durum aslında bir hesap verme şekli olarak karşımıza çıkmaktadır (Evans, 2002, s.183).

Yükseköğretim kurumlarında hesap verme mekanizması kurum içinde olduğu kadar kurumun dışında topluma yönelik de olmalıdır. Yarı kamusal kurumlar olarak bilinen yükseköğretim kurumları öğrencilere, velilere, sanayi ve iş dünyasına, meslek kuruluşlarına ve kamuoyuna hesap vermelidirler. Ayrıca bu hesap verme sorumluluğu sadece ulusal düzeyde değil uluslararası düzeyde de olmalıdır (Stensaker ve Harvey, 2011, s. 7-22).

Yükseköğretimle ilgili emek gücünün yeniden üretimi kapsamında üniversiteye giriş ve kayıt gibi konular da hesap verebilirlikte açıklamada bulunmanın kapsamındadır (Karakas, 2005). Bu kapsamda yükseköğretim kurumları bir takım somut bilgileri (üniversiteye lisans ve lisansüstü düzeyde kayıt yaptıran öğrenci sayısı, üniversiteye yatay ve dikey geçiş yaptıran öğrenci sayısı, üniversiteye kayıt yaptıran yabancı uyruklu öğrenci sayısı ve oranı, üniversiteden mezun olan öğrenci sayısı ve yüzdesi) internet aracılığıyla kamuoyuyla paylaşmalıdır.

Yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirlik amacıyla açıklamada bulunma, yükseköğretim kurumlarının yaptıkları faaliyetlerle ilgili toplumu bilgilendirmeyi gerektirir. Son dönemlerde ön plana çıkan bir hesap verme biçimi olan ve toplumsal hesap verebilirlik olarak algılanan açıklamada bulunma, herhangi bir kamu kurumunun ya da bireysel olarak kamu yöneticilerinin yaptıkları faaliyetleri paydaşlara açıklama sorumluluğunu kapsar. Bu tür bir hesap verme davranışı, üniversiteler ile ilgili bilgilerin topluma akışını sağlamak adına önemlidir.

Yükseköğretimde Hesap Verebilirliğin Önemi

Yükseköğretimde hesap verebilirlik dışsal taleplerin bir sonucudur ve toplum ve yükseköğretim kurumları arasında bir sözleşmedir. Bu karşılıklı sözleşmede toplum üniversiteden talep ve beklentilerini yerine getirmesini ve güvenilir bir şekilde işlemlerini beklerken, üniversite veya devlet yetkilileri bu beklentilere cevap verecek şekilde yükseköğretim kurumunun faaliyetlerini devam ettirmekten sorumludurlar (Leveille, 2006, s.36).

Yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirlik uygulamaları, operasyonel ve eğitimsel faaliyetlerin etkinliğini belgelere dayandırmayı içerir. Ancak çalışma ve araştırma alanlarında desteklenen yükseköğretim kurumları kaynaklarını adil bir şekilde kullanma, etkililik ve akademik konularında hesap vermede yeterli performans delilleri gösterememektedirler (Aypay, 2015; Kane ve Staiger, 2001; Doğramacı, 2007; Güçlü ve Kılıç, 2011). Gerçekte toplumun üniversitelere olan güveninin artması ve üniversite ile toplum arasındaki bağların güçlenmesi için yükseköğretim kurumlarında işlevsel bir hesap verebilirlik mekanizmasının bulunması önemlidir. Çünkü yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirlik mekanizması, performans göstergeleri devletin öncelikleri ile bağlantılı olduğunda ve amacı iyi tanımlandığında gelişme için güçlü bir araç olabilir. Diğer taraftan yükseköğretim kurumlarının performansları, rol ve sorumluluklarıyla ilgili hesap vermemesi, topluma karşı kapalı ve kayıtsız olması toplumsal güvenin erozyona uğramasına ve bu kurumların gelişmesine olanak sağlayan finansal desteğin zayıflamasına sebep olur. Leveille (2006, s.8) yükseköğretim kurumlarında olması gereken ideal bir hesap verebilirlik sisteminin yerine getirdiğini üç önemli görevi ifade etmiştir.

1. İdeal bir hesap verebilirlik sistemi devletin hedefleri ile kurumun önceliklerini aynı hizaya getirir.

2. İdeal bir hesap verebilirlik sistemi yükseköğretim kurumlarının liderlerine, öğrencilere, yasa yapıcılara, iş adamlarına ve yükseköğretimle ilgilenenlere kurumun hedeflerine ulaşma sürecini izleme olanağı sunar.

3. İdeal bir hesap verebilirlik sistemi politik kararlar almak için temel sağlar.

Carnoy ve arkadaşlarına (2003) göre eğitimde hesap verebilirlik sistemleri aşağıdaki işlevleri yerine getirir.

- Doğru eğitimsel uygulamaların kullanımını artırır.
- Zararlı ve boş uygulamaların kullanımını azaltır.
- Öğrenmeyi engelleyen faaliyetlerin yönlerini tanımlar, teşhis eder ve değiştirir.

Hesap verebilirlik sistemleriyle değerlendirme araçları birlikte, sistemin, okulun, öğretmenin ve öğrencinin performansını ve öğrenci öğrenmeleri için öğrenme çeşitlerini değerlendirme ile geliştirebilir.

Hesap verebilirlik sistemi öğrenci çıktılarında etkileyici kazanımların anahtar güçlendiricilerine sahip süreçleri ve bilgileri sağlar. Ayrıca yüksek kalitede bir yapı; yenilikler için yeni oluşumlar, zayıf okullar için önemli bir destek ve paydaşlara ve ebeveynlere önemli ve açık bilgiler sağlar. Hesap verebilirlik tedbirlerini uygulayan okulların kalitelerinin artarak devam ettiği ve öğrencilerin performanslarının izlenmesiyle öğrenci öğrenmelerinin ve başarılarının önemli derecede arttığı bilinen bir gerçektir (ACE, 2004; Walcott, 2013). Dolayısıyla eğitim sistemimizin önemli bir kademesi olan yükseköğretim sistemimizde işlevsel ve uygulanabilir bir hesap verebilirlik mekanizmasının varlığı önemli bir gerekliliktir.

Yükseköğretim Kurumlarına Uygun Bir Hesap Verebilirlik Sistemi Nasıl Oluşturulabilir?

Yükseköğretim kurumlarının hesap verebilir olmasını sağlayabilmek için özellikle bu kurumların neleri yapıp neleri yapmadıkları ile ilgili tahminlerimizin ve beklentilerimizin olması gerekir. Çünkü beklenti olmazsa hesap verme sorumluluğu da olmaz. Ancak yükseköğretim kurumlarının faaliyetleri ile ilgili fikir sahibi olmamızı sağlayacak açıklık, üniversitelerin genel bir karakteri değildir. Bunun yanı sıra fikir

birliği sağlanmadığı zaman açıklık ilkesi çoğu zaman feda edilir. Dolayısıyla yükseköğretim kurumlarının faaliyet ve sorumluluklarıyla ilgili beklenti ve tahminlerin olabilmesi aslında çok da mümkün değildir. Diğer taraftan bilgi ve enformasyon toplumunda yükseköğretim kurumları da sık sık çelişen beklentilerden oldukça muzdariptir. Bu anlamda yükseköğretim kurumları için hesap verebilirlik kavramı, sistem verimsizliğinden zamanla eğitimsel kalite, örgütsel üretim, kamu öncelikleri ve piyasa talepleri gibi dışsal sorumluluğa doğru yön değiştirmiştir (Behn, 2003).

Hesap verebilirliği sağlamak için 6 parametrenin yerine getirilmesi gerekir (Ackerman, 2005; WBI, 2005).

1. Teşvik yapısı- ceza ya da ödül temelli yaklaşım
2. Niçin hesap verebilirlik- kural takibi veya performans yönelimli yaklaşım
3. Kurumsallaşma seviyesi – bağımsız dış girişimcilerden uzak, dış grupların katılımı ile kurumsallaşmanın sağlanması.
4. Bağlılığın derinleşmesi - doğal olarak yönetim rehberliğiyle bağlanma ya da planlanan bölümde sıkı ilişkilerle bağlanma.
5. Katılımcıların kapsayıcı olması – sadece iyi davranışı olan grubu değil marjinal grupları da içine alan bir aralıktaki olma.
6. Yönetim kolları - faaliyetlerin amacının yönetsel, idari ve yargısal olup olmadığı

Yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirlik sistemlerinin işlevselliği, iyi planlanmış performans standartlarının geliştirilmesine bağlıdır. Gerçekte hesap verebilirlik ile ilgili pek çok standart ve aktivite mevcuttur. Bu standartlar kurumun gelişmesini ve hesap verebilirlik mekanizmasının kendini geliştirmesini sağlar (Baker ve diğerleri, 2002). Bu standartlardan bazıları ğrenci öğrenmelerinin değerlendirilmesi, kurumsal etkililiğin değerlendirilmesi ve kurumsal planların bilgi kaynaklarının geliştirilmesidir (Middaugh, 2007). Kabul görmüş performans standartlarının olmaması hesap verenin performansı ile ilgili hesap sormayı engeller, bu durum ise hesap verebilirlik mekanizmasını işlemez hale gelir (Burke, 2005b).

Dressel (1981) etkili bir hesap verebilirlik mekanizmasının görevlerini  temelde ele alır (Aktaran: Leveille, 2006, s.35);

1. Kurumun kendisine verilmiş çeşitli görevleri yerine getirdiğini göstermelidir.

2. Kurumun uyguladığı öz yönetim ve etkili yönetim kapasitesini, politika ve prosedürlerini, personelin ve öğrencilerin ahlak ve davranışlarını açık bir şekilde kanıtlamalıdır.
3. Kurumda düzeni sağlamalıdır.

Etkili bir hesap verebilirlik mekanizmasını diğer kurumlardan farklı olan eğitim kurumları açısından değerlendirildiğinde Anderson'un (2005) eğitim alanında kullanılan hesap verebilirlik sistemlerini temellendirdiği beş rehber soru önemlidir.

- Öğrencilerin bildikleri ve yapabildikleri ile ilgili neler yapmayı planlıyorsunuz?
- Daha önceden belirlenmiş içerik standartlarına öğrencilerin hâkim olduğuna nasıl kanaat getiriyorsunuz?
- Eğitimciler sınıflarındaki tüm öğrencilerin etkili olabilmesi için ne gibi hazırlıklar yapıyorlar?
- Okul çıktıları ve bu çıktıların topluma katkıları ile ilgili toplumu nasıl ve ne derecede bilgilendiriyorsunuz?
- Okulun performansına yönelik toplumun tepkisi nedir?

Tüm bu soruların cevabını verecek şekilde planlanan bir hesap verebilirlik sistemi okulların daha sorumlu, verimli ve şeffaf olmasına olanak sağlayacaktır.

Konuyu yükseköğretim kurumları açısından değerlendirdiğimizde ise Ulusal Amerikan Komisyonu'nun hazırladığı *Daha İyi Sonuçlar İçin Hesap Verebilirlik* raporuna yükseköğretim kurumlarında işlevsel bir hesap verebilirlik mekanizmasında bulunması gereken beş temel nitelik karşımıza çıkmaktadır (SHEFO, 2005).

- Kurumun temel öncelikleri ile ilgili fikir birliği sağlanmalıdır.
- Sorumlulukların her düzeyinde birkaç kritik amaç üzerine odaklanılmalıdır.
- Kararlı ölçme araçları geliştirilmeli ve kullanılmalı, verilerden elde edilen sonuçlar kamuoyu ile paylaşılmalıdır.
- Gelişme için işbirliği içinde çalışılmalıdır.
- İşgücü işlevsel ve etkili bir şekilde bölünmelidir.

Yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirlik ile ilgili bu raporda, halkın eğitim ihtiyaçlarını karşılamayı amaçlayan iş adamları ve liderler ile kamu yetkilileri ve eğitimciler arasında sürekli ve güçlü bir diyalogun kurulması gerektiğine de vurgu

yapılmaktadır. Çünkü işadamları ve liderler, toplumun beklentileri konusunda eğitimciler ile siyasilerin ihtiyaçlarını karşılama konusunda kilit rol oynamaktadırlar.

Englert ve diğerleri (2007) eğitimcilere uygulamalarında yol göstermesi için hesap verebilirlik sisteminde bulunması gereken nitelikleri şu şekilde sıralar;

- ✓ Tüm öğrenciler için yüksek beklenti geliştirilmelidir.
- ✓ Standartlara uygun ve yüksek kaliteli değerlendirmeler yapılmalıdır.
- ✓ Gelişim için uygun kaynaklar, yardım ve destek sağlanmalıdır.
- ✓ Sonuçlarla bağlantılı yaptırımlar ve ödül verilmelidir.
- ✓ Çoklu ölçümler yapılmalıdır.
- ✓ Veriler sorunların çözümü için kullanılmalıdır.
- ✓ Verilerin toplumun anlayacağı şekilde sunulması gerekir.

Bu nitelikte bir hesap verebilirlik mekanizması, yükseköğretim kurumlarındaki hesap verebilirliğin unsurlarını oluşturan öğrenci öğrenmeleri ve öğrenci başarıları üzerinde olumlu etkiler yapacaktır.

Yükseköğretim kurumları uygun özgürlük düzeyi ile hesap verebilirlik sistemleri arasında dengeyi sağlama konusunu garanti etmelidir. Bunun yanı sıra yükseköğretim kurumları, yönetimlerinde hesap verebilirliğe açık olma konusunda çaba göstermelidir. Etkili bir hesap verebilirlik için şunlar yapılabilir (UNESCO,1998):

- Yükseköğretim kurumları eğitimsel misyonlarının doğasıyla ilgili toplumla etkili iletişim kurmalıdırlar.
- Yükseköğretim kurumları; öğretim, okullaşma ve araştırma faaliyetlerinde kalite ve mükemmeliyet için kararlı olmak ve öğretim, okullaşma ve akademik misyonları ile tutarsız müdahalelere karşı araştırmalarının bütünlüğünü korumak ve garanti altına almak zorundadırlar.
- Yükseköğretim kurumları akademik özgürlüğe ve temel insan haklarına saygı göstermelidir.
- Akademik bakımdan nitelikli bireyler için kendilerine sunulan kaynakları kısıtlama ihtimali olmadan kaliteli bir eğitim sağlanmalıdır.
- Yükseköğretim kurumları, hayat boyu öğrenme için sahip olunan kaynaklar ve kurumsal misyon ile bağlantılı fırsatlar sağlamakla yükümlüdürler.

- Yükseköğretim kurumlarında öğrencilere adil, hakkaniyetli ve ayrımcılık yapmadan davranılacağı garantisi verilmelidir.
- Yükseköğretim kurumları, azınlıklara ve kadınlara eşit bir şekilde davranmalıdır ve cinsi ve ırksal tacizleri ortadan kaldıran politikaları ve süreçleri benimsemelidir.
- Akademisyenlerin sınıftaki çalışmalarının veya araştırma kapasitelerinin zorlama, tehdit veya taciz ile engellenmemesini garanti etmelidir.
- Yükseköğretim kurumları şeffaf ve açık bir şekilde hesap vermelidir.
- Yükseköğretim kurumları, kaynaklarını etkili kullanmalıdır.
- Öğretim üyeleri, akademik özgürlük, konuşma ve ifade özgürlüğünün koruyucusu olmalı olmalı ve öğretimde, okullaşmada, araştırmada ve diğer çalışmalarında yükseköğretim personeline rehberlik etmede etiğin kodlarını oluşturmalıdır.
- Yükseköğretim kurumları; ekonomik, sosyal, kültürel ve politik hakları korumalı; bu hakların zarar görmesi amacıyla bilim ve teknolojiyi kullanma eğilimini önleme gayretinde olmalıdır.
- Yükseköğretim kurumları; toplumdaki problemlerin çözümü için toplumda karşılaşılan güncel problemlerle ilgili akademisyenlerin kendilerini ifade edebilmelerini garanti altına almalıdır. Ayrıca mezunlarının iş piyasasındaki fırsatlarını artırarak onların toplumda önemli rol oynayabileceklerini de garanti altına almalıdır.
- Yükseköğretim kurumları ulus ötesi, bölgesel, siyasi, etnik ve diğer engelleri ortadan kaldırmalıdır. Bir devleti başka bir devlet tarafından yapılan bilimsel ve teknolojik sömürden koruma gayreti içinde dünyadaki tüm akademik topluluğu, kültürel mirası ve bilginin kullanımını teşvik eden uluslararası akademik işbirliğine cesaretlendirmelidir.
- Öğrenme, öğretme ve araştırma için öğrenci veya öğretim üyesi tarafından talep edilen ve modern öğretim, araştırma ve bilgi kaynağı sağlayan enformasyonu gerektiren modern kütüphaneleri ve bunlara erişimi garanti etmelidir.
- Yükseköğretim kurumları, kurumun misyonu için gerekli idame masraflarına uygun tesisleri ve donanımı sağlamalıdır.

- Gizli araştırmalar yapıldığında eğitimsel misyona ve kurumun objektifliğine karşı olmayacağını ve genel barış kriterlerine ve insan haklarına uygun olacağını garanti etmelidirler.
- Kurumların hesap verebilirlik sistemleri bilimsel metodoloji üzerinde temellendirilmelidir. Hesap verebilirlik sistemleri açık, gerçekçi, etkileşimli ve basit olmalıdır. Faaliyetlerinde adil, dürüst, eşitlikçi ve açık olmalıdır.
- Yükseköğretim kurumları, kurumsal özerkliğe ve akademik özgürlüğe zarar vermeden kaliteli bir şekilde amaçlarına ulaşmayı sağlayan yöntemlerle, bireysel ya da kolektif bir şekilde, uygun hesap verebilirlik sistemleri oluşturmalı ve uygulamalıdır.

Tüm bunların yanı sıra Hoy ve Miskel'e (2010) göre eğitim kurumlarında işlevsel bir hesap verebilirlik sistemini üç temel ilkeyi barındırır.

1. Okullar daha iyi performans standartlarıyla sorumlu tutulmalıdır.
2. Okullarda kaliteli bir eğitim verilmesi adına okulların kapasitelerini güçlendirmelerine yardım edilmelidir.
3. Özellikle okul başarısı olmak üzere okullarda performans sonuçlarının niteliği ve niceliği arttırılmalıdır.

Türkiye'de doğrudan eğitimde hesap verebilirlik konusuyla ilgili araştırma sayısı oldukça sınırlıdır (Acat ve diğerleri, 2011; Doğramacı, 2007; Kantos ve Balcı, 2011; Koçak ve diğerleri, 2012). Yapılan alışmalarda Türk Eğitim Sistemi'ne uygun, işlevsel bir hesap verebilirlik mekanizmasının uygulamaya konması gerektiği konusunda görüş birliğine varılmıştır diyebiliriz. Eğitimde verimlilik için hesap verebilirlik uygulamalarının etkin bir şekilde kullanımı zorunludur ancak diğer ülkelerin uyguladıkları hesap verebilirlik modellerini alarak Türk Eğitim Sistemi'ne uydurmaya çalışmak eğitim kurumlarının performansını arttırmaya yetmeyecektir (Aypay, 2015, s. 265). Çünkü hesap verebilirlik kavramı ülkeden ülkeye çok farklı biçimlerde yorumlanmış ve farklı uygulama biçimleriyle kendini göstermiştir (zmen ve diğerleri, 2011). Dolayısıyla Türk eğitim sisteminin, doğru verilerle hazırlanmış, işlevsel ve zgn bir hesap verebilirlik sistemine ihtiyaı vardır.

Yükseköğretim kurumlarının pek çok sorununu üzecek etkili ve işlevsel bir hesap verebilirlik sisteminin oluşturulması ve uygulamaya konması aşağıda belirtilen kilit öneme sahip önerilerin dikkate alınmasıyla gerçekleşecektir (Anderson, 2005; Behn,

2001; Burke, 2005a; Bowen, 1974; Doğramacı, 2007; Englert ve diğerleri,2007; Leveille, 2006; Rabovsky, 2011; SHEFO, 2005; Vidovich ve Slee, 2000)

- Yükseköğretim kurumlarımızda daha iyi sonuçlar için hesap verebilirlik şarttır, ancak genellikle uygulanan hesap verebilirlik türleri performansı iyileştirmeye yardımcı olmayacaktır. Dolayısıyla yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirlikte daha iyi sonuçlar üreten yeni yaklaşımlara ihtiyacımız vardır.
- Uygulanan hesap verebilirlik sistemlerinden pek çoğuna hantal, karışık, etkisiz ve abartılı tasarlanmış diyebiliriz. Anahtar soruları cevaplamakta başarısız, aşırı politik, yanlış yöne götüren veriler kullanılarak hazırlanmış raporlardan oluşan sistemler etkili sonuçlar üretemezler.
- Devletin ve ulusal önceliklerin üzerine dikkatle odaklanan, hem yasa koyucuların hem de eğitimcilerin başarıları için sorumluluk yüklemeye zorlayan bir hesap verebilirlik mekanizmasına ihtiyaç vardır.
- Bize hedefleri, sonuçları ve problemleri izlemek için geçerli ve güvenilir bilgi veren, performansı iyileştirmek için yaratıcılığı, kaynakları ve iradeyi harekete geçiren bir hesap verebilirliğe ihtiyacımız vardır.
- İşlevsel bir hesap verebilirlik sistemi korkudan ziyade güven vermeli, minimum düzenleyici ilkelere uymaktan ziyade daha yüksek amaçlara ulaşma konusunda motive etmelidir.
- Hesap verebilirlik sistemi hatayı değiştirmek veya ertelemek için bir alet olmamalıdır. Bu mekanizma kararlı olmalıdır. Zira yükseköğretim kurumlarımızda düşük beklenti ve standartlara sahip olmayı göze alamayız.
- Yükseköğretim kurumlarında işlevsel bir hesap verebilirlik mekanizması eğitim yöneticileri ve politikacılar ile devlet ve kurumlar arasındaki yasal sınırlara saygı duyarken performansı iyileştirme konusunda da kararlı olmalıdır.
- Hesap verebilirlik sistemi, yükseköğretim sisteminin rekabetçi ve farklılıkları barındıran yapısına uygun olmalıdır. Bu sistem yükseköğretimin tüm kurumları için kendine özgü misyonları doğrultusunda mükemmellik için yeni durumlar yaratmalıdır.

- Yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirlik sistemi; öğrenci öğrenmelerinde başarıya ve araştırmalarda yüksek kaliteye daha fazla önem vermelidir.
- Yükseköğretim kurumlarında etkili bir hesap verebilirlik sistemi, gereksiz maliyetleri artıran, bazı kurumları akademik standartları düşürme konusunda zorlayan ve başarılı olmak için ekstra zaman ve yardıma ihtiyacı olan öğrencileri dışlayan yüzeysel karşılaştırma ve sıralamaları azaltmalıdır.
- Yükseköğretimde hesap verebilirlik sistemi paydaşlara, öğrencilere, ilgili vatandaşlara ve yasa yapıcılara; öğrenci öğrenmeleri, mezuniyet oranları, ihtiyaçları olan kurs durumları ve maliyetler konusundaki makul sorulara cevaplar sağlamalıdır.

Genel Olarak Dünya'daki Yükseköğretim Kurumlarındaki Hesap Verebilirlik

Özellikle 1970'lerden sonra Amerika'da eğitimde hesap verebilirlik kavramı gündeme gelmiş, 1980'lerde ise standart temelli bir hesap verebilirlik hareketi olarak gelişme göstermiştir. Bu dönemde özellikle eyaletler düzeyinde gelişen hesap verebilirlik sistemleri, okullarda ölçme araçları aracılığıyla toplanan ve raporlaştırılan performans sonuçlarına odaklanmaktadır. 1994'te *Amerikan Okullarını Geliştirme Yasası* (The Improving America's Schools Act -IASA) ile eyalet düzeyinde hesap verebilirlik sistemi tartışmaları başlatılmış, son dönemlerde ise *Hiçbir Çocuk Geride Kalmasın Yasası* (No Child Left Behind) ile daha yerleşik bir hesap verebilirlik sistemi sağlama çabaları sürmüştür ve eyaletlere kendi hesap verebilirlik sistemlerini geliştirmeleri için spesifik bir çerçeve sunulmuştur (Perie, Park ve Klau, 2007).

Son dönemlerde önemi daha çok anlaşılan eğitimde hesap verebilirlik, diğer eğitim kurumlarından farklı olan ve yarı kamusal alan olarak ifade edilen yükseköğretim kurumlarında önemli bir sorun olarak tartışılmış, özellikle gelişmiş ülkeler yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirliği sağlama ve etkili bir hesap verebilirlik sistemi oluşturmak için girişimde bulunmuşlardır. Yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirliği sağlamak için kritik bir role sahip olan devletler Bologna süreciyle yükseköğretimde kalite güvencesi ve yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirlik ilgili faaliyetlerini artırmış bu süreç yükseköğretim kurumlarında pek çok reformun ve girişimin konusu haline gelmiştir. Bologna süreci, Avrupa değerlendirme sistemleri aracılığıyla, yükseköğretim kurumlarında bir Avrupa boyutu geliştirmeyi hedeflemekte,

toplumla olan ilişkiyi dikkate almakta ve uluslararası yükseköğretim kurumlarında bir standartlaşma sağlamayı amaçlamaktadır. Dolayısıyla bu süreç, dünya genelinde yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirliğe yönelik bir adım olarak kabul edilebilir. Türkiye de yükseköğretim kurumlarının kalitesini güçlendirecek hesap verebilirlik prosedürlerini artırmak için Avrupa düzeyinde dialogda bulunma ve ortaklık yapma taahhüdünde bulunmuştur. Bu diyalog ve ortaklığa; Kalite Güvencesi için Avrupa Kurumu (ENQA), Avrupa Ulusal Öğrenci Birlikleri (ESIB) ve Avrupa Yükseköğretim Kurumları Birliği de (EURASHE) dâhil edilmiştir (YÖK, 2009).

Genel olarak Dünya’da yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirlik uygulamaları incelendiğinde, pek çok ülkede hesap verme sorumluluğunun bir parçası olan akademik personelin bireysel olarak değerlendirilmesi, iç kalite güvencesi prosedürlerinin bir parçası olduğu anlaşılmaktadır. İç kalite güvencesi prosedürleri, çoğunlukla eğitim yetkilileri tarafından zorunlu tutulur ve genellikle bağımsız ulusal kalite güvence ajansları ve uluslararası kuruluşların yardımıyla sağlanır. Bu kuruluşlar ayrıca kalite güvencesi açısından uluslararası standartlara uygunluk için teminat verirler. Birçok ülkede özel fonlara yönelik hesap verebilirlik ölçütleri ile kamu fonlarına yönelik hesap verebilirlik ölçütleri aynıdır. Yine de bu kuruluşlar yetkililere düzenli olarak sunması gereken mali raporlarda veya belirlenmiş denetim prosedürlerinde özel fonların toplanmasını ve kullanılmasını göz önünde bulundururlar. Ancak yükseköğretim kurumlarına yönelik hesap verebilirlik ölçütlerinde bazı istisnalar vardır. Örneğin İzlanda’da üniversitelere tanınan çok geniş özerklikten dolayı bu ülkedeki üniversiteler özel fonlar hakkında herhangi bir merciye rapor sunmamaktadır (Eurydice, 2008).

Hesap verebilirlik sistemleri, dünya genelinde hesap verebilirliğin uluslararası bir mesele olduğuna dair kanıtlar sağlar. Örneğin İngiltere’de okullar için özel ölçme ve değerlendirme sisteminin kullanıldığı ulusal bir müfredat hazırlanır. Fransa, Çin, Japonya ve pek çok Avrupa ülkesinde, okulla ve öğrencilerle ilgili karar verilirken ulusal değerlendirme standartları kullanılır ve bir üst seviyedeki eğitim programına öğrenci almak için değerlendirme ve seçme sistemleri bulunur. İşte tüm bu uygulamalar aslında hesap verebilirlik sistemlerinin bir parçasıdır. Çünkü tüm bu faaliyetler öğrencilerin öğrenmeleri ve okul performansları ile ilgili beklentilerin ne düzeyde olduğunu açık bir şekilde tanımlama üzerinde temellendirilirler (Eurydice, 2008).

Eğitimde hesap verebilirlik sorumluluğunun en fazla olduğu ülkeler ABD, İngiltere ve Şili'dir (Kalman ve Gedikoğlu, 2014, s.116). Amerika Birleşik Devletleri'nde *Hiçbir Çocuk Geride Kalmasın (NCLB)* yasası engelli öğrencileri de içeren ve öğrenci performansı temelli, tüm okullar için bir hesap verebilirlik sistemini ortaya koydu. Birçok eyalette öğrenci performansına dayanan ürün temelli bir sistemlerinin kullanılması, öğrenci başarısına dayanan okul derecelendirme fikrinin kolay bir şekilde benimsenmesini sağlamıştır. Hiçbir Çocuk Geride Kalmasın (NCLB) hareketiyle birlikte Amerika'da test temelli hesap verebilirlik mekanizmasının kullanılması ile birlikte okullardan terk ve okuldan atılma gibi sorunların çözümü için önemli bir adım atılmıştır (Haney, 2000). Amerika'daki hesap verebilirlik sisteminde engelli öğrenciler ve okul terki problemleri önemli bir unsurdur. Zira bu sistem sayesinde 2002-2003 eğitim öğretim yılında engelli öğrencilerin %51,9'u yüksek okul diploması almış ve okul terk oranı %30 oranında düşmüştür (O'Connor, 2010). Dolayısıyla Amerika Birleşik Devletleri'ndeki yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirlik sistemi oldukça gelişmiştir. Amerika'da son dönemlerde öğretmenler arasındaki rekabeti artırıcı performans göstergelerini azaltan performansa dayalı hesap verebilirliğin (Lewidow, 2002, s. 11) önemi hızla benimsenirken bununla ilgili kurumsal değişikliklere önem verilmiş ve hesap verebilirlik mekanizmaları eyaletler düzeyinde gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Örneğin Washington'da kurumsal ve idari hesap verebilirliği sağlamak adına bir hesap verebilirlik sistemi geliştirmiş ve bu sistem çerçevesinde yapılması gerekenler gerekçeleriyle birlikte açıklamıştır (Leveille, 2006, s.3):

- Kurumların etkililiğinin veya performanslarındaki yetersizliklerin ortaya konması, öğrencilere ve topluma karşı sorumluluklarını yerine getirmek için de önemlidir. Diğer taraftan kurumun kaynaklarının etkili bir şekilde kullanıldığını belgelere dayandırması gerekir.
- Kurumlar kendi programlarını etkili bir şekilde sürdürdüğünü, misyonlarının ve rollerinin gerektirdiği hizmetleri sağladığını göstermeleri konusunda bağımsızdırlar ancak bunu sağlayabilirlerse toplumun güvenini kazanırlar.

Amerika Birleşik Devletleri'nde yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirlik sistemi diğer ülkelere göre oldukça gelişmiş olmasına rağmen yine de yetersiz bulunmaktadır. Graham, Lyman ve Trow (1995) ABD'nin hesap verebilirlik

sisteminden yoksun olmadığını ama doğru hesap verebilirlik türünden yoksun olduğunu dile getirmişlerdir. Onlara göre yükseköğretim sistemi verimsiz pek çok hesap verebilirlik türünü yüklenmiştir (Aktaran, Burke, 2005b).

Ülkelerin yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirlik uygulamaları daha çok maddi kaynakların kullanımıyla ilgili hesap verebilirlik ile ilgilidir. Örneğin *Danimarka'da* üniversiteye gelen bağışlar ve sübvansiyonlar, yıllık hesapta ayrı ayrı bulundurulur. Üniversite tarafından tek ya da ortak olarak sahiplenilen şirketlerin gelir ve giderlerinin hesabı da ayrı yapılmaktadır. Bu ülkede kamu araştırma kurumlarında, araştırmanın finansmanına kamu erişimi için bir dizi yönerge yayınlanmıştır. Bu yönergelere göre kamu araştırma kurumları, kurumda yürütülen araştırmanın özel finansmanının yıllık taslağını temin eder. Bu taslaklar toplumun anlayacağı bir şekilde raporlaştırılır ve toplumla paylaşılır (Eurydice, 2008).

Fransa'da politikacıların, eğitim liderlerinin, yöneticilerin, velilerin, öğrencilerin, işverenlerin, meslek kuruluşlarının, akreditasyon kuruluşlarının ve diğer tüm paydaşların hesap verme sürecine önemli katkıları vardır. Ancak bu paydaşların ortak deneyimlerinin ve bakış açılarının farklı olması, hesap verebilirlikte bazı sıkıntılara sebep olmaktadır. Ülke bu problemin farkındadır ve bunun çözümünü önemli görmektedir. Bu problemi çözmek için ulusal ve uluslararası düzeyde yükseköğretimde kamu güvenini sağlamak amacıyla hazırlanmış hesap verme sorumluluğunun çeşitli yönlerini içeren raporlar hazırlamaktadırlar (Leveille, 2006).

Yükseköğretim kurumlarının yönetim kurullarında öğrenci, öğretim üyesi ve teknik personel yetkililerini yanı sıra üniversiteye kaynak sağlayan kamu yönetimi ve yerel yönetim kuruluşlarından temsilcilerin de bulunduğu (Doğramacı, 2007, s.41) *İtalya'da* üniversitelerin, özel fonlarının kullanımıyla ilgili hesap verdiği herhangi bir dış organ bulunmaz. Ancak üniversitelerle sanayi arasında şirket kurulmasına ve yan kuruluşların ve ortaklığın oluşturulmasına ilişkin durum farklıdır. Ortaklık, üniversite tarafından uygun hale getirilen mali kaynaklarla kurulduğu zaman, akademik birimler üniversite yetkililerine karşı sorumludur. İtalya'da araştırma faaliyetlerinin izlenmesi, değerlendirilmesi ve ulaşılan hedeflerle ilgili *Araştırma Değerlendirme Komitesi* (CIVR) tarafından hazırlanan raporlar üç ayda bir bakanlığa sunulur. *Litvanya'da* yükseköğretim kurumları, finansmanlarının sağlandığı diğer kurumlara karşı sorumludur. *Norveç'te* ise üniversiteler kurumun ortaklığa katılımı ve faaliyetleriyle ile

ilgili bakanlığa yıllık raporlar sunarlar. Bakanlık gerekli görürse kurumun temel sorumlulukları için önyargısız bir şekilde ortaklığın feshini emredebilir (Eurydice, 2008).

Türkiye gibi parlamenter demokratik bir sistemin hüküm sürdüğü ülkelerde ise topluma karşı olan hesap verme sorumluluğunun meclis aracılığıyla yerine getirilmesini sağlamak amacıyla kamu hizmeti niteliği taşıyan alanların yönetimi bakanlıklar tarafından yapılmaktadır. Türkiye’de yükseköğretimin yönetimi, üyeleri Cumhurbaşkanı, Bakanlar Kurulu ve Üniversiteler Arası Kurul (ÜAK) tarafından seçilen ve kamu bürokrasisi içerisinde yer alan bir kurum olan Yükseköğretim Kurumu (YÖK) tarafından gerçekleştirilmektedir. YÖK, yükseköğretim sisteminin yönetiminden akademik ve idari açılardan sorumludur, ancak mali açıdan herhangi bir sorumluluğa sahip değildir. Yükseköğretimin mali yönetimi Maliye Bakanlığı tarafından gerçekleştirilir. Gerçekte anayasada ve 2547 sayılı Yükseköğretim Kanununda belirtilen Türkiye’nin yükseköğretim sisteminin planlanmasından ve yönetiminden sorumlu olan YÖK’ün üniversitelere aktarılan kamu kaynağının tahsis sürecinde herhangi bir rolünün bulunmaması, üretilen politikaların uygulanmasında en önemli araçtan mahrum olması sorununu da beraberinde getirmektedir. Bakanlık ile ÜAK arasında yapılan görev ayrımı neticesinde, üniversite düzeyinde idari ve mali işler ile akademik işler arasındaki ayrım üniversiteler üstü düzeyde gerçekleşmektedir. Türkiye’de YÖK, Maliye Bakanlığı’nın görevleri itibarıyla yükseköğretime tahsis ettiği kaynakların kullanımı konusunda TBMM’ye karşı sorumlu değildir (Yavuz, 2012). Dolayısıyla hem hesap verebilirlik hem de yükseköğretim alanında etkin bir politika sürecinin izlenebilmesi için Türk eğitim sisteminin hesap verebilirlik açısından geliştirilmesi ve Yükseköğretim Kurulu’nun yapısında önemli değişikliklerin yapılması gerekmektedir (Özdemir, Bülbül ve Acar, 2009).

Ülkeler genel olarak değerlendirildiğinde hesap verme sistemi olmadan üniversitelere kaynak tahsis edilmediği anlaşılmaktadır. Ancak Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere gibi ülkelerdeki üniversitelerin özel konumları dikkate alınarak, bu kurumlara ayrıntılı ve kalemlere bölünmüş kaynak tahsisi yerine az sayıda fasıldan oluşan bütçe verilmektedir. Diğer taraftan uluslararası yükseköğretim kurumlarındaki genel eğilim, üniversitelerin mümkün olduğu kadar kendi kaynaklarını oluşturmasını teşvik etmektir. Böylece üniversiteler oluşturdukları kaynaklar daha kolay harcama rahatlığına sahip olacaklardır. Ancak bunu yaparken arz ve talep göz önünde

bulundurulmalıdır. Bağımsız ve demokratik ülkelerdeki üniversiteler kendi kaynaklarını oluştururken serbest piyasanın arz ve talep şartlarını da dikkate almaktadırlar.

Yükseköğretim kurumları hesap verebilirlik ve şeffaflık açısından uygulama ve araştırma yapmayı, liderliği desteklemeyi ve profesyonel yönetimi güçlendirmeyi garanti altına almalıdır. Dolayısıyla yasa koyucular politik güçlerini kullanarak hesap verebilirliği genişletecek gerçek reformlar yapmada istekli olmalı ve yükseköğretim kurumlarında şeffaflığı sağlamalıdır (Hahn ve Litan, 2003). Üniversiteler özerklik ve hesap verebilirlik arasındaki dengeyi kurumsal denetleme prosedürleriyle sağlamalıdır. Bu prosedürler kalite kontrolünden ziyade stratejik gelişim ve değişimi hedeflemektedir.

Yükseköğretimde hesap verebilirliği sadece mali boyutta ele almak doğru değildir. Aslında yükseköğretimde yapılan her tür faaliyette gereken performansın karşılanıp karşılanmadığı geçerli nedenlerle açıklanmalıdır. Zira performans göstergelerinin olup olamaması; amaçlar, ve beklenen sonuçlarla ilgili ya gerçek bir hesap verebilirliğin ya da iyi görünen ama içi boş olan hafif bir hesap verebilirliğin varlığının gösterir (Burke ve Minassians, 2003, s. 21). Ancak ülkelerin hesap verme davranışları incelendiğinde genellikle mali boyuta ilişkin bilgilere rastlanılmaktadır. Diğer taraftan ABD ve Norveç gibi gelişmiş ülkelerdeki yükseköğretim kurumlarında, performansa dayalı hesap verebilirliğe önem verildiğini de belirtmek gerekir. Sonuç olarak ülkelerin yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirlik konusunda genellikle yeterli performans delilleri üretmedikleri anlaşılmaktadır (Doğramacı, 2007).

Akademik Özgürlüğün Tanımı

Oldukça karmaşık bir kavram olan akademik özgürlük ile ilgili literatür incelendiğinde bu kavramın teoriden ziyade tarihsel ve tartışmalı bir kavram olduğu anlaşılmaktadır (Searle, 1972: 169). Bu kavramın tartışmalı ve karmaşık bir tarihi vardır (Haberler, 2013) çünkü akademik özgürlükleri etkileyen en önemli unsurlardan bir tanesi de tarihsel etkilerdir (Metzger, 1977, s. 190) ve tarihteki örnekler akademik özgürlüğe ihtiyacımız olduğunu göstermektedir (Robinson ve ark. 2002, s.1). Akademik özgürlük ile ilgili girişimler çok erken dönemlere dayanmaktadır (Stane, 2006, s. 17).

Akademik özgürlük ile ilgili tanımlar incelendiğinde bu tanımların tarih içerisinde değişme ve gelişme gösterdiği anlaşılmaktadır. Eski düşünceler için modern

bir terim olan akademik özgürlük (Hafstadter, 1955) yirminci yüzyılın başlarında üniversitelerin, devletin ve kiliselerin kontrollerinden uzak olması şeklinde tanımlanmıştır (Horn, 1999). Hafstadter'e göre (1955) ortak bir köke sahip olan akademik özgürlük ve din özgürlüğü, vicdan hürriyetine dayanır. Aynı dönemde özgürlüğü genel olarak müdahaleden ve sınırlamadan korunmuş olma şeklinde ifade eden Machlup (1955, s.753) akademik özgürlüğü devlet veya dini yetkililer tarafından tehdit edilmeden ve cezalandırılmadan korunmuş olma şeklinde tanımlar. Ona göre insan kişiliklerine saygının olmadığı yerlerde akademik özgürlük ve din özgürlüğünden bahsedilemez. O dönemde, oldukça genel olan ancak dönemin ihtiyacına göre şekillenen akademik özgürlük kavramının kapsamında din özgürlüğü yer almaktaydı. Zamana ve şartlara göre gelişen diğer bir tanımda ise akademik özgürlük; ifade etme, düşünme ve din özgürlüğü olarak ifade edilmiştir (Dworking, 1979). Kahn ve Pavlich (2000) bu tanımlamalarda yer alan din özgürlüğünün birbirine zıt iki yönü olduğunu belirtir. Din özgürlüğü akademik özgürlüğün olmazsa olmazıdır ancak bilimi dinin gerektirdiklerine uydurma konusunda (ahlaki geçerlilik, doktrin veya katı teodise gibi) ısrar etme, akademik özgürlüğe zarar verir.

1970'lerde İkinci Dünya Savaşından sonra etkili olan ekonomik çöküş nitelikli insan gücüne olan ihtiyacı büyük oranda artırmış, bu ihtiyacı karşılayabilecek üniversitelere özellikle finansal açıdan destek sağlama konusu önem kazanmıştır. Ancak savaş döneminde akademisyenlerin doğru olduğuna inandığı şeyleri öğretme özgürlüğü saldırılara daha açık hale gelmiş ve öğrencilerin akademik özgürlükleri de tehdit altına girmiştir (Engel, 1956, s, 157). Bu dönemde yükseköğretim kurumlarına olan toplumsal desteğinin zayıflaması üniversiteler arasında ciddi bir rekabetin yaşanmasına sebep olmuş, araştırmanın ticarileşmesi ve sanayi-üniversite ortaklığı gibi neo-liberal tartışmalar gündeme gelmiştir. Yönetimsel ve toplumsal hesap verebilirlik talepleri üniversiteler ve akademisyenler üzerinde yeni baskılar yaratmış ve akademik özgürlüğün üniversitelerde önemli bir değer olarak akademik hayatın merkezinde olması gerektiği konusunda fikir birliğine varılmıştır (Dworking, 1979; Kahn ve Pavlich, 2000; Levinson, 2007; Balyer, 2011). Siyasi baskıların yoğun olduğu bu dönemde akademik özgürlük ile ilgili tanımlar daha çok akademisyenlerin ifade etme özgürlükleri üzerine odaklanmıştır.

Günümüzde akademik özgürlük kavramı akademik topluluğun temel hakları olarak kabul edilmektedir (AACU, 2006; Doğramacı, 2007; Cole, 2009). En temel anlamıyla akademisyenlerin devlet veya başka bir otorite tarafından herhangi bir korku veya baskı altında olmadan fonksiyonlarını yerine getirme hakkı (UNESCO, 1997) olarak ifade edilen akademik özgürlük kavramının kapsamında daha özel ve geniş haklar yer almaktadır. Bugün Dünya üzerinde farklı politikalara sahip pek çok yükseköğretim kurumunun olması akademik özgürlüğün farklı tanım ve uygulamalarının ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Dolayısıyla esnek ve yorumlamaya açık olan akademik özgürlük kavramının epistemolojik temelleri altında yatan varsayımları iyi kavramak gerekir. Akademik özgürlük, fikir özgürlükleri ve insan hakları ile birlikte klasik özgürlük teorilerinin faydacı kuralları üzerinde temellendirilir. Dolayısıyla eşitliğin, bireyselciliğin ve bağımsızlığın ilkeleri akademik özgürlük anlayışını ve bu konudaki beklentileriönemli ölçüde şekillendirmektedir (Kahn ve Pavlich, 2000).

Temelini ifade özgürlüğünden alan akademik özgürlük kavramı en genel anlamıyla, akademisyenlerin kendilerini özgür bir şekilde ifade edebilmeleridir (Roche, 1969; Dworking, 1979; Moran, 1998, s.6; Diekema, 2000; Lynch, 2003; Frimpong, 2004; Gertmann ve Streb, 2006; AAUP, 2006; Hayes, 2014). Akademik özgürlükler bakımından daha ilerde olan Amerika'da akademik özgürlük ile ilgili ilk yasada akademik özgürlüğün tanımı, akademisyenlerin kendilerini ifade etme özgürlüğü şeklinde yer almıştır (AAUP, 2006; Levinson, 2007). Bu anlamda akademik özgürlüğü farklı kılan, onun akademisyenlere ve öğrencilere has bir özgürlük olmasıdır (Anderson, 1934; Emerson, 1964, s. 525; Searle, 1972: 175; UNESCO, 1998). Dolayısıyla akademisyen olmayan entelektüeller ve bilginler çalışmalarını bu özgürlüğün dışında gerçekleştirme durumundadırlar (Menand, 1998).

Gerektiği zaman birilerinin tepkisini çekme pahasına gerçeğe sadık olmayı gerektiren (Kennedy, 1998) akademik özgürlüğü bilim adamları iki açıdan ele almaktadırlar. Bunlardan biri üniversitelerin dış kontrollerden bağımsız olmaları, diğeri ise akademisyenlerin görevlerini yerine getirebilmeleri için araştırma ve öğretilmede özgür olmalarıdır. Yükseköğretim kurumlarının dış kontrollerden bağımsız olması, üniversite özerkliği ile yakından ilgilidir ve üniversitelerin kendilerine özgü haklara sahip olmaları gerekliliğine dayanır (Horn, 1999). Üniversite özerkliğinin bir yansıması

olan kurumsal özgürlük ve akademik özgürlük olmadan üniversite eğitiminde, bilimde ve araştırmada istenen amaçlara ulaşmak mümkün değildir (Woodhouse, 2009).

Akademik özgürlüğün kapsamında sadece akademisyenlerin insan olarak sahip olması gereken özgürlüklerin yanı sıra bilimin yaygınlaştırılmasını sağlamak ve akademisyenleri gerek akademik gerekse mesleki açıdan koruma altına almak amacıyla bilim kuruluşları veya devletler tarafından verilmiş özgürlükler de yer alır. Dolayısıyla akademik özgürlük sadece bilimsel görüş veya moral meselesi değil, kurumsal teminatla da yakından ilgilidir. Bu kapsamda akademik özgürlük, akademisyenlerin akademik hayatlarını sürdürebilmeleri için gerekli korunma ihtiyaçlarını teminat altına alma şeklinde tanımlanabilir. Bu bakış açısıyla tasasız bir akademik yaşamın ön koşulu olan akademik özgürlük (Verlag, 1998), bilginin özgür bir şekilde takibi için gerekli koşulları sağlar (Bohan, 2009, s. 8).

Günümüzde üzerinde konferanslar, araştırmalar ve bildiriler yapılan ve önemi daha iyi anlaşılmaya başlayan akademik özgürlük; akademik topluluğun tüm üyelerinin; öğrenme, öğretme, araştırma yapma, araştırma sonuçlarını yayınlama konularında devletin veya başka bir otoritenin müdahale ya da baskısı altında olmadan hizmet verme ve öğretim görevlerini yerine getirme hakkıdır (SALAAM, 1990; UNESCO, 1997; AACU, 2006). Bu anlamda akademisyenlerin öğretim-öğrenme faaliyetlerinden araştırma yapma ve ulaştığı sonuçları yayınlama çalışmalarına kadar oldukça kapsamlı olan akademik özgürlük, akademisyenlerin çalışma alanlarının her evresinde önem arz etmektedir.

Akademik Özgürlüğün Önemi

Demokratik toplumlarda çoğu kişi akademik özgürlüğe önem verir ve akademisyenlerin baskılardan uzak tutulması gerektiğine inanır. Fikirlerin ve bilgilerin serbestçe akışına dayandırılan ifade özgürlüğü, demokratik kurumlarını oluşması ve yansız bilginin gelişimi için önemlidir (Neuman, 2010, s.742). Akademik özgürlük ile ilgili tek bir tanımın olmaması, yükseköğretim kurumlarında bir takım problemlere neden olmaktadır. Bu problemler aslında toplum ile üniversiteler arasında resmi bir ilişkinin bulunmamasından kaynaklanır. Zira akademik topluluk sadece gençlere bir şeyler öğretmek ya da yeni gerçekleri keşfetmek için mi vardır? Gelişen üniversitelerde toplum, öğrencilere ne öğretileceğine karar verebilir mi? Toplum, akademik toplumun

gidişatına karar verebilir mi? gibi soruların maalesef gerçekçi bir cevabı bulunmamaktadır. Muhtemelen akademi ve toplum arasındaki ilişkiyi temin edebilmede en iyi yol, bireysel olarak öğrencilerin eğitimlerini tartıştığımızda açıklığa kavuşacaktır. Zira öğrenciler hem toplumun hem de yükseköğretim kurumlarının genel bir paydaşı olduğundan, üniversiteler ve toplum arasındaki hayati bir bağıdır. Bu bağın sağlam temellere dayandırılması açısından yükseköğretim kurumlarında hem öğrencilerin hem de akademisyenlerin akademik özgürlüğe sahip olmaları önemlidir (Roche, 1969).

Akademik özgürlüğün unsurlarının maskelendiği yerlerde akademik özgürlük belirsiz ve karmaşık bir yapı olarak ortaya çıkar (Brown ve Kurland, 1993, s.340). Akademisyenler ve öğrenciler fikirleri ile ilgili saldırı altında olurlarsa, toplumun gözünde üniversitelerin değeri düşer. Dolayısıyla akademik özgürlük sadece akademisyenler açısından değil tüm insanlık için önemlidir. Zira akademik özgürlük insanlığın gelişmesi için oldukça önemli bir unsurdur (Cole, 2005, s.7).

Bilginin ve doğrunun arandığı üniversitelerin kalbi olan akademik özgürlük, demokratik devletlerin olmazsa olmazıdır (Verlag, 1998). Gerçekte gelişmiş ve demokratik tüm toplumlarda akademisyenlerin fonksiyonlarını yerine getirmelerine yardım eden uygun bir atmosfer kolaylıkla sağlanabilir (UNESCO, 1997). Ancak bir toplumun akademik özgürlüğe ve özgür araştırmaya yoğun takdir ve bağlılığı olmadan gerçekten büyük bir üniversite sistemi oluşturmak ve devam ettirmek imkânsızdır. Zira sadece ifade etme özgürlüğünden ibaret olmayan akademik özgürlük, bireysel olarak konuşma özgürlüğünün basit bir şekilde üniversitelere yansması değildir. Akademik çalışanlar için bir ödül veya finansal olarak daha zayıf üniversitelerde bulunmayan felsefi bir lüks de değildir (Cole, 2009). Aksine akademik hayattaki her uygulamanın kaynağı olan tüm girişimleri meşrulaştırıcı anahtar bir kavramdır (Menand, 1998). Dolayısıyla akademik özgürlük nitelikli bir şekilde düşünme, çalışma, araştırma yapma ve öğretme ile ilgili karar verme yapılarından ayrılarak bu karar verme mekanizmalarının kontrolünü hükümetten, rektörlerden ve idari kurullardan uzaklaştırır ve kontrolü sistemin içinde yer alan kişilere, eğitimcilere ve uzmanlara vermeye zorlar (Cole, 2009).

Önemli ve tartışmalı sorunları açıklığa kavuşturan akademik özgürlük, öğrencilerin eğitimi ve bilgede ilerleme şeklindeki akademik misyonu uygulamak için önemli bir ön koşuldur. Toplumda sadece akademik topluluğa gönderme yapan

akademik özgürlük, üniversitelerde bilimsel bilginin üretilmesi, dağıtılması ve öğretilmesi açısından önemlidir (Yalçın, 2002). Zira akademik özgürlük çok ciddi bir konu olan demokratik eğitim sağlanma ve bilgiyi ve yeni keşifleri artırmak gibi iki genel misyonu başarmak için gereklidir (Lynch, 2003, s.1108).

Akademik Özgürlüğün Kapsamı

1990'ların başlarında Afrika yükseköğretim sistemleri çok ciddi ve uzun dönemli bir kriz yaşamaktaydı. Bu dönemde yapılan Dar es SALAAM bildirisi akademisyenlerin akademik özgürlük ve sosyal sorumlulukları üzerine ışık tuttu. Afrika ekonomisini sarsan dengesizliklerin ve tehlikelerin sebebi; akademideki krizler, kütüphane, kitap ve laboratuvar yetersizlikleri ile birlikte yetersiz öğretim üyesi, zayıf personel gelişimi ve motivasyon gibi sorunlarla karakterize edildi. Tüm bu krizler bağlamında akademik özgürlük, sorumluluk ve özerklik sorunları ele alındı. Bu sorunlar akademisyenlerin yaşam ve çalışma koşullarıyla ilgili olduğu kadar entelektüel ve akademisyenlerin sosyal sorumluluklarıyla da ilgiliydi (Chachage, 2008).

Akademik özgürlük ve sosyal sorumluluk ile ilgili akademik camiada yankı uyandıran ve üniversiteler, akademisyenler ve akademik özgürlükler arasında bir köprü kuran (Assefa, 2008, s.3) Dar es SALAAM (1990) bildirisinde akademisyenlerin akademik özgürlük hakları ve sorumlulukları şu şekilde somutlaştırılmıştır (SALAAM, 1990):

1. Akademik topluluğun tüm üyeleri, devletin veya herhangi bir otoritenin müdahale veya baskı korkusu olmadan öğrenme, öğretme, araştırma yapma, yayın yapma, hizmet verme ve öğretim görevlerini yerine getirme hakkına sahiptir.
2. Akademik topluluğun tüm üyelerinin sivil, siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel haklarına saygı duyulacağı İnsan Hakları Birleşmiş Milletler Sözleşmeleri ile kabul edilmiştir.
3. Herhangi bir müdahale söz konusu olmadan akademik çevrenin tüm üyeleri, yurt içinde veya yurt dışında seyahat etme ve ülkelerine tekrar girme hususunda özgürdürler. Demokratik bir toplumda bu özgürlük sadece kamu sağlığı, ulusun ve özgürlüğün tehlikede bulunması gibi durumlarda sınırlandırılabilir.

4. Akademik çevreye giriş toplumun tüm üyeleri için herhangi bir engel olmaksızın eşittir. Her birey yeteneği doğrultusunda herhangi bir ayrımcılık yapılmaksızın, öğrenci, öğretmen, araştırmacı, işçi ve yönetici olma hakkına sahiptir.
5. Öğretmen, araştırmacı, öğrenci, personel ve onların demokratik olarak seçilmiş temsilcileri, temel ilkelere ve eğitimin yüksek standartlarına göre kurumlarında belirlenmiş akademik programlara başlama ve katılma hakkına sahiptirler.
6. Araştırma görevi olan akademik topluluğun tüm üyeleri hiçbir müdahaleye maruz kalmadan bilimsel araştırma ilke ve yöntemlerine uygun olarak çalışmalarını yürütme hakkına sahiptir. Özellikle araştırmacıların araştırdıkları konu ile ilgili bilgi edinme ve izin alma istekleri geri çevrilemez. Araştırmalar; kamu sağlığını ve ahlakını tehlikeye sokma, demokratik yargılanmayı sınırlandırma ve özgürlükleri kısıtlama gibi sebepler dışında engellenemez.
7. Öğretim görevi olan akademik toplumların tüm üyeleri; öğretim metotlarına, standartlarına ve ilkelerine uygun olarak hiçbir müdahaleye maruz kalmadan öğretim hakkına sahiptir.
8. Akademik topluluğun bir üyesi; herhangi bir organ, resmi kurum veya yöneticiden akademik topluluğun tümünü etkileyen performansı ile ilgili açıklama isteme ve belge alma hakkına sahiptir.
9. Demokratik ilkelere karşı olan ülkeler dışında, akademik topluluğun tüm üyeleri dünyanın her yerinde eğitimsel kapasitelerini geliştirmede ve sürdürmede olduğu kadar orada çalıştığı kişiler veya kurumlarla ilişkilerini kalıcılaştırma hususunda da özgürdürler.
10. Tüm öğrenciler, mevcut kurslardan çalışma alanlarını seçme ve kazanılmış yetenek ve bilginin resmi belgesini alma hakkına sahiptirler. Yükseköğretim kurumları öğrencilerin mesleki ve eğitimsel istek ve ihtiyaçlarını karşılamayı hedeflemelidir.
11. Yükseköğretimin tüm kurumları, yönetim kurullarında öğrenci katılımını garanti etmelidir. Yükseköğretim kurumları öğrencilerin bireysel ve kolektif bir şekilde ulusal ve uluslararası her konu üzerinde fikirlerini yayma ve açıklama haklarına saygı göstermelidir.
12. Öğrenciler, açıklanabilir sebeplerle herhangi bir tepki almaktan, zorbalığa uğramaktan veya başka bir şekilde dolaylı veya dolaysız yargılanmadan korkmadan hocalarını değiştirme hakkına sahiptirler.

Dar es SALAAM (1990) bildirisinde belirlenen akademik özgürlük ile ilgili maddeler incelendiğinde akademik özgürlüğün hem akademisyenlerin hem de öğrencilerin akademik yaşamlarının pek çok alanında önemli bir yer aldığı ve akademik hayatı önemli derecede kolaylaştırdığı anlaşılmaktadır.

Akademik Özgürlüklerin Unsurları

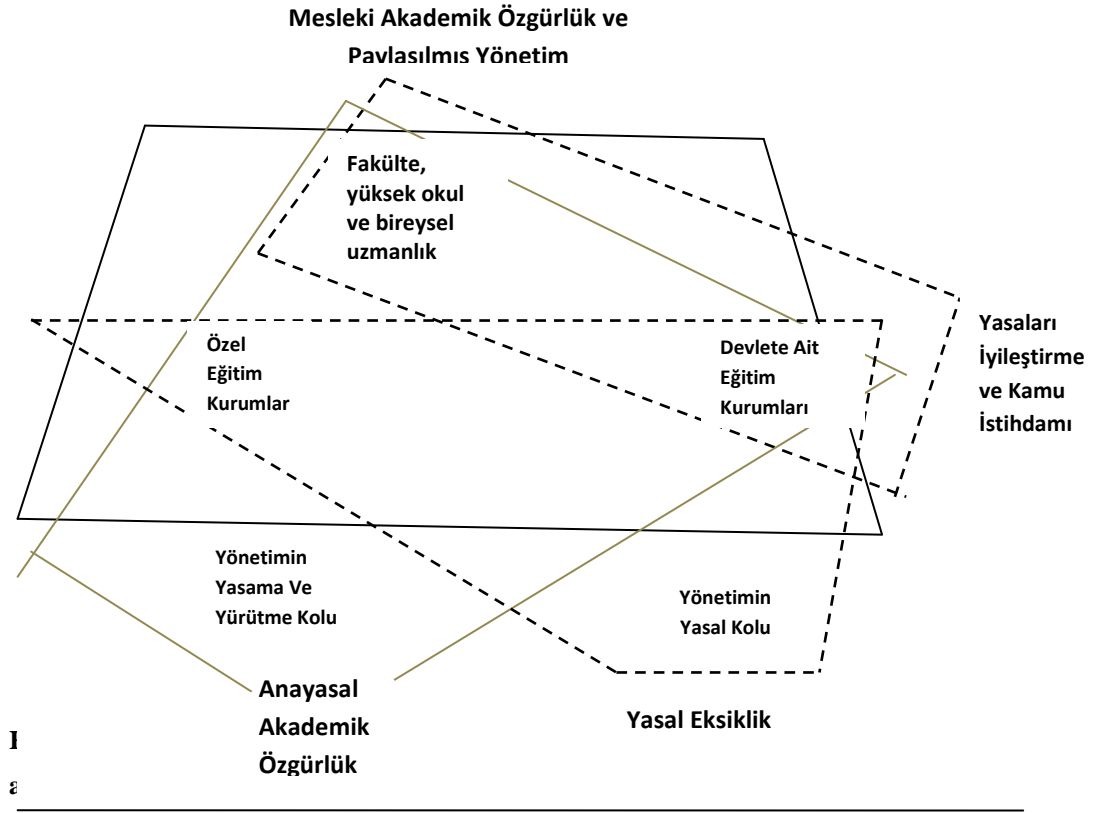
Temelde yeni olmayan akademik özgürlük, aslında çok boyutlu bir kavramdır. Bu kavramın bir boyutunda akademisyenlerin eğitimsel programlardan sorumlu olması vardır. Bu boyutta fakülte/yüksekokul amaçlarının belirlenmesi, öğrenci öğrenmeleri, genel eğitim programlarının ve amaçlı gelişme ve öğrenme gibi özelleştirilmiş çalışmaların tasarlanması, uygulanması ve öğrenci başarısının değerlendirilmesi yer alır. Dolayısıyla akademisyenler bölümlerinde ve kurumlarında yöneticileriyle olduğu kadar meslektaşlarıyla da işbirliği içinde çalışmak zorundadır. Akademik özgürlük sadece akademisyenlerin bireysel araştırma yapmaları ve öğretmeleri için değil topluma katkıda bulunmaları ve öğrencilerin ihtiyaç duydukları öğrenmeleri gerçekleştirebilmeleri için de gereklidir (AACU, 2006).

Akademik özgürlüklerin unsurlarıyla ilgili Hamilton'un (2002) çalışması bize detaylı bilgiler vermektedir. Hamilton (2002) akademik özgürlük kavramını, mesleki akademik özgürlük ile paylaşılmış yönetim ve anayasal akademik özgürlük ile yasaları iyileştirme olmak üzere iki boyutta ele almaktadır. Lynch'a (2003, s.1066) göre ise akademik özgürlük genellikle kurumsal ve mesleki özgürlük olmak üzere ikiye ayrılır. Mesleki akademik özgürlük boyutu kendi kendini yönetim ve özerkliği içerirken kurumsal boyut ifade özgürlüğünü ve akademik özgürlüğün yasal ve yönetsel faaliyetlerini içerir

Mesleki akademik özgürlük kavramı üniversitede konuşma özgürlüğünü koruyan kavramların bir kısmı olarak açıklanır ve akademisyenlerin hem araştırma alanında hem de eğitim alanında sahip oldukları özgürlükleri kapsar.

Şekil 1, akademik özgürlüğün tüm unsurlarını akademik özgürlük ile ilgili kavramların bu unsurlara nasıl uygulanacağını ve kavramlar arasındaki kesişmeleri göstermektedir. Şekil 1 incelendiğinde akademik özgürlük kavramının tüm unsurlarının birbiriyle etkileşim içinde olduğu ve akademik özgürlüğe ait bir unsurun iki boyutta da yer alabildiği görülmektedir.

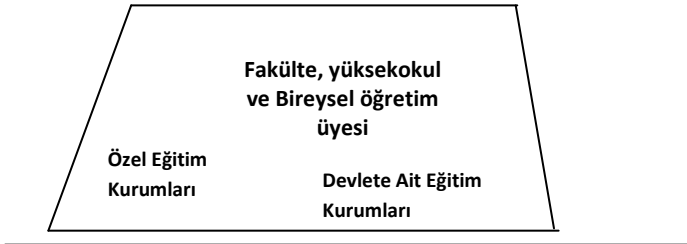
Şekil 1: Akademik Özgürlüğe İlişkin İlkeler ve Aktörler

Kaynak: Hamilton, N. W. (2002). Academic Ethics: Problems and Materials on Professional Conduct and Shared Governed. United States of America: Praeger Publisher.

Hamilton (2002) akademik özgürlüğe ilişkin ilkeleri açıklığa kavuşturmak için her unsuru ayrı ayrı değerlendirmiştir. Şekil 2, akademik özgürlüğün bir boyutunu oluşturan mesleki akademik özgürlük kavramını göstermektedir. Mesleki akademik özgürlük, akademisyenler ile kişinin çalıştığı kurumun özel ya da devlet kurumu olup olmaması arasındaki ilişkiye odaklanmaktadır ve akademik özgürlük ilkeleri arasında en önemlisidir (Hamilton, 1998). Bu boyutta yer alan paylaşılmış yönetim, akran değerlendirmesi olarak da tanımlanmaktadır. Paylaşılmış yönetim, mesleki açıdan yeterlik ve etik bir şekilde akran değerlendirmesi olarak ele alındığında akademik özgürlüğün bir sonucudur.

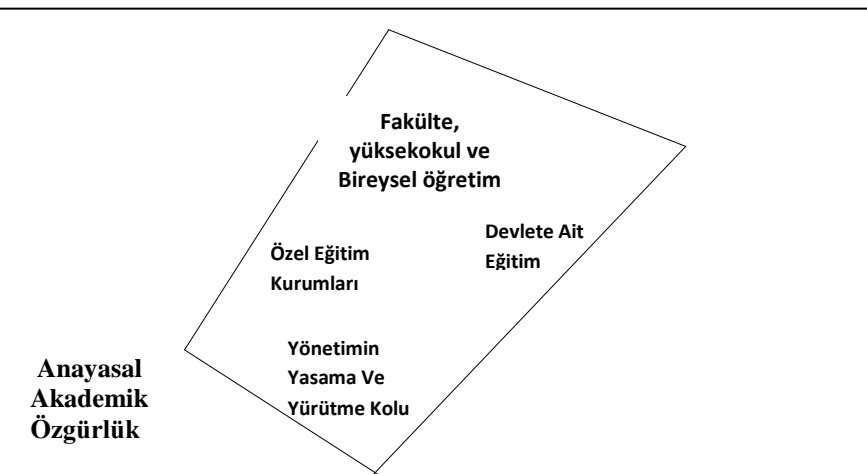
Şekil 2: Mesleki Akademik Özgürlük ve Paylaşılmış Yönetim

Kaynak: Hamilton, N. W. (2002). Academic Ethics: Problems and Materials on Professional Conduct and Shared Governed. United States of America: Praeger Publisher.

Akademik özgürlüğün diğer bir boyutunda yer alan anayasal akademik özgürlük kavramına ilişkin bilgiler Şekil 3'te verilmiştir. Akademik özgürlüğün ülkeden ülkeye değişiklik göstereceği kaçınılmaz bir gerçektir. Dolayısıyla Şekil 3'ün daha çok Amerika'daki akademik özgürlük anlayışının bir yansıması olduğu görülmektedir. Amerika'da akademik özgürlük siyasi mahkemelerde ilk yasa değişikliğiyle anayasal olarak gelişme göstermiştir. Bu ilk değişiklikte hem üniversitenin hem de öğretim elemanlarının özgürlükleri yer almaktaydı ve üniversitelerin hakları, ifade özgürlüğü ve kimin öğreteceğine karar verme gibi pek çok alanı kapsamaktaydı. Anayasal akademik özgürlüğü üniversiteler kurum olarak uyguladıkları için buna kurumsal akademik özgürlük de denilmektedir.

Şekil 3: Yasaları İyileştirme ve Anayasal Akademik Özgürlük

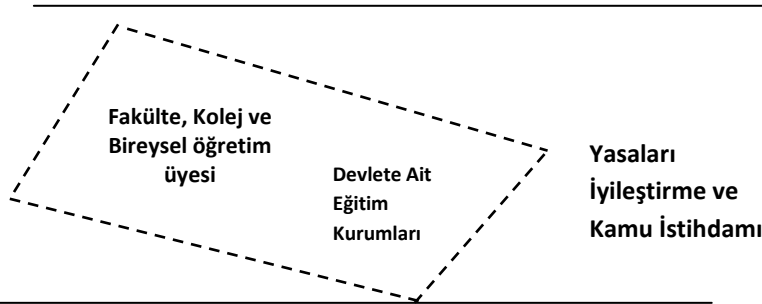
Kaynak: Hamilton, N. W. (2002). Academic Ethics: Problems and Materials on Professional Conduct and Shared Governed. United States of America: Praeger Publisher.

Mesleki akademik özgürlük ve yasalarda ilk değişiklik alanları aslında kamu çalışanlarının ifade özgürlüğünü anayasal olarak koruma altına almaktadır. Mesleki akademik özgürlük alanı hem üniversite yönetiminin, fakülte yönetiminin ve bireysel

olarak akademisyenlerin uzmanlık alanlarıyla ilgili ifade özgürlüğüne hem de etik standartlar üzerine odaklanmaktadır. Dolayısıyla akademik özgürlüklerin önemli bir sınırı etik standartlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Akademik özgürlüğün temeli olarak kabul edilen akademisyenlerin ifade özgürlükleri Şekil 4’de açıklanmıştır. Akademisyenlerin ifade özgürlükleri, devlet üniversitesi ve özel eğitim kurumları bağlamında fakültelerin demeçlerini içerir. Ayrıca üniversite ve fakülte yönetimi ile bireysel olarak akademisyenlerin ifade özgürlükleri de bu açıdan değerlendirilmektedir. Dolayısıyla ifade etme özgürlüğü hem anayasal özgürlüklerin hem de mesleki özgürlüklerin kapsamında yer almaktadır.

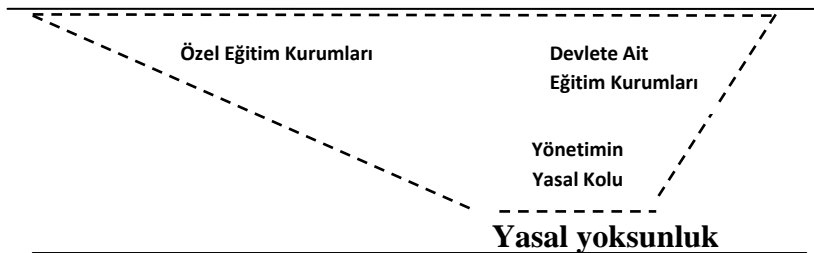
Şekil 4: Yasaları İyileştirme ve Kamu İstihdamı

Kaynak: Hamilton, N. W. (2002). Academic Ethics: Problems and Materials on Professional Conduct and Shared Governed. United States of America: Praeger Publisher.

Hamilton (2002) akademik özgürlüğün diğer bir unsurunu da akademik özgürlüğe yönelik tehditler olarak ele almıştır. Akademik özgürlüğe yönelik tehditler üniversite yönetiminin yasal bir kolu olan mahkemeler, öğretim üyelerinin akademik haklarını koruması ve akademik yoksunluk ilkeleri üzerine odaklanır. Şekil 5 devlete ait eğitim kurumlarının ve özel eğitim kurumlarının akademik özgürlükler açısından korunmasının en iyi yolunun yasal düzenlemeler olduğunu göstermektedir. Yasal yoksunluk, daha önce bahsi geçen anayasal akademik özgürlük ve mesleki akademik özgürlük ilkelerinden etkilenmektedir.

Şekil 5: Yasal yoksunluk

Kaynak: Hamilton, N. W. (2002). Academic Ethics: Problems and Materials on Professional Conduct and Shared Governed. United States of America: Praeger Publisher.

Anayasal akademik özgürlük ve ilk yasa değişikliklerinin her ikisi de, mesleki akademik özgürlüğün eski geleneklerinde yer alan ve devlet üniversitelerinde gerekli olan uzmanlığı içerir. Anayasal akademik özgürlük, ilk yasa değişikliğini ve yöneticilerin doğrudan üniversiteleri kontrol altına alma girişimini, kimin öğreteceğine karar vermeyi ve üniversite yönetimi, fakülte yönetimi ve akademisyenlerin söylev ve konuşmalarının içeriğini kapsamaktadır.

Hamilton'un (2002) akademik özgürlüklerle ilgili boyutlandırmaları incelendiğinde iç içe ve çok unsurlu bir yapıdır. Akademik özgürlüklerin, yükseköğretim kurumlarının bulunduğu ülkelerin politik ve toplumsal yapılarından etkilendiği göz önünde bulundurulduğunda, akademik özgürlük kavramının unsurlarını kendi ülkemizin toplumsal ve politik şartlarına uygun şekilde düzenleyerek ele almak daha uygun olacaktır. Hamilton'un (2002) sınıflandırmasından ve ilgili literatürden yola çıkarak akademik özgürlük kavramının unsurlarını beş boyutta ele almak mümkündür. Bu açıdan akademik özgürlüğün boyutlarını; ifade özgürlüğü, araştırma alanında özgürlük, eğitim alanında özgürlük - Hamilton (2002) bu üç boyutu birleştirerek mesleki akademik özgürlük olarak ele alır- ve kurumsal özgürlük şeklinde sıralamak mümkündür.

Araştırmada özgürlük

Polanyi (1951) akademik özgürlüğü kişinin kendi araştırma alanını seçme, dışardan bir kontrol mekanizması olmadan özgürce araştırmasını gerçekleştirme ve kendi düşünceleri ışığında konusunu öğrenme hakkı olarak ifade etmektedir (Aktaran Evans, 2002, s.212). Dolayısıyla bilimsel üretim ancak özgür ve tam özerk üniversitelerde yapılabilir. Bu anlamda akademisyenler araştıran ve öğrenen kişi olmanın özgürlüğünden yararlanmalıdır (Âdem, 2008, s.216). Akademik özgürlük, araştırma özerkliğiyle ilişkilidir. Araştırma için yeni fikirler, bulguları yorumlama, hipotez ve kuram geliştirme ve fikirleri aşıkça tartışma akademik özgürlük gerektirir (Neuman, 2010, s. 742). Bilimin ilerlemesinde önemli bir unsur olan akademisyenlerin araştırma alanındaki özgürlükleri, araştırma yapılacak konunun kapsamından araştırmacının sürdürülmesi ve sonuçların paylaşılmasına kadar geçen tüm süreci kapsar. Bu süreçte akademisyenler herhangi bir baskı veya kısıtlama altında kalmadan araştırma

etiği, bilimin gerektirdikleri ve entelektüel titizlik ilkelerine bağlı kalarak araştırmalarını yürütme hakkına sahiplerdir (UNESCO, 1997).

Akademik faaliyetler önem kazandığından beri akademik özgürlüğün kritik ilkeleri önemli bir unsur olarak araştırma alanında özgürlükleri kapsamaktadır (Metzger, 1978). İlgili literatür incelendiğinde akademisyenlerin araştırma alanındaki özgürlükleri; (1) Akademisyenlerin, birilerinin rahatsız olacağı korkusu olmadan ve hiçbir otoritenin baskısı olmadan bilimsel ve etik ilkelere uygun bir şekilde istedikleri konuda araştırma yapmakta özgür olmaları. (2) Akademisyenlerin çalışacakları konunun kapsamını ve dilsel anlatımını bilimsel ilkelere uygun bir şekilde istedikleri gibi belirlemede özgür olmaları. (3) Akademisyenlerin yasal olmak şartıyla her türlü eğitimsel, sosyal ya da mesleki organizasyona katılmada özgür olmaları. (4) Akademisyenlerin, araştırma yapmak veya eğitimsel gelişimini sağlamak amacıyla yurt içinde veya yurt dışında seyahat etmede özgür olmaları. (5) Akademisyenlerin yaptıkları araştırmanın sonuçlarını hiçbir otoritenin baskısı altında kalmadan yayınlamada özgür olmaları şeklinde sıralayabiliriz (Eliot, 1907; Anderson, 1934; Hafstadter, 1955; Emerson, 1964; Ashby ve Anderson, 1966; Dworking, 1979; Hook, 1971; Hamilton, 1998; Kahn ve Pavlich, 2000; Hamilton, 2002; Robinson ve ark. 2002; Yalçın, 2002; Günay, 2004; Cain, 2007; Cole, 2009; Woodhouse, 2009; Balyer, 2011; Haberler, 2013).

İnam' ın (2007, s.11) özerk bilim adamı tanımı araştırma alanındaki özgürlükleri anlamanız açısından önemlidir. Ona göre özgür bilim adamını araştırmasının götürdüğü yere kişidir. Özerk bilim adamı kendisine bu olanağı verebilen özerk üniversitelerde varolabilir. Özgür üniversite özgür bilimciye gerekli ortamı sunar, araştırma bulgularına kısıtlama ve sınırlandırma getirmez ,onun araştırma özgürlüğünü sınırlandırmaz . Araştırmanın niceliğine, güncelliğine değil içeriğine bakar, gündemi kendisi belirler, “sponsor” , “müşteri” bağımlılığı içerisinde değildir.

Akademisyenlerin ve öğrencilerin yayın yapma ve yasal derneklere üye olma haklarını da kapsayan araştırma alanındaki özgürlükler (Searle, 1972, s. 175) akademisyenlerin akademik faaliyetlerini rahat bir şekilde sürdürmesi ve bilimin ilerlemesi için üniversitelerin olmazsa olmazıdır (Doğramacı, 2000; Büken, 2006).

Eğitimde özgürlük

Akademik özgürlüğün kapsamında bulunan eğitim alanında özgürlükler (Karran, 2007) akademisyenlerin öğrencilerine eğitim verirken sahip oldukları özgürlükleri içerir. Ders programları, öğretim yöntemleri, konuların hazırlanması, düzenlenmesi, öğrencilerin değerlendirilmesi akademik özgürlük ile yakından ilgilidir (Frezal, 1989). Öğretim üyelerinin asıl işlevi öğrencilere bilgiyi açıklamak gibi algılansa da gerçekte özgür bir eğitimde önemli zaman öğrencilere yeni bilgileri nasıl kazanacağını ve bu bilgileri farklı alanlarda nasıl kullanacağını öğretmektir. Bunu sağlayabilmek için öğretim üyeleri sınıfta tartışma içeren ve gerçek dünyayı anlatan konuları açıklarken akademik özgürlüğe ihtiyaç duyarlar. Öğrencilerin bir konu veya problemle ilgili eleştirel bir şekilde düşünmelerine yardım etmek için öğretim üyeleri öğrencilerin konu hakkında önceki bilgilerinin ve inançlarının ne olduğu ciddi bir şekilde anlamaya ve önceki bildikleriyle yeni öğrendiklerini karşılaştırma, doğrulama, geliştirme ve bağlama gereği duyarlar. Bu süreçte hem öğrencilerin hem de akademisyenlerin akademik özgürlüğe ihtiyaçları vardır. Diğer taraftan öğrenciler, eleştirel düşünmelerini geliştirmek, fikirlerini geniş bir kavrayış ve bakış açısıyla açıklamak, fırsatları değerlendirmek ve fikirlerini herkesin önünde açıklamak için de akademik özgürlüğe gereksinim duyarlar (AACU, 2006). Bu bağlamda eğitim alanındaki özgürlükler, hem öğrencilerin hem de akademisyenlerin eğitimsel özgürlüklerini kapsar (Funhs, 1963; Searle, 1972, s.170; UNESCO, 1998; Giroux, 2006).

Amerika'da öğrencilerin akademik özgürlükleri, özellikle son zamanlarda öğrencilerin kendi haklarını savunmak ve geliştirmek için organize olmalarından dolayı oldukça gelişmiştir (AAUP, 2006). Akademik açıdan güçlü bireylerin yetiştirilmesinde eğitim alanındaki özgürlüklerin payı büyüktür. Bu kapsamda yükseköğretim elemanları, herhangi bir müdahale olmaksızın, öğretim yöntemleri, mesleki sorumluluk ve entelektüel titizlik de dâhil olmak üzere kabul edilen profesyonel ilkelere bağlı olarak istediklerini öğretme hakkına sahiptirler. Ayrıca akademisyenler kendi bilgi veya biliş alanı dışında bir konu ile ilgili ders vermeye ya da ulusal ve uluslararası insan hakları standartlarına karşı metotlar ve müfredat kullanmaya zorlanamaz (UNESCO, 1997).

Tüm bunlar göz önünde bulundurulduğunda akademisyenler ve öğrenciler eğitim alanında bir takım özgürlüklere sahiptir; (1) Öğrenciler istedikleri dersleri istedikleri hocalardan alma konusunda özgür olmalıdırlar. (2) Öğrenciler gerekçeli

nedenlerle danışmanlarını değiştirme hakkına sahip olmalıdırlar. (3) Tüm öğrencilere herhangi ayrımcılığa meydan vermeden eşit bir şekilde davranmak esas olmalıdır. (4) Her öğrenci eğitim almada eşit haklara sahip olmalıdır. (5) Yükseköğretim kurumları öğrencilerin ve akademisyenlerin eğitimleriyle ilgili istek ve ihtiyaçlarını karşılayabilecek nitelikte olmalıdır. (6) Yükseköğretim kurumlarında yeni açılacak programlar ve ders içerikleri akademisyenlerin görüşleri doğrultusunda belirlenmelidir ve akademisyenler öğretim müfredatının hazırlanmasında önemli bir rol oynamalıdır. Dolayısıyla tüm bu özgürlükler bilginin doğru bir şekilde yayılması ve kullanılabilir hale getirilmesi açısından önemlidir.

İfade özgürlüğü

Özgürlük sivil toplumların, diğerleri üzerinde demokratik bir şekilde faaliyet gösterebilme yeteneğidir. Demokratik prensipleri devam ettirmek ifade ve yayın özgürlüğü gibi diğer amaçların başarılmasına bağlıdır (Frimpong, 2004). Moran'a (1998) göre demokratik toplumlarda akademik özgürlük, ifade ve basın özgürlüğünün mantıksal bir uzantısıdır. Akademik özgürlük ile ilgili tanımlarda yer alan önemli diğer bir unsur ifade özgürlüğüdür (Diekema, 2000).

Akademik düşünme, yazma, ifade etme özgürlüğünü kamu yararına dayandıran bugünkü anlayışının kökeni, orta çağ sonrasında ortaya çıkar ve düşüncenin takibe alınmasının, zorbalığın bertaraf edilmesini gerektiren çıkarlar açısından istenmeyen bir durum olduğu fikrinin hayata geçirilmesine uzanır. Özgür ifade zeminin arayan düşünceler her zaman akademik olmayabilir. Farklı siyasi iklimlerde farklı yönlere gidebilecek düşüncelerin yayılmasında, kamu yararı dengeleyici bir unsur olabilir (Evans, 2002, s. 220). Akademisyenler akademik özgürlükler bakımından, diğer gruplar ve bireyler gibi tüm vatandaşlar için uygulanabilen uluslararası geçerli sivil, politik, sosyal ve kültürel haklara sahip olmalıdır. İfade özgürlüğü vatandaşın özgürlüklerinin sivil ve siyasal haklarının önemli bir çekirdeğidir (HRW, 1998).

Akademisyenlerin ifade özgürlükleri diğer grup ve bireylere göre daha kapsamlıdır (Menand, 1998). Bu kapsamda (1)Yükseköğretim kurumlarının tüm üyelerinin; düşünce, vicdan, din ve ifade özgürlüğüne sahip olması. (2) Akademisyenlerin kendi çalışma alanı olmasa bile toplumsal konularla ilgili açıklama yapma ve açık taraf olma konusunda özgür olmaları. (3) Hem akademisyenlerin hem de öğrencilerin hiçbir otoritenin baskısı altında kalmadan fikirlerini açık bir şekilde ifade

edebilmeleri. (4) Yükseköğretim kurumlarındaki akademisyen ve öğrencilerin ideolojik fikirlerinden dolayı baskı altında olmamaları gibi çeşitli alanlar vardır (Eliot, 1907; Anderson, 1934; Hafstadter, 1955; Ashby ve Anderson, 1966; Knowles, 1970; Hook, 1971; Dworking, 1979; HRW, 1998; Diekema, 2000; Frimpong, 2004; Velipilai, 2011; Hayes, 2014). Bu kapsamda akademisyenler görevlerinin dışındaki, özellikle kendi mesleki davranışlarını geliştiren veya toplumsal problemlerin çözülmesine imkân veren, mesleki faaliyetlerde bulunma hakkına sahiptir (UNESCO, 1997). Birşeylerin yanlış olduğuna ilişkin bir kaygının dile getirilmesiyle, bir eleştirinin ya da muhalif bir görüşün doğrudan ifade edilmesi arasındaki fark önemlidir. Ancak akademik eleştiri sıklıkla her ikisinin de özelliklerini gösterebilir (Evans, 2002, s. 131).

Yükseköğretim kurumlarında bilginin gelişmesi ve yaygınlaştırılması açısından büyük öneme sahip olan ifade özgürlüğünün titizlikle korunması önemlidir. Dolayısıyla akademisyenler herhangi bir baskı altında olmadan konuşma haklarını; çalıştığı kurumla ilgili fikirlerini açıkça söyleyebilme özgürlüğünü; kurumsal sansüre maruz kalmamayı ve profesyonel veya temsilci akademik organlara katılma özgürlüğünü kapsayan ifade özgürlüklerini korumakla sorumludur. Diğer taraftan ifade özgürlüklerinin kötüye kullanılmaması için kendi çalışma alanları dışında bir konu ile ilgili konuşma özgürlüğünü sadece normal bir vatandaş olarak konuşmayı seçen bir akademisyen, bunu yaparken konuşmalarını bağlı olduğu üniversite ile ilişkilendirmemesi de önemlidir (Norris, 2010). Akademik özgürlük ve bunun bir alt unsuru olan ifade özgürlüğü (Karran, 2009) önemli bir şekilde özerklik ve disiplinlerin bütünlüğüne dayanır. Dolayısıyla ifade özgürlüğü, sadece sosyoloji profesörlerini araştırma ve öğretme işlerini yaparken politik baskılardan korumaz, aynı zamanda farklı alanlarda çalışan akademisyenleri de korur (Menand, 1998).

Kurumsal özgürlük

Yükseköğretim kurumlarında *bilgi makamıdır* anlayışı günümüzde hala yaygın bir görüştür. Bu görüşe göre karar vermenin önemli gücü “*bilenlere*” yani akademik uzmanlara verilmelidir. Bu düşünceler, yükseköğretimin alışılmışın ötesinde bir uzmanlık gerektiren, öğrenmelerin üst seviyede olduğu ve yükseköğretimin idaresinin de çok karmaşık ve yalnız akademisyenlerin anlayabileceği özel bir uzmanlık gerektirdiği inancı üzerinde temellendirilir (Ashby ve Anderson, 1966). Dolayısıyla

yükseköğretim kurumları kendi içinde idare edilebilen, kurumsal özerkliğe sahip kurumlar olmalıdır.

Yönetimsel özgürlük gerçekte kurumsal özerkliğin bir parçasıdır. Özerklik, yükseköğretim kurumlarının etkili bir şekilde karar vermelerine olanak sağlayan öz yönetimi, üniversitelerin akademik çalışma standartlarını ve toplumsal hesap verebilirlikle de bağlantılı olarak yapılan tüm faaliyetleri kapsayan, akademik özgürlüklerle yakından ilgili bir kavramdır. Akademik özgürlüğün kurumsal bir şekli olan özerklik, yükseköğretim kurumlarının ve akademisyenlerin fonksiyonlarını doğru bir şekilde yerine getirmelerini sağlayan önemli bir ön koşuldur (UNESCO, 1997). Demokratik eğitim veya yeni keşifler yapmayı amaçlayan üniversitelerde akademik özgürlük kurumsal bir faaliyet şeklinde süregelir (Lynch, 2003, s.1065).

Yükseköğretim kurumlarında akademik özgürlüklerle ilgili literatür incelendiğinde, akademik özgürlüğün yönetimsel boyutu kurumsal özgürlükler olarak karşımıza çıkar. Kurumsal özgürlükler bağlamında; (1) Akademik topluluğa giriş, toplumun tüm üyeleri için herhangi bir engel olmaksızın eşit olmalıdır. (2) Üniversitelerde akademik kadrolara yapılacak atamalar nitelik, yeterlik ve bilimsel uygunluk gibi kriterler göz önünde bulundurularak yapılmalıdır. (3) Akademisyenler çalıştıkları kurumlardaki idari yapılanma, politika veya prosedürler ile ilgili görüşlerini özgür bir şekilde belirtebilmelidir. (4) Akademisyenlerin görev yaptıkları birimdeki akademik yöneticilerin görevlendirilmesi ile ilgili görüşleri alınmalıdır (Lynch, 2003, s.1066).

Çok karmaşık bir yapıya sahip olan üniversitelerin artık işletme türü kurumlara dönüştüğü dolayısıyla rektörlerin akademik liderliğin yanı sıra başlıca icra lideri olmaları gerektiği ve modern yönetim tekniklerinin üniversiteye girme gerekliliği konularında fikir birliği oluşmuştur (Frezal, 1989). Modern yönetimin önemli bir parçası olan kurumsal özerkliğin akademik özgürlükler açısından değerlendirilmesi; yükseköğretimde akademik uzmanlaşmaya erişimin sadece akademik niteliğe, yeterliğe ve deneyime uygun bir şekilde temellendirilmesi ve toplumun tüm üyelerine herhangi bir ayrımcılık yapmaksızın eşit olması (UNESCO, 1997) şeklinde yapılabilir. Diğer taraftan akademisyenlerin gerek üniversite yönetimini gerekse bölüm ve fakülte idarecilerini özgür bir şekilde seçebilmeleri de akademik özgürlüğün bir boyutu olan kurumsal özgürlük içerisinde yer alır.

Akademik Özgürlüklere Yönelik Tehditler

Eğitimle demokrasi arasındaki ilişkiye benzer bir ilişki siyasi özgürlük ve akademik özgürlük arasında vardır (Lynch, 2003, s.1065). Akademik özgürlüklerle demokrasi arasında ise yüksek düzeyde bir ilişki vardır (Hartnett, 1970, s.6). Demokratik ülkelerde ve demokrasinin doğru bir şekilde işlediği politik ve sosyal örgütlerde akademik özgürlük konusunda bazı zorluklar mevcuttur. Bu tip toplumlarda çeşitli görüş sistemine sahip pek çok grup bulunur. İnsanların pek çoğu içinde bulunduğu toplumun dini dogmalarına, ekonomik doktrinlerine ve politik ya da sosyal fikir ve uygulamalarına sıkı sıkıya bağlıdır. Dolayısıyla akademik özgürlükleri pratik düşüncenin iki geleneği olan negatif özgürlük ve pozitif özgürlükler açısından değerlendirebiliriz. Pozitif özgürlük önceden belirlenmiş bir sonuç için özgürlüktür. Negatif özgürlük ise daha güçlü liberal bir kavramdır ve modern hayatta nihai uçların sınırlarının ölçülemediğini kabul eder. Negatif özgürlüklerin yaşandığı bir rejimde bireyler otonom ahlaki ajanlar gibidir ve bunlar kendi sonuçlarını kendileri belirler ve hem iyi hem de kötü sonuçlar için kaderleri kendi ellerindedir (Menand, 1998).

Diğer taraftan akademisyenlerin sosyal, ekonomik, dini veya politik görüşlerine göre fikirleri çoğunluk tarafından olumsuz karşılanabilir. Bu durum bireyin akademik özgürlüğü üzerinde bir baskı yaratır ve üniversitelerde sürgün ve susturmanın alternatifleri olarak kaçma ve kusunçeye kadar popüler olmayan fikirleri saklama şeklinde ortaya çıkar (Eliot, 1907). Gerçekte çok kültürlülüğün akademik özgürlüğe yönelttiği tehdit, politik ve epistemolojik değildir. Bu daha basit bir anlamda yönetimseldir. Üniversiteler farklıdır, farklı akademik güçlere ve zayıflıklara sahiptirler ve farklı öğrenci popülasyonuna hizmet verirler. Ancak üniversitelerde profesyonelleşme aşamaları benzerdir. Her bir alandaki profesör; benzer mezuniyet eğitimine sahiptir, benzer akademik tartışmalara katılır, okuma listelerine benzer kitapları koyar, gelişimleri için önemli ihtiyaçlarını benzer yöntemlerle biçimlendirirler. Evet, öğrenciler yereldir ama araştırmalar evrenseldir (Menand, 1998). Dolayısıyla akademisyenler çok kültürlüğü tehditten ziyade fırsata dönüştürebilen bireyler olmalıdır.

Akademik özgürlüğe yönelik tehdit alanları çeşitlidir. Ancak alınacak bazı önlemlerle bu tehditlerin önüne geçilebilir (Akçasu, 1995; Menand, 1998; Arslan, 2005; AACU, 2006; Doğramacı, 2007; Balyer, 2011):

- Yükseköğretim kurumlarında bürokratik işler akademik özgürlüğü sınırlamamalıdır.
- Yükseköğretim kurumları politik baskılardan arındırılmış olmalıdır.
- Akademik yükselme prosedürleri akademik özgürlükleri engelleyecek nitelikte olmamalıdır.
- Toplumsal ahlak anlayışı akademik özgürlükleri sınırlandırır ancak akademik özgürlükler için bir tehdit unsuru haline getirilmemelidir.

Akademisyenler ve öğrenciler araştırmalarının veya ideolojilerini yansıtan fikirlerinin birilerini rahatsız edebileceğine inandığı zaman sessiz kalmaktadırlar. Bu durum üniversitelerde ideolojik baskının akademik özgürlüğe yansımaları şeklinde değerlendirilebilir (Cole, 2009). Ancak devlet, toplumsal ahlak anlayışı ve hiyerarşik yükselmeler gibi konularda akademik özgürlüğe gelebilecek her türlü tehdide karşı yükseköğretim kurumlarını korumakla zorunludur (UNESCO, 1997).

Akademik Özgürlüklerin Korunması

Toplumun diğer üyelerinden farklı olarak entelektüel birikimleri nedeniyle daha özgür olan (Yalçın 2002), araştırma yapan, öğreten ve öğrenen akademisyenlerin bilimsel araştırmalarını yürütebilmeleri için özgürlüklerinin garantiye alınması gerekir (Cole, 2009). Zira üniversitelerde akademik özgürlükler korunamazsa akademisyenler kendilerini zincire bağlanmış bir esir gibi hissederler (Lynch, 2003, s.1063). Akademik özgürlüklerin korunmasında en önemli unsur, akademisyenlerin akademik özgürlüğü sağlama konusunda kendilerine düşeni yapmalarıdır. (Hamilton, 1998, s.159; Summak, 2008). Akademik özgürlük konusunu akademisyenler üzerinde kara bir bulut olarak ifade eden Doumani (2005, s.23) ve Poch, (1993, s.2) akademik özgürlükleri korumanın en iyi yolunun akademik özgürlük kavramının ve onun yasal dayanaklarının ne olduğunun iyi anlaşılması olduğunu savunur.

Akademik özgürlükleri garantiye alma çabaları pek çok kaynağa sahiptir ve çeşitli faktörlere bağlıdır. Bu faktörlerden bazıları yasalar, kurumsal gelenek ve politikalar, kurumun devlete ait olup olmadığı şeklinde sıralanabilir (Levinson, 2007; Summak, 2008, s.38). Dünya genelinde akademik özgürlüklerin korunması için açık ve anlaşılır ilkelere ihtiyaç vardır (Soeharto, 1998). Akademik özgürlükler yasalarla koruma altına alınmalıdır (Brown ve Kurland, 1993). Zira akademik özgürlüğün yasal amacı,

akademisyenlerin korunmasını sağlamak ve haklarını korumaktır (Luskin, 2010. s. 230). Yasal anlamda akademik özgürlükleri korumanın en iyi yolu akademik özgürlüğün kapsama alanlarının apaçık olmasıdır (Lynch, 2003, s.1061). Diğer taraftan üniversiteleri siyasi iktidarlar değil ancak üniversitelerin kendisi özgür kılabilir (Hatipoğlu, 1994, s.154).

Akademik özgürlük, akademisyenler için her zaman korunmak zorunda olan bir öncelik ve uluslararası bir farkındalık olarak ele alınmaktadır (Ashby, 1966). Akademik özgürlüğün tehdit altında olduğunu düşünen, yükseköğretimin dışında yer alan ve insanlığın siyasallaşmasından rahatsız olan kişiler; kendi çalışmalarının içeriğini belirlerken akademik özgürlüğü korumanın, postmodernizm ve çok kültürlülüğü korumakla ilgili olduğunu savunurlar. Aslında bu görüş akademik faaliyetlerin ve geleneksel akademik özgürlüğün gerekçelerinin dayandığı değerlere aykırıdır. Akademik özgürlüğe dair yükseköğretim kurumlarının içinden kaynaklanan tehditler vardır ama postmodernizm ve çok kültürlülüğün temsil ettiği fikir ve uygulamalar nasıl tanımlanırlarsa tanımlansın bunların arasında değildir. Zira postmodernizm ve çok kültürlülük, akademik özgürlüğün korunması için tasarlanan aktivitelerin sınırlarının aşmasına sebep olur (Menand, 1998). Dolayısıyla çok hassas olan ve çok çeşitli unsurları olan akademik özgürlüğü koruyabilmenin farklı yolları vardır.

Akademik özgürlüklerin tamamen korunduğu bir dönem olmamıştır. Ancak yirminci yüzyılda akademisyenlerin öğretim ve araştırma faaliyetlerinin korunması ile ilgili önemli adımlar atan fakülte sayısında etkileyici bir artış görülmüştür. Hatta akademisyenlere iş garantisi vermeyen -kontrat yenilemeden çalıştırmayan- çok az sayıda kurum bile farklı yöntemlerle akademik özgürlüğü koruma konusunda titiz davranmaktadır. Zira akademisyenler için evrensel bir akademik özgürlüğün kabul edilmesi sayısız faktörlere bağlıdır. Bu faktörlerin oluşması süreci Amerikan Profesörleri Derneği başta olmak üzere pek çok kurumun faaliyetlerini içerir (O'Neil, 2008). Hesap verme tekniklerine tabi olmayı yansıtan akademik hesap verebilirlik, akademik topluluğun ifade özgürlüğünü de içeren akademik özgürlüğün korunmasını gerektirir (Levidow, 2002, s12).

Akademisyenler ifade özgürlüklerini kullanırken bazı durumlarda korunma altına alınmak zorundadır. Korunmaya uygun görülen açıklamalar açıklamayı yapan kişinin

makul düşüncelerini doğrultusunda aşağıdaki özellikleri taşımalıdır (Evans, 2002, s. 132).

- Bir suçun işlendiği, işleniyor olduğu ya da büyük olasılıkla işleneceği,
- Yasal yükümlülüklerin ihlal edildiği ya da büyük olasılıkla ihlal edileceği,
- Adaletin hatalı bir şekilde uygulandığı ya da büyük olasılıkla uygulanacağı,
- Kişilerin sağlık ve güvenliğinin tehlikeye atılmış olduğu ya da büyük olasılıkla atılacak olduğu
- Bu meseleleri ortaya koyma eğitimindeki bilgilerin kasıtlı olarak gizli tutulması

Gelişmiş ülkelerde öğretim üyesi, bilimi hiçbir baskı olmadan yapabilme ve genç kuşaklara serbestçe öğretebilme özgürlüğüne sahiptir. Öğrencilerin düşüncel yaratıcılığa katılımı da ancak demokratik ve özgür ortamlarda yapılabilir. Gerçeğe değer veren, bilimsel bulgulardan korkmayan bir devlet, özgür ortamda, çıkar gözetilmeden yapılan bilimsel araştırmaları özendirilmelidir. Bu nedenle devlet üniversiteleri tüm dış baskılardan korumak, bunu uygun yasal ve özerk bir statü sağlayarak, diğer kurumlardan ayrı tutmak durumundadır. Bunu başaran ülkeler gelişmiştir, başaramayan ülkeler ise geri kalmıştır (Âdem, 2008, s.174).

Hamilton (2002) yükseköğretim kurumlarında akademik özgürlüğü sağlamak ve korumak adına bir takım uygulanabilir amaçlar geliştirmiştir.

1. Akademisyenler için araştırmada ve öğretmede özgürlüğe gizli ve açık saldırılara karşı -açığa alınmış veya disiplin cezası almış üniversite hocalarına da hitap eden- akademik özgürlüğün gerçekte içerdiği sorunların ne olduğunu ortaya koyabilen uygun bir yargısal yapı kurmak.
2. Üniversiteleri olumsuz etkileyecek ve onlara zarar verecek üniversite yöneticilerinin ve yönetim kurullarının akademik özgürlüğü ihlal eden haksız uygulamalarına ya da keyfi ve diktatörce davranışlarına karşı yükseköğretim kurumlarını korumak.
3. Yetenekli ve güçlü kişilikli bireyler için güvenli, saygın ve bağımsız olan akademisyenliği daha cazibeli hale getirmek.

Hamilton'un (2002) geliştirdiği yukarıda belirtilen amaçlar akademik özgürlüklere yönelik tehditleri yok etme, yükseköğretim kurumlarını daha özgür hale

getirme ve akademisyenlerin akademik özgürlüklerini koruma adına pratik ve uygulanabilir niteliktedir.

Akademik Özgürlüklerin Sınırları

Akademik özgürlüğün felsefi olarak tutarlı, tüm taraflara eşit ve adaletli hissettirecek problemsiz bir kavram olduğu fikri, üniversitelerin geleceği hakkında bilgi veren derin bir yanlış varsayımdır (Menand, 1998). Akademik özgürlük teoride tanımlanması zor bir kavramdır ve bazen akademisyenler tarafından uygulamada uygun olamayan bir şekilde kötüye kullanılır (Palfreyman, 2006, s.2). Bir görüşe göre akademik özgürlüklerin belirli sınırları olmalıdır. Bir başka görüşe göre ise akademik özgürlüklerin sınırlandırılması akademisyenlerin performansı üzerinde olumsuz etki bırakır (Brown ve Kurland, 1993, s. 325).

Kimsenin yararlarını inkâr edemeyeceği akademik özgürlük ile ilgili tartışmaların bir boyutu da akademik özgürlüğün akademisyenlerin öğrencilere ve üniversitelere karşı sorumluluğunu olumsuz etkilediği ile ilgilidir. Bu tartışmalar hesap verebilirlik ve akademik özgürlük kavramlarından hangisinin eksikliğinin daha riskli olduğu üzerinde yoğunlaşmıştır (Kahn ve Pavlich, 2000). Görünüşte birbirine zıt olan bu iki kavramın yükseköğretim kurumlarının başarısı ve devamlılığı için çok önemli olduğu bilinen bir gerçektir (Günay, 2004; Revees, 2004; Seggie ve Gökbel, 2014). Downey (2008) hesap verebilirlik ile özgürlüğü, birbirine karşıt görüşler değil, aksine birbirini mümkün kılan unsurlar olarak görür ve hesap vermenin bir yerde akademik özgürlüğü sağladığını savunur. Dolayısıyla hesap verebilme, üniversite özgürlüğünün sağlanmasının bir bedeli olarak görülebilir. Önemli olan bu iki sistemin yükseköğretim kurumlarında ahenkli bir şekilde nasıl işleyebileceğidir. Zira hesap verebilirlik, akademik özgürlüğün sınırlarının belirlenmesinde etkili olan önemli bir unsurdur.

Toplum hayatına katılma ve akademisyenlerin çalıştıkları kurumları eleştirme özgürlüğünü de kapsayan akademik özgürlüğün, saldırı için gizli bir güç içerdiği bilinen bir gerçektir. Özellikle anti-demokratik ülkelerde bu güçten korkan çeşitli gruplar ve insanlar akademik özgürlüğü sınırlandırmayı denemişlerdir. Bunun sebebi, bu kişi veya grupların, üretme kapasitesine sahip olmasına rağmen akademik özgürlüğün getirdiği düşünsel ve ahlaki sıkıntılardan hoşlanmamaları ve üniversitelerde akademik özgürlük olmadığında bu kurumların daha başarılı bir şekilde fonksiyonlarını yerine

getirebileceklerine inanmalarıdır (Horn, 1999). Gerçekte ise akademik özgürlüğün gereğinden fazla sınırlandırılması, bilimin ilerlemesi ve yeni gerçeklerin keşfinin önünde önemli bir engeldir. Dolayısıyla önemli olan, kişisel özgürlüklerin kötüye kullanılmaya açık olma ihtimaline karşı akademik özgürlüğün sınırlarını doğru bir şekilde ortaya koyabilmektir. Diekema'ya (2000) göre akademik özgürlük daima sınırlandırılır. Özel ya da devlete ait olsun her üniversitede akademik özgürlük hakları asla kesin ve sınırsız değildir.

Akademik özgürlüğün sınırları, akademisyenlerin derslerini öğretmede, araştırmalarını yürütmeye ve araştırma sonuçlarını yayınlamada özgür olmak için profesyonelce tasdik edilmiş limitlere bağlı olma şeklinde tanımlanmaktadır (Horn, 1999). Akademisyenler ifade özgürlüklerine sahip olmalıdır ancak bu sınırsız bir özgürlük olarak düşünülmemelidir. Herşeyden önce akademisyen bir şeyi ifade ederken iyi niyetli olması önemlidir. Açıkladığı bilginin temelde doğru olduğuna inandığını, hiçbir kişisel kazanç amacı gütmeyeceğini, her koşulda bu açıklamayı yapmasının kendisi için akla yatkın olduğunu göstermelidir. Bunun sonucu önemlidir çünkü ifadeleri kurumun namına gölge düşürüp, güven ihlaline çalışanlarda güvensizliğe yol açabilir. Diğer taraftan küçük bir hata olabilecek bir şeyin düzeltilmesine zaman tanımadan bir şeyleri açıklama telaşına düşmek mantıksızlık olarak değerlendirilebilir (Evan, 2002, s. 133). Akademik özgürlüğe getirilmiş sınırlılıklar aslında yükseköğretim kurumlarının ve bilimin ilerlemesi için önemlidir. Zira akademik özgürlüğe dair belirli düzeyde dış baskılar olmazsa, öyle görünüyor ki akademik özgürlük tehlikeli bir araç olabilir. Siyasi ya da dini yetkililerin araştırmalara etik sınırlamalar koyma gerekliliğindeki ısrarların nedeni de aslında budur. Çünkü bilim, akademik özgürlüğün kendisi tarafından kaynaklanan tehlikelere karşı kendisi koruma altına alınmak zorundadır. (Menand, 1998).

Genel Olarak Dünya’da Akademik Özgürlük

Dünya genelinde yükseköğretim kurumlarında akademik özgürlük uygulamalarını incelediğimizde özellikle siyasi kriz dönemlerinde özerklik ve akademik özgürlük konularının yeterince benimsenmediği geleneksel ülkelerde akademik özgürlüğün sık sık ihlal edildiği görülmektedir (Altbach, 2000). Ashby' (1966) *Üniversiteler: İngiliz, Hint, Afrika* adlı kitabının özerklik ve akademik özgürlük bölümünde, o dönemde Afrika üniversitelerinin çok ciddi problemlerle ve zorluklarla yüzleştiklerini ifade etmektedir. Onun görüşüne göre akademik özgürlük ile ilgili sorunların bazı istisnalar dışında ciddi bir şekilde üstesinden gilememiştir. Bunun en önemli nedeni hem üniversite kurulu hem de üniversite senatosu içinde yabancı akademisyenlerin güçlü bir etkiye sahip olmaları ve üniversite yönetim kurullarının kendilerini ekstra akademik çıkarların temsilcisi olarak görme eğiliminde olmalarıdır. Dolayısıyla durum akademik özgürlükler bakımından oldukça vahimdir (Ashby ve Anderson, 1966).

Gerçekte rektörlük seçimi ve ataması ile akademik özgürlükler arasında ilişki bulunmaktadır. 1980’de OECD tarafından 12 Avrupa ülkesindeki 52 yükseköğretim kurumunu kapsayan bir araştırmada, üniversite yönetimi ile ilgili yirmi konuda nihai kararların hangi mercide alındığı göz önünde bulundurularak itibari özerklik endeksi oluşturulmuştur. Bu endekste yer alan konulardan biri de rektörlerin tayinle ya da seçimle gelmesidir (Frezal, 1989). Dolayısıyla rektörlerin atanma biçimi akademik özgürlükler için önemli bir kriterdir. Üniversiteleri özgür hale getirmek için demokratik seçimlerle yönetimin belirlenmesi önemlidir (Çakmak, 2003, s.115). Dolayısıyla ülkelerin rektör atama biçimleri ile ilgili yeterli bilgiye sahip olmak gerekir.

Tablo 2.1’de OECD ülkelerdeki üniversitelerdeki rektörlerin seçimi, atanması ve mali işlerden sorumlu hükümet sorumlusu ile ilgili bilgiler verilmiştir. Tablo 2.1’deki ülkeler incelendiğinde bu ülkelerin tamamında merkezi planlama, koordinasyon ve denetleme kuruluşlarının bulunduğu ve bu ortak nokta dışında genellikle iki tür üniversite yönetim türünün olduğu anlaşılmaktadır. Birleşik Krallık, Amerika Birleşik Devletleri, Avusturya, Yeni Zelanda ve Kanada gibi akademik özgürlüklerin üst düzeyde olduğu ülkelerde devlet üniversite yönetimini, toplumda kendini göstermiş, üniversite mensubu olmayan kişilere devretmiştir. Bu ülkelerde merkezi planlama, denetleme ve koordinasyon sağlayan kuruluşların yanı sıra üniversitenin yönetim

kurulları yer almaktadır. Amerika Birleşik Devletleri'nin bazı eyaletlerindeki tüm yükseköğretim kurumları o eyaletteki tek bir yönetim kurulunca yönetilir. Bazı eyaletlerde ise tek bir yönetim kurulu ve tek bir rektör tarafından yönetilen çok kampüslü yönetim birimi vardır (OECD, 1989).

Tablo 2.1

Rektörlerin Seçimi ve Ataması

ÜLKE	ÜNİVERSİTE YÖNETİCİLERİNİN SEÇİMİ VE ATANMASI
ABD <i>President veya Chancellor</i>	Aday Tespit Komitesinin belirlediği kişiler arasından Mütevelli Heyet (<i>Board of Trustees, Board of Regents veya Board of Governors</i>) tarafından genellikle süresiz olarak atanır.
AVUSTURALYA <i>Vice- Chancellor</i>	Aday Tespit komitesinin Belirlediği kişiler arasından <i>Council</i> 'ce 5-7 yıl süreyle atanır.
AVUSTURYA	Rektör, Üniversite Meclisince ilgili üniversitenin profesörleri arasından 2 yıllık süreyle seçilir ve federal bilim ve araştırma bakanınca atanır. <i>Universtatsdirektor</i> , federal bilim ve araştırma bakanı tarafından atanır.
BELÇİKA	Akademik konseyin o üniversitenin profesörleri arasından seçtiği 3 adaydan biri, Eğitim Bakanı tarafından seçilir ve Kral tarafından 4 yıl süreyle atanır.
Birleşik Krallık -İngiltere <i>(Vice- Chancellor)</i>	Bağlı kolejlerin müdür ve müdireleri arasından, en kıdemli öğretim üyelerinden oluşan <i>Regent House</i> tarafından Oxford'da 4, Cambridge'de 2 yıl süreyle seçilir.
• Oxford ve Cambridge	
• Diğer Üniversiteler	Aday tespit komitesinin belirlediği kişiler arasından <i>council</i> tarafından süresiz olarak atanır.
-İskoçya	Aday tespit komitesinin belirlediği kişiler arasından <i>Court</i> tarafından süresiz olarak atanır.

Principal veya Vice- Chancellor, Rector	Öğrenciler seçer
-Galler Vice- Chancellor	Üniversiteyi oluşturan 5 fakültenin dekanları rotasyonla bu görevi yapar
DANİMARKA	<i>Konsistorium</i> tarafından o üniversitenin profesörleri ve doçentleri arasından 2 yıl süreyle seçilir. <i>Administrationchef</i> , eğitim Bakanınca atanır.
FEDERAL ALMANYA	
• (Rector)	Üniversitenin profesörleri arasından Seçici Komisyon tarafından önerilir ve eyalet eğitim bakanı tarafından 2 yıl süreyle atanır.
• (Präsident)	Profesör, öğrenci ve idari personel temsilcilerinden oluşan küçük bir heyet tarafından seçilir ve Eyalet Eğitim Bakanlığı tarafından en az 4 yıl süreyle atanır. Bakanın seçilen kişiyi reddetme hakkı vardır. <i>Kanzler</i> , eyalet eğitim bakanınca atanır.
FİNLANDİYA	
Helsinki Üniversitesi	Rektör Büyük senato (<i>Consistorium Maius</i>) tarafından o üniversitenin profesörleri arasından 3 yıl süreyle seçilir ve Cumhurbaşkanı tarafından atanır. Förvaltung, eğitim bakanınca atanır.
Diğer Üniversiteler	Seçiciler kurulu tarafından o üniversitenin profesörler arasından 4 yıl süreyle seçilir ve Eğitim ve Bilim Bakanlığı tarafından atanır. <i>Hallintojohtaja</i> , eğitim ve bilim bakanınca atanır.
FRANSA	
<i>Recteur</i>	Üniversitelerin Şansölyesi <i>Recteur de l'Academie</i> bölgedeki tüm öğretim kurumlarından sorumlu olup milli eğitim bakanlığınca atanır.

<i>Président</i>	<p>Öğretim üyeleri, öğrenci ve idari personel temsilcilerinin oluşturduğu konseyde önerilir ve milli eğitim bakanı tarafından atanır.</p> <p>Üniversitenin idari işlerini yürüten genel sekreter milli eğitim bakanınca atanır. Üniversitenin mali işlerini yürüten sayman, milli eğitim ve maliye bakanlarının ortak kararıyla atanır.</p>
<p>HOLLANDA <i>Rector Magnificus</i></p>	<p>Bakanlar kurulunun tespit ettiği adaylar arasından Kraliçe adına Eğitim Bakanlığı tarafından 2 yıl süreyle atanır.</p> <p>Ayrıca mali ve idari işlerden sorumlu <i>Secretaris, College van Bestuur</i> tarafından atanır.</p>
<p>İRLANDA İrlanda Milli Üniversitesi <i>Vice- chancellor</i></p>	<p>Kolejlerin yöneticileri <i>Governing Body</i>'nin tespit ettiği kişiler arasından kolejin senatosu tarafından seçilir. <i>Chancellor</i>, bunlardan birini <i>Vice-Chancellor</i> olarak atar.</p>
<p>İSVEÇ <i>Rector</i></p>	<p>Seçici kurulun seçtiği aday senatonun önerisi üzerine Bakanlar Kurulu tarafında 6 yıllık süreyle atanır.</p> <p>Ayrıca mali ve idari işlerden sorumlu <i>Üniversitetdirektor</i>, bakanlar kurulunca atanır.</p>
<p>İSVİÇRE Kantonal Üniversiteler</p>	<p>Rektör üniversitenin profesörleri arasından 1 ile 4 yıl arasında değişen süreyle seçilir ve Kanton'un Eğitim Bakanı'nca atanır.</p>
<p>Federal Teknik Üniversiteler <i>President</i></p>	<p>Federal hükümetçe 5 yıl süreyle atanır. Başkan yardımcıları da aynı şekilde atanır.</p>
İTALYA	<p>Rektör üniversitenin profesörlerince kendi aralarında 3 yıllık bir süreyle seçilir ve Cumhurbaşkanı tarafından atanır.</p> <p><i>Direttore Administrativo</i>, eğitim bakanı tarafından atanır.</p>
<p>JAPONYA <i>President, Gakucho</i></p>	<p>Üniversiteler konseyince o üniversitenin profesörleri arasından seçilir ve yerine göre Eğitim Kültür ve Bilim Bakanı, vali veya belediye başkanı tarafından atanır. Bu kişilerin seçilen atamayı reddetme hakkı vardır.</p>

	<i>Jinkyokucho</i> , 3 veya 5 yıl süreyle, yerine göre vali, belediye başkanı veya eğitim kültür ve bilim bakanı tarafından atanır.
KANADA <i>President, Rector, Principal veya Vice-Chancellor</i>	Aday tespit komitesinin belirlediği kişiler arasından board of <i>Governors</i> tarafından 5 veya 6 yıl süreyle atanır.
NORVEÇ	Üniversite senatosunca o üniversitenin profesörleri arasından 2 veya 4 yıllık bir süreyle seçilir ve kral tarafından atanır. <i>Üniversitetsdirector</i> , bakanlar kurulunca atanır.
PORTEKİZ <i>Reitor</i>	Temsilciler kurulunca o üniversitenin profesörleri arasından 3 yıl süreyle seçilir ve eğitim bakanlığı tarafından atanır. <i>Administrator</i> , eğitim ve kültür bakanı tarafından atanır.
YENİ ZELLENDA <i>(Vice- chancellor)</i>	Aday tespit komitesinin belirlediği kişiler arasından, <i>Council</i> tarafından süresi olarak atanır.
YUNANİSTAN <i>(Prytanis)</i>	Seçiciler kurulunca o üniversitenin profesör ve doçentleri arasından 3 yıl süreyle seçilen rektör ve rektör yardımcılarını eğitim bakanı tarafından atanır. <i>Genikos Grammateus</i> , Senato tarafından 3 yıl süreyle seçilir.

Kaynak: Doğramacı, (2007). Türkiye’de ve Dünya’da yükseköğretimin yönetimi. Ankara: Meteksan.

Tablo 2.2’de ülkelerin itibari özerklik endeksleri sunulmuştur. Söz konusu endeks profesörlerin atanması, fakülte kurulması, mali konular, öğretim elemanı dağılımı, öğretim üyelerinin atanması, araştırma projeleri gibi kriterler göz önünde bulundurularak hazırlanmıştır. Tablo 2.2 incelendiğinde rektörlerin atamayla geldiği Birleşik krallık üniversiteleri, rektörlerin seçimle geldiği Kıta Avrupa’sındaki devlet üniversitelerine göre daha çok özgürlüklere sahip olduğu anlaşılmaktadır (OECD, 1989).

Tablo 2.2*Ülkelerin İtibari Özerklik Endeksine Göre Sıralaması*

Ülke	İtibari Özerklik Endeksi
Birleşik krallık (Üniversiteler)	100
Belçika	93
İrlanda	87
İtalya	73
Birleşik Krallık (Politeknikler)	80
İsveç (Devlet Üniversitesi)	59
İtalya	48
Danimarka	43
Hollanda	43
Fransa	42
Avusturya	32
Federal Almanya	29
İsviçre (Kanton Üniversitesi)	29

Kaynak: OECD. (1989). İkinci uluslararası yükseköğretim konferansı: Üniversite yönetimi. Ankara.

Dünya genelinde akademik özgürlükleri değerlendirmede Asya ve Afrika'da akademik özgürlüklerin daha istikrarsız olduğu görülmektedir. Ortadoğu, Singapur, Etiyopya, Malezya ve bazı Afrika ülkelerinin büyük bölümünde, akademisyenler görüşlerini ifade etme veya hassas konularda araştırma yapma konularında özgür değildirlir (Atlbach, 2010).

Chemerinsky'e (1998) göre 1950'lerde tehdit altında bulunan Amerika'da akademik özgürlük; günümüzde sınıflarda, laboratuvarlarda ve kamu alanlarında önemli derecede uygulanmaktadır. Ancak akademik özgürlüğün korunmasında güçlü geleneklere sahip olan Amerika gibi demokratik ülkelerde bile politik kriz dönemlerinde akademik özgürlük siyasi gerekçelerle göz ardı edilebilmektedir (Diekema, 2000). Avrupa'da öğretilmede ve üniversitenin sınırlamaları içinde araştırma yapmada özgürlüğe bağlı ancak Amerika'ya göre daha sınırlayıcı bir akademik özgürlük söz konusudur. Dolayısıyla Dünya geneline baktığımızda Amerika'da daha ideal bir akademik özgürlük olduğu iddia edilebilir (Norris, 2010).

Avrupa üniversiteler birliği tarafından hazırlanan bir araştırma (2011) avrupadaki akademik özgürlükleri, değerlendirmemiz açısından önemlidir. Tablo 2.3 Avrupa ülkelerinde akademik özgürlük sıralamasını göstermektedir.

Tablo 2.3*Avrupa ülkelerinin akademik özgürlükler bakımından sıralanması*

Sıra	Akademik Özerklik
1	İrlanda 15 Polonya
2	Norveç 16 İtalya, İspanya
3	ABD 18 Danimarka, Slovakya
4	Estonya 20 Letonya
5	Finlandiya 21 Portekiz
6	İzlanda 22 Çekostavakya
7	Kıbrıs 23 Hollanda
8	Lüksemburg 24 Macaristan
9	Avusturya, İsviçre 25 Türkiye
11	Almanya (Hesse) 26 Litvanya
13	Almanya (Brandenburg) 27 Flandra, Yunanistan
14	İsveç 29 Fransa

Kaynak: EUA (2015). University autonomy in Europe.

Yasalarla Türkiye’de Akademik Özgürlüğün Tarihi

Türkiye’deki yükseköğretim kurumlarındaki akademik özgürlükleri yasalarla değerlendirebilmek için 1924, 1961, 1982 anayasalarını akademik özgürlükler açısından incelemek gerekir.

Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk anayasası olan 1924 anayasası incelendiğinde bu yasada yükseköğretim kurumlarıyla ilgili herhangi madde yer almadığı görülmektedir. Bunun sebebini 1924’te Türkiye’de sadece bir yükseköğretim kurumunun (İstanbul Darülfünunu) bulunması ve 1946 yılında ancak çok üniversiteli yapıya geçilebilmesi şeklinde açıklayabiliriz. Bu anayasada akademik özgürlüklerle ilgili madde bulunmasa da bu dönemde devrim niteliğinde uygulamalara gidilmiştir. Bunların belki de en önemlisi 1933 yılında 2252 sayılı kanunun kabulü ile Darülfünun’un kaldırılması ve yerine İstanbul Üniversitesi’nin kurulmasıdır. Konuya akademik özgürlük açısından baktığımızda, tamamen özerk olan Darülfünun’ un kaldırılıp yerine bakanlığa bağlı bir üniversitenin kurulması; o dönemde üniversiteleri akademik özgürlük konusunda bir takım eleştirilerin kaynağı haline getirmiştir.

1946’da üniversitelerarası kurulun akademik bir organ olarak yükseköğretim sistemimize girmesi, yükseköğretim alanında önemli bir değişim sürecinin yaşanmasına sebep olmuştur. Çok partili hayata geçiş sürecinin yaşandığı o dönemde üniversiteler kanunuyla üniversitelerin özerk olduğu belirtilmiş ve rektörlere dekanları seçme hakkı

tanınmıştır (Arslan, 2005). Bu kanun üniversitelerde akademik özgürlüklerin ilk adımı gibi algılansa da burada belirtilen üniversite özerkliği, üniversitelerin bakanlığa bağlı olması, özerkliğin bilimsel olarak ele alınmamış olması gibi pek çok sebepten dolayı araştırmacılar tarafından eleştirilmiştir (Güvenç, 1992; Akçasu, 1995). 1953’de 6185 sayılı kanunla üniversiteler kanununun 46. maddesi değiştirildi ve siyasi yayınlarda ve beyanlarda bulunma, öğretim mesleğinden çıkartılma suçu olarak sayıldı. Bir yıl sonra 1954’te çıkarılan 6435 sayılı kanunla Milli Eğitim Bakanlığına öğretim üyesini re’sen bakanlık emrine alma ve görevinden uzaklaştırma yetkisi verildi. Yine aynı dönemde 25 Temmuz 1954’te çıkarılan 6422 sayılı kanunla 25 hizmet yılını dolduran öğretim üyesini yaş kaydı aranmaksızın re’sen emekli edilebileceği kabul edildi. Bu dönemde akademik özgürlüklere yönelik pek çok tehdit söz konusu olduğu görülmektedir. Ancak bazı araştırmacılar akademik özgürlüğe hançer vuran bu yasalar yürürlükteyken dönemin iktidarı tarafından uygulanmadığını (Göney, 2012) belirtmişlerdir.

1961 anayasasını incelediğimizde yükseköğretim kurumlarıyla ilgili durum oldukça farklıdır. Zira 1961’e kadar ülkemizde 17 olan üniversite sayısı 1961’den 1982 anayasasının kabulüne kadar 33’e yükselmiştir. 1961 anayasasında yükseköğretim kurumlarında akademik özgürlüklerle ilgili önemli maddeler yer almaktadır. Üniversitelerin özerkliği ifadesi ilk defa bu anayasada yer almıştır. Bu anayasada akademik özgürlüklere geniş yer verilmesi bir takım tartışmalara sebep olmuş ve 1971 reformundan sonra ilgili yasanın 120. Maddesinde önemli değişiklikler yapılmıştır. Biz 1961 anayasasını bu değişiklikleri göz önünde bulundurarak inceleyeceğiz.

“Madde 120- (20.9.1971-1488) (27) Üniversiteler, ancak Devlet eliyle ve kanunla kurulur. Üniversiteler, özerkliğe sahip kamu tüzel kişileridir.

Üniversite özerkliği, bu maddede belirtilen hükümler içinde uygulanır ve bu özerklik, üniversite binalarında ve eklerinde suçların ve suçluların kovuşturulmasına engel olmaz. Üniversiteler, devletin gözetimi ve denetim altında, kendileri tarafından seçilen organları eliyle yönetilir. Özel kanuna göre kurulan Devlet üniversiteleri hakkındaki hükümler saklıdır.” (TBMM, 1961).

1961 anayasasının 120. maddesi akademisyenlere verilen özgürlükler bakımından çok tartışılmış ve 1971 yılında yapılan üniversiteler için reform niteliğindeki değişikliklerle akademik özgürlüklere bazı sınırlamalar getirilmiştir (Günay, 2004). Bu maddede üniversitelerin özerk kuruluşlar olarak ifade edilmesi

akademik özgürlük açısından önemlidir. Ancak ilgili maddenin hemen devamında belirtilen bu özgürlüklerin sınırlarının da olduğu belirtilmiştir. 120. maddenin devamı akademik özgürlüklerle yakından ilgilidir.

“Üniversite organları, öğretim üyeleri ve yardımcıları, üniversite dışındaki makamlarca, her ne suretle olursa olsun, görevlerinden uzaklaştırılmazlar. Üniversite öğretim üyeleri ve yardımcıları serbestçe araştırma ve yayında bulunabilirler. Üniversitelerin kuruluş ve işleyişleri, organları ve bunların seçimleri, görev ve yetkileri, üniversite üzerinde Devletin gözetim ve denetim hakkını kullanma usulleri ve üniversite organlarının sorumluluğu, öğrenim ve öğretim hürriyetlerini engelleyici eylemleri önleme tedbirleri, üniversiteler arasında ihtiyaca göre öğretim üyeleri ve yardımcılarının görevlendirilmesinin sağlanması, öğrenim ve öğretimin hürriyet ve teminat içinde ve çağdaş bilim ve teknoloji gereklerine ve kalkınma plânı ilkelerine göre yürütülmesi esasları kanunla düzenlenir. Üniversitelerin bütçeleri, genel ve katma bütçelerin bağlı olduğu esaslara uygun olarak yürürlüğe konulur ve denetlenir. Üniversitelerle onlara bağlı fakülte, kurum ve kuruluşlarda öğrenim ve öğretim hürriyetlerinin tehlikeye düşmesi ve bu tehlikenin üniversite organlarıncı giderilmemesi halinde Bakanlar Kurulu, ilgili üniversitelerin veya bu üniversiteye bağlı fakülte, kurum ve kuruluşların idaresine el koyar ve bu kararını hemen Türkiye Büyük Millet Meclisi Birleşik Toplantısının onamasına sunar. Hangi hallerin el koymayı gerektireceği, el koyma kararının ilân ve uygulanma usulleri ile süresi ve devamınca Bakanlar Kurulunun yetkilerinin nitelik ve kapsamı kanunla düzenlenir.” (TBMM,1961).

120. madde esasında akademik özgürlük kapsamında öğretim üyelerine, mesleki açıdan korunma ile araştırma ve yayın yapma özgürlüğü vermektedir. Diğer taraftan bu madde ile üniversitelerin idari özgürlükleri de garanti altına alınmıştır diyebiliriz. Ancak bu durum çok da uzun sürmemiş, 1973 yılında üniversitelerde reform olarak adlandırılan köklü değişiklikler yapılmıştır. Bunlardan akademik özgürlükler bakımından belki de en önemlisi 24.6.1973 tarihinde çıkarılan 1750 sayılı yükseköğretim kanununun kabulüdür. Bu kanunla Yükseköğretim Kurumu'nun (YÖK) kurulması öngörülmüş bu durum üniversitelerin idari özerklikleri ile ilgili önemli sınırlamaların başlangıcı olmuştur. Ancak 1975 yılında anayasa mahkemesi tarafından kararın iptal edilmesiyle yükseköğretim kurumunun kurulması gecikmiştir (Günay, 2004).

Madde 120'de yapılan bir diğer önemli değişiklik ise üniversite bina ve eklentilerinde suçların ve suçluların kovuşturulmasına engel olunamayacağı, öğretim ve

öğrenim özgürlüklerinin tehlikeye düşmesi halinde bakanlar kurulunun idareye el koyabileceği ve üniversitelerin kuruluş ve işleyişlerinin denetim ve gözetiminin devletin elinde yapılacağıdır. Bu değişiklikler akademik özgürlüklerin ne derece kısıtlandığını anlamamız açısından önemlidir. Bu anlamda 1973 ve 1981 yılları arasında yaşanan politik, ekonomik ve sosyal sorunların, üniversitelerde akademik özgürlüğün gelişmesi için uygun ortamın oluşmasını engellenmiştir diyebiliriz (Seggie ve Gökbel, 2014).

Türkiye Cumhuriyeti'nin son anayasası olan 1982 anayasası akademik özgürlük açısından ele alındığında bu anayasanın 104. ve 130. maddelerinde üniversitelere rektör seçme görevinin cumhurbaşkanında olduğu belirtilmiştir (TBMM, 1982). Özerk olarak ifade edilen üniversitelerin rektörlerinin cumhurbaşkanı tarafından seçilmesi akademik özgürlükler açısından çeşitli eleştirilerin kaynağı olmuştur (Doğramacı, 2007). 1981'de yayınlanan yükseköğretim kanunu ile 1982 anayasasına 130, 131 ve 132. maddeler eklenmiştir. Özellikle 130 ve 131. maddeler akademik özgürlükler açısından oldukça önemlidir.

1982 anayasasının 130. maddesini akademik özgürlükler açısından incelediğimizde üniversitelerin kamu tüzel kişiliğine ve bilimsel özerkliğe sahip kuruluşlar olarak belirtildiğini görüyoruz. Dolayısıyla üniversitelerin 1961 anayasasında özerk ve kamu tüzel kişiler olarak ifade edilmesi, 1982 anayasasında ise özerkliğin, bilimsel özerklik olarak ele alınması akademik özgürlükler açısından dikkate değer bir durumdur. Yine aynı maddede üniversiteler devlet tarafından devlet üniversiteleri olarak kurulabildiği gibi devlet tarafından denetlenen vakıf üniversiteleri şeklinde de kurulabileceği bahsi geçer. Dolayısıyla her iki durumda da üniversiteler devlet gözetimi ve denetimi altındadır. 1982 anayasasında üniversitelerin güvenliğinin de devlet tarafından sağlandığı belirtilmiştir.

130. maddede öğretim üyelerine her türlü bilimsel araştırma yapabilme özgürlüğü tanınırken bu özgürlüğün sınırları, devletin varlığını ve milletin bütünlüğünü tehlikeye sokacak faaliyetlerle bulunmama ile belirlenmiştir. Bu maddeye göre öğretim üyelerinin görevlerinden çıkarılma durumları da üniversite yetkilileri ve yükseköğretim kurulunun elindedir. 130. maddeyi üniversitelerin mali özgürlükleri açısından incelediğimizde ise 29.10.2005 tarihinde çıkarılan 5428 sayılı kanunla yapılan değişiklik karşımıza çıkmaktadır. Zira bu değişiklikte, devlet üniversitelerinin hazırladığı bütçelerin Milli Eğitim Bakanlığı'nın onaylamasına bağlı olarak yürürlüğe

konulması uygun bulunmuştur. Bu kanun üniversitelerin mali özerkliklerinin sınırlarını anlamamız açısından önemlidir.

MADDE 130 – “Çağdaş eğitim-öğretim esaslarına dayanan bir düzen içinde milletin ve ülkenin ihtiyaçlarına uygun insan gücü yetiştirmek amacı ile ortaöğretime dayalı çeşitli düzeylerde eğitim-öğretim, bilimsel araştırma, yayın ve danışmanlık yapmak, ülkeye ve insanlığa hizmet etmek üzere çeşitli birimlerden oluşan kamu tüzelkişiliğine ve bilimsel özerkliğe sahip üniversiteler Devlet tarafından kanunla kurulur. Kanunda gösterilen usul ve esaslara göre, kazanç amacına yönelik olmamak şartı ile vakıflar tarafından, Devletin gözetim ve denetimine tâbi yükseköğretim kurumları kurulabilir. Üniversiteler ile öğretim üyeleri ve yardımcıları serbestçe her türlü bilimsel araştırma ve yayında bulunabilirler. Ancak, bu yetki, Devletin varlığı ve bağımsızlığı ve milletin ve ülkenin bütünlüğü ve bölünmezliği aleyhinde faaliyette bulunma serbestliği vermez. Üniversiteler ve bunlara bağlı birimler, Devletin gözetimi ve denetimi altında olup, güvenlik hizmetleri Devletçe sağlanır. Kanunun belirlediği usul ve esaslara göre; rektörler Cumhurbaşkanınca, dekanlar ise Yükseköğretim Kurulunca seçilir ve atanır. Üniversite yönetim ve denetim organları ile öğretim elemanları; Yükseköğretim Kurulunun veya üniversitelerin yetkili organlarının dışında kalan makamlarca her ne suretle olursa olsun görevlerinden uzaklaştırılmazlar.”

(Değişik: 29.10.2005-5428/1 md.) “Üniversitelerin hazırladığı bütçeler; Yükseköğretim Kurulunca tetkik ve onaylandıktan sonra Millî Eğitim Bakanlığına sunulur ve merkezi yönetim bütçesinin bağlı olduğu esaslara uygun olarak işleme tâbi tutularak yürürlüğe konulur ve denetlenir. Yükseköğretim kurumlarının kuruluş ve organları ile işleyişleri ve bunların seçimleri, görev, yetki ve sorumlulukları üniversiteler üzerinde Devletin gözetim ve denetim hakkını kullanma usulleri, öğretim elemanlarının görevleri, unvanları, atama, yükselme ve emeklilikleri, öğretim elemanı yetiştirme, üniversitelerin ve öğretim elemanlarının kamu kuruluşları ve diğer kurumlar ile ilişkileri, öğretim düzeyleri ve süreleri, yükseköğretime giriş, devam ve alınacak harçlar, Devletin yapacağı yardımlar ile ilgili ilkeler, disiplin ve ceza işleri, malî işler, özlük hakları, öğretim elemanlarının uyacakları koşullar, üniversitelerarası ihtiyaçlara göre öğretim elemanlarının görevlendirilmesi, öğrenimin ve öğretimin hürriyet ve teminat içinde ve çağdaş bilim ve teknoloji gereklerine göre yürütülmesi, Yükseköğretim Kuruluna ve üniversitelere Devletin sağladığı malî kaynakların kullanılması kanunla düzenlenir. Vakıflar tarafından kurulan yükseköğretim kurumları, malî ve idarî konuları dışındaki akademik çalışmaları, öğretim elemanlarının sağlanması ve güvenlik yönlerinden, Devlet eliyle kurulan

yükseköğretim kurumları için Anayasada belirtilen hükümlere tâbidir.” (TBMM, 1982)

Yükseköğretim üst kuruluşlarının görev ve sorumluluklarını ele alan 1982 anayasasının 131. maddesi, akademik özgürlükler bakımından önemli ipuçları vermektedir. Adı geçen maddede, öğretimi planlamaktan öğretim elemanlarının yetiştirilmesine, eğitim-öğretim ve araştırma faaliyetlerinin yönlendirilmesinden kaynakların etkili kullanımına kadar pek çok görev YÖK’e verilmiştir. Ancak üniversiteler üstü bir kuruluş olan YÖK’ün başkanının cumhurbaşkanınca atanan üyeler ve cumhurbaşkanı tarafından seçilmesi üniversitelerde akademik özgürlükleri kısıtlayıcı bir unsur olarak günümüzde de hala tartışılmaktadır (Doğramacı, 2007).

MADDE 131.– “Yükseköğretim kurumlarının öğretimini planlamak, düzenlemek, yönetmek, denetlemek, yükseköğretim kurumlarındaki eğitim-öğretim ve bilimsel araştırma faaliyetlerini yönlendirmek, bu kurumların kanunda belirtilen amaç ve ilkeler doğrultusunda kurulmasını, geliştirilmesini ve üniversitelere tahsis edilen kaynakların etkili bir biçimde kullanılmasını sağlamak ve öğretim elemanlarının yetiştirilmesi için planlama yapmak maksadı ile Yükseköğretim Kurulu kurulur.

(Değişik: 7.5.2004-5170/8 md.) Yükseköğretim Kurulu, üniversiteler ve Bakanlar Kurulunca seçilen ve sayıları, nitelikleri, seçilme usulleri kanunla belirlenen adaylar arasından rektörlük ve öğretim üyeliğinde başarılı hizmet yapmış profesörlere öncelik vermek sureti ile Cumhurbaşkanınca atanan üyeler ve Cumhurbaşkanınca doğrudan doğruya seçilen üyelerden kurulur .” (TBMM,1982).

Özetle; 1924, 1961 ve 1982 anayasaları akademik özgürlükler bakımından incelendiğinde; 1924 anayasasında üniversitelerle ilgili herhangi bir ibare bulunmamasıyla beraber 1961’e kadar akademik özgürlükleri zedeleyici pek çok kanun kabul edilmiştir. 1961 anayasasında çok tartışılan 120. madde akademisyenlere akademik özgürlükleri bakımından bazı haklar tanımış ancak ilgili madde 1971 yılında değiştirilmiş ve verilen bu hakların birçoğu sınırlandırılmıştır. 1982 anayasasında ise akademik özgürlüklerin yasal dayanakları belirlenmiş ancak 1961 anayasasında daraltılan akademik özgürlüklere farklı sınırlamalar getirilmiştir.

Türkiye’deki akademik özgürlükleri ortaya koymak amacıyla araştırma yapan Weicker (1962) Türkiye’deki akademik özgürlüklerle ilgili önemli tespitlerde bulunmuştur. Weicker’a (1962) göre Türkiye’de akademik özgürlüğü sağlayacak belki

de en önemli unsur siyasetin üniversitelerden ayrılması olacaktır. Gelişmişlik açısından benzer üniversitelere göre Türkiye'deki akademisyenlerin doğrudan aktif partizanlık kapasiteleri daha yüksektir ve akademik özgürlükler oldukça sınırlıdır. Türkiye'deki üniversiteler, üyelerini, batı dünyasının kabul ettiği akademik özgürlüklerin önceliklerinin ne olması ya da olmaması gerektiği ile ilgili standartlara uyma konusunda zorlamaktadırlar (Weiker, 1962, s. 293). Bu araştırma Türkiye'deki yükseköğretim kurumlarının yaklaşık kırk üç yıl öncesine ışık tutmaktadır.

Günümüzde ise Sumak'ın (2008) Türkiye'deki akademisyenler (n=204) üzerinde yaptığı araştırmaya göre akademisyenlerin %10'u akademik özgürlük ile ilgili herhangi fikri olmadığını belirtmişlerdir. Araştırma, akademisyenlerin Türkiye'deki akademik özgürlüklerden memnun olmadığını ortaya koymuştur. Türkiye'deki akademik özgürlükler düzensiz, değişken ve yetersizdir (Özipek, 2001). Türkiye'de askeri darbeler ve siyasi istikrarsızlıklardan dolayı akademik özgürlük hiçbir zaman olması gereken gibi olmamıştır (Summak, 2008, s. 36). Buna sebep olarak Türkiye'deki yükseköğretim sisteminin yapısı (Eser ve Birkan, 2005) (rektör seçim süreci akademik özgürlüklere tamamen aykırıdır (Gür, 2011) ve seçim her zaman en özgürlükçü yol olmayabilir) ve akademik özgürlüklerin 2547 sayılı kanunun altında ezilmesi (Soydan, 2013, s. 86) gösterilebilir. Sonuçta yükseköğretim sisteminin temel taşı, özgürce araştırma yapmak ve düşünceleri özgürce ifade etmektir. Akademik özgürlüğü sağlamak için politik ve moral açıdan ne adım atılması gerekiyorsa atılmalıdır (Gertmann ve Streb, 2006).

Türkiye'nin Akademik Özgürlük Tarihine Genel Bir Bakış

Türkiye'deki akademik özgürlüklerin tarihsel sürecini daha net anlayabilmek için cumhuriyetin kurulduğu 1923 tarihine kadar uzanmak gerekir. Bu dönemde Türkiye'de yükseköğretim düzeyinde eğitim özerk olan darülfünunda yapılmaktaydı. 1924'de mali özerkliğini kazanan darülfünün durumu cumhuriyetin kurulmasından sonra Tek Parti hükümeti zamanında değişmiştir. Zira özerkliği hükümeti rahatsız eden darülfününun “siyasi cereyanlardan uzak durma” gerekçesine ek olarak 1928 yılında yapılan harf inkılabına sıcak bakmaması gibi sebeplerle sonu hazırlanmıştır. Yapılan inkılaplara tarafsız kalmakla suçlanan darülfününun 1933 Temmuz ayında çıkarılan 2252 sayılı kanun ile kapatılmıştır. Bu dönemde darülfününun 155 hocasının 96'sının işine son verilmiş ve darülfününun yerine İstanbul'da Maarif Vekâletine bağlı özerkliği

olmayan yeni bir üniversite kurulmasına karar verilmiştir (Ekinci, 2013, s.1). Reform adına yapılan bu yenilikler gerçekte akademik özgürlüklerin yasal dayanaklarla kısıtlanmasına zemin hazırlamıştır.

1930’larda sonra özgürlük ihlalleri devam etmiş özellikle siyasi, ekonomik ve sosyal istikrarsızlıkların olduğu zamanlarda bu ihlaller daha da artmıştır. Akademik özgürlükler her darbe döneminde bir darbe almış, üniversiteler, öğretim üyeleri ve öğrenciler bu dönemlerde hazırlanmış bir kanunun gölgesinde öğrenme, öğretme ve bilim üretme durumunda kalmışlardır (Seggie ve Gökbel, 2014). Özellikle darbe dönemlerinde YÖK’ün üniversiteler üzerindeki baskıları artmış bir taraftan sıkıyönetim kanunu ile diğer taraftan da YÖK’ün baskılarıyla üniversitelerde tasviyeler gerçekleşmiş, öğretim üyelerine ideolojik gerekçelerle soruşturmalar açılmış, öğrencilerin eğitim alma hakkı başörtüsü gibi gerekçelerle engellenmiştir (Özipek, 2008). Son dönemlerde üniversitelerde öğrencilerin akademik özgürlüklerini kısıtlayan başörtüsü sorunu ortadan kalkmış olsa da akademik özgürlüklerin önündeki engellerin tamamen kalktığını söylemek mümkün değildir. Zira günümüzde de çeşitli sebeplerle tasviye edilen öğretim üyesi sayısı azımsanmayacak kadar fazladır. Dolayısıyla Türkiye’deki üniversitelerin akademik özgürlükler tarihi genel olarak incelendiğinde Türkiye’nin akademik özgürlükler bakımından iç açıcı bir geçmişe sahip olmadığı anlaşılmaktadır.

III. Yöntem

Araştırmanın bu bölümünde; araştırma deseni, evren ve örneklem, verilerin toplanmasında kullanılan ölçme araçlarının hazırlanması, geçerlik ve güvenirlik çalışmaları hakkında bilgi verilmiştir.

Araştırma Deseni

Araştırmada geçmişte ya da halen mevcut olan durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan (Karasar, 2000, s.183), aynı soruları yanıtlayan çok sayıda katılımcının olduğu, birçok değişkeni ölçen, birden fazla hipotezi test eden geçmişteki davranışlar, deneyimler ya da özelliklerden zaman sırasıyla ilgili çıkarım yapmaya olanak sağlayan tarama modeli (Neuman, 2010, s.400; Karasar, 2010, s.77) kullanılmıştır.

Araştırmada araştırmacı tarafından akademisyenlerin yükseköğretim kurumlarındaki hesap verebilirlik ile ilgili görüşlerini ortaya koymak amacıyla geliştirilen “*Yükseköğretim Kurumlarında Hesap Verebilirlik Ölçeği*” ile akademisyenlerin Türkiye’deki akademik özgürlükler ile ilgili görüşlerini belirlemek amacıyla geliştirilen “*Yükseköğretim Kurumlarında Akademik Özgürlük Ölçeği*” kullanılmıştır. Elde edilen verilerin istatistiksel yöntemlerle analiz edilmiştir.

Evren

Araştırmanın evreni 2014-2015 öğretim yılında Türkiye bulunan yükseköğretim kurumlarında görev yapan 148.903 akademisyenden oluşmaktadır. Araştırmanın örnekleme girecek üniversiteler, sınırları belirlenmiş bir evrende alt tabakaların ya da alt birim gruplarının var olduğu durumlarda kullanılan (Yıldırım ve Şimşek, 2005, s.105) tabakalı örnekleme yöntemine ile belirlenmiştir. Tabakalı örnekleme yöntemine göre araştırmacı önce ek bilgilerle nüfusu alt nüfuslara böler ve her nüfustan bir rastlantısal örneklem çeker, her katmanın göreceli büyüklüğünü kendisi kontrol eder. Böylece temsil etme gücü garantilenir ve örneklem içindeki farklı katmanların orantısı sabitlenir (Neuman, 2010, s.336).

Örneklem

Araştırmada örneklemin, evrenin tamamını yansıtması istenirse ve evren çeşitli tabakalar içeriyorsa, tesadüfi örnekleme yöntemlerinden olan tabakalı örnekleme yöntemi iyi bir yöntemdir. Çünkü tabakalı örnekleme yöntemi, her tabaka için farklı bilgilere ulaşmamızı sağlar, diğer tesadüfi örnekleme yöntemlerine göre daha küçük varyans üretir ve daha doğru ölçümler yapmaya olanak sağlar (Vries,1986, s.32).

Bu araştırmanın örneklemini tabakalı örnekleme yöntemi ile belirlenmiştir. Örneklemin evreni temsil etme gücünü artırmak amacıyla araştırmaya girecek üniversiteler kuruluş yıllarına göre (1991ve öncesi, 1992-2005, 2006 ve sonrası) üç gruba ayrılmış, bu aşamada sosyal, ekonomik ve coğrafi açıdan farklı özellikler gösteren Türkiye'nin 7 bölgesi de dikkate alınmıştır. Türkiye'nin 7 bölgesinin her birinden en az bir tane, her kuruluş yılı grubundan 4 tane üniversite belirlenecek şekilde kura çekme yöntemi ile örnekleme girecek 12 üniversite belirlenmiştir. (Karadeniz bölgesinden üniversite belirleyebilmek için kura çekimi tekrarlanmış, diğer bölgelerden ise ilk çekişte üniversite belirleme işlemi tamamlanabilmiştir.)

Araştırmanın örnekleminde yer alan üniversitelerin fakülte ve yüksekokul sayıları Tablo 3.1'de sunulmuştur. Tablo 3.1 incelendiğinde örnekleme giren üniversitelerin dört tanesi (Yıldız Teknik Üniversitesi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Erciyes Üniversitesi, Necmettin Erbakan Üniversitesi) 1983 yılından önce Marmara, Doğu Anadolu ve İç Anadolu bölgelerinde kurulmuştur. Örneklemdaki diğer dört üniversite (Süleyman Demirel Üniversitesi, Kocaeli Üniversitesi, Dumlupınar Üniversitesi, Mustafa Kemal Üniversitesi) 1992 yılında Marmara, Akdeniz ve Ege bölgelerinde kurulmuştur. Örnekleme giren diğer üniversiteler ise yeni kurulan üniversiteler kapsamında değerlendirilmiş (Muş Alparslan Üniversitesi, Kastamonu Üniversitesi, Adıyaman Üniversitesi, Aksaray Üniversitesi), 2006 yılında Doğu Anadolu, Karadeniz, Güneydoğu Anadolu ve İç Anadolu bölgelerinde kurulmuştur.

Tablo 3.1'de üniversitelerin birim sayıları incelendiğinde aynı yılda kurulan üniversitelerdeki birim sayılarının farklılık gösterdiği, 1992 yılında kurulan bazı üniversitelerin (Süleyman Demirel Üniversitesi vb.) daha eski üniversitelerden daha fazla birime sahip olduğu anlaşılmaktadır. Yeni kurulan üniversitelerden en fazla birime sahip olan üniversite 2006 yılında kurulmuş olan Adıyaman üniversitesi iken en az birime sahip üniversite aynı yıl kurulmuş olan Muş Alparslan Üniversitesidir.

Tablo 3.1*Araştırmanın Örneklemine Yer Alan Üniversitelerin Özellikleri*

Üniversite Adı	Kuruluş Yılı	Bulunduğu Bölge	Bulunduğu Şehir	Fak. Sayısı	Yüksek okul Sayısı
Yıldız Teknik Üniv.	1911-1982	Marmara	İstanbul	10	3
Yüzüncü Yıl Üniv.	1982	Doğu Anadolu	Van	15	14
Erciyes Üniv.	1977	İç Anadolu	Kayseri	18	13
Necmettin Erbakan Üniv.	1975-2010	İç Anadolu	Konya	14	5
Süleyman Demirel Üniv.	1992	Akdeniz	Isparta	18	23
Kocaeli Üniv.	1992	Marmara	Kocaeli	13	26
Dumlupınar Üniv.	1992	Ege	Kütahya	10	19
Mustafa Kemal Üniv.	1992	Akdeniz	Hatay	15	23
Muş Alparslan Üniv.	2006	Doğu Anadolu	Muş	7	2
Kastamonu Üniv.	2006	Karadeniz	Kastamonu	8	15
Adıyaman Üniv.	2006	Güneydoğu An.	Adıyaman	13	9
Aksaray Üniv.	2006	İç Anadolu	Aksaray	9	10

Tablo 3.2’de örneğine giren üniversitelerdeki akademisyenlerin ünvanlarına ve cinsiyetlerine göre dağılımı verilmiştir. Tablo 3.2’ye göre araştırmanın örneğine giren Yıldız Teknik Üniversitesinde toplam 1764, Yüzüncü Yıl Üniversitesi'nde toplam 1653, Erciyes üniversitesinde toplam 2332, Necmettin Erbakan Üniversitesi'nde toplam 1484, Süleyman Demirel Üniversitesi'nde toplam 2157, Kocaeli Üniversitesi'nde toplam 2051, Dumlupınar Üniversitesi'nde toplam 1216, Mustafa Kemal Üniversitesi'nde toplam 1269, Muş Alparslan Üniversitesinde toplam 470, Adıyaman Üniversitesi'nde toplam 776, Aksaray Üniversitesi'nde toplam 720, Kastamonu Üniversitesi'nde toplam 637 akademisyen bulunmaktadır.

Tablo 3.2’ye göre örnekteki 12 devlet üniversitesinde toplam 16618 akademisyen bulunmaktadır. Bu akademisyenlerin 1737'si profesör, 1677' si doçent, 4113'ü yardımcı doçent, 2324'ü öğretim görevlisi, 823'ü okutman, 397'si uzman ve 5447'si araştırma görevlisidir. Örneğe giren üniversitelerde görev yapan kadın akademisyenlerin (N=6294) oranı % 37 iken, erkek akademisyenlerin (N=10307) oranı % 63'tür. Dolayısıyla örneğin evrenle doğru orantılı olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü örnekteki akademisyenlerin ünvanlarına göre dağılım oranları evrenle doğru orantılıdır.

Tablo 3.2

Araştırmanın Örnekleminde Yer Alan Üniversitelerin Akademisyen Sayılarına Göre Dağılımı

Üniversite Adı	Profesör		Doçent		Yrd.Doç.		Öğr.Gör.		Okutman		Uzman		Arş. Gör.		Genel Top
	K	E	K	E	K	E	K	E	K	E	K	E	K	E	
Yıldız Teknik Üniv.	89	170	94	150	178	231	97	78	62	17	39	21	227	311	1764
Yüzüncü Yıl Üniv.	12	117	28	109	151	346	49	157	13	25	9	11	225	401	1653
Erciyes Üniv.	80	303	74	215	160	266	66	123	69	73	30	36	407	430	2332
Necmettin Erbakan Üniv.	31	190	50	127	102	263	45	104	14	15	18	15	262	281	1517
Süleyman Demirel Üniv.	39	213	53	172	193	306	95	206	54	91	41	60	319	315	2157
Kocaeli Üniv.	82	161	84	108	223	258	135	137	105	60	12	9	360	317	2051
Dumlupınar Üniv.	3	56	17	76	100	236	78	177	44	32	7	8	171	211	1216
Mustafa Kemal Üniv.	21	84	47	112	117	219	67	142	16	13	7	12	156	256	1269
Muş Alparslan Üniv.	0	5	1	9	8	61	13	93	9	20	5	15	53	178	470
Adıyaman Üniv.	6	27	5	41	63	217	43	91	11	22	6	8	121	171	832
Aksaray Üniv.	3	18	10	62	94	148	56	78	9	19	7	14	104	98	720
Kastamonu Üniv.	3	24	2	31	56	117	79	115	15	15	5	2	86	87	637
Toplam	369	1368	465	1212	1445	2668	823	1501	421	402	186	211	2491	3056	16618
Genel toplam	1737		1677		4113		2324		823		397		5547		

Kaynak: YÖK (2015). Yükseköğretim bilgi yönetim sistemi. 2014-2015 Yükseköğretim kurumu verileri

Tabakalı örnekleme yönteminde belirlenen tabakalardan basit tesadüfî örnekleme yöntemi ile örneklem seçmek uygun bir yöntemdir (Yıldırım ve Şimşek, 2005, s.105). Basit tesadüfî tabakalı örnekleme yöntemi ile seçilen 12 devlet üniversitesinin tüm birimlerinde (Fakülte, Yüksekokul, Rektörlük birimi vb.) görev yapan (N=16618) ve iletişim adreslerine ulaşılabilen tüm akademisyenlere ölçekler e-posta yoluyla gönderilmiştir. Böylece araştırmaya katılım gönüllülük esasına dayandırılmış ve tüm akademisyenlerin araştırmaya katılma olasılıklarının eşit olması sağlanmıştır.

Araştırmanın örnekleminde (n=790) akademisyen bulunmaktadır. Araştırma örnekleminin evreni temsil etme gücünün hata payı ve güven aralığı 0.05 olarak kabul edilmiş ve 148903 akademisyenden oluşan araştırma evrenini en iyi temsil edecek olan minimum örneklem sayısı 383 olarak hesaplanmıştır. Elde edilen bu sunuca göre 790 kişiden oluşan akademisyen grubundan oluşan örneklemin evreni temsil gücünün yeterli

olduğunu anlaşılmıştır (Karasar, 2010, s.121). Araştırmaya katılan akademisyenlerin demografik özellikleri Tablo 3.3'te sunulmuştur.

Tablo 3.3 incelendiğinde araştırmaya katılan akademisyenlerin % 31,5'inin kadın (n= 249) % 68,5'inin erkek (n=541) olduğu anlaşılmaktadır. Tabloya göre araştırmaya Yıldız Teknik Üniversitesinden 39 kadın, 61 erkek, Süleyman Demirel Üniversitesi'nden 17 kadın, 43 erkek, Erciyes Üniversitesi'nden 21 kadın 53 erkek, Necmettin Erbakan Üniversitesi'nden 16 kadın, 54 erkek, Aksaray Üniversitesi'nden 40 kadın, 47 erkek, Yüzüncü Yıl Üniversitesi'nden 18 kadın, 53 erkek, Kocaeli Üniversitesi'nden 27 kadın, 29 erkek, Kastamonu Üniversitesi'nden 21 kadın, 29 erkek, Mustafa Kemal Üniversitesi'nden 12 kadın, 44 erkek, Muş Alparslan Üniversitesi'nden 5 kadın, 40 erkek, Dumlupınar Üniversitesi'nden 20 kadın, 51 erkek ve Adıyaman Üniversitesi'nden 13 kadın 37 erkek katılmıştır.

Tablo 3.3

Araştırmanın Örnekleminde Yer Alan Akademisyenlerin Cinsiyetlerine Göre Dağılımı

Üniversite	Üniversite Türü	Cinsiyet		n	%
		K	E		
Yıldız Teknik Üniversitesi	Devlet	39	61	100	12.7
Süleyman Demirel Üniversitesi	Devlet	17	43	60	7.6
Erciyes Üniversitesi	Devlet	21	53	74	9.4
Necmettin Erbakan Üniversitesi	Devlet	16	54	70	8.9
Aksaray Üniversitesi	Devlet	40	47	87	11.0
Yüzüncü Yıl Üniversitesi	Devlet	18	53	71	9.0
Kocaeli Üniversitesi	Devlet	27	29	56	7.1
Kastamonu Üniversitesi	Devlet	21	29	50	6.3
Mustafa Kemal Üniversitesi	Devlet	12	44	56	7,1
Muş Alparslan Üniversitesi	Devlet	5	40	45	5.7
Dumlupınar Üniversitesi	Devlet	20	51	71	9.0
Adıyaman Üniversitesi	Devlet	13	37	50	6.3
Toplam		249	541	790	100

Tablo 3.4 araştırmaya katılan akademisyenlerin unvanlarının cinsiyetlerine göre dağılımlarını göstermektedir. Tabloya 3.4'e göre araştırmaya katılan akademisyenlerin % 8,2'ü profesör (n=65) bunların 7'si kadın 58'si erkek, % 12'si Doçent (n=95) bunların 15'i kadın, 80'i erkek, % 29'u yardımcı doçent (n=229) bunların 72'i kadın, 157'si erkek, %37,1'ü araştırma görevlisi (n=293) bunların 123'si kadın, 170'si erkek , % 8,5'ü öğretim görevlisi (n=67) bunların 20'si kadın, 47'i erkek, %3,8'si okutman (n=30) bunların 8'i kadın 22'i erkek, % 1,4'ü uzman (n=11) bunların 4'ü kadın, 7'si

erkektir. Tablo 3.4’te verilen oranlar incelendiğinde örneklemin evren doğru orantılı olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 3.4

Araştırmaya Örnekleminde Yeralan Akademisyenlerin Unvanlarına Göre Dağılımı

Unvan	Cinsiyet		Toplam	%
	K	E		
Profesör	7	58	65	8.2
Doçent	15	80	95	12.0
Yardımcı Doçent	72	157	229	29.0
Araştırma Görevlisi	123	170	293	37.1
Öğretim Görevlisi	20	47	67	8.5
Okutman	8	22	30	3.8
Uzman	4	7	11	1.4
Toplam	249	541	790	100

Araştırmanın örneklemdaki üniversitelerden araştırmaya katılan akademisyenlerin unvanlarına göre dağılımı Tablo 3.5’de sunulmuştur. Tablo 3.5’e göre araştırmaya en fazla profesör Süleyman Demirel Üniversitesi’nden (n=16), en fazla doçent Kocaeli Üniversitesi’nden (n=14), en fazla yardımcı doçent Necmettin Erbakan Üniversitesi’nden (n=31), en fazla araştırma görevlisi Yıldız Teknik Üniversitesi’nden (n=54), en fazla öğretim görevlisi Dumlupınar Üniversitesi’nden (n=15), en fazla okutman Kastamonu Üniversitesi’nden (n=8) ve en fazla uzman Erciyes Üniversitesi’nden (n=3) katılmıştır.

Tablo 3.5

Araştırmaya Örnekleminde Yer Alan Akademisyenlerin Üniversitelere Göre Unvanlarının Dağılımı

Üniversiteler	Prof.	Doç.	Yrd. Doç.	Arş. Gör.	Öğr. Gör.	Okt	Uz.
Yıldız Teknik Üniv.	10	10	20	54	3	2	1
Süleyman Demirel Üniv.	16	12	12	17	0	1	2
Erciyes Üniv.	8	11	20	26	3	3	3
Necmettin Erbakan Üniv.	3	5	31	23	6	1	1
Aksaray Üniv.	0	8	24	42	9	4	0
Yüzüncü Yıl Üniv.	14	8	23	22	3	0	1
Kocaeli Üniv.	4	14	19	15	2	2	0
Kastamonu Üniv.	5	4	15	14	4	8	0
Mustafa Kemal Üniv.	2	12	15	16	6	4	1
Muş Alparslan Üniv.	0	0	14	19	10	1	1
Dumlupınar Üniv.	3	7	18	24	15	4	0
Adıyaman Üniv.	0	4	18	21	6	0	0
Toplam	65	95	229	293	67	30	11

Örnekleme giren üniversite ve akademisyen sayıları incelendiğinde bu sayıların evrendeki sayılarla doğru orantılı olduğu anlaşılmaktadır. Bu örneklemin evreni temsil etme gücünün oldukça iyi olduğunun bir göstergesi sayılabilir.

Veri toplama araçları

Bu araştırmada veri toplama aracı olarak araştırmacı tarafından geliştirilen “*Yükseköğretim Kurumlarında Hesap verebilirlik Ölçeği*” ve “*Yükseköğretim Kurumlarında Akademik Özgürlük Ölçeği*” kullanılmıştır. Ayrıca yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirlik uygulamaları tespit etmek ve daha somut bilgiler ortaya koymak amacıyla hesap verebilirlik çetelesi hazırlanmıştır.

Yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirlik ölçeği

Ölçek yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirlik ile ilgili uygulamaları ortaya çıkarmak amacıyla geliştirilmiştir. Ölçek geliştirme sürecinde öncelikle yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirlik ile ilgili yerli ve yabancı literatür detaylı bir şekilde taranmış, yurt dışındaki yükseköğretim kurumlarında kullanılan hesap verebilirlik modelleri incelenmiş ve hesap verebilirlik ile ilgili tecrübeli akademisyenlerle görüşmeler yapılmıştır. Yapılan çalışmalar sonucunda 65 maddeden oluşan bir madde havuzu oluşturulmuştur.

Taslak ölçeğin kapsam geçerliliği Eğitim Yönetimi alanında uzman 5 kişi tarafından, dil geçerliliği ise Türk Dili ve Edebiyatı alanında uzman 2 öğretim üyesi tarafından yapılmıştır. Taslak ölçeğin kapsam geçerliliği çalışmaları sonucunda ölçekten 8 madde çıkarılmıştır. Kapsam ve dil geçerliliği yapılan ve 57 maddeden oluşan taslak ölçek, (1) Kesinlikle Katılmıyorum, (2) Katılmıyorum, (3) Kısmen Katılıyorum, (4) Çoğunlukla Katılıyorum, (5) Tamamen Katılıyorum şeklinde 5’li likert tarzda hazırlanmıştır.

Taslak ölçeğin yapı geçerliliği çalışmaları *açımlayıcı faktör analizi* aşaması ve *doğrulayıcı faktör analizi* aşaması olmak üzere iki aşamada gerçekleştirilmiştir. Bu aşamada taslak ölçek yükseköğretim kurumlarında görev yapan 200 akademisyene uygulanmıştır. Elde edilen veriler üzerinde önce *açımlayıcı faktör analizi* sonra *doğrulayıcı faktör analizi* işlemleri yürütülmüştür.

Taslak ölçeğin *açımlayıcı faktör analizi* çalışmasında öncelikle veri setinin faktör analizine uygunluğuna *KMO* ve *Bartlett Testi* sonuçları dikkate alınarak karar verilmiştir. Yapılan *KaiserMeyerOlkin*=.91 ve *Bartlett* [$p < .01$] test analizi sonuçlarına göre veri setinin faktör analizine uygun olduğu, faktör analizinin yapılabileceği anlaşılmıştır. Ölçeğin çok faktörlü bir yapı olduğu düşüncesinden hareketle çalışmanın faktör analizinde dik eksen döndürme tekniklerinden Varimax dik eksen döndürme tekniği kullanılmıştır (Kline, 1994). Varimax dik döndürme tekniği kullanılarak yapılan açımlayıcı faktör analizine 57 madde ile başlanmıştır. Yapılan açımlayıcı faktör analizi sonucunda bazı maddelerin faktör yükünün düşük olması, bir maddenin birkaç faktörde toplanması gibi çeşitli sebeplerle 18 maddenin ölçekten çıkarılmasına karar verilmiştir. Tekrarlanan açımlayıcı faktör analizi sonucunda öz değeri 1'den büyük, 7 alt ölçekten ve 39 maddeden oluşan açıklama oranı oldukça iyi bir yapı elde edilmiştir.

Tablo 3.6'da açımlayıcı faktör analizi sonucunda elde edilen yapıya ilişkin bilgiler verilmiştir. Tablo 3.6'ya göre ölçeğin alt boyutlarının öz değerleri toplamı 24,46 açıklanan toplam varyansın yüzdesi 62,86'dır.

Tablo 3.6

Hesap Verebilirlik Ölçeği'nin Alt Boyutlarının Açıkladıkları Varyans Yüzdeleri ve Öz Değerleri

Boyutlar	Öz Değerler			Döndürme Sonucunda Kareler Toplamı		
	Toplam	Toplam varyansın yüzdesi	Toplanmış yüzdeler	Toplam	Toplam varyansın yüzdesi	Toplanmış yüzdeler
Finansal	13.6	34.96	34.96	5.13	13.16	13.16
Seffâflık	3.65	9.36	44.32	4.21	10.79	23.96
Sorumluluk	1.69	4.34	48.67	3.49	8.96	32.93
Sağlama	1.60	4.11	52.79	3.25	8.34	41.27
Yönetmel	1.40	3.59	56.38	3.32	8.30	49.57
Akademik	1.30	3.33	59.72	2.99	7.67	57.24
Açıklama	1.22	3.13	62.86	2.18	5.61	62,86

Tablo 3.7 açımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analizi sonucunda elde edilen faktör yüklerini göstermektedir. Tablo 3.7'ye göre ölçeğin alt boyutlarının faktör yükleri .44 ile .93 arasında değişmektedir. Bunun yanı sıra 39 maddeye ilişkin faktör analizleri tekrarlandığında maddelere ait faktör yüklerinin sadece bir alt ölçekte yüksek faktör yüküne sahip olduğu görülmüştür.

Tablo 3.7

Hesap Verebilirlik Ölçeği'nin Maddelerinin Açımlayıcı Faktör Analizi ve Doğrulatoryı Faktör Analizi Sonucunda Elde Edilen Faktör Yükleri ve T Değerleri

	Finansal		Şeffaflık		Sorumluluk		Sağlama		Yönetmel		Akademik		Açıklama		t***
	AFA*	DFA**	AFA*	DFA**	AFA*	DFA**	AFA*	DFA**	AFA*	DFA**	AFA*	DFA**	AFA*	DFA**	
M16	.64	.56													8.1
M18	.64	.69													10.5
M21	.73	.35													4.7
M22	.79	.49													6.9
M23	.72	.54													7.8
M24	.68	.61													8.9
M25	.72	.41													5.7
M26	.57	.67													
M1			.63	.62											19.1
M2			.60	.63											5.3
M9			.46	.68											8.4
M48			.46	.57											8.3
M49			.68	.73											11.3
M50			.69	.56											8.2
M51			.63	.72											11.9
M53			.57	.63											9.3
M44					.67	.59									8.8
M45					.81	.66									9.8
M46					.87	.80									13.1
M47					.84	.76									12.1
M39							.57	.73							11.5
M40							.70	.75							12.0
M41							.62	.78							12.6
M42							.69	.75							11.1
M43							.52	.75							12.0
M12									.43	.75					11.6
M54									.75	.32					4.2
M55									.80	.73					11.3
M56									.73	.54					7.8
M57									.76	.56					9.8
M3															
M29											.44	.43			8.3
M30											.44	.60			8.9
M33											.65	.66			8.9
M34											.70	.74			17.8
M37											.42	.69			10.8
											.42	.77			12.4
M4													.71	.93	16.7
M14													.65	.91	16.0
M15													.72	.52	7.6

*Açımlayıcı faktör analizini sonucu elde edilen madde yükleri
**Doğrulatoryı faktör analizi sonucunda elde edilen madde yük değerleri.
***Doğrulatoryı faktör analizi sonucunda elde edilen t değerleri.

Ölçeğin yapı geçerliğini tespit etmek için yapılan *doğrulatoryı faktör analizi* sonuçları değerlendirilmeden önce değerlerin teorik limite uygun olup olmadığı belirlenmiştir. Doğrulatoryı faktör analizine ilişkin uyum indeksleri ölçek için ki-kare

(χ^2) değeri ve istatistiki anlamlılık düzeyleri saptanmıştır [$\chi^2=788,31$ df= 640, p <.05]. Serbestlik derecesine bağlı olarak düşük ki-kare (χ^2) değeri, önerilen modelin toplanan veriye uygun olduğunu göstermektedir. Ayrıca modele ait diğer uyum indeksleri ($\chi^2/df=1,2$; RMESA=0.04; NNFI=.95; CFI=.95) ölçek için önerilen modelin mükemmel bir uyum gösterdiğini ortaya koymaktadır.

Ölçeğin güvenilirliği, iç tutarlılık yöntemiyle incelenmiştir. Ölçeğin Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısı .70 ile .90 arasında değişmektedir. Tablo 3.8’de ölçeğe ve alt boyutlara ilişkin ait madde sayıları ve Cronbach Alpha güvenilirlik katsayıları sunulmuştur.

Tablo 3.8

Hesap verebilirlik Ölçeği'nin Alt Boyutlarının Madde Sayısı ve Cronbach Alpha İç Tutarlılık Katsayıları

Boyutlar	Madde sayısı	Cronbach Alpha Katsayıları
Finansal	8	.89
Şeffaflık	8	.85
Sorumluluk	4	.90
Sağlama	5	.85
Yönetmel	5	.85
Akademik	6	.77
Açıklama	3	.70
Toplam	39	.95

Tablo 3.8'e göre maddelerin tamamının (n=39) Cronbach Alfa katsayısı .95'tir. Yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirlik ölçeğinin finansal alt boyutunun Cronbach Alfa katsayısı .89, şeffaflık alt boyutunun Cronbach Alfa katsayısı .85, sorumluluk alt boyutunun Cronbach Alfa katsayısı .90, sağlama alt boyutunun Cronbach Alfa katsayısı .85, yönetmel alt boyutunun Cronbach Alfa katsayısı .85, akademik alt boyutunun Cronbach Alfa katsayısı .77, açıklama boyutunun Cronbach Alfa katsayısı .70'dir. Ölçeğin alt boyutlarına ait Cronbach Alpha güvenilirlik katsayıları ölçeğin güvenilir olduğunu göstermektedir.

Yükseköğretim kurumlarında akademik özgürlük ölçeği

Ölçek yükseköğretim kurumlarındaki akademik özgürlükleri ortaya çıkarmak amacıyla geliştirilmiştir. Ölçek geliştirme sürecinde, yükseköğretim kurumlarında akademik özgürlüklerle ilgili yerli ve yabancı literatür detaylı bir şekilde taranmış, bu konuda çalışmaları bulunan akademisyenlerle görüşmeler yapılmıştır. Yapılan çalışmalar sonucunda elde edilen bilgiler doğrultusunda 70 maddeden oluşan bir madde havuzu oluşturulmuştur. Bu maddelerin kapsam geçerliği Eğitim Yönetimi alanında uzman 3 kişi tarafından yapılmıştır. Taslak ölçeğin dil geçerliliği ise Türk Dili ve Edebiyatı alanında uzman 2 akademisyen tarafından yapılmıştır. Taslak ölçeğin kapsam geçerliliği çalışmaları sonucunda, madde havuzundan çeşitli nedenlerle 6 madde çıkarılmıştır. Kapsam ve dil geçerlilik çalışmaları tamamlanmış 64 maddeden oluşan taslak ölçek, (1) En Alt Düzey, (2) Alt Düzey, (3) Orta Düzey, (4) Üst Düzey, (5) En Üst Düzey şeklinde 5'li likert tarzında hazırlanmıştır. Taslak ölçek yükseköğretim kurumlarında görev yapan 202 akademisyene uygulanmıştır.

Taslak ölçeğin yapı geçerliği çalışmaları *açımlayıcı faktör analizi* aşaması ve *doğrulayıcı faktör analizi* aşaması olmak üzere iki aşamada gerçekleşmiştir. Yapılan uygulamadan sonra elde edilen veriler önce *açımlayıcı faktör analizine* daha sonra *doğrulayıcı faktör analizine* tabi tutulmuştur. Taslak ölçeğin *açımlayıcı faktör analizi* aşamasında öncelikle veri setinin faktör analizine uygunluğuna *KMO* ve *Bartlett Testi* analiz sonuçları dikkate alınarak karar verilmiştir. Ölçeğin yapı geçerliği çalışmasının yapılabilmesi için öncelikle toplanan verilerin *KaiserMeyerOlkin*=.85 ve *Bartlett* [$p < .01$] test analizleri yapılmış ve elde edilen sonuçlar doğrultusunda veri setinin faktör analizine uygun olduğuna karar verilmiştir. Ölçeğin çok faktörlü bir yapı olduğu düşüncesinden hareketle çalışmanın faktör analizinde dik eksen döndürme tekniklerinden *Varimax* dik eksen döndürme tekniği kullanılmıştır. *Varimax* dik döndürme tekniği ile yapılan *açımlayıcı faktör analizine* 57 madde ile başlanmıştır. Yapılan faktör analizinin sonucunda ölçeğin 23 maddesi öz değeri 1'den büyük, 5 alt boyut oluşturmuştur.

Tablo 3.9'da *Yükseköğretim Kurumlarında Akademik Özgürlük Ölçeği*'nin yapı geçerliğini tespit etmek amacıyla yapılan *açımlayıcı faktör analizine* göre ölçeğin açıklanan varyans yüzdeleri ve öz değerler sunulmuştur. Tablo 3.9'a göre

yükseköğretim kurumlarında akademik özgürlük ölçeğinin alt boyutlarının öz değerleri toplamı 14.20 ölçeğin açıkladığı toplam varyansın yüzdesi 61.78'dir.

Tablo 3.9

Yükseköğretim Kurumlarında Akademik Özgürlük Ölçeği'nin Açıkladığı Varyans Yüzdeleri ve Öz Değerleri

Boyutlar	Kareler Toplamının			Döndürme Sonucunda Kareler Toplamı		
	Toplam	Toplam varyansın yüzdesi	Toplanmış yüzdeler	Toplam	Toplam varyansın yüzdesi	Toplanmış yüzdeler
Kurumsal	6.385	27.759	27.759	3.841	16.698	16.698
Araştırma	3.148	13.689	41.448	3.014	13.103	29.801
Eğitim	1.907	8.292	49.740	2.506	10.895	40.697
Önem	1.514	6.583	56.324	2.472	10.746	51.443
İfade	1.255	5.457	61.780	2.378	10.338	61.780

Tablo 3.10 *açımlayıcı faktör analizi ve doğrulayıcı faktör analizi* sonucunda elde edilen ölçek maddelerinin faktör yüklerini göstermektedir. Tablo incelendiğinde ölçek maddelerinin faktör yüklerinin .46 ile .88 arasında değiştiği anlaşılmaktadır.

Tablo 3.10

Yükseköğretim Kurumlarında Akademik Özgürlük Ölçeği'nin Maddelerinin Faktör Yükleri ve t Değerleri

	Kurumsal		Araştırma		Eğitim		Sağlama		İfade		t ^{***}
	AFA [*]	DFA ^{**}	AFA [*]	DFA ^{**}	AFA [*]	DFA ^{**}	AFA [*]	DFA ^{**}	AFA [*]	DFA ^{**}	
S62	.82	.50									-5.97
S61	.78	.78									-2.56
S58	.73	.55									-6.72
S60	.65	.65									-5.43
S57	.65	.60									-8.93
S56	.59	.70									-2.02
S65	.57	.57									-5.22
S30			.81	.72							7.22
S29			.80	.80							4.16
S36			.73	.30							3.11
S37			.67	.70							7.06
S9					.78	.85					12.3
S8					.74	.45					5.55
S7					.71	.71					12.4
S10					.54	.94					9.22
S11					.46	.69					14.3
S70							.79	.70			9.05
S69							.77	.57			7.09
S50							.70	.68			8.70
S46							.57	.79			10.81
S23									.88	.88	5.00
S22									.87	.85	10.82
S24									.72	.86	11.06

* Açımlayıcı faktör analizini sonucu elde edilen madde yükleri, ** Doğrulayıcı faktör analizi sonucunda elde edilen madde yük değerleri, *** Doğrulayıcı faktör analizi sonucunda elde edilen t değerleri.

Ölçeğin yapı geçerliğini tespit etmek amacıyla yapılan *doğrulayıcı faktör analizi* sonuçları değerlendirilmeden önce değerlerin teorik limite uygun olup olmadığı tespit edilmiştir. Doğrulayıcı faktör analizine ilişkin uyum indeksleri ölçek için ki-kare (χ^2) değeri ve istatistiki anlamlılık düzeyleri saptanmıştır. Serbestlik derecesine bağlı olarak ki-kare (χ^2) değerinin düşük olması [$\chi^2=310.11$, $df= 218$, $p <.05$], tahmin edilen yapının uygun olduğunu göstermektedir. Ayrıca modele ait diğer uyum indeksleri ($\chi^2/df=1.4$; RMESA=0.05; NNFI=.90; CFI=.91) ölçek için tahmin edilen modelin mükemmel bir uyum gösterdiğini ortaya koymaktadır.

Ölçeğin güvenilirliği iç tutarlılık yöntemiyle incelenmiştir. Ölçeğin Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısı .73 ile .89 arasında değişmektedir. Tablo 3.11’de ölçeğe ait boyutların madde sayıları ve Cronbach Alpha güvenilirlik katsayıları sunulmuştur. Tablo 3.11’e göre ölçeğin maddelerinin tamamına ait Cronbach Alpha katsayısı .84’dür. Akademik özgürlük ölçeğinin kurumsal alt boyutunun Cronbach Alpha katsayısı .89, araştırma alt boyutunun Cronbach Alpha katsayısı .81, Eğitim alt boyutunun Cronbach Alpha katsayısı .78, sağlama alt boyutunun Cronbach Alpha katsayısı .73, ifade alt boyutunun Cronbach Alpha katsayısı .86’dır. Ölçeğin alt boyutlarına ait güvenilirlik katsayılarına göre ölçeğin güvenilir olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 3.11

Akademik Özgürlük Ölçeğine Ait Cronbach Alpha İç Tutarlılık Katsayıları

Boyutlar	Madde sayısı	Cronbach Alpha Katsayıları
Kurumsal	7	.89
Araştırma	4	.81
Eğitim	5	.78
Sağlama	4	.73
İfade	3	.86
Toplam	23	.84

İşlem

Bu araştırmanın amacı; Türkiye'deki bazı devlet üniversitelerinde görev yapan akademisyenlerin görüşlerine göre yükseköğretim kurumlarındaki hesap verebilirlik uygulamalarını ve akademik özgürlükleri değerlendirmektir. Araştırma sürecinde verilerin çözümlenmesi beş temel aşamada gerçekleştirilmiştir. Bu aşamalarla ilgili ayrıntılı bilgiler aşağıda sunulmuştur.

- (i) Araştırmada istatistiksel analizlere geçilmeden önce, demografik değişkenler gruplanmış daha sonra uygulanan veri toplama araçları 5'li Likert sistemiyle puanlandırılmıştır.
- (ii) Araştırma grubunu oluşturan akademisyenlerin demografik özelliklerinin frekans (n) ve yüzde (%) değerleri çıkarılarak ölçeklerin tüm alt boyutlarının puanları için ortalama (\bar{x}) ve standart sapma (SS) puanları hesaplanmıştır.
- (iii) Akademisyenlerin verdikleri alt boyut puanları çeşitli demografik değişkenlere göre analiz edilmeden önce araştırma verilerinin normal dağılım gösterip göstermediği Kolmogorov- *Smirnov Testi* ile tespit edilmiştir. Ölçeklerden elde edilen puanların normal dağılım gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek örneklem *Kolmogorov-Smirnov* testi sonucunda verilerin normal dağıldığı saptanmıştır [$p>.05$]. *Kolmogorov- Smirnov* testi sonucunda verilerin normal dağılım göstermesinden hareketle parametrik analiz teknikleri kullanılmıştır. Bu kapsamda
 - Örneklem grubunu oluşturan akademisyenlerin alt boyut puanlarının cinsiyet değişkenine göre farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek için *bağımsız gruplar t testi*;
 - Örneklem grubunu oluşturan akademisyenlerin alt boyut puanlarının yaş, unvan, üniversite ve üniversitenin kuruluş yılı değişkenlerine göre farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek için *ANOVA*;

- ANOVA sonrasında elde edilen farkın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek için *Tukey testi* kullanılmıştır.
- (iv) Yükseköğretim Kurumlarında Hesap Verebilirlik Ölçeği ile Yükseköğretim Kurumlarında Akademik Özgürlük Ölçeklerine ait alt boyutlar arasındaki ilişkinin saptanması için *Pearson Momentler Korelasyon Analizi* kullanılmıştır.
- (v) Hesap verebilirlik uygulamalarının akademik özgürlükleri yordama düzeylerinin test edilmesi için Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi kullanılmıştır.

Araştırmanın ölçek geliştirme aşamasında yapılan doğrulayıcı faktör analizinde LISREL 8.80[Linear Structural Relationship] programı diğer analizlerde IBM SPSS Statistics 20 [Statistical Package for the Social Science] programı kullanılmıştır.

V. Bulgular ve Yorumlar

Araştırmanın bu bölümünde, araştırmanın amaçları kapsamında yapılan analizlerden elde edilen bulgular alt amaçlara göre sınıflandırılmış ve tablolar halinde sunulmuştur.

Yükseköğretim Kurumlarında Hesap Verebilirliğin Değerlendirilmesine İlişkin Bulgular

Araştırmanın birinci alt amacında “Yükseköğretim kurumlarında görev yapan akademisyenler yükseköğretim kurumlarındaki hesap verebilirliği; *şeffaflık, finansal, akademik, sağlama, sorumluluk, yönetsel ve açıklama* alt boyutlarında nasıl değerlendirmektedirler?” şeklinde ifade edilen alt amaca ait bulgular başlıklar halinde sunulmuştur.

Yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirlik ölçeğinin şeffaflık boyutuna ilişkin bulgular

Yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirlik ölçeğinin şeffaflık boyutuna ilişkin bulgular Tablo 4.1’ de sunulmuştur. Tablo 4.1'e göre yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirlik ölçeğinin *şeffaflık* boyutunun ortalaması 3.15, standart sapması .92'dir. Bu bulguya göre araştırmaya katılan akademisyenler yükseköğretim kurumlarında *şeffaflık* ile ilgili maddelere *kısmen katılıyorum* düzeyinde cevap vermişlerdir. Akademisyenler, ölçeğin şeffaflık boyutunda yer alan "Akademik personel alımında yapılan sınav sonuçları şeffaf bir şekilde internet sitesinde yayımlanır." şeklinde ifade edilen maddeye *çoğunlukla katılıyorum* düzeyinde ($\bar{x}=3.67$) yanıt vermişlerdir. Yine bu boyutta yer alan "Akademik personel alımlarında, ilanın yayınlanmasından sonuçların açıklanmasına kadar geçen süreçte adil bir politika izlenir ($\bar{x}=3.03$) , "Görev yaptığım üniversitenin nitelikleri ile diğer üniversitelerin niteliklerini kıyaslama olanağı vardır." ($\bar{x}=3.42$), " Görev yaptığım üniversitenin rektörü, dekanları/yüksekokul müdürleri ve bölüm başkanları, yönettikleri kurum ve birimlerin akademik performansları ile ilgili hesap vermektedirler." ($\bar{x}=2.93$), " Üniversiteler misyonları doğrultusunda yaptıkları tüm işlerden dolayı her kademedeki sorumluluk duyan şeffaf bir anlayışla yönetilmektedir." ($\bar{x}=2.80$), "Üniversitelerin yöneticileri kullandıkları kamu kaynaklarını hukuka uygun bir şekilde elde edip kullandıkları ile

ilgili hesap vermektedirler." ($\bar{x}=3.11$), "Üniversitede hesap verebilirlik ve şeffaflık ilkeleri uygulanmaktadır." ($\bar{x}=2.99$) şeklinde ifade edilen maddelere ise *kısmen katılıyorum* düzeyinde yanıt vermişlerdir.

Yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirlik ölçeğinin finansal boyutuna ilişkin bulgular

Yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirlik ölçeğinin *finansal* boyutuna ilişkin bulgular tablo 4.1’de sunulmuştur. Tablo 4.1’e göre yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirlik ölçeğinin *finansal* boyutun ortalaması 2.37, standart sapması .91’dir. Bu bulguya göre araştırmaya katılan akademisyenler yükseköğretim kurumlarında *finansal* hesap verebilirlik ile ilgili maddelere *katılmıyorum* düzeyinde yanıt vermişlerdir. Akademisyenler *finansal* boyutta yer alan " Bütçeden üniversiteye ayrılan payın nasıl kullanıldığı konusunda kolayca bilgi edinebilirim" ($\bar{x}=2.37$), "Üniversitedeki öğrencilerin yıllık maliyetleri ile ilgili bilgiler, kamuoyu ile paylaşılmaktadır." ($\bar{x}=2.36$), "Üniversitede mali kaynakların nasıl harcandığı ile ilgili bilgilere istediğim zaman ulaşabilirim." ($\bar{x}=2.44$), "Görev yaptığım üniversiteden mezun olduktan sonra istihdam edilen öğrenci sayılarıyla ilgili bilgilere ulaşmak mümkündür." ($\bar{x}=2.39$), "Görev yaptığım üniversitenin internet sitesinde, ülkenin önde gelen kurum ve kuruluşlarında iş bulan mezunların sayısı yayımlanır." ($\bar{x}=2.17$), "Görev yaptığım üniversite, yurt dışında iş bulan mezunların sayısı ile ilgili bilgileri kamuoyuyla paylaşır." ($\bar{x}=2.15$), şeklinde ifade edilen maddelere *katılmıyorum* düzeyinde cevap vermişlerdir. Yine aynı boyuta ait "Üniversitede kamu kaynaklarının harcanma süreçleri saydam bir şekilde gerçekleştirilmektedir." ($\bar{x}=2.61$), " Görev yaptığım üniversitede yönetimin yaptığı ihalelere ve tüm harcamalara ilişkin süreçler, prosedürler ve alınan kararlar hakkında paydaşlar ve kamuoyu bilgilendirilmektedir." ($\bar{x}=2.53$), şeklinde ifade edilen maddelere *kısmen katılıyorum* düzeyinde cevap vermişlerdir.

Yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirlik ölçeğinin akademik boyutuna ilişkin bulgular

Yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirlik ölçeğinin *akademik* boyutuna ilişkin bulgular tablo 4.1’de sunulmuştur. Tablo 4.1’e göre yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirlik ölçeğinin *akademik* boyutunun ortalaması 3.24, standart sapması .84’dür. Bu bulguya göre akademisyenler yükseköğretim kurumlarında akademik hesap verebilirlik ile ilgili maddelere *kısmen katılıyorum* düzeyinde cevap vermişlerdir. Akademisyenler *akademik* boyutta yer alan " Görev yaptığım üniversitedeki akademik personel her yıl yaptıkları akademik faaliyetleri üstlerine rapor eder." ($\bar{x}=3.80$), " Görev yaptığım üniversitede öğretim üyelerinin akademik çalışmaları ve yayınları internette yayınlamaktadır." ($\bar{x}=3.53$) şeklinde ifade edilen maddelere *çoğunlukla katılıyorum* düzeyinde yanıt vermişlerdir. Ancak aynı boyutta yer alan "Görev yaptığım üniversite yaptığı çalışmalarla bireylerin bilinçlenmesinde etkin bir rol oynamaktadır." ($\bar{x}=3.02$), "Görev yaptığım üniversitede etkililiği ve verimliliği artıracak yatırımlar yapılmaktadır." ($\bar{x}=2.90$), "Görev yaptığım üniversitede kapasite oluşumuna ve gelişime önem verilmektedir." ($\bar{x}=3.05$), "Görev yaptığım üniversiteye kamuoyu güvenir." ($\bar{x}= 3.19$) şeklinde belirtilen maddelere akademisyenler *kısmen katılıyorum* düzeyinde yanıt vermişlerdir.

Yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirlik ölçeğinin sağlama boyutuna ilişkin bulgular

Yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirlik ölçeğinin *sağlama* boyutuna ilişkin bulgular tablo 4.1’de sunulmuştur Tablo 4.1’e göre yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirlik ölçeğinin *sağlama* boyutunun ortalaması 3.00, standart sapması .94’dür. Bu bulguya göre araştırmaya katılan akademisyenler yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirliği sağlama ile ilgili maddelere *kısmen katılıyorum* düzeyinde yanıt vermişlerdir. Ölçeğin *sağlama* boyutunda yer alan "Görev yaptığım üniversitenin verdiği kamusal hizmetler ile ilgili standartlar yeterli düzeyde oluşturulmaktadır." ($\bar{x}=2.97$), "Görev yaptığım üniversitede vatandaşlar ve öğrenciler yükseköğretim kurumlarında yer alan kişi ve kurumlarla ilgili şikâyetlerini çekinmeden yapabilmektedirler." ($\bar{x}=3.13$), "Görev yaptığım üniversitede öğrencilerin, akademisyenlerin ya da vatandaşların şikâyetlerini zorlanmadan iletebilecekleri

mekanizmalar mevcuttur." ($\bar{x}=3.12$), "Görev yaptığım üniversitede topluma hizmet uygulamalarının niteliği konusunda şeffaflık anlayışı içerisinde devamlı bilgi toplanmaktadır." ($\bar{x}=2.87$), "Görev yaptığım üniversitede topluma hizmet uygulamalarının niteliği ile ilgili toplanan bilgiler, ilgili kurum ve kuruluşlarla paylaşılmaktadır." ($\bar{x}=2.92$), şeklinde ifade edilen maddelere *kısmen katılıyorum* düzeyinde yanıt vermişlerdir.

Yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirlik ölçeğinin sorumluluk boyutuna ilişkin bulgular

Yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirlik ölçeğinin *sorumluluk* boyutuna ilişkin bulgular tablo 4.1’de sunulmuştur Tablo 4.1 incelendiğinde yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirlik ölçeğinin *sorumluluk* boyutunun ortalamasının 3.17, standart sapmasının 1.05 olduğu anlaşılmaktadır. Bu bulguya göre araştırmaya katılan akademisyenler yükseköğretim kurumlarında hesap verme sorumluluğu ile ilgili maddelere "Görev yaptığım üniversitenin yöneticileri eylemleri ile ilgili hesap verme yükümlülüğü altındadırlar." ($\bar{x}=3.05$), "Görev yaptığım üniversitenin yöneticileri, kullandıkları kamu kaynaklarını etkili, verimli ve ekonomik bir şekilde kullandıkları ile ilgili hesap verme sorumluluğu altındadır." ($\bar{x}=3.08$), "Görev yaptığım üniversitede akademisyenler eylemleri ile ilgili hesap verme yükümlülüğü altındadırlar." ($\bar{x}=3.35$), "Görev yaptığım üniversitenin öğretim elemanları kamu kaynaklarını etkili ve verimli bir şekilde kullandıkları ile ilgili hesap verme sorumluluğu altındadır." ($\bar{x}=3.35$) şeklinde ifade edilen maddelere kısmen *katılıyorum* düzeyinde yanıt vermişlerdir.

Yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirlik ölçeğinin yönetsel boyutuna ilişkin bulgular

Yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirlik ölçeğinin *yönetsel* boyutuna ilişkin bulgular tablo 4.1’de sunulmuştur. Tablo 4.1’e göre yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirlik ölçeğinin *yönetsel* boyutunun ortalaması 2.55, standart sapması .95’dir. Bu bulguya göre araştırmaya katılan akademisyenler yükseköğretim kurumlarının yönetsel hesap verebilirliği ile ilgili maddelere *kısmen katılıyorum* düzeyinde yanıt vermişlerdir.

Yönetmel boyuta ait maddeler incelediğinde akademisyenler "Görev yaptığım üniversitede akademik ve idari personele yönelik, yönetimin tüm tasarruflarında adil davranılıp davranılmadığına dair anketler uygulanmaktadır." ($\bar{x}=2.37$), " Görev yaptığım üniversitede yöneticiler, yönetimin tüm tasarruflarında adil davranılıp davranılmadığına dair uygulanan anketlerden elde edilen bulguları internet ortamında paydaşlarla ve kamuoyu ile paylaşmaktadır." ($\bar{x}= 2.18$), şeklinde ifade edilen maddelere *katılmıyorum* düzeyinde yanıt vermişlerdir. Akademisyenler aynı boyuta ait "Görev yaptığım üniversitede yöneticiler, öğrencilerin kendi alanlarıyla ilgili hangi düzeylerde formasyon, bilgi ve donanım kazandıklarını ortaya koyacak analizler yapmaktadır." ($\bar{x}=2.74$), "Görev yaptığım üniversitede yönetimin tüm tasarruflarında adil davranılıp davranılmadığına dair öğrencilere yönelik anketler uygulanmaktadır." ($\bar{x}=2.50$), "Görev yaptığım üniversitede performansı artırmaya dönük etkinlikler yapılmaktadır." ($\bar{x}=2.99$), şeklinde ifade edilen maddelere ise *kısmen katılıyorum* düzeyinde yanıt vermişleridir.

Yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirlik ölçeğinin açıklama boyutuna ilişkin bulgular

Yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirlik ölçeğinin *açıklama* boyutuna ilişkin bulgular tablo 4.1’de sunulmuştur Tablo 4.1’e göre yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirlik ölçeğinin *açıklama* boyutun ortalaması 3.17 standart sapması 1.04’tür. Bu bulguya göre araştırmaya katılan akademisyenler yükseköğretim kurumlarında hesap verme adına öğrenciler ile ilgili sayısal bilgileri internette yayınlama ile ilgili maddelere *kısmen katılıyorum* düzeyinde yanıt vermişlerdir. Akademisyenler *açıklama* boyutunda yer alan "Görev yaptığım üniversitenin internet sitesinde yatay ve dikey geçiş yapan öğrenci sayıları yayımlanmaktadır." ($\bar{x}=3.34$), "Görev yaptığım üniversitenin internet sitesinde mezun olan öğrenci sayısı ile ilgili bilgiler yayımlanmaktadır." ($\bar{x}= 2.84$), "Görev yaptığım üniversitenin internet sitesinde lisans ve lisansüstü düzeyde kayıt yaptıran öğrenci sayıları yayımlanmaktadır." ($\bar{x}=2.84$), şeklinde ifade edilen maddelere *kısmen katılıyorum* düzeyinde yanıt vermişlerdir.

Tablo 4.1

Yükseköğretim Kurumlarında Hesap Verebilirlik Ölçeğinin Madde ve Faktörlerinin Standart Sapma ve Ortalamaları

F	MADDELER	n	\bar{x}	SS
ŞEFFAFLIK BOYUTU	1. Görev yaptığım üniversitede akademik personel alımlarında, ilanın yayınlanmasından sonuçların açıklanmasına kadar geçen süreçte adil bir politika izlenir.	790	3.03	1.23
	2. Görev yaptığım üniversitede akademik personel alımında yapılan sınav sonuçları şeffaf bir şekilde internet sitesinde yayımlanır.	790	3.67	1.19
	3. Görev yaptığım üniversitenin nitelikleri ile diğer üniversitelerin niteliklerini kıyaslama olanağı vardır.	790	3.42	1.10
	4. Görev yaptığım üniversitenin rektörü, dekanları/yüksekokul müdürleri ve bölüm başkanları, yönettikleri kurum ve birimlerin akademik performansları ile ilgili hesap vermektedirler.	790	2.93	1.22
	5. Görev yaptığım üniversite, misyonları doğrultusunda yaptıkları tüm işlerden dolayı her kademedede sorumluluk duyan şeffaf bir anlayışla yönetilmektedir.	790	2.80	1.15
	6. Görev yaptığım üniversitenin yöneticileri kullandıkları kamu kaynaklarını hukuka uygun bir şekilde elde edip kullandıkları ile ilgili hesap vermektedirler.	790	3.11	1.23
	7. Görev yaptığım üniversitede öğretim üyeleri bilimsel ve akademik çalışmalarında özgürdürler.	790	3.28	1.19
	8. Görev yaptığım üniversitede hesap verebilirlik ve şeffaflık ilkeleri uygulanmaktadır.	790	2.99	1.18
	TOPLAM	790	3.15	.92
FİNANSAL	9. Görev yaptığım üniversiteden mezun olan ve ülkenin önde gelen kurum ve kuruluşlarında iş bulan kişilerin sayısı internette yayımlanır.	790	2.17	1.07
	10. Görev yaptığım üniversitede bütçeden üniversiteye ayrılan payın nasıl kullanıldığı konusunda kolayca bilgi edinebilirim.	790	2.37	1.18
	11. Görev yaptığım üniversitede kamu kaynaklarının harcanma süreçleri saydam bir şekilde gerçekleştirilmektedir.	790	2.61	1.18
	12. Görev yaptığım üniversitedeki öğrencilerin yıllık maliyetleri ile ilgili bilgiler, kamuoyu ile paylaşılmaktadır.	790	2.36	1.06
	13. Görev yaptığım üniversitede mali kaynakların nasıl harcandığı ile ilgili bilgilere istediğim zaman ulaşabilirim.	790	2.44	1.13
	14. Görev yaptığım üniversitede yönetimin yaptığı ihalelere ve tüm harcamalara ilişkin süreçler, prosedürler ve alınan kararlar hakkında paydaşlar ve kamuoyu bilgilendirilmektedir.	790	2.53	1.18
	15. Görev yaptığım üniversitede mezun olduktan sonra istihdam edilen öğrenci sayısı ile ilgili bilgilere ulaşmak mümkündür.	790	2.39	1.14
	16. Görev yaptığım üniversitede yurt dışında iş bulan mezunların sayısı ile ilgili bilgiler kamuoyuyla paylaşılır.	790	2.15	1.07
	TOPLAM	790	2.37	.91

AKADEMİK	17. Görev yaptığım üniversitedeki akademik personel her yıl yaptıkları akademik faaliyetleri üstlerine rapor eder.	790	3.80	1.13
	18. Görev yaptığım üniversite yaptığı çalışmalarla, bireylerin bilinçlenmesinde etkin bir rol oynamaktadırlar.	790	3.02	1.05
	19. Görev yaptığım üniversitede etkililiği ve verimliliği artıracak yatırımlar şeffaf bir şekilde yapılmaktadır.	790	2.90	1.12
	20. Görev yaptığım üniversitede kapasite oluşumuna ve gelişime önem verilmektedir.	790	3.05	1.19
	21. Görev yaptığım üniversitede görev yapan öğretim üyelerinin akademik çalışmaları ve yayınları internette yayınlamaktadır.	790	3.51	1.13
	22. Görev yaptığım üniversiteye kamuoyu güvenir.	790	3.19	1.07
TOPLAM		790	3.24	1.11
SAĞLAMA	23. Görev yaptığım üniversitenin verdiği kamusal hizmetler ile ilgili standartlar yeterli düzeyde oluşturulmaktadır.	790	2.97	1.02
	24. Görev yaptığım üniversitede vatandaşlar ve öğrenciler yükseköğretim kurumlarında yer alan kişi ve kurumlarla ilgili şikâyetlerini çekinmeden yapabilmektedirler.	790	3.13	1.23
	25. Görev yaptığım üniversitede öğrencilerin, akademisyenlerin ya da vatandaşların şikâyetlerini zorlanmadan iletebilecekleri mekanizmalar mevcuttur.	790	3.12	1.20
	26. Görev yaptığım üniversitede topluma hizmet uygulamalarının niteliği konusunda şeffaflık anlayışı içerisinde devamlı bilgi toplanmaktadır.	790	2.87	1.06
	27. Görev yaptığım üniversitede topluma hizmet uygulamalarının niteliği ile ilgili toplanan bilgiler, ilgili kurum ve kuruluşlarla paylaşılmaktadır.	790	2.92	1.06
	TOPLAM		790	3.00
SORUMLULUK	28. Görev yaptığım üniversitenin yöneticileri eylemleri ile ilgili hesap verme yükümlülüğü altındadırlar.	790	3.05	1.21
	29. Görev yaptığım üniversitenin yöneticileri, kullandıkları kamu kaynaklarını etkili, verimli ve ekonomik bir şekilde kullandıkları ile ilgili hesap verme sorumluluğu altındadır.	790	3.08	1.23
	30. Görev yaptığım üniversitede akademisyenler eylemleri ile ilgili hesap verme yükümlülüğü altındadırlar.	790	3.35	1.15
	31. Görev yaptığım üniversitenin öğretim elemanları kamu kaynaklarını etkili ve verimli bir şekilde kullandıkları ile ilgili hesap verme sorumluluğu altındadır.	790	3.23	1.13
TOPLAM		790	3.17	1.05
YÖNETSEL	32. Görev yaptığım üniversitede yöneticiler, öğrencilerin kendi alanlarıyla ilgili hangi düzeylerde formasyon, bilgi ve donanım kazandıklarını ortaya koyacak analizler yapmaktadır.	790	2.74	1.10
	33. Görev yaptığım üniversitede yönetimin tüm tasarruflarında adil davranılıp davranılmadığına dair akademik ve idari personele yönelik anketler uygulanmaktadır.	790	2.37	1.16
	34. Görev yaptığım üniversitede yönetimin tüm tasarruflarında adil davranılıp davranılmadığına dair öğrencilere yönelik anketler uygulanmaktadır.	790	2.50	1.22

	35. Görev yaptığım üniversitede yöneticiler, yönetimin tüm tasarruflarında adil davranılıp davranılmadığına dair uygulanan anketlerden elde edilen bulguları internet ortamında paydaşlarla ve kamuoyu ile paylaşmaktadır.	790	2.18	1.11
	36. Görev yaptığım üniversitede performansı artırmaya dönük etkinlikler yapılmaktadır.	790	2,99	1,22
	TOPLAM	790	2.55	.95
AÇIKLAMA	37. Görev yaptığım üniversitenin internet sitesinde yatay ve dikey geçiş yapan öğrenci sayıları yayımlanmaktadır.	790	3.34	1.24
	38. Görev yaptığım üniversitenin internet sitesinde mezun olan öğrenci sayısı ile ilgili bilgiler yayımlanmaktadır	790	2.84	1.22
	39. Görev yaptığım üniversitenin internet sitesinde lisans ve lisansüstü düzeyde kayıt yaptıran öğrenci sayıları yayımlanmaktadır.	790	3.34	1.24
	TOPLAM	790	3.17	1.04

Akademisyenlerin hesap verebilirlik uygulamalarının değerlendirilmesine ait bulguları doğrulamak ve yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirlik uygulamaları ile ilgili bilgi kategorimizi geliştirmek amacıyla *Yükseköğretim Kurumlarında Hesap Verebilirlik Uygulamaları Çetelesi* hazırlanmıştır. Çeteledeki sorular, ilgili literatür incelenerek ve akademisyenlerle görüşmeler yapılarak oluşturulmuştur. Tablo 4.2'de sunulan çetelede belirlenen soruların yanıtlarını bulmak için araştırmanın örnekleminde yer alan 12 üniversitenin internet siteleri detaylı bir şekilde incelenmiş ve belirtilen bilgilerin internette olup olmadığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Hesap verebilirlik ile ilgili çetelede yer alan maddelerden internet aracılığıyla ulaşılabilen uygulamalara artı (+), ulaşılamayan uygulamalara (-), yeterli düzeyde bulunmayan uygulamalara ise kısmen (\pm) işareti konulmuştur. Yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirlik uygulamaları çetelesinden elde edilen bulgular tablo 4.2'de sunulmuştur.

Tablo 4.2'ye göre Türkiye'deki üniversitelerde hesap verebilirlik ile ilgili belli bir standartın oluşturulmadığı anlaşılmaktadır. Üniversitelerin hesap verme davranışları daha çok bürokratik alanda kendini hissettirirken, öğrenci öğrenmeleri, akademik ve idari personel performansı gibi konuları içeren akademik ve eğitimsel hesap verme davranışlarında yeterli performans delilleri gösteremedikleri anlaşılmaktadır. Yükseköğretim kurumlarında öğrenci sayıları gibi somut bilgiler örneklemdaki tüm üniversiteler tarafında internet sitelerinde yayımlanırken, öğrencilerin akademik başarısı gibi daha soyut bilgileri sadece Yıldız Teknik Üniversitesi ve Süleyman Demirel Üniversitesi toplumla paylaşmaktadır

Tablo 4.2*Yükseköğretim Kurumlarında Hesap Verebilirlik Uygulamaları Çetelesi*

Yükseköğretim Kurumlarında Hesap Verebilirlik İle İlgili Uygulamalar	(1911-1982)Yıldız Teknik Üniv.	(1982) Yüzüncü Yıl Üniv.	(1977)Erciyes Üniv.	(1975-2010) Necmettin Erbakan	(1992) Süleyman Demirel Üniv.	(1992) Kocaeli Üniv.	(1992)Dumlupınar Üniv.	(1992) Mustafa Kemal Üniv.	(2006) Muş Alparslan Üniv.	(2006) Kastamonu Üniv.	(2006) Adıyaman Üniv.	(2006) Aksaray Üniv.
1. Akademik personel alımında yapılan sınav sonuçları şeffaf bir şekilde internet sitesinde yayımlanıyor mu?	±	±	±	±	±	±	±	±	±	±	±	±
2. Üniversiteye lisansüstü düzeyde öğrenci alımında mülakat yapılmakta mıdır?	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	±
3. Üniversitedeki akademik personele ilişkin performans bilgileri ile ilgili bilgilere internetten ulaşmak mümkün müdür?	+	-	+	-	-	+	+	+	-	-	+	+
4. Üniversitedeki idari personele ilişkin performans bilgileri ile ilgili güncel bilgilere internetten ulaşmak mümkün müdür?	+	-	-	+	-	+	+	+	-	+	+	+
5. Üniversitenin başarısı ile ilgili bilgilere internetten ulaşmak mümkün müdür?	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
6. Üniversitedeki öğrencilerin başarı performansı ile ilgili delillere internetten ulaşmak mümkün müdür?	+	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-
7. Üniversitede, akademisyenlere yönelik yapılan memnuniyet anketlerinin sonuçları internetten ulaşılabilir mi?	+	-	+	-	-	+	+	-	-	-	+	+
8. Üniversitede, öğrencilere yönelik yapılan memnuniyet anketlerinin sonuçları internette yayınlanıyor mu?	+	+	-	-	-	+	+	-	-	-	+	+

9. Üniversitede yatay ve dikey geçiş yapan öğrenciler ile ilgili bilgilere internetten ulaşmak mümkündür?	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
10. Üniversitenin internet sitesinde lisans ve lisansüstü düzeyde kayıt yaptıran öğrenci sayısı yayımlanır.	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
11. Üniversitenin internet sitesinde kuruma kayıt yaptıran yabancı uyruklu öğrenci sayısı ile ilgili bilgiler mevcut mu?	+	+	-	-	-	+	+	+	-	+	+	+
12. Üniversitenin internet sitesinde mezun olan öğrenciler için memnuniyet ve iş bulma olanaklarını ölçen anketler uygulanıyor mu?	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
13. İnternette üniversiteden yurt dışında iş bulan veya mezun olduktan sonra istihdam edilen öğrenciler ile ilgili bilgi edinmek mümkün mü?	-	-	-	-	+	+	-	+	-	-	-	-
14. Üniversitenin mezun bilgi sistemi var mı?	+	-	+	-	+	+	-	+	-	+	+	+
15. Üniversitenin yurt dışı öğrenci ofisi birimi mevcut mu?	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
16. Üniversitenin yatırım programları ile ilgili güncel bilgilere internetten ulaşılabilir mi?	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
17. Üniversitenin internet sitesinde üniversite ile ilgili bilgi edinme sistemi mevcut mu?	+	+	+	-	+	+	+	-	+	+	+	-
18. Üniversitenin internet sitesinde bireylerin istek ve şikâyetlerini sunacakları bir sistem mevcut mu?	+	+	+	-	-	+	-	-	-	+	-	-
19. Üniversiteye devlet bütçesinden ayrılan payın nasıl kullanıldığı ile ilgili detaylı güncel bilgilere internetten ulaşmak mümkün mü?	±	±	±	±	±	±	±	±	±	±	±	±
20. Yönetimin yaptığı ihaleler ile ilgili internetten bilgi edinmek mümkün müdür?	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
21. Üniversitenin bütçe denetim raporları internet sitesinde yayınlanmakta mıdır?	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+

22. Üniversitenin güncel stratejik planına internetten ulaşılabilir mi? + - - + + + + + + + +

- + Hesap verebilirlik ile ilgili belirtilen uygulamanın olduğunu göstermektedir.
± Hesap verebilirlik ile ilgili belirtilen uygulamanın kısmen olduğunu göstermektedir.
- Hesap verebilirlik ile ilgili belirtilen uygulamanın olmadığını göstermektedir.

Yükseköğretim Kurumlarında Hesap Verebilirlik Ölçeğinden Elde Edilen Puanların Akademisyenlerin Demografik Özelliklerine Göre İncelenmesine İlişkin Bulgular

Yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirlik ile ilgili akademisyenlerin görüşlerinin demografik özelliklerine göre (cinsiyet, yaş, unvan, üniversite ve üniversitenin kuruluş yılı) incelenmesiyle ilgili bulgular aşağıda başlıklar halinde sunulmuştur.

Yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirlik ölçeğinden elde edilen puanların cinsiyet değişkeni açısından değerlendirilmesine ilişkin bulgular

Araştırmanın ikinci alt amacında "Yükseköğretim kurumlarında görev yapan akademisyenlerin yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirlikle ilgili görüşleri; *akademik, finansal, şeffaflık, sağlama, sorumluluk, yönetsel ve açıklama* alt boyutlarında cinsiyet değişkenlerine göre farklılaşmakta mıdır?" şeklinde ifade edilen alt amaca ilişkin bulgular Tablo 4.3'te sunulmuştur.

Tablo 4.3 akademisyenlerin yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirlik uygulamalarına ilişkin görüşlerinin cinsiyet değişkenine göre farklılaşp farklılaşmadığını tespit etmek amacıyla yapılan bağımsız gruplar *t-testi* sonuçlarını göstermektedir. Elde edilen istatistiksel sonuçlara göre, akademisyenlerin yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirliğe ilişkin görüşleri arasında; *şeffaflık, finansal, akademik, sağlama, sorumluluk* ve *yönetsel* alt boyutlarında cinsiyete göre anlamlı bir farklılık saptanmamıştır [$p>.05$].

Tablo 4.3

Akademisyenlerin Yükseköğretim Kurumlarında Hesap Verebilirliğe İlişkin Görüşlerini İfade Eden Puanların Cinsiyet Değişkenine Göre T-Testi Sonuçları

Boyutlar	Cinsiyet	n	\bar{x}	SS	t	p
Şeffaflık	Kadın	249	3.11	.89	-.78	.43
	Erkek	541	3.17	.93		
Finansal	Kadın	249	2.33	.87	-.86	.38
	Erkek	541	3.11	.92		
Akademik	Kadın	249	3.17	.81	.02	.99
	Erkek	541	2.33	.85		
Sağlama	Kadın	249	2.39	.94	-.68	.42
	Erkek	541	3.24	.94		
Sorumluluk	Kadın	249	3.24	1.0	.34	.73
	Erkek	541	2.96	1.0		
Yönetmel	Kadın	249	3.01	.97	.88	.37
	Erkek	541	3.19	.94		
Açıklama	Kadın	249	3.16	1.05	.16	.86
	Erkek	541	2.59	1,03		

SD=788

Yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirlik ölçeğinden elde edilen puanların yaş değişkeni açısından değerlendirilmesine ilişkin bulgular

Araştırmanın ikinci alt amacında "Akademisyenlerin yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirlik ile ilgili görüşleri; *akademik, finansal, şeffaflık, sağlama, sorumluluk, yönetmel ve açıklama* alt boyutlarında yaş değişkenlerine göre farklılaşmakta mıdır?" şeklinde ifade edilen alt amaca ilişkin bulgular aşağıda sunulmuştur.

Tablo 4.4'te akademisyenlerin yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirlik ile ilgili görüşlerinin yaş değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini tespit etmek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonuçları sunulmuştur. Elde edilen istatistiksel sonuçlara göre akademisyenlerin yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirliğe ilişkin görüşlerinde *şeffaflık, akademik, sağlama, yönetmel* ve sorumluluk alt boyutlarında yaş değişkenine göre anlamlı bir farklılık

saptanmazken [$p>.05$]; *finansal* [$F=1.82$; $p<.05$] ve *açıklama* [$F=2.30$; $p<.05$] alt boyutlarında anlamlı bir farklılık saptanmıştır.

Tablo 4.4

Akademisyenlerin Yükseköğretim Kurumlarında Hesap Verebilirliğe İlişkin Görüşlerini İfade Eden Puanların Yaş Değişkenine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

<i>n, \bar{x} ve SS Değerleri</i>										
F	Grup	n	\bar{x}	SS	Var. K.	K.T.	SD	K.O.	F	p
Şeffaflık	24 ve altı	14	3.49	.90	G. Arası	9.74	7	1.39	1.64	.11
	25-29	227	3.21	.90	G. İçi	661.77	782	.84		
	30-34	151	3.01	.94	Toplam	671.51	789			
	35-39	162	3.21	.96						
	40-44	84	3.10	.86						
	45-49	70	3.30	.87						
	50-54	54	2.99	.88						
	55 ve üstü	28	2.98	.97						
	Toplam	790	3.15	.92						
Finansal	24 ve altı	14	3.06	1.07	G. Arası	10.52	7	1.50	1.82	.08
	25-29	227	2.4	.96	G. İçi	645.51	782	.82		
	30-34	151	2.2	.88	Toplam	656.03	789			
	35-39	162	2.40	.86						
	40-44	84	2.25	.84						
	45-49	70	2.35	.88						
	50-54	54	2.36	.91						
	55 ve üstü	28	2.51	.95						
	Toplam	790	2.37	.91						
Akademik	24 ve altı	14	3.69	.85	G. Arası	8.67	7	1.23	1.75	.09
	25-29	227	3.27	.87	G. İçi	551.57	782	.70		
	30-34	151	3.09	.83	Toplam	560.25	789			
	35-39	162	3.30	.86						
	40-44	84	3.20	.80						
	45-49	70	3.35	.76						
	50-54	54	3.13	.75						
	55 ve üstü	28	3.34	.85						
	Toplam	790	3.24	.84						
Sağlama	24 ve altı	14	3.54	.79	G. Arası	12.43	7	1.77	2.00	.05
	25-29	227	3.03	.97	G. İçi	691.91	782	.88		
	30-34	151	2.85	.93	Toplam	704.35	789			
	35-39	162	3.09	.96						
	40-44	84	2.83	.89						
	45-49	70	3.09	.78						
	50-54	54	2.97	.97						
	55 ve üstü	28	3.05	1.04						
	Toplam	790	3.00	.94						
Sorumluluk	24 ve altı	14	3.58	.92	G. Arası	13.94	7	1.99	1.81	.08
	25-29	227	3.17	1.02	G. İçi	856.27	782	1.09		
	30-34	151	3.02	1.06	Toplam	870.21	789			
	35-39	162	3.31	1.04						
	40-44	84	3.08	1.05						

	45-49	70	3.37	1.07					
	50-54	54	3.00	1.02					
	55 ve üstü	28	3.10	1.14					
	Toplam	790	3.17	1.05					
Yönetmel	24 ve altı	14	3.24	.95	G.Arası	13.255	7	1.89	2.10 .04
	25-29	227	2.63	1.01	G. İçi	704.479	782	.90	
	30-34	151	2.43	.94	Toplam	717.734	789		
	35-39	162	2.56	.90					
	40-44	84	2.48	.89					
	45-49	70	2.57	.93					
	50-54	54	2.36	.96					
	55 ve üstü	28	2.67	.92					
	Toplam	790	2.55	.95					
Açıklama	24 ve altı	14	3.19	1.33	G.Arası	17.32	7	2.47	2.30 .02
	25-29	227	3.14	1.08	G. İçi	840.11	782	1.07	
	30-34	151	2.98	.98	Toplam	857.43	789		
	35-39	162	3.14	1.09					
	40-44	84	3.17	.94					
	45-49	70	3.40	.95					
	50-54	54	3.41	.93					
	55 ve üstü	28	3.57	1.02					
	Toplam	790	3.17	1.04					

Akademisyenlerin hesap verebilirlik puanlarının yaş değişkenine göre *finansal* ve *açıklama* alt boyutlarında saptanan anlamlı farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu tespit etmek amacıyla *post-hoc* analiz teknikleri uygulanmıştır. Anova testi sonrası hangi post-hoc çoklu karşılaştırma tekniğinin kullanılacağına karar vermek için yapılan Levene's testi sonuçlarına göre grup dağılımlarının varyanslarının homojen olduğu tespit edilmiştir [$p > .05$]. Varyansların homojen olması durumunda sıklıkla kullanılan ve HSD ismi verilen çok küçük önemli farkları tespit edebilen *Tukey* çoklu karşılaştırma tekniği (Hayran ve Özdemir, 1996 s. 309-314) tercih edilmiştir. Yapılan tek yönlü varyans analizi (Anova) sonucunda yaş değişkenine göre *finansal* ve *açıklama* alt boyutlarında saptanan farklılığın hangi alt gruplar arasında olduğunu tespit etmek amacıyla yapılan *Tukey* testi sonuçları Tablo 4.5 'te sunulmuştur.

Tablo 4.5'e göre yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirliğin *yönetmel* alt boyutunda 25 yaşından küçük akademisyenlerle 35-54 yaş grubundaki akademisyenler arasında 25 yaşından küçük akademisyenler lehine istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmıştır [$p < .05$].

Yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirliğin *açıklama* boyutuna ilişkin 54 yaşından büyük akademisyenlerin görüşleri ile 25-34 yaş grubundaki akademisyenlerin

görüşleri arasında 54 yaşından büyük akademisyenler lehine anlamlı bir farklılık saptanmıştır. Aynı boyuta ilişkin 50-54 yaş grubundaki akademisyenlerin görüşleri ile 30-44 yaş grubundaki akademisyenlerin görüşleri arasında 50-54 yaş grubundaki akademisyenler lehine anlamlı bir farklılık saptanmıştır [$p < .05$].

Tablo 4.5

Akademisyenlerin Hesap Verebilirlik Puanlarının Yaş Değişkenine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonrası Yapılan Tukey Testi Sonuçları

F	Yaş (I)	Yaş(J)	MD(I-J)	SH	p
Yönetmel	24 ve altı	35-39 yaş	.679*	.264	.01
		40-44 yaş	.761*	.273	.00
		45-49 yaş	.665*	.277	.01
		50-54 yaş	.879*	.284	.00
Açıklama	55 ve üstü	25-29 yaş	.426*	.207	.00
		30-34 yaş	.586*	.213	.00
		40-44 yaş	.427*	.212	.04
		30-34 yaş	.435*	.164	.00

Yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirlik ölçeğinden elde edilen puanların unvan değişkeni açısından değerlendirilmesine ilişkin bulgular

Araştırmanın ikinci alt amacında "Akademisyenlerin yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirlikle ilgili görüşleri; *akademik, finansal, şeffaflık, sağlama, sorumluluk, yönetmel ve açıklama* alt boyutlarında unvan değişkenlerine göre farklılaşmakta mıdır?" şeklinde ifade edilen alt amaca ilişkin bulgular aşağıda verilmiştir.

Tablo 4.6'da akademisyenlerin yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirlik ile ilgili görüşlerinin unvan değişkenine göre anlamlı bir şekilde farklılaşp farklılaşmadığını tespit etmek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi sonuçları sunulmuştur. Elde edilen istatistiksel bulgulara göre akademisyenlerin yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirlik ile ilgili görüşlerinde unvan değişkenine göre *akademik, finansal, şeffaflık, sağlama, sorumluluk, yönetmel ve açıklama* alt boyutlarında anlamlı bir farklılık saptanmamıştır [$p > .05$].

Tablo 4.6

Akademisyenlerin Yükseköğretim Kurumlarında Hesap Verebilirliğe İlişkin Görüşlerini İfade Eden Puanların Unvan Değişkenine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

<i>n, \bar{x} ve SS Değerleri</i>										
F	Grup	n	\bar{x}	SS	Var. K.	K.T.	SD	K.O.	F	p
Şeffaflık	Uzman	11	2.94	.90	G.Arası	4.42	6	.73	.86	.51
	Okut.	30	3.26	.99	G. İçi	667.09	783	.85		
	Öğr. Gör.	67	3.21	.97	Toplam	671.51	789			
	Arş. Gör.	293	3.09	.88						
	Yrd. Doç.	229	3.24	.94						
	Doç.	95	3.12	.91						
	Prof.	65	3.08	.93						
	Toplam	790	3.15	.92						
Finansal	Uzman	11	2.26	1.15	G.Arası	2.66	6	.65	.53	.78
	Okut.	30	2.54	1.05	G. İçi	653.37	783	.71		
	Öğr. Gör.	67	2.35	.96	Toplam	656.03	789			
	Arş. Gör.	293	2.40	.89						
	Yrd. Doç.	229	2.39	.90						
	Doç.	95	2.26	.86						
	Prof.	65	2.32	.91						
	Toplam	790	2.37	.91						
Akademik	Uzman	11	3.10	.87	G.Arası	3.92	6	.65	.92	.48
	Okut.	30	3.23	1.06	G. İçi	556.32	783	.71		
	Öğr. Gör.	67	3.10	.94	Toplam	560.25	789			
	Arş. Gör.	293	3.21	.80						
	Yrd. Doç.	229	3.33	.84						
	Doç.	95	3.24	.80						
	Prof.	65	3.21	.82						
	Toplam	790	3.24	.84						
Sağlama	Uzman	11	2.87	1.21	G.Arası	4.11	6	.68	.76	.59
	Okut.	30	3.15	1.10	G. İçi	700.23	783	.89		
	Öğr. Gör.	67	2.94	1.01	Toplam	704.35	789			
	Arş. Gör.	293	2.97	.91						
	Yrd. Doç.	229	3.09	.93						
	Doç.	95	2.94	.94						
	Prof.	65	2.91	.95						
	Toplam	790	3.00	.94						
Sorumluluk	Uzman	11	3.09	.80	G.Arası	6.73	6	1.12	1.01	.41
	Okut.	30	3.47	1.03	G. İçi	863.48	783	1.10		
	Öğr. Gör.	67	3.10	1.17	Toplam	870.21	789			
	Arş. Gör.	293	3.13	1.00						
	Yrd. Doç.	229	3.26	1.04						
	Doç.	95	3.14	1.12						
	Prof.	65	3.05	1.07						
	Toplam	790	3.17	1.05						
Yönetmelik	Uzman	11	2.32	.80	G.Arası	4.474	6	.746	.81	.55
	Okut.	30	2.76	1.11	G. İçi	713.260	783	.911		
	Öğr. Gör.	67	2.55	1.07	Toplam	717.734	789			
	Arş. Gör.	293	2.60	.94						
	Yrd. Doç.	229	2.55	.95						
	Doç.	95	2.44	.88						
	Prof.	65	2.44	.92						
	Toplam	790	2.55	.95						

Açıklama	Uzman	11	3.24	1.07	G.Arası	9.34	6	1.55	1.43	.19
	Okut.	30	3.14	1.12	G. İçi	848.09	783	1.08		
	Öğr. Gör.	67	2.94	1.14	Toplam	857.43	789			
	Arş. Gör.	293	3.12	1.03						
	Yrd. Doç.	229	3.26	1.02						
	Doç.	95	3.12	1.03						
	Prof.	65	3.39	.95						
	Toplam	790	3.17	1.04						

Yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirlik ölçeğinden elde edilen puanların üniversite değişkeni açısından değerlendirilmesine ilişkin bulgular

Araştırmanın ikinci alt amacında "Akademisyenlerin Yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirlikle ilgili görüşleri; *şeffaflık, finansal, akademik, sağlama, sorumluluk, yönetsel ve açıklama* alt boyutlarında üniversite değişkenlerine göre farklılaşmakta mıdır?" şeklinde ifade edilen alt amaca ilişkin bulgular aşağıda verilmiştir.

Tablo 4.7'de akademisyenlerin yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirliğe ilişkin görüşlerini ifade eden puanların üniversite değişkenine göre farklılaşarak farklılaşmadığını tespit etmek üzere yapılan tek yönlü varyans analizi sonuçları sunulmuştur. Elde edilen istatistiksel bulgulara göre akademisyenlerin hesap verebilirliğe ilişkin görüşleri arasında, üniversite değişkenine göre *şeffaflık* [F=4,92; p<.05], *finansal* [F=3,43; p<.05], *akademik* [F=4,43; p<.05], *sağlama* [F=4,53; p<.05], *sorumluluk* [F=3,96; p<.05], *yönetsel* [F=9,45; p<.05] ve *açıklama* [F=5,76; p<.05] alt boyutlarında anlamlı bir farklılık saptanmıştır [p<.05].

Tablo 4.7

Akademisyenlerin Yükseköğretim Kurumlarında Hesap Verebilirliğe İlişkin Görüşlerini İfade Eden Puanların Üniversite Değişkenine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

<i>n, \bar{x} ve SS Değerleri</i>										
F	Grup	n	\bar{x}	SS	Var. K.	K.T.	SD	K.O.	F	p
Şeffaflık	Aksaray Üniv.	87	3.24	.81	G.Arası	43.93	11	3.99	4.92	.00
	Necmettin Erbakan Üniv.	70	3.32	1.01	G. İçi	627.57	778	.80		
	Erciyes Üniv.	74	3.52	.79	Toplam	671.51	789			
	Süleyman Demirel Üniv.	60	2.67	.92						
	Kocaeli Üniv.	56	2.68	.66						
	Yıldız Teknik Üniv.	100	3.25	.82						
	Mustafa Kemal Üniv.	56	3.24	.97						
	Muş Alparslan Üniv.	45	3.27	1.08						

	Yüzüncü Yıl Üniv.	71	3.10	.82						
	Adıyaman Üniv.	50	3.13	1.09						
	Kastamonu Üniv.	50	3.25	.94						
	Dumlupınar Üniv.	71	2.97	.89						
	Toplam	790	3.15	.92						
Finansal	Aksaray Üniv.	87	2.54	1.06	G.Arası	30.414	11	2.76	3.43	.00
	Necmettin Erbakan Üniv.	70	2.46	.96	G. İçi	625.625	778	.80		
	Erciyes Üniv.	74	2.54	.83	Toplam	656.038	789			
	Süleyman Demirel Üniv.	60	2.17	.75						
	Kocaeli Üniv.	56	2.08	.65						
	Yıldız Teknik Üniv.	100	2.56	.82						
	Mustafa Kemal Üniv.	56	2.45	.97						
	Muş Alparslan Üniv.	45	2.69	.90						
	Yüzüncü Yıl Üniv.	71	2.02	.80						
	Adıyaman Üniv.	50	2.25	1.02						
	Kastamonu Üniv.	50	2.30	.93						
	Dumlupınar Üniv.	71	2.29	.93						
	Toplam	790	2.37	.91						
	Akademik	Aksaray Üniv.	87	3.12	.89	G.Arası	35.267	11	3.206	4.53
Necmettin Erbakan Üniv.		70	3.35	.92	G. İçi	524.983	778	.675		
Erciyes Üniv.		74	3.62	.76	Toplam	560.250	789			
Süleyman Demirel Üniv.		60	3.09	.74						
Kocaeli Üniv.		56	2.93	.56						
Yıldız Teknik Üniv.		100	3.51	.72						
Mustafa Kemal Üniv.		56	3.23	.91						
Muş Alparslan Üniv.		45	3.46	.98						
Yüzüncü Yıl Üniv.		71	3.12	.71						
Adıyaman Üniv.		50	3.12	.98						
Kastamonu Üniv.		50	3.21	.84						
Dumlupınar Üniv.		71	2.98	.80						
Toplam		790	3.24	.84						
Sağlama		Aksaray Üniv.	87	3.16	.92	G.Arası	42.44	11	3.85	4.53
	Necmettin Erbakan Üniv.	70	3.26	.97	G. İçi	661.90	778	.85		
	Erciyes Üniv.	74	3.22	.88	Toplam	704.35	789			
	Süleyman Demirel Üniv.	60	2.61	.83						
	Kocaeli Üniv.	56	2.52	.74						
	Yıldız Teknik Üniv.	100	3.20	.85						
	Mustafa Kemal Üniv.	56	2.91	1.00						
	Muş Alparslan Üniv.	45	3.22	1.07						
	Yüzüncü Yıl Üniv.	71	2.97	.85						
	Adıyaman Üniv.	50	2.91	1.16						
	Kastamonu Üniv.	50	2.80	1.01						
	Dumlupınar Üniv.	71	2.90	.82						
	Toplam	790	3.00	.94						
	Sorumluluk	Aksaray Üniv.	87	3.29	1.04	G.Arası	46.20	11	4.20	3.96
Necmettin Erbakan Üniv.		70	3.33	1.05	G. İçi	824.01	778	1.05		
Erciyes Üniv.		74	3.56	.87	Toplam	870.21	789			
Süleyman Demirel Üniv.		60	2.75	1.03						
Kocaeli Üniv.		56	2.73	.88						
Yıldız Teknik Üniv.		100	3.29	.89						
Mustafa Kemal Üniv.		56	3.12	1.22						
Muş Alparslan Üniv.		45	3.48	1.14						
Yüzüncü Yıl Üniv.		71	2.98	1.01						

	Adiyaman Ünv.	50	3.24	1.20						
	Kastamonu Ünv.	50	3.13	.97						
	Dumlupınar Ünv.	71	3.03	1.08						
	Toplam	790	3.17	1.05						
Yönetmel	Aksaray Ünv.	87	3.10	.95	G.Arası	84.668	11	7.697	9.45	.00
	Necmettin Erbakan Ünv.	70	2.47	.94	G. İçi	633.066	778	.814		
	Erciyes Ünv.	74	2.83	.87	Toplam	717.734	789			
	Süleyman Demirel Ünv.	60	2.24	.83						
	Kocaeli Ünv.	56	2.12	.69						
	Yıldız Teknik Ünv.	100	2.86	.86						
	Mustafa Kemal Ünv.	56	2.76	.99						
	Muş Alparslan Ünv.	45	2.65	.97						
	Yüzüncü Yıl Ünv.	71	2.12	.73						
	Adiyaman Ünv.	50	2.28	1.02						
	Kastamonu Ünv.	50	2.22	.98						
	Dumlupınar Ünv.	71	2.46	.93						
	Toplam	790	2.55	.95						
Açıklama	Aksaray Ünv.	87	2.49	1.09	G.Arası	64.64	11	5.87	5.76	.00
	Necmettin Erbakan Ünv.	70	3.19	1.07	G. İçi	792.79	778	1.01		
	Erciyes Ünv.	74	3.38	1.02	Toplam	857.43	789			
	Süleyman Demirel Ünv.	60	3.52	.83						
	Kocaeli Ünv.	56	2.92	.82						
	Yıldız Teknik Ünv.	100	3.40	.89						
	Mustafa Kemal Ünv.	56	3.18	.95						
	Muş Alparslan Ünv.	45	3.42	1.02						
	Yüzüncü Yıl Ünv.	71	3.08	.99						
	Adiyaman Ünv.	50	3.26	1.14						
	Kastamonu Ünv.	50	3.08	1.05						
	Dumlupınar Ünv.	71	3.28	1.13						
	Toplam	790	3.17	1.04						

Akademisyenlerin hesap verebilirlik ile ilgili görüşleri arasında, üniversite değişkenine göre hesap verebilirlik ölçeğinin tüm alt boyutlarında saptanan anlamlı farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu tespit etmek amacıyla *post-hoc* analiz teknikleri uygulanmıştır. Anova sonrası hangi *post-hoc* çoklu karşılaştırma tekniğinin kullanılacağına karar vermek için yapılan Levene's testi sonuçlarına göre grup dağılım varyanslarının homojen olduğu tespit edilmiştir [$p > .05$]. Varyansların homojen olması durumunda sıklıkla kullanılan ve HSD ismi verilen çok küçük önemli farkları tespit edebilen (Hayran ve Özdemir, 1996 s. 309-314) *Tukey* çoklu karşılaştırma tekniği tercih edilmiştir. Yapılan tek yönlü varyans analizi (Anova) sonucunda yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirliğin üniversite değişkenine göre *akademik, finansal, şeffaflık, sağlama, sorumluluk, yönetmel ve açıklama* alt boyutlarında saptanan farklılığın hangi alt gruplar arasında olduğunu tespit etmek amacıyla yapılan *Tukey* testi sonuçları Tablo 4.8'de sunulmuştur.

Tablo 4.8'e göre *şeffaflık* alt boyutuna ilişkin Aksaray Üniversitesinde görev yapan akademisyenlerin görüşleri ile Süleyman Demirel Üniversitesi ve Kocaeli Üniversitesi'nde görev yapan akademisyenlerin görüşleri arasında Aksaray Üniversitesi lehine anlamlı bir farklılık saptanmıştır [$p<.05$]. Necmettin Erbakan Üniversitesinde görev yapan akademisyenlerin *şeffaflık* ile ilgili görüşleri ile Süleyman Demirel Üniversitesi ve Kocaeli Üniversitesi'nde görev yapan akademisyenlerin görüşleri arasında Necmettin Erbakan Üniversitesi lehine anlamlı bir farklılık saptanmıştır [$p<.05$]. Erciyes Üniversitesinde görev yapan akademisyenlerin *şeffaflık* ile ilgili görüşleri ile Süleyman Demirel Üniversitesi, Kocaeli Üniversitesi ve Dumlupınar Üniversitesi'nde görev yapan akademisyenlerin görüşleri arasında Erciyes Üniversitesi lehine anlamlı bir farklılık saptanmıştır [$p<.05$]. Süleyman Demirel Üniversitesinde görev yapan akademisyenlerin *şeffaflık* ile ilgili görüşleri ile Yıldız Teknik Üniversitesi, Muş Alparslan Üniversitesi, Mustafa Kemal Üniversitesi ve Kastamonu Üniversitesi'nde görev yapan akademisyenlerin görüşleri arasında Süleyman Demirel Üniversitesi aleyhine anlamlı bir farklılık saptanmıştır [$p<.05$].

Tablo 4.8'i yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirlik ölçeğinin *finansal* boyutu açısından değerlendirdiğimizde; Yüzüncü Yıl Üniversitesinde görev yapan akademisyenlerin *finansal* hesap verebilirlik görüşleri ile Aksaray Üniversitesi, Erciyes Üniversitesi ve Yıldız Teknik Üniversitesi'nde görev yapan akademisyenlerin görüşleri arasında Yüzüncü Yıl Üniversitesi aleyhine anlamlı bir farklılık saptanmıştır [$p<.05$]. Kocaeli Üniversitesi ve Yüzüncü Yıl Üniversitesi'nde görev yapan akademisyenlerin *finansal* hesap verebilirlik ile ilgili görüşleri ile Muş Alparslan Üniversitesi'nde görev yapan akademisyenlerin görüşleri arasında Muş Alparslan Üniversitesi lehine anlamlı bir farklılık saptanmıştır [$p<.05$].

Tablo 4.8 *akademik* hesap verebilirlik açısından incelendiğinde, Erciyes Üniversitesi'nde görev yapan akademisyenlerin akademik hesap verebilirlik ile görüşleri ile Kocaeli Üniversitesi, Dumlupınar Üniversitesi, Aksaray Üniversitesi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi'nde görev yapan akademisyenlerin görüşleri arasında Erciyes Üniversitesi lehine anlamlı bir farklılık saptanmıştır [$p<.05$]. Yıldız Teknik Üniversitesi'nde görev yapan akademisyenlerin akademik hesap verebilirlik ile ilgili görüşleri ile Kocaeli Üniversitesi ve Dumlupınar Üniversitesi'nde görev yapan akademisyenlerin görüşleri arasında Yıldız Teknik Üniversitesi lehine anlamlı bir farklılık saptanmıştır [$p<.05$].

Erciyes Üniversitesi'nde görev yapan akademisyenlerin hesap verme *sorumluluğu* ile ilgili görüşleri ile Süleyman Demirel Üniversitesi, Kocaeli Üniversitesi ve Muş Alparslan Üniversitesi'nde görev yapan akademisyenlerin görüşleri arasında Erciyes Üniversitesi lehine anlamlı bir farklılık saptanmıştır [$p<.05$]. Hesap verme *sorumluluğu* ile ilgili Muş Alparslan Üniversitesi'nde görev yapan akademisyenlerin görüşleri ile Süleyman Demirel Üniversitesi ve Kocaeli Üniversitesi'nde görev yapan akademisyenlerin görüşleri arasında, Muş Alparslan Üniversitesi lehine anlamlı bir farklılık saptanmıştır [$p<.05$].

Tablo 4.8'e göre Süleyman Demirel Üniversitesi ve Kocaeli Üniversitesi'nde görev yapan akademisyenlerin hesap verebilirliğin *sağlamasına* ilişkin görüşleri ile Aksaray Üniversitesi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Erciyes Üniversitesi, Muş Alparslan Üniversitesi ve Yıldız Teknik Üniversitesi'nde görev yapan akademisyenlerin görüşleri arasında Süleyman Demirel Üniversitesi ve Kocaeli Üniversitesi aleyhine anlamlı bir farklılık saptanmıştır [$p<.05$].

Yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirlik ölçeğinin *açıklama* boyutuna ilişkin akademisyenlerin görüşleri, üniversite değişkenine göre incelendiğinde; Aksaray Üniversitesinde görev yapan akademisyenlerin görüşleri ile Necmettin Erbakan Üniversitesi, Erciyes Üniversitesi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Mustafa Kemal Üniversitesi, Muş Alparslan Üniversitesi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Kastamonu Üniversitesi ve Dumlupınar Üniversitesi'nde görev yapan akademisyenlerin görüşleri arasında Aksaray Üniversitesi aleyhine anlamlı bir farklılık saptanmıştır [$p<.05$].

Tablo 4.8

Akademisyenlerin Yükseköğretim Kurumlarında Hesap Verebilirlik Puanlarının Üniversite Değişkenine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonrası Yapılan Tukey HSD Testi Sonuçları

F	Üniversite(I)	Üniversite(J)	MD(I-J)	SH	p
Şeffaflık	Aksaray Üniv.	Süleyman Demirel Üniv.	.570*	.153	.00
		Kocaeli Üniv.	.564*	.153	.01
	Necmettin Erbakan Üniv.	Süleyman Demirel Üniv.	.646*	.158	.00
		Kocaeli Üniv.	.640*	.161	.00
	Erciyes Üniversitesi	Süleyman Demirel Üniv.	.843*	.156	.00
		Kocaeli Üniv.	.837*	.159	.00
		Dumlupınar Üniv.	.550*	.149	.01
	Süleyman Demirel Üniv.	Yıldız Teknik Üniv.	-.570*	.146	.00
		Muş Alparslan Üniv.	-.566*	.166	.03
		Mustafa Kemal Üniv.	-.597*	.177	.03
		Kastamonu Üniv.	-.575*	.171	.04
	Finansal	Aksaray Üniv.	Yüzüncü Yıl Üniv.	.513*	.143
Erciyes Üniv.		Yüzüncü Yıl Üniv.	.515*	.148	.02
Muş Alparslan Üniv.		Kocaeli Üniv.	.605*	.179	.03
Yıldız Teknik Üniv.		Yüzüncü Yıl Üniv.	.537*	.139	.00
Muş Alparslan Üniv.		Yüzüncü Yıl Üniv.	.668*	.170	.00
Akademik	Erciyes Üniv.	Kocaeli Üniv.	.689*	.145	.00
		Dumlupınar Üniv.	.637*	.136	.00
		Aksaray Üniv.	.495*	.129	.00
		Süleyman Demirel Üniv.	.526*	.142	.01
		Yüzüncü Yıl Üniv.	.494*	.136	.01
	Yıldız Teknik Üniv.	Kocaeli Üniv.	.578*	.137	.00
		Dumlupınar Üniv.	.527*	.127	.00
		Erciyes Üniv.	Süleyman Demirel Üniv.	.817*	.178
Kocaeli Üniv.	.830*		.182	.00	
Muş Alparslan Üniv.	.581*		.170	.03	
Sorumluluk	Muş Alparslan Üniv.	Süleyman Demirel Üniv.	.733*	.202	.01
		Kocaeli Üniv.	.746*	.206	.01
Sağlama	Aksaray Üniv.	Süleyman Demirel Üniv.		.154	.01
		Kocaeli Üniv.	.553*	.158	.00
	Necmettin Erbakan Üniv.	Süleyman Demirel Üniv.		.162	.00
		Kocaeli Üniv.	.655*	.165	.00
			.737*		
	Erciyes Üniv.	Süleyman Demirel Üniv.		.160	.00
		Kocaeli Üniv.	.619*	.163	.00
	Yıldız Teknik Üniv.	Süleyman Demirel Üniv.		.150	.00
		Kocaeli Üniv.	.590*	.153	.00
			.671*		
Muş Alparslan Üniv.	Süleyman Demirel Üniv.		.181	.03	
	Kocaeli Üniv.	.693*	.184	.01	

Yönetmel	Aksaray Ün.	Necmettin Erbakan Ün.	.631*	.144	.00
		Süleyman Demirel Ün.	.865*	.151	.00
		Kocaeli Ün.	.984*	.154	.00
		Yüzüncü Yıl Ün.	.984*	.144	.00
		Adıyaman Ün.	.821*	.160	.00
		Kastamonu Ün.	.877*	.160	.00
		Dumlupınar Ün.	.640*	.144	.00
	Erciyes Ün.	Süleyman Demirel Ün.	.592*		.00
		Yüzüncü Yıl Ün.	.711*	.149	.00
		Kocaeli Ün.	.711*	.156	.04
		Adıyaman Ün.	.548*	.165	.04
		Kastamonu Ün.	.604*	.165	.00
	Yıldız Teknik Ün.	Süleyman Demirel Ün.	.626*	.147	.00
		Yüzüncü Yıl Ün.	.744*	.150	.00
		Kocaeli Ün.	.744*	.139	.00
		Adıyaman Ün.	.582*	.156	.01
		Kastamonu Ün.	.638*	.156	.00
	Mustafa Kemal Ün.	Kocaeli Ün.	.646*	.170	.00
Yüzüncü Yıl Ün.		.646*	.161	.00	
Açıklama	Aksaray Ün.	Necmettin Erbakan Ün.	-.700*	.162	.01
		Erciyes Ün.	-.893*	.159	.00
		Süleyman Demirel Ün.	-.1.03*	.169	.00
		Yıldız Teknik Ün.	-.905*	.148	.00
		Mustafa Kemal Ün.	-.690*	.172	.04
		Muş Alparslan Ün.	-.927*	.185	.00
		Yüzüncü Yıl Ün.	-.590*	.161	.04
		Kastamonu Ün.	-.585*	.179	.01
		Dumlupınar Ün.	-.792*	.161	.00

Yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirlik ölçeğinden elde edilen puanların üniversitelerin kuruluş yılı değişkeni açısından değerlendirilmesine ilişkin bulgular

Araştırmanın ikinci alt amacında "Akademisyenlerin yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirlikle ilgili görüşleri; *akademik, finansal, şeffaflık, sağlama, sorumluluk, yönetsel ve açıklama* alt boyutlarında üniversitelerin kuruluş yılı değişkenlerine göre farklılaşmakta mıdır?" şeklinde ifade edilen alt amaca ilişkin bulgular aşağıda sunulmuştur.

Araştırmaya katılan akademisyenlerin yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirliğe ilişkin görüşlerini ifade eden puanların üniversitelerin kuruluş yılı değişkenine farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi sonuçları (ANOVA) Tablo 4.9'da sunulmuştur.

Tablo 4.9'a göre akademisyenlerin hesap verebilirliğe ilişkin görüşlerin arasında üniversitenin kuruluş yılı değişkenine göre *şeffaflık* [F=14,7; p <.05], *finansal* [F=3,45; p <.05], *akademik* [F=13,16; p <.05], *sağlama* [F=14,61; p <.05], *sorumluluk* [F=11,06; p <.05], *yönetsel* [F=4,87; p <.05] ve *açıklama* [F=6,86; p <.05] alt boyutlarında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmıştır.

Tablo 4.9

Akademisyenlerin Yükseköğretim Kurumlarında Hesap Verebilirliğe İlişkin Görüşlerini İfade Eden Puanların Üniversitelerin Kuruluş Yılı Değişkenine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

F	n, \bar{x} ve SS Değerleri			ANOVA Sonuçları						
	Grup	n	\bar{x}	SS	Var. K.	K.T.	SD	K.O.	F	p
Şeffaflık	1911-1991	315	3.29	.87	G.Arası	24,32	2	12,16	14,7	.00
	1992-2005	243	2.89	.89	G. İçi	647.19	787	.82		
	2006 ve üstü	232	3.22	.95	Toplam	671.51	789			
	Toplam	790	3.15	.92						
Finansal	1911-1991	315	2.41	.87	G.Arası	5.70	2	2.85	3.45	.03
	1992-2005	243	2.25	.85	G. İçi	650.33	787	.82		
	2006 ve üstü	232	2.45	1.00	Toplam	656.03	789			
	Toplam	790	2.37	.91						
Akademik	1911-1991	315	3.41	.79	G.Arası	18.13	2	9.06	13.16	.00
	1992-2005	243	3.05	.77	G. İçi	542.11	787	.68		
	2006 ve üstü	232	3.20	.92	Toplam	560.25	789			
	Toplam	790	3.24	.84						
Cevap Verebilirlik	1911-1991	315	3.17	.89	G.Arası	25.22	2	12.61	14.61	.00
	1992-2005	243	2.74	.86	G. İçi	679.12	787	.86		
	2006 ve üstü	232	3.04	1.03	Toplam	704.35	789			
	Toplam	790	3.00	.94						
Sorumluluk	1911-1991	315	3.29	.97	G.Arası	23.79	2	11.89	11.06	.00
	1992-2005	243	2.91	1.06	G. İçi	846.42	787	1.07		
	2006 ve üstü	232	3.28	1.08	Toplam	870.21	789			
	Toplam	790	3.17	1.05						
Yönetsel	1911-1991	315	2.60	.90	G.Arası	8.77	2	4.38	4.87	.00
	1992-2005	243	2.40	.90	G. İçi	708.95	787	.90		
	2006 ve üstü	232	2.65	1.04	Toplam	717.73	789			
	Toplam	790	2.55	.95						
Açıklama	1911-1991	315	3.28	.99	G.Arası	14.71	2	7.35	6.86	.00
	1992-2005	243	3.24	.97	G. İçi	842.72	787	1.07		
	2006 ve üstü	232	2.96	1.14	Toplam	857.43	789			
	Toplam	790	3.17	1.04						

Akademisyenlerin yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirliğe ilişkin görüşleri arasında üniversitenin kuruluş yılı değişkenine göre saptanan anlamlı farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu tespit etmek amacıyla *post-hoc* analiz teknikleri uygulanmıştır. Anova sonrası hangi post-hoc çoklu karşılaştırma tekniğinin kullanılacağına karar vermek için yapılan Levene's testi sonuçlarına göre grup dağılım varyanslarının homojen olduğu tespit edilmiştir [$p > .05$]. Varyansların homojen olması durumunda sıklıkla kullanılan ve HSD ismi verilen çok küçük önemli farkları tespit edebilen (Hayran ve Özdemir, 1996 s. 309-314) *Tukey* çoklu karşılaştırma tekniği tercih edilmiştir. Yapılan tek yönlü varyans analizi (Anova) sonucunda üniversitelerin kuruluş yılı değişkenine göre *akademik, finansal, şeffaflık, sağlama, sorumluluk, yönetsel ve açıklama* alt boyutlarında saptanan anlamlı farklılığın hangi alt gruplar arasında olduğunu tespit etmek amacıyla yapılan *Tukey* testi sonuçları Tablo 4.10'da sunulmuştur.

Akademisyenlerin yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirlik puanlarının üniversitelerin kuruluş yılı değişkenine göre hangi alt gruplar arasında farklılaştığını belirlemek amacıyla yapılan *Tukey HSD* testi sonuçlarına göre *şeffaflık* alt boyutuna ilişkin 1992-2005 yılları arasında kurulan üniversitelerle 1911-1991 yılları arasında ve 2005 yılından sonra kurulan üniversiteler arasında 1992- 2005 yılları arasında kurulan üniversiteler aleyhine anlamlı bir farklılık saptanmıştır [$p < .05$].

Finansal boyuta ilişkin 2006 yılından sonra kurulan üniversitelerle 1992-2005 yılları arasında kurulan üniversiteler arasında 2006 yılından sonra kurulan üniversiteler lehine anlamlı bir farklılık saptanmıştır.

Akademik boyuta ilişkin, en eski (1911-1991) üniversitelerle 1992 yılından sonra kurulan üniversiteler arasında en eski üniversiteler lehine anlamlı bir farklılık saptanmıştır.

Sağlama boyutuna ilişkin, 1992-2005 yılları arasında kurulan üniversitelerle 1911-1991 yılları arasında ve 2005 yılından sonra kurulan üniversiteler arasında 1992-2005 yılları arasında kurulan üniversiteler aleyhine anlamlı bir farklılık saptanmıştır.

Sorumluluk ve yönetsel alt boyutlarına ilişkin, 1992-2005 yılları arasında kurulan üniversitelerle 1911-1992 yılları arasında kurulan ve 2005 yılından sonra

kurulan üniversiteler arasında 1992-2005 yılları arasında kurulan üniversiteler aleyhine anlamlı bir farklılık saptanmıştır.

Açıklama boyutuna ilişkin, 2005 yılından sonra kurulan üniversitelerle 2006 yılından daha önce kurulan üniversiteler arasında 2005 yılından sonra kurulan üniversiteler aleyhine anlamlı bir farklılık saptanmıştır [$p < .05$].

Tablo 4.10

Akademisyenlerin Hesap verebilirlik Puanlarının Üniversitenin Kuruluş Yılı Değişkenine Göre Hangi Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonrası Tukey HSD Testi Sonuçları

Boyut	Kuruluş yıl (I)	Kuruluş Yılı (J)	MD (I-J)	SH	p
Şeffaflık	1911-1991	1992-2005	.405*	.077	.00
	2006 ve sonrası	1992-2005	.333*	.083	.00
Finansal	2006 ve sonrası	1992-2005	.204*	.083	.05
Akademik	1911-1991	1992-2005	.359*	.070	.00
		2006 ve üstü	.208*	.071	.01
Sağlama	1992-2005	1911-1991	-.424*	.079	.00
		2006 ve üstü	-.296*	.080	.02
Sorumluluk	1992-2005	1911-1991	-.381*	.088	.00
		2006 ve üstü	-.367*	.095	.00
Yönetmel	1992-2005	1911-1991	-.203*	.081	.04
		2006 ve üstü	-.252*	.087	.01
Açıklama	2006 ve sonrası	1911-1991	-.314*	.089	.00
		1992-2005	-.274*	.094	.01

Akademisyenlerin Yükseköğretim Kurumlarındaki Akademik Özgürlükleri Değerlendirmelerine İlişkin Bulgular

Araştırmanın üçüncü alt amacında "Yükseköğretim kurumlarında görev yapan akademisyenler akademik özgürlüğü *araştırma, eğitim, ifade, kurumsal* ve *önem* alt boyutlarında nasıl değerlendirmektedirler?" şeklinde ifade edilen alt amaca ilişkin bulgular aşağıda başlıklar halinde sunulmuştur.

Yükseköğretim kurumlarında akademik özgürlük ölçeğinden elde edilen bulgular Tablo 4.11’de sunulmuştur. Tablo 4.11 genel olarak değerlendirildiğinde; akademisyenlerin en yüksek puan verdiği akademik özgürlük alanının *araştırma* alanı oldu anlaşılmaktadır ($\bar{x}=3.66$). Bunu sırasıyla akademik özgürlüklere önem verme

(\bar{x} =3.55), eğitim alanındaki özgürlükler (\bar{x} = 3.12), ifade özgürlükleri (\bar{x} = 2.83) ve kurumsal özgürlükler takip etmektedir (\bar{x} =2.71).

Yükseköğretim kurumlarında eğitim alanındaki özgürlüklere ilişkin bulgular

Yükseköğretim kurumlarında akademik özgürlük ölçeğinden elde edilen bulguya göre *eğitim* alanında özgürlükler alt boyutunun ortalaması 3.12 standart sapması .73'tür. Tablo 4.11'e göre araştırmaya katılan akademisyenler, *eğitim* alanındaki özgürlükleri *orta düzeyde* değerlendirmişlerdir. Akademisyenler, *eğitim* alanında özgürlükler ile ilgili ["Akademik topluluğa giriş sürecinin toplumun tüm üyeleri için eşit olma düzeyi." (\bar{x} =2.84), "Öğrencilerin istedikleri öğretim elemanlarından ders alma konusunda özgür olma düzeyi." (\bar{x} =2.61), "Öğrencilerin kabul edilebilir sebepler öne sürerek çekinmeden danışmanlarını değiştirebilmede özgür olma düzeyi." (\bar{x} =2.51)] belirtilen maddeleri *orta düzeyde* değerlendirmişlerdir. Aynı boyuta ait diğer maddeleri ise [("Ders içeriklerinin öğretim elemanları tarafından özgür bir şekilde yapılma düzeyi.", (\bar{x} =3.66) "Öğretim elemanlarının dönem içerisinde kullanacakları kaynakları özgür bir şekilde belirleyebilme düzeyi" (\bar{x} =4.00)] *üst düzeyde* değerlendirmişlerdir.

Yükseköğretim kurumlarında ifade özgürlüklerine ilişkin bulgular

Yükseköğretim kurumlarında akademik özgürlük ölçeğinden elde edilen bulgulara göre ölçeğin *ifade* özgürlüğü alt boyutunun ortalaması 2.83, standart sapması 1.08'dir. Tablo 4.11'e göre araştırmaya katılan akademisyenler yükseköğretim kurumlarında *ifade* özgürlüklerini *orta düzeyde* değerlendirmişlerdir. Akademisyenler *ifade* özgürlükleri ile ilgili maddelerin ["Akademisyenlerin ideolojik fikirlerinden dolayı kendilerini baskı altında hissetmeme düzeyi" (\bar{x} =2.83), Akademisyenlerin dini görüşlerinden dolayı kendilerini baskı altında hissetmeme düzeyi." (\bar{x} =2.91), "Akademisyenlerin alanıyla ilgili olmasa bile tartışmalı toplumsal konularla ilgili konuşma yapma ve açık taraf olma hususunda kendilerini baskı altında hissetmeme düzeyi." (\bar{x} =2.76)] tamamına ortalamanın altında puan vermişlerdir.

Yükseköğretim kurumlarında araştırma alanındaki özgürlüklere ilişkin bulgular

Yükseköğretim kurumlarında akademik özgürlük ölçeğinden elde edilen bulgulara göre ölçeğin *araştırma* alt boyutunun ortalaması 3.66, standart sapması .09'dur. Tablo 4.11'e göre akademisyenler yükseköğretim kurumlarında araştırma alanındaki özgürlükleri ortalamanın üzerinde değerlendirmişlerdir. Akademisyenler *araştırma* alanında özgürlüklerle ilgili maddelere ["Akademisyenlerin alanıyla ilgili istediği konuyu çalışmakta özgür olma düzeyi." (\bar{x} =3.67), "Akademisyenlerin araştırmak istediği konunun içeriğini istedikleri gibi belirlemede özgür olma düzeyi." (\bar{x} =3.75), "Akademisyenlerin ulusal ve uluslararası araştırmalar yapma konusunda özgür olma düzeyi." (\bar{x} =3.83)] üst düzey sınırında yanıt vermişlerdir. Aynı boyuta ait ["Akademisyenlerin çalışmalarında kendi geliştirdiği terimleri veya kavramları kullanmalarında herhangi bir sakınca yoktur fikrini benimseme düzeyi." (\bar{x} =3.41)] şeklindeki maddeyi ise orta düzeyde değerlendirmişlerdir.

Yükseköğretim kurumlarında kurumsal özgürlüklere ilişkin bulgular

Yükseköğretim kurumlarında akademik özgürlük ölçeğinden elde edilen bulgulara göre ölçeğin *kurumsal* boyutuna ilişkin ortalamanın 2.71, standart sapmanın .89 olduğu anlaşılmaktadır. Tablo 4.11'e göre akademisyenler yükseköğretim kurumlarında *kurumsal* özgürlükleri *orta düzeyde* değerlendirmişlerdir. Akademisyenler *kurumsal* özgürlüğü temsil eden altı maddeyi [" Akademik kadrolara yapılacak atamalar değerlendirilirken nitelik, yeterlik ve bilimsel uygunluk gibi ölçütlerin göz önünde bulundurulma düzeyi." (\bar{x} =2.59), " Akademik yöneticilerin (ana bilim dalı başkanı, bölüm başkanı vb.) görevlendirilmesine ilişkin akademisyenlerin görüşlerini açık bir şekilde ifade etmede özgür olma düzeyi." (\bar{x} =2.52), "Akademisyenlerin kurumunuzu ilgilendiren konularda uygun yöntem ve kanalları kullanarak üst yönetim ile rahat bir şekilde iletişim kurabilme düzeyi." (\bar{x} =2.94), "Akademisyenlerin kendilerini geliştirme konusunda desteklenme düzeyi." (\bar{x} =2.94), "Akademik yönetim organlarının özgür bir şekilde seçilebilme düzeyi. ." (\bar{x} =2.56), " Öğrencilerin akademik özgürlüklere sahip olma düzeyi." (\bar{x} =3,00)] *orta düzeyde* değerlendirmişlerdir. Aynı boyuta ait ["Akademik çevrenin tüm üyelerinin herhangi bir ayırım yapılmaksızın, idari işlerin yürütülmesinde

yer alma hakkına sahip olma düzeyi." ($\bar{x}=2.47$)] bir maddeyi ise *alt düzeyde* değerlendirmişlerdir.

Yükseköğretim kurumlarında akademik özgürlüklerin önemine ilişkin bulgular

Yükseköğretim kurumlarında akademik özgürlük ölçeğinden elde edilen bulgulara göre ölçeğin *önem* boyutunun ortalaması 3.55, standart sapması .84'dür. Tablo 4.11'e göre akademisyenler, akademik özgürlüklere verilen önemi *üst düzey* sınırında değerlendirmişlerdir. Akademisyenler akademik özgürlüklerin önemini yansıtan ["Akademik özgürlüklerin değişen politik şartlardan etkilenme düzeyi." ($\bar{x}=3.38$)] maddeyi *orta düzeyde* değerlendirirken, aynı boyuta ait ["Akademik özgürlüklerin tasasız bir akademik yaşam üzerindeki önem düzeyi." ($\bar{x}=3.68$), "Akademik özgürlüklerin bilimin yaygınlaşması üzerindeki önem düzeyi." ($\bar{x}=3.61$), "Akademik yükselme prosedürlerinin akademik özgürlükleri etkileme düzeyi." ($\bar{x}=3.55$)] şeklinde ifade edilen maddeleri *üst düzey* sınırında değerlendirmişlerdir.

Tablo 4.11

Yükseköğretim Kurumlarında Akademik Özgürlük Ölçeğinin Madde ve Faktörlerinin Standart Sapma ve Ortalamaları

F	MADDELER	n	\bar{x}	SS
Eğitim	1.Akademik topluluğa giriş sürecinin toplumun tüm üyeleri için eşit olma düzeyi.	790	2,84	1,03
	2.Öğrencilerin istedikleri öğretim elemanlarından ders alma konusunda özgür olma düzeyi.	790	2.61	1.13
	3.Öğrencilerin kabul edilebilir sebepler öne sürerek danışmanlarını çekinmeden değiştirebilmede özgür olma düzeyi.	790	2.51	1.13
	4.Ders içeriklerinin öğretim elemanları tarafından özgür bir şekilde yapılma düzeyi.	790	3.66	1.05
	5.Öğretim elemanlarının dönem içerisinde kullanacakları kaynakları özgür bir şekilde belirleyebilme düzeyi	790	4.00	.90
	Toplam	790	3.12	.73

İfade	6.Akademisyenlerin ideolojik fikirlerinden dolayı kendilerini baskı altında hissetmeme düzeyi	790	2.83	1.24
	7.Akademisyenlerin dini görüşlerinden dolayı kendilerini baskı altında hissetmeme düzeyi	790	2.91	1.26
	8.Akademisyenlerin alanıyla ilgili olmasa bile tartışmalı toplumsal konularla ilgili konuşma yapma ve açık taraf olma hususunda kendilerini baskı altında hissetmeme düzeyi.	790	2.76	1.17
	Toplam	790	2.83	1.08
Araştırma	9. Akademisyenlerin alanıyla ilgili istediği konuyu çalışmakta özgür olma düzeyi.	790	3.67	1.11
	10.Akademisyenlerin araştırmak istediği konunun içeriğini istedikleri gibi belirlemede özgür olma düzeyi.	790	3.75	1.06
	11.Akademisyenlerin ulusal ve uluslararası araştırmalar yapma konusunda özgür olma düzeyi.	790	3.83	1.02
	12.Akademisyenlerin “Akademisyenlerin çalışmalarında kendi geliştirdiği terimleri veya kavramları kullanmalarında herhangi bir sakınca yoktur.” fikrini benimseme düzeyi.	790	3.41	1.04
	Toplam	790	3.66	.90
Kurumsal	15.Akademik kadrolara yapılacak atamalar değerlendirilirken nitelik, yeterlik ve bilimsel uygunluk gibi ölçütlerin göz önünde bulundurulma düzeyi.	790	2.59	1.15
	16.Akademik yöneticilerin (ana bilim dalı başkanı, bölüm başkanı vb.) görevlendirilmesine ilişkin akademisyenlerin görüşlerini açık bir şekilde ifade etmede özgür olma düzeyi.	790	2.52	1.19
	17.Akademisyenlerin kurumunuzu ilgilendiren konularda uygun yöntem ve kanalları kullanarak üst yönetim ile rahat bir şekilde iletişim kurabilme düzeyi.	790	2.94	1.21
	18.Akademisyenlerin kendilerini geliştirme konusunda desteklenme düzeyi.	790	2.94	1.07
	19.Akademik yönetim organlarının özgür bir şekilde seçilebilme düzeyi.	790	2.56	1.09
	20.Akademik çevrenin tüm üyelerinin herhangi bir ayırım yapılmaksızın, idari işlerin yürütülmesinde yer alma hakkına sahip olma düzeyi.	790	2.47	1.12
21.Öğrencilerin akademik özgürlüklere sahip olma düzeyi.	790	3.00	1.09	
	Toplam	790	2.71	.89

Önem	22.Akademik özgürlüklerin değişen politik şartlardan etkilenme düzeyi.	790	3.38	1.14
	23.Akademik özgürlüklerin tasasız bir akademik yaşam üzerindeki önem düzeyi.	790	3.68	1.13
	14.Akademik özgürlüklerin bilimin yaygınlaşması üzerindeki önem düzeyi.	790	3.61	1.18
	13.Akademik yükselme prosedürlerinin akademik özgürlükleri etkileme düzeyi.	790	3.55	1.24
Toplam			3.55	.84

Yükseköğretim Kurumlarındaki Akademik Özgürlüklerin Akademisyenlerin Demografik Özelliklerine Göre Farklılaşmasına İlişkin Sonuçlar

Yükseköğretim kurumlarında akademik özgürlüklerle ilgili akademisyenlerin görüşlerinin demografik özelliklerine göre (cinsiyet, yaş, unvan, üniversite ve üniversitenin kuruluş yılı) incelenmesiyle ilgili bulgular aşağıda başlıklar halinde sunulmuştur.

Yükseköğretim kurumlarında akademik özgürlük ölçeğinden elde edilen puanların cinsiyet değişkeni açısından değerlendirilmesine ilişkin bulgular

Araştırmanın dördüncü alt amacında "Yükseköğretim kurumlarında görev yapan akademisyenlerin görüşlerine göre akademik özgürlük; *eğitim, ifade, araştırma kurumsal ve önem* alt boyutlarında cinsiyet değişkenlerine göre farklılaşmakta mıdır?" şeklinde ifade edilen alt amaca ilişkin bulgular Tablo 4.12'de sunulmuştur.

Akademisyenlerin akademik özgürlüklere ilişkin görüşlerinin cinsiyet değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını tespit etmek amacıyla bağımsız gruplar *t*-testi yapılmıştır. Elde edilen istatistiksel sonuçlarına göre akademisyenlerin akademik özgürlüklere ilişkin görüşleri arasında *eğitim, ifade, araştırma kurumsal ve önem* alt boyutlarında cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık saptanmamıştır [$p > .05$].

Tablo 4.12

Akademisyenlerin Akademik Özgürlüğe İlişkin Görüşlerini İfade Eden Puanların Cinsiyet Değişkenine Göre T-Testi Sonuçları

Boyutlar	Cinsiyet	n	\bar{x}	SS	t	p
Eğitim	Kadın	249	3.13	.75	.164	.87
	Erkek	541	3.12	.72		
İfade	Kadın	249	2.75	1,10	-1.42	.15
	Erkek	541	2.86	1.07		
Araştırma	Kadın	249	3.57	.90	-1.88	.05
	Erkek	541	3.70	.90		
Kurumsal	Kadın	249	2.63	.89	-1.68	.09
	Erkek	541	2.75	.89		
Önem	Kadın	249	3.53	.82	-.41	.67
	Erkek	541	2.56	.84		

SD=788

Yükseköğretim kurumlarında akademik özgürlük ölçeğinden elde edilen puanların yaş değişkeni açısından değerlendirilmesine ilişkin bulgular

Araştırmanın dördüncü alt amacında "Akademisyenlerin akademik özgürlüklere ilişkin görüşleri; *eğitim, ifade, araştırma, kurumsal ve önem* alt boyutlarında yaş değişkenlerine göre farklılaşmakta mıdır?" şeklinde ifade edilen alt amaca ilişkin bulgular aşağıda sunulmuştur.

Akademisyenlerin akademik özgürlüklere ilişkin görüşlerinin yaş değişkenine açısından farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi sonuçları tablo 4.13'de sunulmuştur. Tablo 4.13'e göre akademisyenlerin akademik özgürlüklere ilişkin görüşleri arasında *eğitim, ifade, ve kurumsal* alt boyutlarında yaş değişkenine göre anlamlı bir farklılık saptanmazken [$p > .05$], *araştırma* [$F=4.88$; $p < .05$] ve *önem* [$F=2.15$; $p < .05$] alt boyutlarında anlamlı bir farklılık saptanmıştır.

Tablo 4.13

Akademisyenlerin Yükseköğretim Kurumlarında Akademik Özgürlüklere İlişkin Görüşlerini İfade Eden Puanların Yaş Değişkenine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

<i>n</i> \bar{x} ve <i>SS</i> Değerleri										
F	Grup	n	\bar{x}	SS	Var.	K.T.	SD	K.O	F	p
Eğitim	24 ve altı	14	3.25	.64	G.Arası	3.90	7	.55	1.02	.40
	25-29	227	3.06	.78	G. İçi	424.42	782	.54		
	30-34	151	3.09	.75	Toplam	428.33	789			
	35-39	162	3.19	.67						
	40-44	84	3.08	.80						
	45-49	70	3.16	.66						
	50-54	54	3.09	.69						
	55 ve üstü	28	3.35	.57						
	Toplam	790	3.12	.73						
İfade	24 ve altı	14	3.00	1.25	G.Arası	5.30	7	.58	.64	.71
	25-29	227	2.80	1.10	G. İçi	919.75	782	1.17		
	30-34	151	2.78	1.09	Toplam	925.05	789			
	35-39	162	2.91	1.06						
	40-44	84	2.71	1.11						
	45-49	70	2.74	.97						
	50-54	54	2.98	1.07						
	55 ve üstü	28	2.97	1.00						
	Toplam	790	2.83	1.08						
Araştırma	24 ve altı	14	3.33	1.05	G.Arası	27.29	7	3.89	4.88	.00
	25-29	227	3.42	1.00	G. İçi	624.59	782	.79		
	30-34	151	3.71	.85	Toplam	651.88	789			
	35-39	162	3.82	.84						
	40-44	84	3.61	.85						
	45-49	70	3.87	.81						
	50-54	54	3.80	.86						
	55 ve üstü	28	4.01	.55						
	Toplam	790	3.66	.90						
Kurumsal	24 ve altı	14	2.82	1.06	G.Arası	4.48	7	.64	.80	.58
	25-29	227	2.73	.92	G. İçi	625.81	782	.80		
	30-34	151	2.66	.85	Toplam	630.30	789			
	35-39	162	2.74	.91						
	40-44	84	2.64	.83						
	45-49	70	2.89	.87						
	50-54	54	2.60	.85						
	55 ve üstü	28	2.61	.92						
	Toplam	790	2.71	.89						
Önem	24 ve altı	14	3.87	.68	G.Arası	10.59	7	1.51	2.15	.03
	25-29	227	3.63	.88	G. İçi	549.40	782	.70		
	30-34	151	3.61	.77	Toplam	560.00	789			
	35-39	162	3.60	.78						
	40-44	84	3.34	.95						
	45-49	70	3.41	.80						
	50-54	54	3.38	.95						
	55 ve üstü	28	3.48	.57						
	Toplam	790	3.55	.84						

Akademisyenlerin akademik özgürlüklere ilişkin görüşleri arasında yaş değişkenine göre *eğitim*, *araştırma* ve *önem* alt boyutlarında saptanan anlamlı farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu tespit etmek amacıyla *post-hoc* analiz teknikleri uygulanmıştır. Anova testi sonrası hangi post-hoc çoklu karşılaştırma tekniğinin kullanılacağına karar vermek için yapılan Levene's testi sonuçlarına göre grup dağılım varyanslarının homojen olduğu tespit edilmiştir [$p > .05$]. Varyansların homojen olması durumunda sıklıkla kullanılan ve HSD ismi verilen çok küçük önemli farkları tespit edebilen *Tukey HSD* çoklu karşılaştırma tekniği (Hayran ve Özdemir, 1996 s.309) tercih edilmiştir. Yapılan tek yönlü varyans analizi (Anova) sonucunda yaş değişkenine göre *eğitim*, *araştırma* ve *önem* alt boyutlarında saptanan farklılığın hangi alt gruplar arasında olduğunu tespit etmek amacıyla yapılan *Tukey HSD* testi sonuçları Tablo 4.14'te sunulmuştur.

Tablo 4.14'e göre yükseköğretim kurumlarında akademik özgürlük ölçeğinin *araştırma* alt boyutunda 29 yaşından büyük akademisyenlerle 25-29 yaş grubundaki akademisyenler arasında 29 yaşından büyük akademisyenler lehine istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmıştır [$p < .05$]. Ölçeğin *önem* alt boyutunda ise 40 yaşından küçük akademisyenlerle 40-44 yaş grubunda yer alan akademisyenlerin görüşleri arasında 40 yaşından küçük akademisyenler lehine istatistiksel olarak anlamlı bir fark saptanmıştır [$p < .05$].

Tablo 4.14

Akademisyenlerin Yükseköğretim Kurumlarında Akademik Özgürlüklere İlişkin Görüşlerini ifade eden Puanların Yaş Değişkenine Göre Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonrası Tukey HSD Testi Sonuçları

F	Yaş (I)	Yaş(J)	MD(I-J)	SH	p
Araştırma	25-29	30-34	-.291*	.933	.04
		35-39	-.406*	.091	.00
		45-49	-.450*	.122	.00
		55 ve üstü	-.597*	.179	.02
Önem	40-44	24 ve altı	-.526*	.241	.03
		25-29	-.287*	.107	.00
		30-34	-.266*	.114	.02
		35-39	-.261*	.112	.02

Yükseköğretim kurumlarında akademik özgürlük ölçeğinden elde edilen puanların unvan değişkeni açısından değerlendirilmesine ilişkin bulgular

Araştırmanın dördüncü alt amacına "Yükseköğretim kurumlarında görev yapan akademisyenlerin görüşlerine göre akademik özgürlük; *eğitim, ifade, araştırma kurumsal ve önem* alt boyutlarında unvan değişkenlerine göre farklılaşmakta mıdır?" şeklinde ifade edilen alt amaca ilişkin bulgular aşağıda sunulmuştur.

Akademisyenlerin akademik özgürlük ile ilgili görüşlerinin unvan değişkenine göre anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını tespit etmek amacıyla yapılan tek yönlü varyans sonuçları tablo 4.15'te sunulmuştur. Tabloya göre akademisyenlerin akademik özgürlüklere ilişkin görüşleri arasında unvan değişkenine göre *eğitim, ifade ve kurumsal* alt boyutlarında anlamlı bir fark saptanmazken [$p > .05$] *araştırma* [$F=9.03$; $p < .05$] *ve önem* [$F=2.58$; $p < .05$] alt boyutlarında anlamlı bir farklılık saptanmıştır.

Tablo 4.15

Akademisyenlerin Akademik Özgürlüğe İlişkin Görüşlerini İfade Eden Puanların Unvan Değişkenine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

<i>n, \bar{x} ve SS Değerleri</i>											
	F	Grup	n	\bar{x}	SS	Var. K.	K.T.	SD	K.O.	F	p
Eğitim		Uzman	11	3.09	.70	G.Arası	4.96	6	.82	1.52	.16
		Okut.	30	2.98	.60	G. İçi	423.37	783	.54		
		Öğr. Gör.	67	3.08	.83	Toplam	428.33	789			
		Arş. Gör.	293	3.04	.74						
		Yrd. Doç.	229	3.20	.71						
		Doç.	95	3.16	.79						
		Prof.	65	3.23	.61						
		Toplam	790	3.12	.73						
İfade		Uzman	11	2.90	1.33	G.Arası	8.35	6	1.3	1.18	.31
		Okut.	30	2.40	.99	G. İçi	916.70	783	1.1		
		Öğr. Gör.	67	2.94	1.08	Toplam	925.05	789			
		Arş. Gör.	293	2.81	1.08						
		Yrd. Doç.	229	2.88	1.05						
		Doç.	95	2.75	1.15						
		Prof.	65	2.90	1.06						
		Toplam	790	2.83	1.08						
Araştırma		Uzman	11	3.47	1.03	G.Arası	42.21	6	7.03	9.03	.00
		Okut.	30	3.43	.90	G. İçi	609.66	783	.77		
		Öğr. Gör.	67	3.78	.84	Toplam	651.88	789			
		Arş. Gör.	293	3.39	.95						
		Yrd. Doç.	229	3.87	.82						
		Doç.	95	3.76	.94						
		Prof.	65	4.00	.60						
		Toplam	790	3.66	.90						

Kurumsal	Uzman	11	2.49	1.04	G.Arası	1.86	6	.31	.38	.88
	Okut.	30	2.61	.97	G. İçi	628.43	783	.80		
	Öğr. Gör.	67	2.78	1.01	Toplam	630.30	789			
	Arş. Gör.	293	2.68	.87						
	Yrd. Doç.	229	2.76	.88						
	Doç.	95	2.70	.92						
	Prof.	65	2.70	.81						
	Toplam	790	2.71	.89						
Önem	Uzman	11	3.40	.83	G.Arası	10.85	6	1.80	2.58	.01
	Okut.	30	3.55	.91	G. İçi	549.14	783	.70		
	Öğr. Gör.	67	3.48	.81	Toplam	560.00	789			
	Arş. Gör.	293	3.63	.84						
	Yrd. Doç.	229	3.62	.79						
	Doç.	95	3.29	.97						
	Prof.	65	3.45	.72						
	Toplam	790	3.55	.84						

Akademisyenlerin yükseköğretim kurumlarında akademik özgürlükler ile ilgili görüşleri arasında unvan değişkenine göre *araştırma* ve *önem* alt boyutlarında tespit edilen farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu tespit etmek amacıyla yapılan *Tukey* testi sonucu Tablo 4.16'da sunulmuştur.

Tablo 4.16'ya göre yükseköğretim kurumlarında akademik özgürlük ölçeğinin *araştırma* alt boyutunda, yardımcı doçent ve profesörlerin görüşleri ile araştırma görevlilerinin görüşleri arasında yardımcı doçent ve profesörler lehine anlamlı bir farklılık saptanmıştır [$p > .05$]. Ölçeğin *önem* alt boyutuna ilişkin doçentlerin görüşleri ile araştırma görevlileri ve yardımcı doçentlerin görüşleri arasında araştırma görevlileri ve yardımcı doçentler lehine anlamlı bir farklılık saptanmıştır [$p > .05$].

Tablo 4.16

Akademisyenlerin Akademik Özgürlük İle İlgili Görüşlerini İfade Eden Puanların Unvan Değişkenine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonrası Tukey Testi Sonuçları

Boyut	Unvan(I)	Unvan(J)	MD(I-J)	SH	p
Araştırma	Arş. Gör.	Yrd. Doç	-.474*	.077	.00
		Prof.	-.608*	.120	.00
Önem	Arş. Gör.	Doç.	.344*	.098	.00
		Yrd. Doç	.332*	.102	.02

Yükseköğretim kurumlarında akademik özgürlük ölçeğinden elde edilen puanların üniversite değişkeni açısından değerlendirilmesine ilişkin bulgular

Araştırmanın dördüncü alt amacında "Yükseköğretim kurumlarında görev yapan akademisyenlerin akademik özgürlüklere ilişkin görüşleri; *eğitim, ifade, araştırma, kurumsal ve önem* alt boyutlarında üniversite değişkenlerine göre farklılaşmakta mıdır?" şeklinde ifade edilen alt amaca ilişkin bulgular aşağıda verilmiştir.

Akademisyenlerin akademik özgürlüğe ilişkin görüşlerini ifade eden puanların üniversite değişkenine farklılaşıp farklılaşmadığını tespit etmek üzere yapılan tek yönlü varyans analizi sonuçları tablo 4.17’de sunulmuştur. Elde edilen istatistiksel sonuçlara göre akademisyenlerin akademik özgürlüklere ilişkin görüşleri arasında, üniversite değişkenine göre *eğitim* [F=2,48; p<.05], *ifade* [F= 4,75; p<.05], *araştırma* [F=2,44; p<.05], *kurumsal* [F=4,39; p<.05], ve *önem* [F=2,46; p<.05] alt boyutlarında anlamlı bir farklılık saptanmıştır.

Tablo 4.17

Akademisyenlerin Yükseköğretim Kurumlarında Akademik Özgürlüğe İlişkin Görüşlerini İfade Eden Puanların Üniversite Değişkenine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

		<i>n, \bar{x} ve SS Değerleri</i>									
F	Grup	n	\bar{x}	SS	Var. K.	K.T.	SD	K.O.	F	p	
Eğitim	Aksaray Üniv.	87	3.17	.84	G.Arası	14.511	11	1.319	2.48	.00	
	Necmettin Erbakan Üniv.	70	3.18	.78	G. İçi	413.821	778	.532			
	Erciyes Üniv.	74	3.30	.67	Toplam	428.333	789				
	Süleyman Demirel Üniv.	60	3.05	.61							
	Kocaeli Üniv.	56	2.77	.52							
	Yıldız Teknik Üniv.	100	3.22	.67							
	Mustafa Kemal Üniv.	56	3.10	.71							
	Muş Alparslan Üniv.	45	3.21	.79							
	Yüzüncü Yıl Üniv.	71	2.98	.66							
	Adıyaman Üniv.	50	3.01	.93							
	Kastamonu Üniv.	50	3.07	.73							
	Dumlupınar Üniv.	71	3.22	.73							
	Toplam		790	3.12	.73						
	İfade	Aksaray Üniv.	87	2.62	.92	G.Arası	58.239	11	1.319	4.75	.00
Necmettin Erbakan Üniv.		70	3.30	1.06	G. İçi	866.814	778	.532			
Erciyes Üniv.		74	3.27	1.12	Toplam	925.053	789				
Süleyman Demirel Üniv.		60	2.64	1.05							
Kocaeli Üniv.		56	2.47	.95							
Yıldız Teknik Üniv.		100	2.78	.98							
Mustafa Kemal Üniv.		56	2.47	1.11							

	Muş Alparslan Ün.	45	3.19	1.19					
	Yüzüncü Yıl Ün.	71	2.70	1.02					
	Adıyaman Ün.	50	2.76	1.20					
	Kastamonu Ün.	50	2.90	1.10					
	Dumlupınar Ün.	71	2.82	1.03					
	Toplam	790	2.83	1.08					
Araştırma	Aksaray Ün.	87	3.63	.94	G.Arası	21.763	11	1.978	2.44 .00
	Necmettin Erbakan Ün.	70	3.80	.88	G. İçi	630.119	778	.810	
	Erciyes Ün.	74	3.83	.81	Toplam	651.882	789		
	Süleyman Demirel Ün.	60	3.61	.87					
	Kocaeli Ün.	56	3.28	.89					
	Yıldız Teknik Ün.	100	3.57	.81					
	Mustafa Kemal Ün.	56	3.54	.93					
	Muş Alparslan Ün.	45	4.05	.82					
	Yüzüncü Yıl Ün.	71	3.64	.78					
	Adıyaman Ün.	50	3.60	1.06					
	Kastamonu Ün.	50	3.80	.915					
	Dumlupınar Ün.	71	3.69	1.05					
Toplam	790	3.66	.90						
Kurumsal	Aksaray Ün.	87	2.55	.83	G.Arası	36.885	11	3.353	4.39 .000
	Necmettin Erbakan Ün.	70	2.87	.97	G. İçi	593.415	778	.763	
	Erciyes Ün.	74	2.99	.82	Toplam	630.300	789		
	Süleyman Demirel Ün.	60	2.50	.83					
	Kocaeli Ün.	56	2.25	.67					
	Yıldız Teknik Ün.	100	2.83	.80					
	Mustafa Kemal Ün.	56	2.57	.92					
	Muş Alparslan Ün.	45	3.12	.96					
	Yüzüncü Yıl Ü	71	2.66	.70					
	Adıyaman Ün.	50	2.74	1.06					
	Kastamonu Ün.	50	2.88	.99					
	Dumlupınar Ün.	71	2.60	.94					
Toplam	790	2.71	.89						
Önem	Aksaray Ün.	87	3.89	.80	G.Arası	18.844	11	1.713	2.46 .00
	Necmettin Erbakan Ün.	70	3.51	.71	G. İçi	541.161	778	.696	
	Erciyes Ün.	74	3.59	.62	Toplam	560.004	789		
	Süleyman Demirel Ün.	60	3.55	.87					
	Kocaeli Ün.	56	3.45	1.02					
	Yıldız Teknik Ün.	100	3.47	.79					
	Mustafa Kemal Ün.	56	3.74	1.01					
	Muş Alparslan Ün.	45	3.54	.78					
	Yüzüncü Yıl Ün.	71	3.55	.85					
	Adıyaman Ün.	50	3.61	.93					
	Kastamonu Ün.	50	3.35	.74					
	Dumlupınar Ün.	71	3.33	.86					
Toplam	790	3.55	.84						

Akademisyenlerin akademik özgürlük puanlarının üniversite değişkenine göre ölçeğin tüm alt boyutlarında saptanan anlamlı farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu tespit etmek amacıyla *post-hoc* analiz teknikleri uygulanmıştır. Anova sonrası hangi *post-hoc* çoklu karşılaştırma tekniğinin kullanılacağına karar vermek için yapılan Levene's testi sonuçlarına göre grup dağılımlarının varyanslarının homojen olduğu tespit edilmiştir [$p > .05$]. Varyansların homojen olması durumunda sıklıkla kullanılan

ve HSD ismi verilen çok küçük önemli farkları tespit edebilen (Hayran ve Özdemir, 1996 s. 309-314) *Tukey HSD* çoklu karşılaştırma tekniği tercih edilmiştir.

Yapılan tek yönlü varyans analizi (Anova) sonucunda üniversite değişkenine göre *eğitim, ifade, araştırma, kurumsal ve önem* alt boyutlarında saptanan farklılığın hangi alt gruplar arasında olduğunu tespit etmek amacıyla yapılan *Tukey HSD* testi sonuçları Tablo 4.18’de sunulmuştur.

Tablo 4.18’e göre yükseköğretim kurumlarında akademik özgürlük ölçeğinin *eğitim* alt boyutuna ilişkin Kocaeli Üniversitesi’nde görev yapan akademisyenlerin görüşleri ile Erciyes Üniversitesi, Yıldız Teknik Üniversitesi ve Dumlupınar Üniversitesi’nde görev yapan akademisyenlerin görüşleri arasında Kocaeli Üniversitesi aleyhine anlamlı bir farklılık saptanmıştır [$p < .05$].

Ölçeğin *finansal* boyutuna ilişkin Aksaray Üniversitesinde görev yapan akademisyenlerin görüşleri ile Necmettin Erbakan Üniversitesinde görev yapan akademisyenlerin görüşleri arasında Necmettin Erbakan Üniversitesi lehine anlamlı bir farklılık saptanmıştır [$p < .05$]. Erciyes Üniversitesinde görev yapan akademisyenlerin görüşleri ile Aksaray Üniversitesinde görev yapan akademisyenlerin görüşleri arasında Aksaray Üniversitesi lehine anlamlı bir farklılık saptanmıştır [$p < .05$]. Yine aynı boyuta ilişkin Erciyes Üniversitesi’nde görev yapan akademisyenlerin görüşleri ile Süleyman Demirel Üniversitesi, Kocaeli Üniversitesi, Mustafa Kemal Üniversitesi’nde görev yapan akademisyenlerin görüşleri arasında Erciyes Üniversitesi lehine anlamlı bir farklılık saptanmıştır [$p < .05$].

Yükseköğretim kurumlarında akademik özgürlük ölçeğinin *ifade* özgürlükleri boyutuna ilişkin Necmettin Erbakan Üniversitesi ve Muş Alparslan Üniversitesi’nde görev yapan akademisyenlerin görüşleri ile Kocaeli Üniversitesi ve Mustafa Kemal Üniversitesi’nde görev yapan akademisyenlerin görüşleri arasında Necmettin Erbakan Üniversitesi ve Muş Üniversitesi lehine istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmıştır [$p < .05$].

Ölçeğin *araştırma* boyutuna ilişkin Kocaeli Üniversitesinde görev yapan akademisyenlerin görüşleri ile Erciyes Üniversitesinde görev yapan akademisyenlerin görüşleri arasında Erciyes Üniversitesi lehine istatistiksel olarak anlamlı bir fark saptanmıştır. Yine aynı boyuta ilişkin Muş Alparslan Üniversitesi’nde görev yapan

akademisyenlerin görüşleri ile Erciyes Üniversitesi'nde görev yapan akademisyenlerin görüşleri arasında Muş Alparslan Üniversitesi lehine anlamlı bir farklılık saptanmıştır [$p<.05$].

Yükseköğretim kurumlarında akademik özgürlük ölçeğinin *kurumsal* boyutuna ilişkin Muş Alparslan Üniversitesi'nde görev yapan akademisyenlerin görüşleri ile Süleyman Demirel Üniversitesi ve Aksaray Üniversitesi'nde görev yapan akademisyenlerin görüşleri arasında Muş Alparslan Üniversitesi lehine istatistiksel olarak anlamlı bir fark saptanmıştır [$p<.05$]. Yine aynı boyuta ilişkin Necmettin Erbakan Üniversitesi'nde görev yapan akademisyenlerin görüşleri ile Kocaeli Üniversitesi'nde görev yapan akademisyenlerin görüşleri arasında Necmettin Erbakan Üniversitesi lehine anlamlı bir fark saptanmıştır [$p<.05$]. Bunun yanı sıra *kurumsal* özgürlük ile ilgili Kocaeli Üniversitesi'nde görev yapan akademisyenlerle Erciyes Üniversitesi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Muş Alparslan Üniversitesi ve Kastamonu Üniversitesi'nde görev yapan akademisyenlerin görüşleri arasında Kocaeli Üniversitesi lehine istatistiksel olarak anlamlı bir fark saptanmıştır [$p<.05$].

Yükseköğretim kurumlarında akademik özgürlüklerin *önemine* ilişkin Aksaray Üniversitesi'nde görev yapan akademisyenlerin görüşleri ile Yıldız Teknik Üniversitesi, Kastamonu Üniversitesi ve Dumlupınar Üniversitesi'nde görev yapan akademisyenlerin görüşleri arasında Aksaray Üniversitesi lehine anlamlı bir farklılık saptanmıştır [$p<.05$].

Tablo 4.18

Akademisyenlerin Akademik Özgürlüklere İlişkin Görüşlerini İfade Eden Puanların Üniversitenin Üniversite Değişkenine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonrası Tukey HSD Testi Sonuçları

F	Üniversite	Üniversite(J)	MD(I-J)	SH	p
Eğitim	Erciyes Üniv.	Kocaeli Üniv.	.531*	.128	.00
	Yıldız Teknik Üniv.	Kocaeli Üniv.	.456*	.121	.01
	Dumlupınar Üniv.	Kocaeli Üniv.	.451*	.130	.02
Finansal	Aksaray Üniv.	Necmettin Erbakan Üniv.	-.681*	.169	.00
		Erciyes Üniv.	.646*	.166	.00
	Erciyes Üniv.	Süleyman Demirel Üniv.	.630*	.183	.03
		Kocaeli Üniv.	.804*	.186	.00
İfade	Kocaeli Üniv.	Necmettin Erbakan Üniv.	-.839*	.189	.00
		Muş Alparslan Üniv.	-.722*	.211	.03
	Mustafa Kemal Üniv.	Necmettin Erbakan Üniv.	-.839*	.189	.00
		Muş Alparslan Üniv.	-.722*	.211	.03
Araştırma	Erciyes Üniv.	Kocaeli Üniv.	.556*	.159	.02
	Muş Alparslan Üniv.	Erciyes	.768*	.180	.00
Kurumsal	Muş Alparslan Üniv.	Aksaray Üniv.	.567*	.160	.02
	Necmettin Erbakan Üniv.	Kocaeli Üniv.	.627*	.156	.00
	Süleyman Demirel Üniv.	Muş Alparslan Üniv.	-.611*	.172	.02
	Kocaeli Üniv.	Erciyes Üniv.	.741*	.154	.00
		Yıldız Teknik Üniv.	.584*	.145	.00
		Muş Alparslan Üniv.	.868*	.174	.00
		Kastamonu Üniv.	.630*	.169	.01
Önem	Aksaray Üniv.	Yıldız Teknik Üniv.	1.673*	.489	.03
		Kastamonu Üniv.	2.143*	.592	.01
		Dumlupınar Üniv.	2.225*	.533	.00

Yükseköğretim kurumlarında akademik özgürlük ölçeğinden elde edilen puanların üniversitenin kuruluş yılı değişkeni açısından değerlendirilmesine ilişkin bulgular

Araştırmanın dördüncü alt amacında "Yükseköğretim kurumlarında görev yapan akademisyenlerin akademik özgürlüklere ilişkin görüşleri; *eğitim, ifade, araştırma, kurumsal ve önem* alt boyutlarında üniversitenin kuruluş yılı değişkenlerine göre farklılaşmakta mıdır?" şeklinde ifade edilen alt amaca ilişkin bulgular aşağıda sunulmuştur.

Akademisyenlerin yükseköğretim kurumlarında akademik özgürlüklere ilişkin görüşlerini ifade eden puanların, üniversitelerin kuruluş yılı değişkenine göre farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi sonuçları tablo 4.19’da sunulmuştur. Elde edilen istatistiksel bulgulara göre akademisyenlerin akademik özgürlüklere ilişkin görüşleri arasında üniversitenin kuruluş yılına göre *eğitim* ve *önem* alt boyutlarında anlamlı bir farklılık saptanmazken ($p>.05$) *ifade* [$F=8,73$; $p<.05$], *araştırma* [$F=3,32$; $p<.05$] ve *kurumsal* [$F=11,64$; $p<.05$] alt boyutlarında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmıştır.

Tablo 4.19

Akademisyenlerin Yükseköğretim Kurumlarında Hesap Verebilirliğe İlişkin Görüşlerini İfade Eden Puanların Üniversitenin Kuruluş Yılı Değişkenine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

n, \bar{x} ve SS Değerleri										
F	Grup	n	\bar{x}	SS	Var. K.	K.T.	SD	K.O.	F	p
Eğitim	1911-1991	315	3.18	.70	G.Arası	2.41	2	1.20	2.23	.10
	1992-2005	243	3.04	.67	G. İçi	425.91	787	.54		
	2006 ve üstü	232	3.12	.82	Toplam	428.33	789			
	Toplam	790	3.12	.73						
İfade	1911-1991	315	3.00	1.07	G.Arası	20.09	2	10.04	8.73	.00
	1992-2005	243	2.61	1.04	G. İçi	904.95	787	1.15		
	2006 ve üstü	232	2.82	1.09	Toplam	925.05	789			
	Toplam	790	2.83	1.08						
Araştırma	1911-1991	315	3.70	.82	G.Arası	5.45	2	2.72	3.32	.03
	1992-2005	243	3.54	.95	G. İçi	646.42	787	.82		
	2006 ve üstü	232	3.74	.95	Toplam	651.88	789			
	Toplam	790	3.66	.90						
Kurumsal	1911-1991	315	2.84	.83	G.Arası	18.11	2	9.05	11.64	.00
	1992-2005	243	2.49	.86	G. İçi	612.18	787	.77		
	2006 ve üstü	232	2.77	.96	Toplam	630.30	789			
	Toplam	790	2.71	.89						
Önem	1911-1991	315	3.52	.75	G.Arası	2.71	2	1.35	1.91	.14
	1992-2005	243	3.50	.94	G. İçi	557.29	787	.70		
	2006 ve üstü	232	3.64	.83	Toplam	560.00	789			
	Toplam	790	3.55	.84						

Akademisyenlerin yükseköğretim kurumlarında akademik özgürlük puanlarının üniversite değişkenine göre ölçeğin *ifade*, *araştırma* ve *kurumsal* alt boyutlarında saptanan anlamlı farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu tespit etmek amacıyla *post-hoc* analiz teknikleri uygulanmıştır. Anova sonrası hangi post-hoc çoklu karşılaştırma

teknikinin kullanılacağına karar vermek için yapılan Levene's testi sonuçlarına göre grup dağılım varyanslarının homojen olduğu tespit edilmiştir [$p > .05$].

Varyansların homojen olması durumunda sıklıkla kullanılan ve HSD ismi verilen çok küçük ve önemli farkları tespit edebilen (Hayran ve Özdemir, 1996 s. 309-314) *Tukey HSD* çoklu karşılaştırma tekniği tercih edilmiştir. Yapılan tek yönlü varyans analizi (Anova) sonucunda üniversite değişkenine göre *ifade, araştırma ve kurumsal* alt boyutlarında saptanan anlamlı farklılığın hangi alt gruplar arasında olduğunu tespit etmek amacıyla yapılan *Tukey HSD* testi sonuçları Tablo 4.20'de sunulmuştur.

Tablo 4.20'ye göre *ifade özgürlükleri* alt boyutuna ilişkin 1992 yılından önce kurulan üniversitelerle 1992-2005 yılları arasında kurulan üniversiteler arasında 1992 yılından önce kurulan üniversiteler lehine anlamlı bir farklılık saptanmıştır [$p < .05$].

Ölçeğin *araştırma alanındaki özgürlük* boyutuna ilişkin 2005 yılından sonra kurulan üniversitelerle 1992-2005 yılları arasında kurulan üniversiteler arasında 2005 yılından sonra kurulan üniversiteler lehine anlamlı bir farklılık saptanmıştır [$p < .05$].

Yükseköğretim kurumlarında akademik özgürlük ölçeğinin *kurumsal* boyutuna ilişkin, 1992 yıldan önce kurulan üniversitelerle 1992- 2005 yılları arasında kurulan üniversiteler arasında 1992 yılından önce kurulan üniversiteler lehine anlamlı bir farklılık saptanmıştır. Yine aynı boyuta ilişkin 2006 yılından sonra kurulan üniversitelerle 1992- 2005 yılları arasında kurulan üniversiteler arasında 2006 yılından sonra kurulan üniversiteler lehine istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmıştır [$p < .05$].

Tablo 4.20

Akademisyenlerin Akademik Özgürlük Puanlarının Üniversitenin Kuruluş Yılı Değişkenine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonrası Tukey HSD Testi Sonuçları

Boyut	Kuruluş yılı(I)	Kuruluş Yılı (J)	MD(I-J)	SH	p
İfade	1911-1991	1992-2005	.382*	.091	.00
Araştırma	2006 ve üstü	1992-2005	.200*	.083	.04
Kurumsal	1911-1991	1992-2005	.351*	.075	.00
	2006 ve üstü	1992-2005	.282*	.080	.00

Yükseköğretim Kurumlarında Hesap Verebilirlik İle Akademik Özgürlük Arasındaki İlişkiler İle İlgili Bulgular

Araştırmanın beşinci alt boyutunda, "Yükseköğretim kurumlarında görev yapan akademisyenlerin görüşlerine göre yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirlik ile akademik özgürlük arasında bir ilişki var mıdır?" şeklinde belirtilen alt amaca ilişkin bulgular aşağıda sunulmuştur.

Yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirlik ile akademik özgürlükler arasında ilişki olup olmadığını tespit etmek amacıyla Pearson Korelasyon analizi yapılmış elde edilen bulgular tablo 4.21’de sunulmuştur. Tablo 4.21’e göre yükseköğretim kurumlarında şeffaflık ile *ifade* özgürlükleri [$r= .32$], *araştırma* alanındaki özgürlükler [$r= .43$], ve akademik özgürlüklerin *önemi* [$r= .19$] arasında düşük düzeyde pozitif yönde anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Yükseköğretim kurumlarında *şeffaflık* ile *eğitim* alanındaki özgürlükler [$r= .50$] ve *kurumsal* özgürlükler [$r= .69$] arasında orta düzeyde pozitif yönde anlamlı bir ilişki vardır.

Yükseköğretim kurumlarında *akademik* hesap verebilirlik ile *eğitim* alanındaki özgürlükler [$r= .42$], *ifade* özgürlükleri [$r= .25$], *araştırma* alanındaki özgürlükler [$r= .39$] ve akademik özgürlüklerin *önemi* [$r=.20$] arasında düşük düzeyde pozitif yönde anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Yükseköğretim kurumlarında akademik hesap verebilirlik ile *kurumsal* özgürlükler [$r= .59$] arasında orta düzeyde pozitif yönde anlamlı bir ilişki vardır.

Yükseköğretim kurumlarında hesap verme *sorumluluğu* ile *eğitim* alanındaki özgürlükler [$r= .36$], *ifade* özgürlükleri [$r= .24$], *araştırma* alanındaki özgürlükler [$r= .31$], ve akademik özgürlüklerin *önemi* [$r=.19$] arasında düşük düzeyde pozitif yönde anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Yükseköğretim kurumlarında hesap verme *sorumluluğu* ile *kurumsal* özgürlükler [$r= .52$] arasında orta düzeyde pozitif yönde anlamlı bir ilişki saptanmıştır

Yükseköğretim kurumlarında *yönetmelik* hesap verebilirlik ile *eğitim* alanındaki özgürlükler [$r= .35$], *ifade* özgürlükleri [$r= .22$], *araştırma* alanındaki özgürlükler [$r= .25$] ve akademik özgürlüklerin *önemi* [$r=.15$] arasında pozitif yönde düşük anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Yükseköğretim kurumlarında yönetmelik hesap verme ile *kurumsal* özgürlükler [$r= .48$] arasında orta düzeyde pozitif yönde anlamlı bir ilişki saptanmıştır

Yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirliğin *açıklama* boyutu ile *eğitim* alanındaki özgürlükler [$r= .22$], *ifade* özgürlükleri [$r= .13$], *araştırma* alanındaki özgürlükler [$r= .19$], *kurumsal* özgürlükler [$r= .31$] arasında pozitif yönde düşük düzeyde anlamlı bir ilişki saptanmıştır.

Yükseköğretim kurumlarında *finansal* hesap verebilirlik ile *eğitim* alanındaki özgürlükler [$r= .36$], *ifade* özgürlükleri [$r=.24$], *araştırma* alanındaki özgürlükler [$r= .27$], *kurumsal* özgürlükler [$r= .53$] ve akademik özgürlüklerin *önemi* [$r=.11$] arasında düşük düzeyde, pozitif yönde anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirliği *sağlama* ile *eğitim* alanındaki özgürlükler [$r= .45$], *ifade* özgürlükleri [$r= .30$], *araştırma* alanındaki özgürlükler [$r= .37$], ve akademik özgürlüklerin *önemi* [$r=.18$] arasında düşük düzeyde pozitif yönde anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Yükseköğretim kurumlarında *finansal* hesap verebilirlik ile *kurumsal* özgürlükler [$r= .61$] arasında orta düzeyde pozitif yönde anlamlı bir ilişki saptanmıştır.

Tablo 4.21'e göre yükseköğretim kurumlarında şeffaflık ile *akademik* hesap verebilirlik [$r=.78$], hesap verme *sorumluluğu* [$r=.71$] ve hesap verebilirliği *sağlama* [$r=.75$] arasında pozitif yönde yüksek düzeyde anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Yükseköğretim kurumlarında akademik hesap verebilirlik ile hesap verebilirliği *sağlama* [$r=.78$] arasında yüksek düzeyde pozitif yönde anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Yükseköğretim kurumlarında hesap verme sorumluluğu ile hesap verebilirliği *sağlama*

[$r=.69$] arasında yüksek düzeyde pozitif yönde anlamlı bir ilişki saptanmıştır.

Yükseköğretim kurumlarında yönetsel hesap verebilirlik ile finansal hesap verebilirlik [$r=.71$] ve hesap verebilirliği sağlama [$r=.70$] arasında yüksek düzeyde pozitif yönde anlamlı bir ilişki saptanmıştır.

Tablo 4.21

Yükseköğretim Kurumlarında Hesap Verebilirlik ve Akademik Özgürlük Arasındaki Pearson Çarpım Momentler Korelasyon Matrisi

Değişken	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1.Eğitim	1	.330**	.514**	.597**	.204**	.504**	.472**	.369**	.353**	.221**	.360**	.452**
2.İfade		1	.290**	.435**	.105**	.327**	.257**	.249**	.225**	.135**	.246**	.305**
3.Araştırma			1	.532**	.207**	.434**	.392**	.313**	.250**	.199**	.271**	.374**
4.Kurumsal				1	.189**	.699**	.594**	.522**	.480**	.312**	.535**	.611**
5.Önem					1	.199**	.200**	.199**	.151**	.048	.114**	.187**
6.Şeffaflık						1	.780**	.711**	.655**	.392**	.663**	.756**
7.Akademik Hesap Verme							1	.690**	.655**	.537**	.686**	.786**
8.Sorumluluk								1	.597**	.377**	.570**	.699**
9.Yönetsel									1	.433**	.714**	.704**
10.Açıklama										1	.477**	.499**
11.Finansal											1	.685**
12.Sağlama												1

$n=790$, ** $p<.01$

Yükseköğretim Kurumlarında Hesap Verebilirliğin Akademik Özgürlükleri Yordamasına İlişkin Bulgular

Araştırmanın beşinci alt amacında "Yükseköğretim kurumlarında görev yapan akademisyenlerin hesap verebilirlik ile ilgili görüşleri onların akademik özgürlük algılarını yordamakta mıdır?" şeklinde belirtilen alt amaca ilişkin bulgular aşağıda sunulmuştur.

Yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirliğin akademik özgürlükleri yordama düzeyini tespit etmek amacıyla çoklu regresyon analizi yapılmış ve elde edilen sonuçlar Tablo 4.22'de sunulmuştur. Tablo 4.22'ye göre yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirlik *eğitim* alanında özgürlükleri, *kurumsal* özgürlükleri ve akademik özgürlüklerin *önemini* pozitif yönde anlamlı bir şekilde yordamaktadır.

Elde edilen istatistiksel bulgular, yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirlik uygulamalarının akademik özgürlüklerin % 45'ini [$R=.67$, $R^2=.459$, $F=133.20$, $p<.01$]

açıklayabildiğini, akademik özgürlüklerin % 55' lik kısmının ise başka değişkenlerle açıklanabileceğini göstermektedir.

Tablo 4.22

Hesap Verebilirlik ve Akademik Özgürlük Arasındaki Basit Doğrusal Regresyon Analizi Sonuçları

<i>Hesap Verebilirlik</i>	<i>B</i>	<i>SH_B</i>	<i>β</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
1-Sabit	35,21	4,74		7,41	,00
1-Eğitim	4,94	1,43	,11	3,45	,00
2.Kurumsal	19,63	1,23	,57	15,85	,00
3.Önem	2,04	,98	,05	2,08	,03
4. Araştırma	,40	1,09	,01	,37	,71
5.İfade	,34	,82	,01	,41	,68

$\eta = 790, R = .67, R^2 = .459, F = 133.20, p < .01$

V. Sonuç Tartışma ve Öneriler

Araştırmanın bu bölümde araştırmadan elde edilen bulgular literatüre dayalı bir şekilde tartışılmış, elde edilen sonuçlara ve geliştirilen önerilere yer verilmiştir.

Sonuç ve Tartışma

Bu araştırmada; Türkiye'deki devlet üniversitelerinde görev yapan akademisyenlerin görüşlerine göre yükseköğretim kurumlarındaki hesap verebilirliği ve akademik özgürlükleri değerlendirmek amaçlanmıştır. Bu genel amacı gerçekleştirmek için geliştirilen altı alt amaca ilişkin sonuçlar başlıklar halinde sunulmuştur.

Türkiye'deki yükseköğretim kurumlarındaki hesap verebilirliğin değerlendirilmesine ilişkin sonuçlar

Türkiye'deki yükseköğretim kurumlarındaki hesap verebilirliğe ilişkin sonuçlar, yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirliğin boyutlarından uygulamada en yetersiz olanından en yeterli olanına doğru bir sıra takip edilerek sunulmuştur. Bu doğrultuda önce hesap verebilirlik uygulamaları ile ilgili bulgulardan ortalamanın altında olan *finansal, yönetsel ve sağlama* boyutları ile ilgili bulgulardan elde edilen sonuçlar sunulmuş daha sonra ise artan puanlar dikkate alınarak *şeffaflık, akademik hesap verebilirlik, sorumluluk ve açıklama* boyutlarının bulgularından çıkarılan sonuçlar sunulmuştur. Genel olarak değerlendirildiğinde akademisyenlerin görüşlerine göre Türkiye'deki yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirlik ortalamanın altındadır ($\bar{x}=2.95$). Dolayısıyla Türkiye'deki yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirlik uygulamalarının kısmen olduğu söylenebilir.

Türkiye'deki yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirliği daha derinlemesine incelediğinde, hesap verebilirlik açısından en zayıf olan alanın *finansal* hesap verebilirlik ($\bar{x}=2.27$) olduğu anlaşılmaktadır. Türkiye'deki yükseköğretim kurumlarının, devlet bütçesinden üniversiteye ayrılan ödeneğin nasıl değerlendirildiği, üniversitenin maddi kaynaklarını nasıl kullandığı ile ilgili hesap vermede yeterli seviyede olmadığı söylenebilir. Bunun yanı sıra diğer kamu kurumlarındaki hesap verebilirlikten farklı olarak yükseköğretim kurumlarına has olan mezun öğrencilerin istihdamı ve iş bulma olanakları ile ilgili hesap verme konusunda Türkiye'deki

yükseköğretim kurumlarının yetersiz seviyede olduğu anlaşılmaktadır. Aslında yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirlik deyince zihinlerde en çok beliren ve bilinen en eski hesap verebilirlik türlerinden biri finansal hesap verebilirlik hesap verme sisteminin iskeletini oluşturmuştur (Behn, 2003, s.6) . Ancak araştırma Türkiye’deki yükseköğretim kurumlarının *finansal* hesap vermede yeterli performans delilleri gösteremediğini ortaya koymaktadır.

Yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirlik uygulamaları ile ilgili daha somut bilgiler edinmeyi sağlayan Yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirlik çetelesi (Tablo 4.2) Türkiye’deki yükseköğretim kurumlarının finansal hesap verebilirlik ile ilgili yeterli performans delilleri gösteremediğini kanıtlar niteliktedir. Tablo 4.2 *finansal* hesap verebilirlik açısından incelendiğinde, örneklemdaki üniversitelerin hepsinin bütçe denetim raporlarına, yatırım programlarına ve yaptıkları ihalelere ilişkin bilgilere internet yoluyla ulaşmanın mümkün olduğu anlaşılmaktadır. Bunun yanı sıra örneklemdaki üniversitelerin on tanesinin (Yıldız Teknik Üniversitesi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Dumlupınar Üniversitesi, Kocaeli Üniversitesi, Adıyaman Üniversitesi, Aksaray Üniversitesi, Kastamonu Üniversitesi, Muş Alparslan Üniversitesi) güncel stratejik planlarına internet yoluyla ulaşılabilir. Aslında üniversitelerin tamamının stratejik planlarının olma zorunluluğu yasalarda mevcuttur.

Gerçekte Türkiye’de yükseköğretim kurumlarında *finansal* hesap verebilirlik ile ilgili uygulamalar yasalarla korunmuştur. 5018 sayılı kanun, kamu kurumlarında hesap verebilirlikleri ile ilgili önemli maddeleri içermektedir. Bu kanuna göre yükseköğretim kurumlarının harcama yetkileri ödenek gönderme belgesiyle belirlenir. Bütçenin ilgili birimlere dağılımının planlanması, ödenek gönderme belgesine bağlanması ve kullanılmasına ilişkin esaslar Maliye bakanlığınca belirlenir. Yapılan harcamalar ödenek gönderme belgesiyle kayıt altına alınır. Harcamaların bütçe ilke ve esaslarına, kanun, tüzük ve yönetmeliklere uygun olarak etkili, verimli ve ekonomik bir şekilde yapılması gerekir. Üst yöneticilerin ve harcama yetkililerinin, her yıl hesap verme sorumluluğu çerçevesinde hazırladıkları faaliyet raporunu yönetime sunması gerekir. Ancak örneklemdaki üniversiteler incelendiğinde finansal hesap verme uygulamalarının kamuoyuna yeterince yansımadağı anlaşılmaktadır. Zira üniversiteye devlet bütçesinden ayrılan payın nasıl kullanıldığı ile ilgili detaylı, kalemlere ayrılmış güncel bilgilere internet yoluyla ulaşmak mümkün görünmemektedir.

Yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirlik çetelesi incelendiğinde sadece Yıldız Teknik Üniversitesi'nde, mezun olan öğrenciler için hazırlanmış, mezuniyet ve iş bulma olanakları ile ilgili anketlerin yapıldığı ortaya çıkmıştır. Bunun yanı sıra üç üniversitenin (Kocaeli Üniversitesi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Mustafa Kemal Üniversitesi) internet sitesinde yurt dışında iş bulan veya mezun olduktan sonra istihdam edilen öğrencilere ilişkin bilgiler mevcuttur. Bu bulgular yükseköğretim kurumlarından mezun öğrencilerin iş bulma olanaklarını takip etmenin çok da zor olmadığını, bunu yapabilen üniversitelerin var olduğunu göstermektedir. Ancak Türkiye'deki üniversitelerde böyle bir uygulamanın yaygınlaştığını söylemek mümkün değildir.

Araştırmadan elde edilen bulgular Türkiye'deki yükseköğretim kurumlarının *yönetmelik* hesap verebilirliği açısından değerlendirildiğinde ise sonuçların çok da olumlu olduğunu söylemek mümkün değildir. Zira Türkiye'deki akademisyenlerin görüşüne göre yükseköğretim kurumlarında *yönetimin* hesap verme davranışları ($\bar{x}=2,55$) ortalamanın altındadır. Bu bulgudan hareketle yükseköğretim kurumları akademisyenlerin ve öğrencilerin memnuniyetini sağlayacak anketler uygulama, yapılan anketleri analiz ederek üniversitenin gelişimine katkı sağlayacak faaliyetleri sürdürme konularında yetersiz olduğu söylenebilir. Bu durum Türkiye'deki bürokratik ve oligarşik yönetim felsefesinin bir yansıması ile açıklanabilir. Diğer kamu kurumlarına göre oldukça farklı olan üniversitelerin yönetimi gerçekte diğer kurumlara göre daha çok hesap vermeyi gerektirir. Ancak bu konuda Türkiye'deki uygulamaların yeterli olduğunu söylemek pek mümkün değildir.

Yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirliğin *sağlanması* ile ilgili bulgulara göre akademisyenler yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirliğin kısmen sağlandığını belirtmişlerdir. Dolayısıyla bulgular Türkiye'deki yükseköğretim kurumlarının, topluma hizmet uygulamalarının niteliği ile ilgili devamlı bilgi toplayıp elde edilen bilgileri toplumla paylaşma, hesap verebilirliği sağlayacak gerekli standartları oluşturma, toplumun ya da paydaşların istek ve şikâyetlerini dile getirebilecekleri mekanizmalar oluşturma gibi hesap verebilirliği *sağlayacak* uygulamalarda yetersiz olduğu anlaşılmaktadır. Yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirliğin *sağlanması* ile ilgili daha somut bilgiler edinmek için hesap verebilirlik

çetelesini incelediğimizde (Tablo 4.2), örneklemdaki dokuz üniversitenin (Yıldız Teknik Üniversitesi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Erciyes Üniversitesi, Kocaeli Üniversitesi, Mustafa Kemal Üniversitesi, Kastamonu Üniversitesi, Adıyaman Üniversitesi, Aksaray Üniversitesi) bilgi edinme sisteminin olduğu anlaşılmaktadır. Ancak üniversitelerin şikâyet etme ve istekte bulunma mekanizmaları incelendiğinde ise sadece 5 üniversitenin (Yıldız Teknik Üniversitesi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Erciyes Üniversitesi, Kocaeli Üniversitesi, Kastamonu Üniversitesi) istek ve şikâyet sistemine sahip olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla bu bulgular yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirliğin *sağlaması* ile ilgili uygulamaların geliştirilmesi gerektiğini kanıtlar niteliktedir.

Yükseköğreti kurumlarında hesap verebilirliğin ortalamanın biraz üzerinde olan *şeffaflık, açıklama, akademik ve sorumluluk* alt boyutlarından elde edilen bulgular incelendiğinde Türkiye’deki yükseköğretim kurumlarında kısmi bir hesap verebilirlik mekanizması karşımıza çıkmaktadır. Hesap verebilir bir yönetimin önemli bir ilkesi olan *şeffaflık* ile ilgili elde edilen bulgular yükseköğretim kurumlarının kısmen şeffaf olduğunu göstermektedir. Elde edilen bu bulgu Türkiye’deki yükseköğretim kurumlarının; akademik personel alımında ilanının yayınlanmasından sonuçların açıklanmasına kadar süreçte adil ve şeffaf bir politika izlemede yeterli performans delilleri üretmediğini göstermektedir. Bunun yanı sıra yükseköğretim kurumlarının idari personellerin yönettikleri kurumların ve birimlerin akademik performansı ile ilgili hesap vermede zayıf oldukları söylenebilir. Sonuçta Türkiye’deki yükseköğretim kurumlarının şeffaflık ilkelerinin uygulanması ile ilgili yeterli kanıt gösteremedikleri anlaşılmaktadır.

Yükseköğretim kurumlarında *şeffaflık* ile ilgili bilgileri geliştirmek amacıyla hazırlanan hesap verebilirlik çetelesinden (Tablo 4.2) elde edilen bulgular literatürü ve araştırma bulgularını destekler niteliktedir. Hesap verebilirlik çetelesi örneklemdaki tüm üniversitelerin akademik personel ve lisansüstü öğrenci alımlarında genellikle mülakat yaptığını ortaya koymaktadır. Ancak üniversitelerin internet sitelerinde yapılan detaylı incelemeler bu sınavların yeterince şeffaf bir şekilde uygulanmadığını gösterir niteliktedir. Akademik personel alımlarında mülakat yapılmasının önemli nedenleri vardır ancak bu sınavın şeffaflığını sağlamak adına belli kriterlere uyulması önemlidir. Öncelikle mülakat sınavlarının sonuçlarının şeffaf bir şekilde yayınlanabilmesi için

sınavın kayıt altına alınması gerekir. Daha sonra bu kayıtların yazıya aktarılarak sonuçların bu şekilde yayınlanması şeffaflık için önemlidir. Mülakat yapan üniversitelerin internet siteleri araştırıldığında yapılan sınav sonuçlarının yayınlanma sürecinde böyle bir uygulamanın olmadığı anlaşılmaktadır. Bunun yanı sıra yazılı sınav sonuçlarının da yayınlanması sürecinde yazılı kâğıtlarının da yayınlanması bu konudaki şeffaflığı arttıracak önlemlerdendir. Örneklemedeki üniversitelerin internet sitelerinde böyle bir uygulamaya rastlanmamıştır. Dolayısıyla örneklemedeki üniversitelerde akademik personel ve lisansüstü öğrenci alımları sürecinde tam bir şeffaflıktan bahsetmek mümkün değildir. Bu bulgu akademisyenlerin yükseköğretim kurumlarında şeffaflık ($\bar{x}=3.15$) ile ilgili görüşlerini destekler niteliktedir.

Hesap verebilirliğin önemli ilkelerinden olan *açıklama* ile ilgili bulgular ($\bar{x}=3,17$) Türkiye'deki yükseköğretim kurumlarının, lisans ve lisansüstü öğrenci sayıları ile yatay ve dikey geçiş yapan öğrenci sayılarına ilişkin bilgileri toplumla kısmen paylaştığını göstermektedir. Araştırmanın başında hesap verebilirlik ölçeğinin uygulama aşamasında bir üniversitenin yöneticisinin anketi doldururken gösterdiği tepki, yükseköğretim kurumlarında hesap verme adına açıklamada bulunmanın neden yeterince olmadığına anlaşılması açısından önemlidir. Yeni kurulan bir üniversitede doçent olarak görev yapan ayrıca enstitü müdürü de bir akademisyen hesap verebilirlik ölçeğini doldururken şöyle bir ifadeye bulundu.

- Aslında bu ankette bahsedilen toplumla paylaşılması gereken bilgilerden pek çoğu bizim sistemimizde mevcut ancak biz bunların hesap verebilirlik adına paylaşılması gerektiğini bilmediğimiz için bu bilgileri internette şimdiye kadar yayınlamadık.

Bir hafta sonra belirtilen üniversitenin internet sitesine *açıklama* boyutuna ilişkin bilgilerin yayınlandığı görülmüştür. Bu durum aslında hesap verebilirlik konusunun yükseköğretim kurumlarında yeterince anlaşılmadığını göstermektedir. Zira çoğu zaman doğru gitmeyen işler için cezalandırıcı bir cevap gibi yanlış bir şekilde algılanan hesap verebilirliğin (Evans, 2008, s.10) içeriğinin iyi anlaşılması topluma gereken açıklamalarda bulunabilme açısından önemlidir. Gerçekte yükseköğretim kurumlarında öğrenci sayıları ile ilgili bilgiler üniversitelerin sisteminde sürekli

güncellenmektedir. Ancak üniversiteler hesap verebilirlik adına bu bilgilerin toplumla paylaşılması gerektiği ile ilgili yeterli bilgiye sahip değillerdir.

Yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirlik ile ilgili bilgilerimizi geliştiren hesap verebilirlik çetelesi (Tablo 4.2) hesap verebilirliğin *açıklama* boyutu açısından incelendiğinde, örneklemdaki üniversitelerin tamamının internet sitesinde yatay ve dikey geçiş yapan öğrenci sayıları ile lisans ve lisansüstü düzeyde kayıt yaptıran öğrenci sayılarıyla ilgili bilgilere ulaşmak mümkündür. Diğer taraftan örneklemdaki üniversitelerin sadece sekiz tanesinin (Yıldız Teknik Üniversitesi, Erciyes Üniversitesi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Mustafa Kemal Üniversitesi, Kastamonu Üniversitesi, Adıyaman Üniversitesi, Aksaray Üniversitesi) mezun bilgi sisteminin olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla bu bulgu bizi bazı üniversitelerin mezun ettikleri öğrencilerini izledikleri sonucuna ulaştırabilir. Bu bulgular hesap verebilirlik ölçeğinin *açıklama* boyutuyla ilgili elde edilen bulguları destekler niteliktedir. Zira araştırmadan elde edilen bulgulara dayanarak Türkiye'deki yükseköğretim kurumlarının *açıklamada* bulunma davranışlarının kısmen olduğunu sonucuna varılabilir.

Yükseköğretim kurumlarında hesap verme *sorumluluğu* ile ilgili bulgulara dayanarak Türkiye'deki yükseköğretim kurumlarının hesap verme *sorumluluğuna* ($\bar{x}=3,17$) *kısmen* sahip olduğunu söyleyebilir. Dolayısıyla akademisyenlerin görüşüne göre yükseköğretim kurumlarında yöneticiler eylemleriyle ilgili kısmen hesap vermelidirler. Ayrıca akademisyenlere göre üniversiteler kaynaklarını etkili bir şekilde kullandıkları ile ilgili hesap verme sorumluluğuna da kısmen sahip olmalıdırlar. Bu bulgu Burke (2005a) ve Kearns'ın (2014) görüşleriyle paralellik göstermektedir. Onlara göre akademisyenler, üniversitelerin farklı olduğunu düşünürler, bu sebepten hesap verebilirlik bakımından yükseköğretim kurumlarının diğer kamu kurumlarına göre ayrıcalıklı olması gerektiğini iddia ederler. Dolayısıyla yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirliği sağlayabilmek için öncelikle akademisyenlerin yükseköğretim kurumlarının hesap verme sorumluluğuna sahip olması gerektiği hususunda fikir birliğine varması gerekir. Türkiye'deki akademisyenlerin yükseköğretim kurumlarının hesap verme sorumluluğuna sahip olması gerektiği fikrine yeterince sahip oldukları söylenemez.

Yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirlik ölçeğinin en yüksek ortalamaya sahip boyutu *akademik* hesap verebilirliktir ($\bar{x}=3,24$). Akademisyenler daha çok

kendilerinin hesap verme sorumluluklarını kapsayan akademik hesap verebilirlik ile ilgili maddelere ortalamanın biraz üzerinde kısmi düzeyde katılmışlardır. Elde edilen bu bulgu; Türkiye'deki yükseköğretim kurumlarında akademik hesap verebilirlik ile ilgili akademik personelin yaptığı çalışmalarını yönetime rapor etmesi, akademisyenlerin akademik çalışmalarının internette yayınlanması, üniversitede etkililiği ve verimliliği artıracak yatırımların yapılması, üniversitede kapasite oluşturmaya ve gelişime önem vermesi gibi uygulamaların kısmen olduğunu ortaya koymaktadır. Yükseköğretim kurumlarında akademik hesap verebilirliğin daha yüksek düzeyde algılanması bu boyutun akademisyenlerin hesap verme sorumluluğunu içermesinden kaynaklanabilir. Ama yine de Türkiye'deki yükseköğretim kurumlarında *akademik* hesap verebilirliğin yeterli seviyede olduğunu söylemek mümkün değildir.

Yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirlik çetelesi *akademik* hesap verebilirlik açısından incelendiğinde, örneklemdeki üniversitelerin yedi tanesinin (Yıldız Teknik Üniversitesi, Erciyes Üniversitesi, Adıyaman Üniversitesi, Aksaray Üniversitesi, Kocaeli Üniversitesi, Mustafa Kemal Üniversitesi) internet sitesinde akademik personelin performansları ile ilgili bilgilere ulaşmanın mümkün olduğu anlaşılmaktadır. Ancak beş üniversitenin (Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Muş Alparslan Üniversitesi, Kastamonu Üniversitesi) internet sitesinde akademik performans bilgilerine ulaşamamıştır. İdari personelin performansı ile ilgili bilgilere ulaşılabilen üniversite sayısı ise sekizdir (Yıldız Teknik Üniversitesi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Adıyaman Üniversitesi, Kocaeli Üniversitesi, Mustafa Kemal Üniversitesi, Kastamonu Üniversitesi, Dumlupınar Üniversitesi, Aksaray Üniversitesi). Akademik hesap verebilirliğin önemli bir parçası olan üniversitelerin ve bölümlerin gerek idari gerek akademik performans bilgilerinin paydaşlarla paylaşılması akademik hesap verebilirlik açısından oldukça önemlidir.

Akademik hesap verebilirlik açısından Tablo 4.2 incelendiğinde örneklemdeki tüm üniversitelerin kurumsal başarısı ile ilgili bilgilere internet aracılığıyla ulaşılabilirdiği anlaşılmaktadır. Ancak öğrenci başarısı ile ilgili bilgilere internet aracılığıyla ulaşılabilen üniversite (Yıldız Teknik Üniversitesi, Süleyman Demirel Üniversitesi) sayısı sadece ikidir. Dolayısıyla üniversiteler kurumsal başarıları ile ilgili bilgileri kamuoyu ile paylaşırken, öğrencilerin bireysel akademik başarıları ile ilgili daha detaylı bilgileri kamuoyu ile paylaşmamaktadır. Bunun yanı sıra üniversitelerin akademik

başarısını artırma adına akademisyenlere yönelik yapılan memnuniyet anketlerinin sonuçlarına internetten ulaşılabilen üniversite sayısı (Yıldız Teknik Üniversitesi, Yüzüncü yıl Üniversitesi, Dumlupınar Üniversitesi ve Kocaeli Üniversitesi, Adıyaman Üniversitesi, Aksaray Üniversitesi) altıdır. Benzer bir şekilde öğrencilere yönelik yapılan memnuniyet anketlerinin sonuçlarına internet yoluyla ulaşılabilen üniversite sayısı ise (Yıldız Teknik Üniversitesi, Erciyes Üniversitesi, Dumlupınar Üniversitesi ve Kocaeli Üniversitesi, Adıyaman Üniversitesi, Aksaray Üniversitesi) yine altıdır. Bu bulgular akademisyenlerin hesap verebilirlik ölçeğinin *akademik* boyutuyla ilgili görüşlerini destekler niteliktedir. Zira akademisyenlerin yükseköğretim kurumlarında *akademik* hesap verebilirliğe ilişkin görüşleri ($\bar{x}=3,24$) *kısmen katılıyorum* düzeyindedir. Sonuçta, örneklemedeki üniversitelerin akademik hesap verebilirlik ile ilgili uygulamaları ortalamanın biraz üzerindedir.

Araştırmadan elde edilen bu bulgular Bülbül ve Demirbolat'ın (2014) ilköğretim ve ortaöğretim kurumlarında hesap verebilirliği ortaya koymak amacıyla yaptıkları araştırma sonuçlarıyla kısmen paralellik göstermektedir. "Hesap verebilirlikle ilgili Türk Milli Eğitim Sistemi'ne yönelik bir değerlendirme" adlı, 165 eğitim yöneticisi, 693 eğitim denetçisi ve 84 sendika yöneticisi üzerinde yapılan araştırmanın sonuçlarına göre Türk eğitim sisteminin hesap verebilirlikle ilgili birçok uygulamada yetersiz olduğu anlaşılmaktadır. Evans'ın (2002) üniversitelerin hesap verebilirlikte yetersiz olması ile ilgili görüşü Türkiye şartlarını yansıtır niteliktedir. Ona göre üniversitelerden hesap sorma konusunda mevcut yasalar özerkliği çok az denetlemesinden kaynaklanan düşük idari kaliteden dolayı yetersizdir.

Yükseköğretim kurumlarının akademik özgürlüklere sahip olması onların hesap vermelerine engel olmaması gerektiğini savunan Gedikoğlu'nun (2013) çalışması, araştırma bulgularını destekler niteliktedir. Yükseköğretimin yönetimiyle ilgili Doğramacı'nın (2007) çalışması da araştırma bulgularıyla paralellik göstermektedir. Doğramacı'ya (2007) göre yükseköğretim kurumları hesap verebilirlik konusunda yeterli performans delilleri üretememektedirler.

Yükseköğretim Kurumlarındaki Hesap Verebilirliğin Demografik Özelliklere Göre Farklılaşmasına İlişkin Sonuçlar

Yükseköğretim kurumlarında görev yapan akademisyenlerin yükseköğretim kurumlarının hesap verebilirliği ile ilgili görüşlerinin cinsiyet, yaş, unvan, üniversite ve üniversitenin kuruluş yılı değişkenlerine göre farklılaşmasına ilişkin sonuçlar aşağıda başlıklar halinde sunulmuştur.

Yükseköğretim kurumlarındaki hesap verebilirliğin cinsiyet değişkenine göre farklılaşmasına ilişkin sonuçlar

Yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirlik ölçeğinden elde edilen bulguya göre yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirlik ile ilgili akademisyenlerin görüşleri ile *cinsiyetleri* arasında anlamlı bir farklılık yoktur. Bu bulguya göre kadın ve erkek tüm akademisyenlerin yükseköğretim kurumlarında *şeffaflık*, *finansal* hesap verebilirlik, *akademik* hesap verebilirlik, hesap verebilirliği *sağlama*, hesap verme *sorumluğu*, *yönetmel* hesap verebilirlik ve hesap verebilirlikte *açıklamada* bulunma ile ilgili görüşlerinin benzer olduğunu söylemek mümkündür.

Bu bulgu eğitim kurumlarında hesap verebilirliğe ilişkin Kalman ve Gedikoğlu'nun (2014) çalışması, araştırma bulgularıyla paralellik göstermektedir. İlköğretim yöneticilerinin hesap verebilirlik algılarını ortaya koymayı amaçlayan araştırmanın bulgularına göre okul yöneticilerinin hesap verebilirlik algıları cinsiyet değişkenine göre değişmemektedir.

Bülbül ve Demirbolat'ın (2014) araştırmasına göre ise hesap verebilirlik uygulamaları cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır. Bu araştırmanın sonucunun farklı olmasının sebebi adı geçen araştırmaların ilköğretim ve orta öğretim düzeyindeki eğitim kurumlarında yapılmış olması gösterilebilir. Zira yükseköğretim kurumları yapısı, çalışma alanları ve çalışanları bakımından diğer eğitim kurumlarından oldukça farklı özelliklere sahiptir.

Yükseköğretim kurumlarındaki hesap verebilirliğin yaş değişkenine göre farklılaşmasına ilişkin sonuçlar

Akademisyenlerin yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirlik ile görüşleri yaş değişkenine göre *şeffaflık, akademik, sağlama, finansal ve sorumluluk* alt boyutlarında anlamlı bir farklılık göstermezken *yönetsel* ve *açıklama* alt boyutlarında anlamlı bir farklılık göstermektedir. Yönetsel boyuttaki anlamlı farkın 24 yaş ve altında olan akademisyenlerle daha yaşlı akademisyenler arasında olması ve akademisyenliğe yeni başlamış genç akademisyenler lehine olması, genç akademisyenlerin yeterli tecrübeye sahip olmamalarından ve kurumun yönetsel işleyişi ile ilgili yeterli bilgiye sahip olmamalarından kaynaklanabilir. Yeterli tecrübeye sahip olamamaları genç akademisyenlerin kuruma daha pozitif bakmalarına sebep olabilir. Diğer taraftan tecrübeli akademisyenlerin akademik özgürlüklerle ilgili beklentilerinin yüksek olma ihtimali de akademik özgürlüklere olumsuz bakmalarının sebebi olarak gösterilebilir.

Hesap verebilirliğin yaş değişkeni açısından incelenmesi ile ilgili diğer bir bulguya göre *açıklama* boyutunda 55 yaşından daha yaşlı akademisyenlerle 25-44 yaş grubundaki akademisyenler arasında 55 yaşından daha yaşlı akademisyenler lehine, 50-54 yaş grubu akademisyenlerle 30-34 yaş grubundaki akademisyenler arasında 50-54 yaş grubundaki akademisyenler lehine anlamlı bir fark vardır. Bu farklılığın sebebi tecrübeli akademisyenlerin yükseköğretim kurumlarında idari görevlerde daha fazla bulunmaları, dolayısıyla açıklama boyutunun kapsamında yer alan, kurumun öğrenci sayıları bigi daha somut bilgilerin paydaşlarla paylaşılmasına daha fazla tanık olmalarından kaynaklanmış olabilir. Diğer taraftan akademik çevrede yaşın artmasıyla unvanın genellikle yükselmesi ve yüksek unvana sahip akademisyenlerin daha çok idari görevlerde bulunması, idari görevlerin beraberinde sorumlulukları da getirmesi *açıklama* boyutuyla ilgili belirtilen farklılığın bir başka sebebi olabilir.

Bu bulgular Bülbül ve Demirbolat'ın (2014) "*Hesap verebilirlik ile ilgili Türk Milli Eğitim Sistemi'ne yönelik bir değerlendirme*" adlı araştırma bulgularıyla kısmen paralellik göstermektedir. Zira ilk ve orta öğretim kurumlarında yapılan bu araştırmanın bulgularına göre katılımcıların hesap verebilirlik ile ilgili görüşleri yaş değişkenine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır.

Yükseköğretim kurumlarındaki hesap verebilirliğin unvan değişkenine göre farklılaşmasına ilişkin sonuçlar

Yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirlik uygulamaları unvan değişkeni açısından incelendiğinde akademisyenlerin yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirliğe ilişkin görüşlerinin *unvanlarına* göre farklılaşmadığı anlaşılmaktadır. Bu bulgu araştırma görevlisinden profesörüne kadar farklı unvanlara sahip akademisyenlerin Türkiye'deki yükseköğretim kurumlarındaki hesap verebilirlik ile ilgili düşüncelerinin benzer olduğunu göstermektedir. Diğer taraftan bu bulgu daha düşük unvana sahip akademisyenlerin hesap verebilirlik ile ilgili görüşlerini ifade etmekten çekinmediğini anlamına da gelebilir. Ölçeğin gönüllülük esasına göre doldurulması akademisyenlerin görüşlerinin çekinmeden ifade etmesine olanak sağlamıştır diyebiliriz. Zira ölçeği doldurması talep edilen akademisyenlerden bazıları akademik yükselmede sorunla karşılaşabileceği ya da üstleriyle arasının bozulabileceği gibi sebepler öne sürerek ölçeği dolduramayacağını beyan etmişlerdir. Dolayısıyla araştırmaya katılan akademisyenlerin görüşlerinin unvanlarından etkilenmediği sonucuna varılabilir.

Yükseköğretim kurumlarındaki hesap verebilirliğin üniversite değişkenine göre farklılaşmasına ilişkin sonuçlar

Akademisyenlerin yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirliğe ilişkin görüşleri arasında üniversite değişkenine göre *şeffaflık, finansal, akademik, sağlama, sorumluluk, yönetsel* ve *açıklama* boyutlarında anlamlı bir farklılık vardır.

Elde edilen bulgular *şeffaflık* boyutu açısından değerlendirildiğinde Aksaray Üniversitesi, Erciyes Üniversitesi ve Necmettin Erbakan Üniversitesi'nde görev yapan akademisyenler Süleyman Demirel Üniversitesi ve Kocaeli Üniversitesi'nde görev yapan akademisyenlere göre yükseköğretim kurumlarının daha *şeffaf* olduğunu belirtmişlerdir. Erciyes Üniversitesinde görev yapan akademisyenler, Kocaeli Üniversitesi ve Dumlupınar Üniversitesi'nde görev yapan akademisyenlere göre kurumlarını daha *şeffaf* olarak değerlendirirken, Yıldız Teknik Üniversitesi, Muş Alparslan Üniversitesi, Mustafa Kemal Üniversitesi ve Kastamonu Üniversitesi'nde görev yapan akademisyenler yükseköğretim kurumlarını Süleyman Demirel

Üniversitesi'nde görev yapan akademisyenlere göre daha *şeffaf* olarak değerlendirmişlerdir. Elde edilen bulgular yükseköğretim kurumları arasında *şeffaflık* ilkelerinin uygulaması ile ilgili önemli farklılıkların olduğunu göstermektedir. Bu farklılık üniversitedeki hesap verebilirlik uygulamalarından kaynaklanabileceği gibi kurumun kurumsal yapısından, kuruluş yerinden kaynaklanabilir. Sonuç olarak Türkiye'deki yükseköğretim kurumlarında arasında *şeffaflık* uygulamaları ile ilgili bir standartlaşmanın sağlanamadığı söylenebilir.

Yükseköğretim kurumlarının *finansal* hesap verebilirliğine ilişkin uygulamalarının üniversite değişkenine göre incelenmesinden elde edilen bulguya göre Aksaray Üniversitesi, Erciyes Üniversitesi, Yıldız Teknik Üniversitesi ve Muş Alparslan Üniversitesi ile Yüzüncü Yıl Üniversitesi arasında Yüzüncü Yıl Üniversitesi aleyhine anlamlı bir fark vardır. Bunun yanı sıra Muş Alparslan Üniversitesi ile Kocaeli Üniversitesi arasında Muş Alparslan Üniversitesi lehine anlamlı bir fark vardır. Bu bulgular Yüzüncü Yıl Üniversitesi'nde görev yapan akademisyenlerin yükseköğretim kurumlarında *finansal* hesap verebilirlik uygulamalarını diğer üniversitelerde görev yapan akademisyenlere göre daha olumsuz değerlendirmişlerdir. Elde edilen bu bulgu sonucunda Türkiye'deki yükseköğretim kurumlarında *finansal* hesap verebilirlik uygulamalarının üniversiteler arasında önemli bir şekilde farklılık gösterdiğini bu konuyla ilgili uygulamalarda bir standardın oluşturulamadığını göstermektedir.

Yükseköğretim kurumlarında *akademik* hesap verebilirliğin üniversite değişkenine göre incelenmesiyle ilgili bulgulara göre Erciyes Üniversitesi'nde görev yapan akademisyenlerin akademik hesap verebilirlikle ilgili görüşleri ile Kocaeli Üniversitesi, Dumlupınar Üniversitesi, Aksaray Üniversitesi, Süleyman Demirel Üniversitesi ve Yüzüncü Yıl Üniversitesi'nde görev yapan akademisyenlerin görüşleri arasında Erciyes Üniversitesi lehine anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Ayrıca Yıldız Teknik Üniversitesi'nde görev yapan akademisyenlerin *akademik* hesap verebilirlik ile ilgili görüşleri ile Kocaeli Üniversitesi ve Dumlupınar Üniversitesi'nde görev yapan akademisyenlerin görüşleri arasında Yıldız Teknik Üniversitesi lehine anlamlı bir farklılık vardır. Bu bulgulara göre akademik işlerin üstlere rapor edilmesi ve akademisyenlerin akademik çalışmaları ile ilgili hesap verme davranışlarını içeren *akademik* hesap verebilirlik ile ilgili uygulamalarının varlığının en fazla Erciyes Üniversitesi'nde daha sonra ise Yıldız Teknik Üniversite'sinde hissedildiğini söylemek

mümkündür. Yıldız Teknik Üniversitesi'nin artık kökleşmiş bir üniversite olması akademik hesap verebilirlik mekanizmasının daha işlevsel hale gelmesine neden olmuş olabilir. Elde ettiğimiz bu bulgular Türkiye'deki yükseköğretim kurumları arasında *akademik hesap verebilirlik* ile ilgili standart uygulamaların oluşturulamadığını göstermektedir.

Yükseköğretim kurumlarında hesap verme *sorumluluğu* ile ilgili bulgulara göre Erciyes Üniversitesinde görev yapan akademisyenlerin yükseköğretim kurumlarında hesap verme *sorumluluğuna* ilişkin görüşleri ile Süleyman Demirel Üniversitesi, Kocaeli Üniversitesi ve Muş Alparslan Üniversitesi'nde görev yapan akademisyenlerin görüşleri arasında Erciyes Üniversitesi lehine anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Bunun yanı sıra hesap verme *sorumluluğu* ile ilgili Muş Alparslan Üniversitesi'nde görev yapan akademisyenlerin görüşleri ile Süleyman Demirel Üniversitesi ve Kocaeli Üniversitesi'nde görev yapan akademisyenlerin görüşleri arasında Muş Alparslan Üniversitesi lehine anlamlı bir farklılık vardır. Bu bulgu Erciyes Üniversitesi'nde görev yapan akademisyenlerin, yükseköğretim kurumlarının hesap verme *sorumluluğuna* sahip olması gerektiği fikrini daha çok benimsediklerini göstermektedir. Dolayısıyla bir önceki bulguda Erciyes üniversitesinde akademik hesap verebilirlik daha fazla hissedilmesi yükseköğretim kurumlarının hesap verme sorumluluğuna sahip olması gerektiğini düşünen akademisyenler varlığından kaynaklanabilir. Sonuç olarak yükseköğretim kurumlarında hesap verme *sorumluluğu* ile ilgili akademisyenlerin görüşleri üniversiteden üniversiteye değişmektedir. Hesap verebilirlik konusunun daha çok cezalandırıcı bir yaptırım olarak yanlış bir şekilde algılanması (Behn, 2003) hesap verme *sorumluluğu* ile ilgili görüşlerin üniversiteler arasında farklılık göstermesine sebep olabilir.

Yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirliği *sağlamaya* ilişkin bulgular incelendiğinde yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirliğin sağlanmasına ilişkin farklı üniversitelerde görev yapan akademisyenlerin görüşleri arasında anlamlı bir farklılık olduğu anlaşılmaktadır. Elde edilen bulgulara göre Süleyman Demirel Üniversitesi ve Kocaeli Üniversitelerinde görev yapan akademisyenlerin hesap verebilirliği *sağlama* ile ilgili görüşleri ile Aksaray Üniversitesi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Erciyes Üniversitesi, Muş Alparslan Üniversitesi ve Yıldız Teknik Üniversitesi'nde görev yapan akademisyenlerin görüşleri arasında Süleyman Demirel

ve Kocaeli Üniversitesi aleyhine anlamlı bir farklılık vardır. Bu bulgudan hareketle üniversitelerin hesap verebilirliği *sağlama* adına yaptığı uygulamaların farklılık gösterdiğini söylemek mümkündür. Elde edilen bulgular Süleyman Demirel Üniversitesi ve Kocaeli Üniversitesi'nde görev yapan akademisyenler hesap verebilirliği sağlama adına kurumlarında yapılan faaliyetleri daha yetersiz bulunduğunu göstermektedir.

Yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirlik ölçeğinin uygulanması sırasında üniversitelerden izin alırken karşılaşılan bir durum akademisyenlerin hesap verebilirliği sağlama çabasına örnek teşkil eder niteliktedir. Yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirlik ölçeğini uygulamak için Türkiye'deki pek çok üniversiteye izin dilekçesi gönderildi. Üniversitelerden 7 tanesi çeşitli sebepler öne sürerek (üniversitemizdeki akademisyenler çok yoğun vb.) veya hiçbir sebep belirtmeden araştırma için izin vermediler. Akademik özgürlükler açısından oldukça sıkıntılı olan bu durum karşısında bir gün araştırma için izin vermeyen bir üniversite görev yapan bir grup akademisyenden mühürlü bir zarf geldi. Zarfın içerisinde doldurulmuş yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirlik ölçekleri (gönderdiğim izin formunun ekindeki ölçek çoğaltılmış ve akademisyenlerce doldurulmuştu) ve bir not bulunuyordu. X üniversitesinin senatosunda bulunan bu akademisyenlerin (çoğu profesör unvanına sahipti) gönderdikleri notta aşağıdaki, ifadeler yazılıydı.

- Senato üyelerinin çoğunluğu üniversitemizin hesap verebilirliği ile ilgili bir araştırmanın yapılmasının uygun olmadığını düşündükleri için araştırmanız için izin verilmedi. Ancak senatodaki daha küçük bir grup olan bizler yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirliği sağlamak adına yaptığımız çalışmaya destek veriyor, çalışmanızın sonuçlarını bekliyoruz.

Bu örnek hesap verebilirliğin önemini kavramış akademisyenlerin hesap verebilirliği sağlama çabalarının önemli bir göstergesi olarak nitelendirilebilir.

Yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirlik ölçeğinin *açıklama* boyutuna ilişkin bulgular incelendiğinde, Aksaray Üniversitesinde görev yapan akademisyenlerin görüşleri ile Necmettin Erbakan Üniversitesi, Erciyes Üniversitesi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Mustafa Kemal Üniversitesi, Muş Alparslan

Üniversitesi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Kastamonu Üniversitesi, Dumlupınar Üniversitesi'nde görev yapan akademisyenlerin görüşleri arasında Aksaray Üniversitesi aleyhine anlamlı bir farklılık olduğu anlaşılmaktadır. Yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirliğin *açıklama* boyutu, daha çok öğrenci sayıları ile ilgili verilerin internet aracılığıyla topluma duyurulmasını içermektedir. Dolayısıyla bu bulgu üniversitelerde zaten mevcut olan bilgilerin internet ortamında toplumla yeterli düzeyde paylaşılmadığı gösterir niteliktedir.

Yükseköğretim kurumlarındaki hesap verebilirliğin üniversitelerin kuruluş yılına göre farklılaşmasına ilişkin sonuçlar

Yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirliğin üniversitelerin kuruluş yılı değişkenine göre farklılaşmasına ilişkin akademisyenlerin görüşleri arasında, *şeffaflık finansal, akademik, sağlama, sorumluluk, yönetsel* ve *açıklama* alt boyutlarında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirlik ölçeğinin *şeffaflık, sağlama, sorumluluk* ve *yönetsel* alt boyutunda 1992-2005 yılları arasında kurulan üniversitelerle 1991 yılından önce ve 2006 yılından sonra kurulan üniversiteler arasında 1992-2005 yılları arasında kurulan üniversiteler aleyhine anlamlı bir farklılık vardır. Elde edilen bu bulguya göre eski ve yeni kurulan üniversitelerin *şeffaflık* ile ilgili uygulamaları, hesap verebilirliği *sağlama* çabaları, hesap verme *sorumlulukları* ve *yönetsel* hesap verme davranışlarının diğer üniversitelere göre fazla olduğu söylenebilir. Bu bulgu eski üniversiteler açısından değerlendirildiğinde bu üniversitelerin hesap verebilirliğinin işlevselliğini sağlayan kurumsallaşmayı sağlamış olması hesap verebilirlik ile ilgili uygulamaların daha yoğun algılanmasına olanak sağlamış olabilir. Bulgular yeni kurulan üniversiteler açısından değerlendirildiğinde ise bu üniversitelerde akademisyenlerin sayısının diğer üniversitelere oranla daha az olması bu kurumların hesap verebilirlik sorumluluklarının da az olmasına sebep olmuş olabilir. Ayrıca devletin, yeni kurulan üniversitelere ek ödenek vermesi bu kurumların daha somut gelişmeler göstermesine olanak sağlamaktadır. Dolayısıyla bu durum akademisyenlerin hesap verebilirliğe daha olumlu bakmalarına neden olmuş olabilir.

Elde edilen bulgular *finansal* hesap verebilirlik açısından ele alındığında, 2006 yılından sonra kurulan üniversitelerle 1992-2005 yılları arasında kurulan üniversiteler

arasında 2006 yılından sonra kurulan üniversiteler lehine anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Bu farklılığın sebebi yeni kurulan üniversitelerin daha hızlı gelişmeleri adına verilen ek ödenek gösterilebilir. Finansal açıdan daha rahat olan bu üniversiteler, kaynak tahsisi ya da bina yapımı gibi konularda daha aktiftir. Bu aktifliğin kaynakların kullanımını ile ilgili somut bir gösterge olarak algılanması bu üniversitelerde görev yapan akademisyenlerin yükseköğretim kurumlarını *finansal* hesap verebilirlik açısından daha olumlu algılamalarına neden olabilir.

Yükseköğretim kurumlarında *akademik* hesap verebilirlik ile ilgili bulgular en eski (1911-1991) üniversitelerle 1992 yılından sonra kurulan üniversiteler arasında en eski üniversiteler lehine anlamlı bir farklılık göstermektedir. Bu bulgu uzun bir geçmişe sahip, kurumsallaşmanın yeterince sağlandığı üniversitelerde akademik hesap verebilirlik ile ilgili uygulamaların daha yaygın olduğunu göstermektedir.

Yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirlik ölçeğinin *açıklama* boyutuna ilişkin bulgular, 2005 yılından sonra kurulan üniversitelerle 2006 yılından daha önce kurulan üniversiteler arasında 2006 yılından önce kurulan üniversiteler lehine anlamlı bir farklılık olduğunu göstermektedir. Elde edilen bu bulgu, *açıklama* boyutu ile ilgili uygulamaların 2006 sonra kurulmuş olan üniversitelerde daha yetersiz olduğunu göstermektedir. Bu yetersizlik yeni kurulan üniversitelerde kurumsallaşmanın olmamasından kaynaklanan sebeplere bağlanabilir.

Akademisyenlerin Türkiye'deki Akademik Özgürlükleri Değerlendirmelerine İlişkin Sonuçlar

Türkiye'deki yükseköğretim kurumlarındaki akademik özgürlükleri ilişkin sonuçlar sunulurken öncelikle akademik özgürlüklerle ilgili genel bir değerlendirme yapılmıştır. Sonra yükseköğretim kurumlarında akademik özgürlük ölçeğinin alt boyutlarının ortalaması dikkate alınarak ortalaması yüksek olandan düşük olana doğru bir sıra takip edilerek sunulmuştur. Yükseköğretim kurumlarında akademik özgürlük ölçeğinden çıkarılan sonuçların doğruluğunu teyit etmek, Türkiye'deki akademik özgürlükler ile ilgili anlayışımızı geliştirmek ve Türkiye'deki akademik özgürlüklerle ilgili somut gerçekleri ortaya koyabilmek amacıyla tartışılmıştır.

Yükseköğretim kurumlarında akademik özgürlük ölçeğinden elde edilen bulgulara göre Türkiye'deki akademik özgürlükler ($\bar{x}=3.17$) orta düzeyindedir. Elde edilen bulgular, yükseköğretim kurumlarında en çok *ifade* özgürlüklerinin ve *kurumsal* özgürlüklerin sınırlandırıldığını göstermektedir. Bu bulgu Seggie ve Gökbell'in (2014) görüşleriyle paralellik göstermektedir. Onlara göre Türkiye'deki akademik özgürlükler henüz Avrupa ve Amerika'daki akademik özgürlüklerin ulaştığı düzeye ulaşamamıştır.

Akademik özgürlük ölçeğinden elde edilen bulgulara göre akademisyenler, akademik özgürlükler ile ilgili maddelerden *eğitim* alanında özgürlüklerin kapsamına giren “Öğretim elemanlarının dönem içerisinde kullanacakları kaynakları özgür bir şekilde belirleyebilme düzeyi” ($\bar{x}=4.00$) şeklinde ifade edilen maddeye en yüksek puanı vererek bu maddeyi *üst düzeyde* değerlendirmişlerdir. Dolayısıyla yükseköğretim kurumlarında derse giren akademisyenlerin, derste kullanacakları materyalleri seçme konusunda özgür oldukları söylenebilir.

Akademisyenler akademik özgürlüklere ilişkin maddelerden en düşük puanı *eğitim* alanındaki özgürlükler kapsamında yer alan “Öğrencilerin kabul edilebilir sebepler öne sürerek danışmanlarını çekinmeden değiştirebilmede özgür olma düzeyi” ($\bar{x}=2,51$) şeklinde ifade edilen maddeye ve *ifade özgürlükleri* içerisinde yer alan “Akademik yöneticilerin (ana bilim dalı başkanı, bölüm başkanı vb.) görevlendirilmesine ilişkin akademisyenlerin görüşlerini açık bir şekilde ifade etmede özgür olma düzeyi” ($\bar{x}=2,52$) şeklindeki maddeye vererek bu maddeleri ortalamanın altında değerlendirmişlerdir. Bu bulgu literatürle paralellik göstermektedir. Hatipoğlu'na göre (1994) Türkiye'de akademisyenler düşüncelerini ifade etmekten korkmaktadır. Âdem'e (2008) göre ise Türkiye'de yönetsel özgürlükler yeterli değildir. Sonuçta öğrencilerin istediklerinde danışmanlarını değiştirme konusunda kendilerini özgür hissetmemektedirler. Ayrıca akademisyenlerin idari görevlendirmeler ile ilgili görüşlerini ifade etme konusunda da kendilerini özgür hissetmedikleri söylenebilir.

Araştırma sonuçları Avrupa üniversiteler birliğinin yaptığı bir araştırmayla paralellik göstermektedir. Araştırmaya göre (2011) 29 Avrupa ülkesi arasında Türkiye kurumsal özerklikte 28. finansal özerklikte 23., akademik özerklikte 25. İstihdama yönelik özerklikte 21. sırada bulunmaktadır. Araştırmaya göre Türkiye'de akademik özgürlükler sınırlıdır.

Yükseköğretim kurumlarında araştırma alanındaki özgürlüklerin değerlendirilmesine ilişkin sonuçlar

Yükseköğretim kurumlarında akademik özgürlük ölçeğinin boyutlarına ilişkin bulgular değerlendirildiğinde, akademisyenlerin akademik özgürlükler bakımından kendilerini en özgür hissettikleri alanın *araştırma* alanı ($\bar{x}=3,66$) olduğu anlaşılmaktadır. Akademisyenler, yapılan araştırmanın içeriğini, konusunu ve kapsamını seçme özgürlüklerini de kapsayan yükseköğretim kurumlarındaki *araştırma* alanındaki özgürlükleri *orta düzeyde* değerlendirmişlerdir. Bu bulgu Weicker'in (1962) Türkiye'deki akademik özgürlüklerle ilgili yaptığı araştırma sonuçlarını hatırlatır niteliktedir. Weicker'e (1962) göre Türkiye'deki akademik özgürlükler oldukça sınırlıdır. Yaklaşık kırk üç yıl önce yapılan Weicker'ın (1962) araştırması sonuçları itibarıyla araştırma bulgularıyla benzerlik göstermektedir.

Evans'a göre akademisyenler zamanlarının büyük bir kısmını gerçek dünyayla pazarlık yaparak harcamaktadır. Akademisyenlerin akademik hayatlarında, araştırma yapma değerlendirilme, süreli yayınların okunma, seminerlere katılma, kendi araştırma konusunu ve başkalarının araştırma konularını tartışma, konu üzerinde düşünme ve çalışma gibi gerçek bir bilimsel araştırmanın hazırlık niteliğindeki etkinlikler yeterince yer almamaktadır. Akademik personel yetersizliği ya da daha fazla para kazanma gibi sebeplerle fazla derse girmek zorunda kalan akademisyenler araştırma faaliyetlerine yeterince zaman ayıramamaktadır. Üniversitelerin temel sorunlarından bir tanesi akademisyenlerin ders yüklerinin fazla olmasıdır. Akademisyenlerin gerek zorunlu, gerekse ücretli ders yüklerinin sınırlarının düşürülmesi akademisyenlerin araştırma yapma, bilimsel toplantılara katılma, bilgi üretme ve sorunlara bilimsel yollarla çözüm bulma işlevlerini yerine getirmelerine olanak sağlayacaktır (Öcal, 1996, s. 23). Dolayısıyla aşırı ders yükü sorunu akademisyenlerin araştırma alanında kendilerini yeterince özgür hissetmeme nedenlerinden gösterilebilir.

Türkiye'de akademik özgürlüğün gelişimi tarihi süreç içerisinde incelendiğinde ülkelerin kendi iç dinamiklerinin ve kırılma dönemlerinin etkisinin olduğu anlaşılmaktadır. Bu sebepten Türkiye'de akademik özgürlük kültürü henüz Avrupa ve Amerika'daki özgürlüklere ulaşamamıştır. Türkiye'nin yakın tarihi incelendiğinde demokrasisi sürekli darbe alarak ayakta durmaya çalışan ve bu kırılmalardan doğrudan etkilenen üniversitelerin geçmişleri birçok ihlal ve kısıtlamalarla doludur (Seggie ve

Gökbel, 2014). Dolayısıyla Türkiye’de akademik özgürlüklerin yaygınlaşması akademik özgürlüklerin bir kültür haline gelmesine bağlıdır.

Yükseköğretim kurumlarında eğitim alanındaki özgürlüklerin değerlendirilmesine ilişkin sonuçlar

Yükseköğretim kurumlarında eğitim alanındaki özgürlüklere ilişkin bulgular incelendiğinde, ders içeriğinin belirlenmesinde ve derste kullanılacak materyallerin seçiminde özgür olmayı ve öğrencilerin akademik özgürlüklerini kapsayan Türkiye’deki *eğitim* alanındaki özgürlüklerin ($\bar{x}=3,12$) *orta düzeyde* olduğunu anlaşılmaktadır. Bu bulgu Türkiye’deki yükseköğretim kurumlarında görev yapan akademisyenlerin dersin içeriğini belirleme, derste kullanılacak materyalleri seçme konularında kendilerini yeterince özgür hissetmedikleri ortaya koymaktadır.

Bir görevi de öğrencilere kaliteli eğitim vermek olan yükseköğretim kurumlarında öğretim elemanı yetersizliği önemli bir sorundur. Özellikle yeni kurulan üniversitelerde yeterli öğretim elemanı olmaması akademisyenlerin ders yüklerinin artmasına sebep olmaktadır. Fazlaca ders yükü olan akademisyen ise derste gerekli verimi gösterememektedir. Dolayısıyla öğretim elemanlarının aşırı ders yükü altında kalması yükseköğretim kurumlarının eğitim kalitesini olumsuz etkilemektedir (Ural, 1996). Bu durum akademisyenlerin ve öğrencilerin eğitim alanındaki özgürlüklerinin önünde bir engel olarak gösterilebilir. Diğer taraftan özellikle yeni kurulan üniversitelerde laboratuvar, derslik, kütüphane, okuma salonu, spor tesisleri gibi eğitime destek veren fiziki mekânların yetersiz olması (Doğan, 2013) akademisyenlerin ve öğrencilerin eğitim alanındaki özgürlükleri önünde önemli bir engeldir. Bunun yanı sıra yükseköğretim kurumlarında hem nicelik hem de nitelik açısından yeterli öğretim elemanın bulunmaması (Gültekin, 1996 s.55; Doğan, 2013) eğitim alanındaki özgürlükler açısından oldukça sakıncalıdır.

Eğitim alanındaki özgürlükleri öğrenciler açısından değerlendirildiğinde öğrencilerin danışmanlarını geçerli sebeplerle değiştirme konusunda kendilerini özgür hissetmedikleri anlaşılmaktadır. Öğrencilerin bu konuda kendilerini özgür hissetmemeleri, hocası tarafından tepkiyle karşılaşma, akademik hayatlarının sıkıntıya girmesinden çekinme gibi sebeplere bağlanabilir. Gerçekte öğrencilerin üniversite yönetimine katılmaları, kendilerini ilgilendiren ve bunun için gerekli düşünce

derinliğine ve deneyime sahip buldukları konularda görüşlerini belirtme özgürlüklerine sahip olması gerekir (Frezal, 1989). Ancak yükseköğretim kurumlarında öğrenci, uyum döneminde kendi kendine yetmek zorundadır (Gültekin, 1996). Özellikle yeni kurulan üniversitelerde öğretim faaliyetleri dışında kalan hizmetlerin tümünü kapsayan öğrenci uyum hizmetlerinin yeterli olmaması öğrencilerin özgürlüklerinin önünde önemli bir engel olarak görülebilir. Türk Eğitim Sen'in 1029 akademisyen üzerinde yaptığı (2009) bir araştırmaya göre öğrencilerin en önemli özgürlük sorununun kılık kıyafetlerine yapılan müdahaleler (%32) olduğu anlaşılmaktadır. Günümüzde bu sorun giderek azalmış, üniversitelerde kılık kıyafet özgürlükleri daha yaygın hale gelmiştir. Araştırmaya göre öğrencilerin üniversitede karşılaştıkları diğer bir sorunu ise yönetime katılamamalarıdır (%24). Gerçekte farklı fikirlerin ve genç beyinlerin yönetsel kararlarda fikirlerini belirtmeleri kurumun gelişmesi açısından önemlidir. Eğitim alanında özgürlüklerle ilgili kısıtlamaların yanı sıra Türkiye'deki üniversitelerde Farabi ve Erasmus programları, yatay ve dikey geçiş programları gibi imkânlar özellikle eğitim alanında öğrencilere yönelik önemli özgürlükler olarak ifade edilebilir.

Yükseköğretim kurumlarında ifade özgürlüklerinin değerlendirilmesine ilişkin sonuçlar

Yükseköğretim kurumlarında görev yapan akademisyenlerin görüşlerine göre Türkiye'de akademik özgürlüklerin oldukça sınırlı olduğu diğer bir alan *ifade* özgürlüğüdür. Akademisyenlerin ideolojik ve dini fikirlerini ifade edebilme ve görüşlerini açık bir şekilde dile getirme özgürlüklerini kapsayan *ifade* özgürlüklerini akademisyenler ($\bar{x}=2,83$) ortalamasının altında değerlendirmişlerdir. Elde edilen bulgular literatürle paralellik göstermektedir. Zira Hatipoğlu (1994, s.159) akademisyenlerin ifade özgürlüklerine sahip olmadığını “akademisyenler korkuyorlar ve ürkekliği içlerine sindirmişlerdir” şeklinde ifade etmişlerdir.

Evans (2002, s.136) üniversitelerde ifade özgürlükleri ile ilgili temel sorunu şu şekilde dile getirmiştir. Teorik olarak ifade özgürlüğünün bulunduğu ortamda bile bir çalışanın bir kaygıyı yöneticisine iletmesinin son derece risklidir. Çünkü yönetici sadece kaygıyı iletenin hayatını zorlaştırmakla kalmayıp, gündeme gelen meseleyi “takıntılılık” olarak değerlendirip konu hakkında bir şey yapmaktan kaçınabilir. Bu durumda kaygıyı dile getiren kişi misillemeye uğrayacak, cesurca bir duruşu benimsemenin hiçbir faydası olmadığını görecektir. Küçük bir meselenin güçlü bir mekanizmanın kullanılmasını

meşru kılacak bir şey olarak görülmeceği ya da samimiyetle ilgilenilen bir şikâyet konusunu gündeme getirmekte ısrar eden bir çalışanın “şikâyetçi” olarak algılanması kaçınılmaz görünmektedir. Gerçekte yöneticiden şikâyetçi olunan hatalı işin düzeltilmesi beklenirken işlerin daha da kötüye gitmesi, kişilerin düşüncelerini yöneticilere ifade etme konusunda çekinmelerine neden olabilir. Bu akademisyenlerin bir düşüncüyü dile getirirken kendilerini yeterince özgür hissetmemelerinin bir nedeni olarak gösterilebilir.

Türk Eğitim-Sen’in (2009, s. 188) araştırması akademisyenlerin akademik özgürlükleri ile ilgili fikir verir niteliktedir. Araştırmaya göre akademisyenlerin %67’si üniversitelerde ders verirken veya fikirlerini açıklarken herhangi bir baskının yapılmadığını belirtmişlerdir. Üniversite gibi özgürlüklerin ve farklılıkların rahatça ifade edilmesi gereken kurumlarda bu oran bile gerçekte bir problem olarak görülmektedir. Gerçekte akademik özgürlüğün önündeki önemli bir engel ideolojidir. Üniversiteler hiçbir ideolojik görüşün egemen olmadığı, her türlü ideolojinin barındığı yerler olmalıdır. Üniversitelerin kurumsal olarak bir ideolojisi olamaz, üniversitelerin bilimin dışında dayandığı bir otorite olmamalıdır. Dolayısıyla üniversiteleri belli bir ideolojiye göre örgütlemek, onların üzerinde ideolojik bir vesayet oluşturmak akademik özgürlükleri yok eder. Çünkü her bilim adamı ideolojik bir görüşe sahiptir, akademisyenler üzerinde farklı ideolojik baskılar yaratmak onların yaratıcılıklarını engeller.

İfade özgürlüklerinin diğer yönü öğrencilerin ifade özgürlükleridir. Özyay’ın (2009, s.72) öğrenciler üzerinde yaptığı araştırmasının bulguları akademisyenlerin ifade özgürlükleri ile ilgili farklı bir bakış açısı yakalama açısından önemlidir. 980 üniversite öğrencisinin katıldığı araştırmaya göre öğrencilerin %79’u hocaların öğrenciler arasında dini ayırım yapmadığını, %66’sı hocalarının öğrenciler arasında etnik ayırım yapmadıklarını, %56’sı ise derste ideolojik ayırım yapmadıklarını ifade etmişlerdir. Aslında bu rakamlar demokratik ve özgür bir eğitim ortam için oldukça yüksektir. Üniversitelerde ifade özgürlükleri kurumun gelişmesi için çok önemlidir. Ama akademisyenlerin dini veya ideolojik fikirlerini dile getirme özgürlüğünü de kapsayan ifade özgürlüklerini öğrencileri baskı altına alarak ve başkalarının özgürlüklerini kısıtlayarak kötüye kullanılmaları kabul edilebilir bir durum değildir.

İfade özgürlükleri öğrenciler açısından değerlendirildiğinde Özyay'ın (2009) araştırma bulguları öğrencilerin ifade özgürlüklerinin neden yetersiz olduğunu anlama açısından önemlidir. Özyay'ın (2009) araştırma bulguları göre araştırmaya katılan öğrencilerin sadece %58'i bilmediği konularda hocalarına rahatlıkla soru sorabilirken, %46'sı hocalarının sınıfı geçmeyi veya okulu bitirmeyi hak eden öğrencileri geçirmedikleri fikrini savunmuşlardır. Öğrencilerin sadece %40 hocalarının not verirken adil davrandıklarını ifade etmişlerdir. Öğrencilerin yarısından fazlası %53 hocalarının öğrencileri aşağıladıklarını belirtmişlerdir. Literatürle paralellik gösteren araştırma sonucuna göre Türkiye'deki yükseköğretim kurumlarında gerek öğrenciler gerekse akademisyenler için ifade özgürlüklerinin yeterli düzeyde olduğunu söylemek mümkün değildir.

Yükseköğretim kurumlarında kurumsal özgürlüklerin değerlendirilmesine ilişkin sonuçlar

Yükseköğretim kurumlarında akademik özgürlük ölçeğinden elde edilen bulguya göre akademisyenler yükseköğretim kurumlarında *kurumsal* ($\bar{x}=2.72$) özgürlükleri oldukça düşük düzeyde değerlendirmektedirler. Akademisyenlerin görüşlerine hiyerarşik ve yönetsel hesap verebilirliği içeren *kurumsal* özgürlükler yükseköğretim kurumlarında orta düzeydedir. Bu bulguya göre Türkiye'deki üniversitelerde görev yapan akademisyenlerin yöneticilerle ilişkilerinde kendilerini yeterince özgür hissetmedikleri söylenebilir.

Araştırmadan elde edilen bulgular Weicker'in (1962) bulgularıyla paralellik göstermektedir. Weicker'in (1962) Türkiye'deki akademik özgürlükleri ortaya koymak amacıyla yaptığı araştırmasının sonucuna göre Türkiye'de akademik özgürlüğü sağlayacak en önemli unsur siyasetin üniversiteden ayrılmasıdır. Gelişmişlik açısından benzer ülkelere göre Türkiye'de akademisyenlerin doğrudan aktif partizanlık kapasiteleri daha yüksektir ve Türkiye'deki üniversiteler üyelerini, batı dünyasının kabul ettiği akademik özgürlüklerle ilgili standartlara uyma konusunda zorlamaktadır. Tüm bu sebepler Türkiye'deki yükseköğretim kurumlarında kurumsal özgürlüklerin yeterli olmadığını sebepleri arasında gösterilebilir.

Çakmak'ın (2003) üniversitelerdeki karar verme mekanizması ile ilgili görüşleri Türkiye'deki kurumsal özgürlüklerin yetersizliğini anlamak açısından önemlidir.

Çakmak'a göre (2003, s.64) Türkiye'de üniversiteler idari ve mali özgürlüklere sahip değildir. Eğitim ve araştırmanın tüm sorumluluk ve işlevlerini bölümler üstlenmektedir ancak bölümün ihtiyaç ve problemleri ile ilgili kararları bölüm başkanı ve bölümdeki diğer akademisyenler yerine dekan veya rektörler vermektedir. Bölüme alınacak küçük bir aletin veya malzemenin temini bürokratik engeller ve gerekli karmaşık işlemler yüzünden güçlüklerle, uzun bir zaman sürecinde halledilebilmektedir. Yükseköğretim kurumlarında yaşanan bu gibi durumlar akademisyenlerin kurumsal özgürlükleri sınırlı hissetmesinin nedenleri arasında gösterilebilir.

Türkiye'deki yükseköğretim kurumlarında kurumsal özgürlükler çeşitli nedenlerle eleştirilmektedir. Özellikle Türkiye'de üniversitelerin üstünde Yükseköğretim Kurulu'nun (YÖK) varlığı çeşitli eleştirilere neden olmuştur. Bazı araştırmacılar YÖK'ün varlığını yönetsel özgürlükler için engel olarak değerlendirmiş ve YÖK'ün yok olması gerektiğini vurgulamamışlardır (Âdem, 2008, s.218; Hatipoğlu, 1994, s.55). Türk Eğitim Sen'in (2009) yaptığı bir araştırma akademisyenlerin YÖK'ün varlığı ile ilgili görüşleri hakkında fikir sahibi olmamız açısından önemlidir. 1060 akademisyenin katıldığı araştırmaya göre YÖK yerine otoriter olmayan yeni bir düzenleme yapılması gerektiğini düşünen akademisyen oranı % 37,7'dir. YÖK'ün varlığının bilimsel özgürlüklerle çeliştiğini belirten akademisyen oranı % 22, YÖK'ün koordinasyon sağlayan bir birim olarak varlığını sürdürmesi gerektiğini savunan akademisyen oranı ise % 20'dir.

YÖK'ün yeniden yapılandırılarak akademik özgürlükleri koruyan bir yapı haline dönüştürülmesiyle akademik özgürlüklerin sağlanabileceği ile ilgili görüşler de mevcuttur. Bu açıdan baktığımızda eski YÖK başkanı Çetinsaya'nın (2013) yayınlamış olduğu akademik özgürlükler bildirgesi akademik özgürlüklerin anlaşılması ve korunması açısından oldukça önemli bir adımdır. Söz konusu bildirmede akademisyenlerin ifade özgürlüklerinden, eğitim ve araştırma özgürlüklerine kadar sahip olduğu tüm özgürlüklerin kapsamı dile getirilmiş, akademik özgürlüklerin önemi gündeme getirilmiştir. Ancak akademik özgürlüklerin anlaşılması ve korunması adına çok önemli olan bu bildiri maalesef yeterince anlaşılammış, önemi kavranmamıştır.

Yükseköğretim kurumlarında kurumsal özgürlüklerin önemli bir yönü de üniversite rektörlerinin belirlenme sürecinde karşımıza çıkmaktadır. Zira üniversitelerin

yönetim organlarının seçilme biçimi akademik özgürlüklerle yakından ilgilidir. Akademik özgürlükleri zedelemeyen kurumların idari etkililiğini artırmanın en önemli yolu üniversitelerin akademik idarecilerinin seçilmesinde kullanılan yöntemi değiştirmektir. Çünkü bir üniversitenin eğitim-öğretim kalitesini iyileştirmek için liderlik görevini üstlenenler dekanlar ve rektördür. Bu makamlara getirilecek kişilerin hem iyi gelişmiş idarecilik yeteneklerine hem de öğretim üyelerine örnek teşkil edecek saygın bir akademik hüviyete sahip olması gerekir (Ural, 1996). Dolayısıyla yükseköğretim kurumlarının yönetim organlarına nitelikli kişileri seçmek için hem üniversitelerin içinden iyi bir akademik kimliğe sahip olan hem de üniversitelerin dışından topluma kendisini ispat etmiş nitelikli kişilerden oluşan bir arama ve seçme komisyonunun oluşturulması kurumsal özgürlükler açısından önemli görülmektedir.

Batirel'e göre (1996) yükseköğretim kurumlarında akademik mesleğe giriş ve akademik yükselme kriterlerinin yeniden gözden geçirilerek, uluslararası standartlara uygun bir şekilde kişiselliğe yer vermeyecek biçimde yeniden belirlenmelidir. Çünkü akademisyenlerin özlük haklarındaki reel kayıplar, akademik özgürlükleri zedelemektedir. Dolayısıyla kurumsal özgürlükler kapsamında yer alan akademik yükselme prosedürleri ve akademik kadrolara giriş sistemi ile ilgili sıkıntılar kurumsal özgürlüklerin yetersiz algılanmasının sebepleri arasında gösterilebilir.

Hatipoğlu (1994, s. 54) Türkiye'deki yükseköğretim kurumlarında yönetsel özgürlükleri kesin bir dille ifade etmiştir. Ona göre yasalarda (m:3/d) üniversiteler bilimsel özgürlüğe sahiptir ama yönetsel özerkliğin olmadığı yerde akademik özgürlükten bahsetmek mümkün değildir. Özgür üniversitelerle akademik ve yönetsel kararlar Türkiye'de olduğu gibi atanmış rektör ya da dekanlar tarafından değil, seçilmiş akademik organlar tarafından verilir (Âdem, 2008, s.196). Dolayısıyla araştırma bulguları literatürle paralellik göstererek Türkiye'deki yükseköğretim kurumlarında kurumsal özgürlüklerin yeterli düzeyde olmadığını göstermektedir.

Yükseköğretim kurumlarında akademik özgürlüklerin önemine ilişkin sonuçlar

Yükseköğretim kurumlarında akademik özgürlük ölçeğinden elde edilen bulgulara göre akademisyenlerin değişen politik şartlardan etkilenen akademik

özgürlükleri *üst düzeyde* önemsedikleri anlaşılmaktadır. Elde edilen bu bulgu Türkiye'deki akademisyenlerin akademik özgürlüklere önem verdiğini gösterir niteliktedir. Dolayısıyla akademisyenlerin akademik özgürlüklerinin olması gerektiğine inandıklarını söylemek mümkündür. Elde edilen bu bulgu Hatipoğlu'nun (1994) akademik özgürlüklerin önemi ile ilgili görüşleriyle benzerlik göstermektedir. Hatipoğlu'na göre (1994, s.73) bilim üretimi özgür ortamlarda yapılabilir. Baskı korku ve kaygının olduğu yerlerde bilgi üretilemediği gibi insan doğru bildiğini de söyleyemez. Böyle bir durumda çekingen, ürkek, korkak, konuşurken ve düşünürken titrek insan tipi ortaya çıkar. Bu tip insan toplumun her kesimine yayılır. Üniversitelerin böyle bir ortama tahammülü yoktur. Üniversitelerin amansız düşmanı özgürlüksüzdür. Öyleyse özgürlüğün ve özgür düşüncenin yeri üniversitelerdir. Özellikle iddialı, inat, yaratıcı ve üretken insanlar özgürlüğün ve özgür düşüncenin var olduğu üniversitelerde yetiştirilmelidir. İnsan kişiliğinin ve kimliğinin oluşmasında akademik özgürlükler çok önemlidir. Bu nedenle üniversiteyi özgür kılma uğraşı ve kavgası sürmelidir.

Dölen'e göre (2010) özellikle sosyal bilimler alanında yönlendirmeler söz konusu olmakla birlikte sosyal bilimler alanının toplum yaşamı ile yakından ilgilidir, bu alanda çalışan bilim adamları özgür bir ortamda çalışmıyorlarsa toplumsal baskılara ve doğrudan hükümetin baskısına maruz kalmaktadırlar. Bu baskılar gün geçtikçe egemen ideolojiye veya iktidara ters düşenlerin tavsiyesi ile sonuçlanmaktadır. Türkiye'nin üniversite tarihi bu tür tavsiyelerin tarihidir diyebiliriz. Bu sorunun tek çözümü üniversitelerin yönetsel ve mali özgürlüğe sahip olmasıdır. Dolayısıyla bilimin ilerlemesini sağlayacak bilim adamlarının yerini koruyabilmesi açısından da akademik özgürlükler önemli görülmektedir.

Üniversitelerin özgür olmaması ve içsel demokrasinin işletilmemesi önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Özel üniversitelerde görev yapan akademisyenler için üniversitelerin özerkliği birinci derecede önemli bir sorun olarak görülürken devlet üniversitelerinde aynı sorun üniversite içi demokrasinin işlemeyişi ile aynı oranda birinci sırayı paylaşmışlardır (Türk Eğitim-Sen, 2009, s. 173). Dolayısıyla gerek bilimin ilerlemesi gerekse ülkenin gelişimi için akademik özgürlükler akademisyenler tarafından önemli görülmektedir.

Yükseköğretim Kurumlarında Akademik Özgürlüklerin Akademisyenlerin Demografik Özelliklerine Göre Farklılaşmasına İlişkin Sonuçlar

Yükseköğretim kurumlarında görev yapan akademisyenlerin akademik özgürlük ile ilgili görüşlerinin cinsiyet, yaş, unvan, üniversite ve üniversitenin kuruluş yılı değişkenlerine göre farklılık göstermesine ilişkin sonuçlar aşağıda başlıklar halinde sunulmuştur.

Yükseköğretim kurumlarında akademik özgürlüklerin cinsiyet değişkenine göre farklılaşmasına ilişkin sonuçlar

Akademisyenlerin akademik özgürlüklere ilişkin görüşleri *eğitim, ifade, araştırma kurumsal ve önem* alt boyutlarında cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir. Elde edilen bu bulgu, kadın ve erkek tüm akademisyenlerin akademik özgürlüklere bakış açılarının benzer olduğunu göstermektedir. Kadın ve erkeklerin çalışma alanlarına ilişkin yapılan araştırmalarda kadınların ve erkeklerin iş doyumları (Heller, Clay ve Perkins, 1993; Bilge ve diğerleri, 2007 s.38) ve tükenmişlikleri (Gündüz, 2004; Naktiyok ve Karabey, 2005; Şanlı, 2006; Ardiç ve Polatçı, 2008; Gençay, 2007; Polatçı, 2007, s.121) ile ilgili algılarının farklılık göstermemesi aslında bizim bulgularımızı destekler niteliktedir. Tüm bu çalışmalar kadın ve erkeklerin akademik özgürlüklerle ilgili düşüncelerinin de benzer olabileceği gösterir niteliktedir.

Yükseköğretim kurumlarında akademik özgürlüklerin yaş değişkenine göre farklılaşmasına ilişkin sonuçlar

Yükseköğretim kurumlarında akademik özgürlük ölçeğinden elde edilen bulguya göre akademisyenlerin akademik özgürlüklere ilişkin görüşleri *eğitim, ifade ve kurumsal* alt boyutlarında yaş değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermezken, *araştırma ve önem* alt boyutlarında anlamlı bir farklılık göstermektedir. Akademik özgürlüğün *araştırma* alt boyutuna ilişkin 29 yaşından büyük akademisyenlerle 25-29 yaş grubundaki akademisyenler arasında 29 yaşından büyük akademisyenler lehine anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Akademik özgürlüğün *önem* alt boyutuna ilişkin 40 yaşından genç olan akademisyenlerle 40-44 yaş grubunda yer alan akademisyenlerin görüşleri arasında 40 yaşından genç akademisyenler lehine anlamlı bir farklılık vardır.

Bu bulgu tecrübeli akademisyenlerin araştırma yaparken kendilerini genç akademisyenlere göre alanında daha özgürlüklerini hissettiklerini göstermektedir. Bu durum akademisyenliğe yeni başlamış genç akademisyenlerin araştırma yapma ile ilgili yeterince tecrübeye sahip olmamalarından kaynaklanabilir. Genç akademisyenler özellikle araştırma yaparken kendilerini danışmanlarına bağlı hissetmeleri ve üstlerinin işleri genellikle kendilerine yaptırması gibi sebepler onların kendilerini daha az özgür hissetmelerine sebep olabilir. Bu durum 40 yaşından daha genç akademisyenlerin akademik özgürlükleri daha çok önemsemelerine neden olmuş olabilir. Diğer taraftan 40 yaşına kadar akademisyenler genellikle yardımcı doçent unvanını almış olmaktadır. Bu süreç zarfındaki tecrübeleri onların akademik özgürlükleri daha çok önemsemelerine sebep olmuş olabilir.

Sonuç olarak Türkiye'deki akademisyenlerin araştırma özgürlükleri ile ilgili görüşlerinin yaşlarına göre değiştiğini söylemek mümkündür. Gerçekte tüm akademisyenler için geçerli olan akademik özgürlüklerin yaş göre farklılık göstermesi ülkemizde akademik özgürlük kültürünün henüz oluşmadığını gösterir niteliktedir.

Yükseköğretim kurumlarında akademik özgürlüklerin unvan değişkenine göre farklılaşmasına ilişkin sonuçlar

Yükseköğretim kurumlarında akademik özgürlük ölçeğinden elde edilen bulgulara göre akademisyenlerin akademik özgürlük ile ilgili görüşleri arasında unvan değişkenine göre *eğitim, ifade ve kurumsal* alt boyutlarında anlamlı bir fark yokken, *araştırma ve önem* alt boyutlarında anlamlı bir fark vardır. Ölçeğinin *araştırma* alt boyutuna ilişkin yardımcı doçent ve profesörlerin görüşleri ile araştırma görevlilerinin görüşleri arasında yardımcı doçentler ve profesörler lehine anlamlı bir farklılık bulunurken, *önem* alt boyutuna ilişkin doçent görüşleri ile araştırma görevlileri ve yardımcı doçentlerin görüşleri arasında araştırma görevlileri ve yardımcı doçentler lehine anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Elde edilen bu bulgular daha yüksek unvana sahip akademisyenlerin araştırma alanında kendilerini daha özgür hissettiklerini göstermektedir. Diğer taraftan elde edilen bulgular düşük unvana sahip akademisyenlerin akademik özgürlükleri daha yüksek unvana sahip akademisyenlere göre daha fazla önemsediklerini söylemek mümkündür.

Türk Eğitim-Sen'in (2009) bir araştırmasına göre üniversite rektörlerinin sahip olduğu otoritenin bilimsel özgürlükleri engellediğine ilişkin akademisyenlerin görüşleri unvanlarına göre farklılık göstermektedir. Akademisyenlerin rektörlere bakışının araştırma görevlisinden profesöre doğru gidildikçe değiştiği anlaşılmaktadır. Araştırma bulgularına göre araştırma görevlilerinin, rektörlerin sahip olduğu otoritenin bilimsel özgürlükleri engellediği görüşünü daha yüksek unvana sahip akademisyenlere göre daha fazla benimsedikleri anlaşılmaktadır. Aynı araştırmada üniversite özerkliği akademik personel için birinci derecede önemli bir sorun iken idari personel için ikinci derecede önemli bir sorundur. Araştırmaya göre araştırma görevlisinden profesöre doğru gidildikçe, üniversite ders verirken ya da düşüncelerini ifade ederken açıkça bir baskı hissettiğini belirten akademisyen oranı azalmaktadır. Bu bulgular araştırma bulgularıyla araştırma bulgularını destekler niteliktedir.

Araştırmadan elde edilen bulgular araştırma yapmakta belli bir seviyeye gelmiş ve akademik yükselme bakımından herhangi bir kaygısı olmayan akademisyenlerin (profesör ve doçent) özellikle araştırma alanında kendilerini daha özgür hissettiklerini ortaya koymaktadır. Henüz akademik yükselmesini tamamlamamış akademisyenlerin kendilerini araştırma yapma konusunda zorunlu hissetmeleri kendilerini araştırma alanında daha az özgür hissetmelerine sebep olmuş olabilir. Ayrıca düşük unvana sahip akademisyenlerin akademik özgürlükleri daha çok önemsemeleri, akademik özgürlüklerinin daha kısıtlı olduğundan kaynaklanabilir.

Araştırmadan çıkarılabilecek diğer bir sonuç ise akademik özgürlüklerin sınırlandırılması akademisyenlerin akademik özgürlüklerin önemini daha iyi anlamasına sebep olmasıdır. Âdem'e göre (2008, s.197) özgür üniversite düzenine göre akademik unvanlara sahip olmanın biricik yolu bilimsel yeterlik ve liyakattir. Ancak YÖK düzeninde liyakatten büyük ödün verilmiş, en önemli kararlar sadece üst yöneticiler tarafından verilmiştir. Gerçekte özgür üniversitede doçent atama fakülte yönetim kurulunun, profesörlüğe yükselme de fakülte kurulunun profesör olan üyelerinin yetkisindedir. Dolayısıyla Türkiye'de üniversitelerde akademik özgürlüklerin unvana farklı hissedilmesi özgürlükler açısından önemli bir sorundur.

Yükseköğretim kurumlarındaki akademik özgürlüklerin üniversite değişkenine göre farklılaşmasına ilişkin sonuçlar

Yükseköğretim kurumlarında akademik özgürlük ölçeğinden elde edilen bulguya göre akademisyenlerin akademik özgürlüklere ilişkin görüşleri arasında, üniversite değişkenine göre *eğitim, ifade, araştırma, sorumluluk, kurumsal ve önem* alt boyutlarında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Elde edilen bu bulgu Türkiye'nin dört bir tarafındaki üniversitelerde görev yapan akademisyenlerin akademik özgürlük ile ilgili görüşlerinin birbirinden farklı olduğunu göstermektedir. Akademisyenler özellikle büyük ve köklü üniversitelerin daha özgür olduğunu görüşünü benimsemektedirler. Bu üniversiteler daha iyi imkânlarla sahip olduğu için bu üniversitelerde görev yapan akademisyenler kendilerini daha özgür hissetmektedirler. Dolayısıyla üniversiteler arasındaki niteliksel farklar (Âdem, 2008, s. 23) akademisyenlerin akademik özgürlük ile ilgili görüşlerinin farklılaşmasına neden olmuş olabilir.

Türk Eğitim-Sen'in (2009) 1029 akademisyen üzerinde yaptığı bir araştırma, araştırma bulgularıyla benzerlik göstermektedir. Araştırmaya göre üniversite rektörlerinin sahip olduğu otoritenin bilimsel özgürlükleri engellediğine ilişkin devlet ve özel üniversitelerde görev yapan akademisyenlerin görüşleri arasında anlamlı bir farklılık yoktur. Ancak durum üniversiteler açısından incelendiğinde İstanbul'daki üniversitelerde görev yapan akademisyenler "üniversitelerde rektörlerin sahip olduğu otorite bilimsel özgürlüğü engeller" görüşünü diğer şehirlerde bulunan üniversitelerde görev yapan akademisyenlere oranla fazla benimsedikleri anlaşılmaktadır.

Yükseköğretim kurumlarının pek çok problemle karşı karşıya olduğu konusunda literatürde fikir birliğine varılmıştır (Çelik, 1994; Ortaş, 2002; Şenses, 2007; İlham, 2008; Bilgin, 2009; Benek ve Yıldız, 2011; Şen, 2012, Karahan ve Karahan, 2012). Mevcut problemleri aşmaya çalışan üniversitelerin sorunları henüz çözülememişken 2006 yılından sonra pek çok yeni üniversitenin kurulması üniversiteler arasında nitelik ve nicelik farklılıklarının ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu durum farklı üniversitelerde görev yapan akademisyenlerin akademik özgürlük algılarının farklılık göstermesinin bir sebebi olarak gösterilebilir. Diğer taraftan yüksek lisans ve doktora düzeyinde öğrenci alımında yapılan sınavlarda bütünlük sağlayacak bir merkezi

organizasyonların bulunmaması (Gültekin, 1996, s.57) üniversiteler arasında akademik özgürlüklerin farklı algılanmasının diğer bir sebebi gösterilebilir.

Sonuç olarak Türkiye'deki yükseköğretim kurumlarında akademik özgürlükler bakımından bir standartlaşmanın sağlanamadığını, akademik özgürlüklerin üniversitelerde bir kültür haline getirilemediğini söylemek mümkündür.

Yükseköğretim kurumlarındaki akademik özgürlüklerin üniversitenin kuruluş yılı değişkenine göre farklılaşmasına ilişkin sonuçlar

Yükseköğretim kurumlarında akademik özgürlükler ölçeğinden elde edilen bulguya göre akademisyenlerin akademik özgürlüklere ilişkin görüşleri arasında üniversitelerin kuruluş yılı değişkenine göre *eğitim* ve *önem* alt boyutlarında anlamlı bir farklılık bulunmazken, *ifade*, *araştırma* ve *kurumsal* alt boyutlarında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Yükseköğretim kurumlarında *ifade* özgürlüklerine ilişkin 1992 yılından önce kurulan üniversitelerle 1992-2005 yılları arasında kurulan üniversiteler arasında 1992 yılından önce kurulan üniversiteler lehine anlamlı bir farklılık vardır. Elde edilen bu bulgu eski ve kökleşmiş üniversitelerde görev yapan akademisyenlerin düşüncelerini ifade etme konusunda kendilerini daha özgür hissettiklerini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla kökleşmiş ve kurumsallaşmış eski üniversitelerde akademik özgürlüklerin daha iyi durumda olduğunu söylemek mümkündür.

Yükseköğretim kurumlarındaki *araştırma* alanındaki özgürlüklere ilişkin 2006 yılından sonra kurulan üniversitelerle 1992-2005 yılları arasında kurulan üniversiteler arasında 2006 yılından sonra kurulan üniversiteler lehine anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Elde edilen bu bulgu sonucunda yeni kurulan üniversitelerde görev yapan akademisyenler, ortalama olarak 15 yıllık bir geçmişe sahip olan üniversitelerde görev yapan akademisyenlere göre araştırma alanında kendilerini daha özgür hissetmektedirler. Yeni kurulan üniversitelere devlet ödeneğinin fazla olması dolayısıyla buradaki üniversitelerdeki akademisyenlerin sempozyum, kongre gibi etkinliklere katılım konusunda mali açıdan daha fazla desteklenmesi bu farklılığın bir sebebi olarak gösterilebilir.

Yükseköğretim kurumlarında *kurumsal* özgürlüklerle ilgili 1992 yılından önce kurulan üniversitelerle 1992-2005 yılları arasında kurulan üniversiteler arasında 1992 yılından önce kurulan üniversiteler lehine anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Yine aynı boyuta ilişkin 2005 yılından sonra kurulan üniversitelerle 1992-2005 yıllarında kurulan üniversiteler arasında 2005 yılından sonra kurulan üniversiteler lehine anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Elde edilen bu bulgu, uzun bir tarihi geçmişe sahip olan üniversitelerde görev yapan akademisyenlerin *yönetimsel* özgürlükleri de kapsayan *kurumsal* özgürlükler ile ilgili görüşlerinin daha olumlu olduğunu ortaya koymaktadır. Dolayısıyla kurumsallaşmanın sağlandığı köklü üniversitelerdeki uygulamaların akademik özgürlükler üzerinde olumlu etkiler yarattığı söylenebilir. Diğer taraftan *kurumsal* özgürlükler bakımından yeni kurulan üniversitelerin 1992 yılından sonra kurulan üniversitelere göre daha özgür algılanması bu üniversitelerin küçük olması nedeniyle kurumsal faaliyetlerini daha kolay yapabilmelerinden kaynaklanabilir. Ayrıca daha önce de bahsettiğimiz gibi yeni kurulan üniversitelere devletin ek ödenek vermesi bu üniversitelerin kurumsal faaliyetlerini daha rahat yapmalarına olanak sağlamaktadır. Sonuç olarak akademik özgürlüklerin sağlanabilmesinde kurumsallaşmanın önemli bir yeri olduğu söylenebilir.

Yükseköğretim Kurumlarında Hesap Verebilirlik İle Akademik Özgürlükler Arasındaki İlişkilerle İlgili Sonuçlar

Araştırmadan elde edilen bulgulara göre yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirlik uygulamaları ile akademik özgürlükler arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki vardır. Bu bulguya göre yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirlik ile ilgili uygulamalar arttıkça akademisyenlerin akademik özgürlükleri artmaktadır. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre kurumsal özgürlüklerle yükseköğretim kurumlarında şeffaflık, akademik hesap verebilirlik, hesap verme sorumluluğu vve, yönetsel hesap verebilirlik ve hesap verebilirliği sağlama arasında orta düzeyde pozitif yönde anlamlı bir ilişki vardır. Elde edilen bu bulgu yükseköğretim kurumlarında kurumsal özgürlüklerin artmasıyla hesap verebilirlik uygulamalarının önemli düzeyde artacağını göstermektedir. Dolayısıyla yükseköğretim kurumlarını hesap verebilen gelişmiş kurumlar haline getirebilmek için onları kurumsal açıdan özgür hale getirmek önemlidir.

İlgili literatür incelendiğinde kaynak tahsisinde özerk olan ve başarı verilerini kamuya bildiren okulların çoğunun iyi performans gösterdikleri anlaşılmaktadır (Berdahl, 1990; Günay, 2004; Hoy ve Miskel, 2010). Bu durum gerçekte hesap verebilirlik ile akademik özgürlükler arasındaki pozitif ilişkiye gönderme yapmaktadır. Bunun yanı sıra hesap verebilirliğin özellikle öğrencilerin başarısını artırdığına (Skrla ve Scheurich, 2004) ve üniversitelerde öğrenciler arasında eşitliğin sağlanmasını mümkün kıldığına dair kanıtların mevcudiyeti (Haney, 2000) de bu ilişkiyi dolaylı olarak destekler niteliktedir. Gerçekte literatürde hesap verebilirlik uygulamaları ile akademik özgürlük arasındaki ilişkiden genellikle dolaylı yollardan bahsedilmektedir ve bu görüşler araştırma bulgularıyla paralellik göstermektedir.

Türkiye'deki yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirlik ve akademik özgürlüklerle ilgili elde ettiğimiz bulgular Türkiye'deki yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirlik uygulamalarının akademik özgürlüklerden daha yetersiz olduğunu göstermektedir.

Diğer taraftan araştırmadan elde edilen bulgular yükseköğretim kurumlarının hesap verebilirlik ile ilgili uygulamaların artmasıyla akademik özgürlüklerin de artacağını göstermektedir. Dolayısıyla yükseköğretim kurumlarının hesap verebilir olmasının akademisyenlerin kendilerini daha özgür ve güvende hissetmelerini sağlayacağını söylemek mümkündür. Üniversitelerin topluma karşı görevlerini yerine getirmeleri eğitim ve araştırma işlevlerini en iyi biçimde yapmaları, kendilerine tahsis edilen kaynakları büyük bir sorumluluk duygusuyla kullanmaları ile olur (Toktamış, 2007, s.184).

Araştırmadan elde edilen bulgular literatürle paralellik göstermektedir. Bülbül ve Demirbolat'ın (2014) araştırmasına göre hesap verebilirliğin sağlanması kamusal hizmetlerin etkililiğini artırmada önemli bir rol oynamaktadır. Zira yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirlik toplumun bu kurumlara olan güvenini artıracığı gibi bu kurumların gelişmesi ve etkililiği için önemli bir unsurdur (Stecher ve Kirby, 2004; Leveille, 2006).

Yükseköğretim Kurumlarında Hesap Verebilirliğin Akademik Özgürlükleri Yordamasına İlişkin Sonuçlar

Yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirlik ve akademik özgürlüklerle ilgili elde ettiğimiz bulgulara göre yükseköğretim kurumlarındaki hesap verebilirlik akademik özgürlüklerin % 45'ini açıklayabilmektedir. Akademik özgürlüklerin %55'lik kısmı ise başka değişkenler tarafından açıklanabilir.

Yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirlik ve akademik özgürlük kavramları genellikle yanlış bir şekilde birbirinden zıt işlevlere sahipmiş gibi algılansa da elde ettiğimiz bulgular, ideal bir hesap verebilirliğin akademik özgürlüklerin sağlanmasına olanak verdiğini, dolayısıyla örgütün gelişmesi için önemli bir rol oynadığı göstermektedir. Yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirliğin ve akademik özgürlükleri açıklamasını hesap verebilirlik ve akademik özgürlük kavramlarının literatürdeki tanımlarıyla değerlendirmek mümkündür. Amacı iyi tanımlandığında ve performans göstergeleri devletin öncelikleri ile bağlantılı olduğunda, gelişme için güçlü bir araç olan hesap verebilirlik (Leveille, 2006), bilginin iletilmesiyle güç kazanan akademik özgürlüğün sınırlarını belirlenmesine olanak sağlar (Günay, 2004). Dolayısıyla hesap verebilirlik akademik özgürlüklerin kötüye kullanılmasını engelleyen önemli bir unsurdur. Akademik özgürlük, bir bilim adamının kendi alanında meslektaşlarına veya topluma aykırı da olsa düşüncelerini ve görüşlerini öne sürebilmesidir. Ancak akademik özgürlük hakkına kavuşmakla akademisyenler bir takım yeni sorumlulukları da yerine getirmeyi kabul etmiş olurlar (Çakmak, 2003, s.106). İşte bu sorumluluklar akademik özgürlüklerin önemli bir açıklayıcısı olan hesap verebilirliğin gerektirdikleridir.

Sonuç olarak yükseköğretim kurumlarında hesap verme mekanizması akademisyenlerin akademik özgürlüklerini engellemez aksine akademik özgürlüklerin korunmasına yardımcı olur ve akademik özgürlüklerin kötüye kullanılmasını engeller. Araştırmadan elde edilen bulgular Türkiye'deki yükseköğretim kurumlarının akademik özgürlükleri koruyan orijinal bir hesap verebilirlik mekanizmasından yoksun olduğunu göstermektedir.

Öneriler

Araştırmanın bu bölümünde araştırma sürecinde gerçekleştirilen analizlerden çıkartılan sonuçlar ışığında politikacılara, uygulamaya ve gelecekteki araştırmalara yönelik önerilere yer verilmiştir.

Politika yapıcılara yönelik öneriler

- YÖK'ün akademik özgürlükleri güçlendirecek ve hesapverebilirliği sağlayabilecek biçimde yeniden yapılandırılması ve geliştirilmesi için gereken çalışmalar yapılabilir.
- Rektörlük seçimleri akademik özgürlükler dikkate alınarak yeniden yapılandırılabilir
- Yükseköğretim kurumlarının işleyişinde siyasetin etkili olmasını engelleyecek gerekli alt yapının oluşturulmasına yönelik çalışmalar yapılabilir.
- Yükseköğretim kurumlarında akademik personel veya lisansüstü düzeyde öğrenci alımlarında şeffaflığı ve standartlaşmayı sağlayacak uygulamalara yer verilebilir.
- Akademik özgürlüğün sağlanması adına YÖK akademik özgürlüklerin koruyucusu haline getirmelidir. Bunun sağlanabilmesi için yök'e üye seçerken, üyelerin yönetilebilirlik ve özgürlük dengesi gözetilerek göreve gelmesi sağlanabilir.
- YÖK tarafından 2013 yılında yayınlanan akademik özgürlükler beyannamesinin resmi bir hal almasını sağlayacak çalışmalar yapılabilir.
- Yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirliği sağlayabilmek için bu kurumların kurumsal açıdan özgür hale getirilmesi sağlanmalıdır.

- Yükseköğretim kurumlarının maddi kaynaklarını daha fazla kendisinin sağlaması yönünde teşvik edilmelidir. Böylece yükseköğretim kurumlarının finansal açıdan daha bağımsız olmaları sağlanabilir.
- Yükseköğretim kurumlarında insan kaynağı yetersizliklerini giderecek adımlar atılmalıdır. Üniversitelerde akademik personel eksiklikleri giderilerek eğitim ve araştırma alanındaki özgürlüklerin artması sağlanabilir.
- Akademik unvanların verilme süreciyle ilgili zayıflıklar tespit edilerek gerekli düzenlemeler yapılabilir.
- Yükseköğretim kurumlarında kurumun ve bireylerin özgürlüklerini koruyacak önlemler alınırken hesap verebilirlik mekanizmasının işlemesine olanak sağlayacak bir birim oluşturulabilir.
- ÜAK ve YÖK bünyesindeki etik konularda yapılan soruşturmalar akademik özgürlük ve hesapverebilirlik açısından incelenebilir.

Uygulamaya yönelik öneriler

- Akademisyenlerde hesap verme sorumluluğunu geliştirecek ve yükseköğretim kurumlarında hesap verebilirliğin önemini kavranmasını sağlayacak çalışmalar yapılabilir.
- Akademisyenlerin akademik özgürlük ile ilgili farkındalıklarını artıracak çalışmalar yapılabilir.
- Bilimin ilerlemesi adına akademik özgürlüklerin korunmasına yönelik kongre ve sempozyum gibi etkinlikler yapılabilir.
- Üniversitelerde akademik özgürlükleri besleyen akademik bir kültür oluşturulması yönünde çalışmalar yapılabilir.

- Yükseköğretim kurumları farklı düşünceye ve kültüre sahip insanların yer aldığı çok kültürlü yapılar olarak gelişim gösterebilir hale getirilmelidir.
- Akademik özgürlükler akademisyenler tarafından korunan kendinden denetimli bir mekanizma olarak işlevini devam ettirmeli ve akademik özgürlüklerin koruyucusu yine akademisyenler olmalıdır. Bunun için akademik özgürlükler bir kültür haline gelmelidir.
- Yükseköğretim kurumlarında akademik özgürlüklerin bir kültür haline gelmesi adına kongre, sempozyum, çalıştay vb. etkinlikler yapılabilir.
- Akademik özgürlüklerin yaygınlaşması adına evrensel değerler ve etik kurallar ışığında akademisyenler ve öğrenciler tarafından akademik özgürlüklerin sınırlarının anlaşılması yönünde çalışmalar yapılmalıdır.
- Özellikle yeni kurulan üniversitelerde eğitimsel faaliyetlerin destekleyicisi olan kütüphane, laboratuvar, sosyal tesis yetersizlikleri ile ilgili sorunları gidermeye yönelik çalışmalar yapılabilir.
- Akademisyenlerin araştırma alanındaki özgürlüklerini kısıtlayan (bürokratik işler, kaynak yetersizliği, izinler vb.) sorunlar tespit edilerek bu sorunların ortadan kaldırılmasına yönelik çalışmalar yapılabilir.

İleri araştırmalara yönelik öneriler

- Yükseköğretim kurumlarında bir taraftan hesap verirken diğer taraftan akademik özgürlükleri koruyan sadece Türkiye'ye özgü, işlevsel bir hesap verebilirlik modeli oluşturulabilir.
- Akademik özgürlüklerle bilim politikaları arasındaki ilişkiyi ortaya koyacak çalışmalar yapılabilir.
- Akademik özgürlüklerle siyaset arasındaki ilişkiyi ortaya koyacak çalışmalar yapılabilir.

- Öğrencilerin akademik özgürlükleri ile ilgili araştırmalar yapılabilir.
- Öğrencilerin hesap verebilirlikleri ile ilgili araştırmalar yapılabilir.

KAYNAKLAR

- Aby, S. H. ve Kuhn, J. C. (2000). *Academic freedom: A guide to the literature*. USA: Greenwood.
- Acat, B., Erol, E. ve Kılıçoğlu, G. (2011). İlköğretim okulu müdürlerinin hesap verebilirliğine ilişkin algıları. *20. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı, 8-10 Eylül 2011*. (s. 234). Burdur.
- Ackerman, J. M. (2005). Social accountability in public sector. *Social development papers 1*. (s. 82),
- Âdem, M. (2008). *Çağdaş üniversite mi medrese mi?* Ankara: Phoenix.
- Akçasu, A. (1995). *Üniversite yasası (panel konuşmaları)*. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi.
- Alkin M. C. (2004). *Evaluation roots. Tracing theorist' views and influences*. California: Sage Publications.
- Altbach, P. G. (2000). *The changing academic workplace: comparative perspectives*. Center for international higher education. Massachusetts: Lynch School of Education.
- American Council on Education. (2004). *Public accountability for student learning in higher education: Issues and Options*. Washington: ACE
- American Association of University Professors. (2006). *1940 Statement of principles on academic freedom and tenure with 1970 interpretive comments*. America: AAUP.
- Anderson, W. (1934). Academic freedom. *Australasian Journal of Psychology and Philosophy*, 12 (2), 138-142.
- Anderson, J. A. (2005). *Accountability in education*. Paris: Educational Planning Publication.

- Ardıç, K. ve Polatçı, S. (2008). Tükenmişlik sendromu. Akademisyenler üzerinde bir uygulama (GOÜ Örneği). *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 10 (2), 69-96.
- Ashby, E. (1966). *Universities: British, Indian, African*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Ashby, E. ve Anderson, M. (1966). Universities: British, Indian, African. *The Journal of Modern African Studie*, 4(4), 556.
- Assefa, T. (2008). *Academic Freedom in Ethiopia. Perspectives of Teaching Personnel*. Addis Ababa: FSS.
- Association of American Colleges and Universities. (2006). *Academic freedom and educational responsibility*. Washington: Association of American Colleges and Universities.
- Association of American Colleges and Universities. (2008). *Our students' best work: A framework for accountability worthy of our mission*. Washington: Association of American Colleges and Universities.
- Arslan, M. (2005). Cumhuriyet dönemi üniversite reformları bağlamında üniversitemizde demokratiklik tartışmaları. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (1), 23-49.
- Ayverdi, İ. (2010). *Misalli büyük Türkçe sözlük*. İstanbul: Kubbealtı.
- Aypay, A. (2015). *Türkiye 'de yükseköğretim alanı, kapsamı ve politikaları*. Ankara: Pegem Akademi.
- Balyer, A. (2011). Academic freedom: Perceptions of academics in Turkey. *Eğitim ve Bilim*, 36(112), (s.138-148).
- Baker, E., Linn R.L., Herman ve J.L, Koretz, D. (2002). *Standarts for educational accountability system*. Los Angeles: Policy Brief.
- Bakkal, H. ve Kasımoğlu, A. (2014). *Bütçe sürecinde mali saydamlık ve hesap verebilirliğin önemi*. Yalova: Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı Raporu.

- Baydar, T. (2004). Yönetim etiği açısından İngiltere'deki kamu yönetimi uygulamaları. Yüksek Lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Behn, R. D. (2003). *Demokratik hesap verme sorumluluğu*. (Kemal Köprülü, Çev.). İstanbul: Arı Hareketi.
- Benek, İ. ve Yıldız, İ. (2011). Yükseköğretimde inovasyon. *Uluslararası yükseköğretim kongresi: Yeni yönelişler ve sorunlar*, İstanbul. 814-821.
- Berdahl, R. (1990). Academic freedom, autonomy and accountability in British universities. *Studies in Higher Education*. 2 (15) 169-180.
- Blagescu, M., Casas, L. ve Lloyd R. (2005). Pathways to accountability: The gap framework. London: One World Trust.
- Bilge, F., Akman, Y. ve Kelecioğlu, H. (2007). Öğretim elemanlarının iş doyumlarının incelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* (32), 32-41.
- Bilgin, V. (2009). *Türkiye'de üniversite sorunu ve üniversite çalışmaları üzerine bir araştırma*. Ankara: Türk Eğitim-Sen.
- Biricikoğlu, S. ve Güleler, H. (2008). Hesap verebilirlik anlayışındaki değişim ve Türk kamu yönetimi. *Türk İdare Dergisi*, (249). 203-224.
- Bohan, C. (2009). *Exploring the concepts of academic freedom and institutional autonomy. A case study of the faculty of political science at the university of suleimaniyah. institutte for administrasion*. Masteroppgave, Bergen University.
- Bovens, M. (2003). *Public accountability*. The Oxford handbook of public management, *Oxford University*. 1-20. DOI: 10.1093/oxfordhb/9780199226443.003.0009
- Bowen, H. R. (1974). *Evaluating institutions for accountability, new directions for institutional research*. San Francisco: Jossey-Bass, Spring.

- Brown, R. S. ve Kurland J. E.(1993). *Academic tenure and academic freedom. In freedom and tenure in the academy*, (ed. by Wan Alstyne) Durham, NC: Duke University Press.
- Bruneau, W. (2005). Freedom isn't academic. [Review of Conrad Russell, *Academic freedom and an intelligent person's guide to liberalism*] Canada: Educational Studies. DOI: <http://dx.doi.org/10.15173/russell.v25i2.2079>
- Burke, J.C. (2002). *Funding public colleges and universities for performance: Popularity, problems, and prospects*. Albany, NY: Rockefeller Institute Press.
- Burke, J. C. ve Minassians, H. (2003). *Performance reporting: "Real" accountability or accountability "lite"*. Seventh Annual Survey. Rockefeller Institute of Government
- Burke, J. C. (2005a). *The many faces of accountability*. San Francisco: Jossey-Bass. 1-24.
- Burke, J. C. (2005b). Closing the accountability gap for public universities putting academic departments in the performance loop. *Planning for Higher Education* 34 (1), 19-28.
- Bülbül, M. ve Demirpolat, A. (2014). Hesap verebilirlik ile ilgili Türk Milli Eğitim Sistemi'ne yönelik bir değerlendirme. *Eğitim ve Bilim*, 39(174), 39-52.
- Büken, N. Ö. (2006). Türkiye örneğinde akademik dünya ve akademik etik. *Hacettepe Tıp Dergisi*. 37. 164-170.
- Cahn, S. M., (1986). *Saints and scamps: Ethics in academia*, Totowa, N.J.: Rowman and Littlefield.
- Cain, T. R.(2007). "For education and employment: The American federation of teachers and academic freedom, 1926–1941,"*Perspectives on the history of higher education*, 26, 67-102.
- Carey, K. ve Schneider, M. (2010). *Accountability in American higher education*. New York: Palgrave Macmillan.

- Carnoy, M., Elmore, R. Santee ve Siskin, L. (2003). *The new accountability: High schools and high stakes testing*. New Yourk: Routledge Falmer.
- Cendon, A. B. (1999). Accountability and public administration: concepts, dimensions, developments. (Ed. M. Kelle), *Openness and transparency in governance: Challenges and opportunities*. 22-61. Maastricht, Bratislava: EIPA.
- Chachage, C. S. (2008). *Academic freedom and the social responsibilities of academics in tanzania*. Senegal: Codesria.
- Chemerinsky, E. (1998). "Is tenure necessary to protect academic freedom?" *American Behavioral Scientist* . 5 (41). 638–51.
- Cole, J. R. (2005). *Academic freedom under fire*. Coloumbiya University: *Doedalus Spring* 1-13.
- Cole, J. R. (2009). Defending academic freedom and free inquiry. (76). 3, *Social Research*, 811-844.
- Çakmak, O. (2003). *Bilgi çağında eğitim ve üniversite*. İstanbul: Nesil.
- Çelik, A. (1994). Yeni üniversitelerde kütüphane sorunu. *Türk Kütüphaneciliği*. 8(4). 266-271.
- Day, P. ve Klein, R. (1987). *Accountabilities - five public services*, London: Tavistock Publications.
- Desmond, M. (1998). *Christine de pizan and the categories of difference*. Minnesota: University of the Minnesota Press.
- Diekema, A. J. (2000). *Academic freedom & Christian scholarship*. USA: Wm. B. Eerdmans.
- Dinler V. (2013). Akademik özgürlüğün sınırı üzerine sorular. *Muhafazakar Düşünce*. 9(35). 239-291.
- Doğan D. (2013). Yeni kurulan üniversitelerin sorunları ve çözüm önerileri. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*. 3(2).108-116.

- Doğramacı, İ. (2000). *Günümüzde rektör seçimi ve atama krizi, Türkiye’de ve Dünya’da yükseköğretim yönetimine bir bakış*, Ankara: Meteksan.
- Doğramacı İ. (2007). *Türkiye’de ve dünyada yükseköğretim yönetimi*. Ankara: Mektasan.
- Dost M. ve Cenksever F. (2007). Devlet ve vakıf üniversitelerinde çalışan öğretim elemanlarının meskeli sorunları. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*.16 (2). 203-218.
- Doumani, B. (2005). Academic freedom post-9/11. *ISIM, Education*. (15).
- Downey, J. (2008). *Accountability versus autonomy* . Erişim Tarihi: 14.10.2014 http://heqco.ca/enCA/Stay_Informed/Speeches%20and%20Presentations/Documents/Accountability.
- Dölen, E. (2010). Türkiye üniversite tarihi özerk üniversite dönemi 1946-1981. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi..
- Dworking, R. (1979). Academic freedom. *Philosophical Papers* 8, 1-10.
- Ekinci, E.B. (2013). Üniversitenin üzerinden geçen buldozer: 1933 üniversite reformu. Erişim Tarihi: 04 Haziran 2015, <http://www.ekrembugraekinci.com/makale.asp?id=469>.
- Eliot, C. W. (1907). Academic freedom. *American Association for the Advancement of Science* , 1-15.
- Emerson, T. I. ve Haber, D. (1964). “Academic freedom of the faculty member as a citizen.” In *Academic freedom: The scholar’s place in modern society*. (Ed. Hans W. Baade), Dobbs Ferry, NY: Oceania Publications. 95–142.
- Engel, M. (1956). Society a chapter in the history of academic freedom. The case of Alexander. *History of Education Journal*,(7), 4, 157- 164.
- Englert, K. , Fries D., Martin Glenn, M. ve Douglas, B. (2007). Accountability systems: A comparative analysis of superintendent, principal and teacher perceptions. *International Journal of Education Policy ve Leadership*. 2 (4), 1-12.

- Erdem, A. R. (2006). Dünyadaki yükseköğretimin değişimi. *Selcuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15, 300-314.
- Eryılmaz, B. ve Biricikoğlu H. (2011). Kamu yönetiminde hesap verebilirlik ve etik. *İş Ahlakı Dergisi*.4 (7). 19-45.
- Eser, Z. ve Birkan, İ. (2005). Marketing education in Turkey, *Journal of Teaching in International Business*, 16(2), 75-101, Doi: 10.1300/J066v16n02_05.
- EUA (2015). University autonomy in Europe. Erişim Tarihi: 08 Haziran 2015.
<http://www.university-autonomy.eu>
- Eurydice, (2008). Higher education governance in Europe. Policies, structures, funding and academic staff. European Commission: Education and college . Erişim Tarihi: 08 Mayıs 2015. http://eacea.ec.europa.eu/education/Eurydice/documents/thematic_reports/091EN.pdf
- Evans, G. R. (2002). *Akademisyenler ve gerçek dünya*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Evans, H. J. (2008). *What is accountability, really? winning with accountability the secret language of high-performing organizations*. USA: Cornerstone Leadership Institute.
- Ewell, P.T (2009). Assessment, accountability, and improvement: Revisiting the tension. *National Institute for Learning Outcomes Assessment*. Occasional paper.
- Frimpong, S. O. (2004). Adolescents' perception of and attitude towards sex education: a case study of senior secondary schools in the Kumasi metropolis, Ghana. Master. *University of Cape Coast. Educational Psychology*.
- Fuchs F. R. (1963). Academic freedom-its basic philosophy, function, and history. *Law and Contemporary Problems*. Duke University. 431-446. Erişim Tarihi: 14.10.2014. <http://scholarship.law.duke.edu/lcp/vol28/iss3/2>.
- Gedikoğlu, T. (2013). Yükseköğretimde hesap verebilirlik. *Yükseköğretim Dergisi*. 2(3), 142-150.

- Gençay, Ö. A. (2007). Beden eğitimi öğretmenlerinin iş doyumu ve mesleki tükenmişliklerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 15 (2), 765 – 780.
- Gertmann, E.ve Streb, M. J.(2006). *Academic freedom at the dawn of a new century. How terrorism, governments ent culture wars impact free speech*. California: Standford University.
- Giroux, H. A. (2006). Academic freedom under fire: The case for critical pedagogy. *College Literature* (33) 4. 1-42.
- Goetz, A.M. ve R. Jenkins. 2001. Hybrid forms of accountability: Citizen engagement in institutions of public-sector oversight in india. *Public Management Review*.3 (3).
- Göney, S. (2012). Anılarda ellili yıllar ve üniversite. *İstanbul Üniversitesi Dergisi*. 1-15.
- Gutfield, A. (1970). The levine affair: a case study in academic freedom. *The Pacific Historical Review* (39) 1, 19-37.
- Güçlü, N. ve Kılınç A. Ç. (2011). İlköğretim okulu öğretmenlerinin görüşlerine göre okul yöneticilerinin hesap verebilirlik düzeyleri. *Education Science*. 6 (3).
- Gülener, S. (2011). Yargı bağımsızlığını güçlendirici bir mekanizma olarak yargısal hesap verebilirlik ve Türk yargı sistemi. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 15(2), s.234.
- Günay, D. (2004). Üniversitelerin neliği, akademik özgürlük ve üniversite özerkliği. *International Congress of on Higher Education*, İstanbul. 1-15
- Gündüz, B. (2004), Öğretmenlerde tükenmişliğin akılcı olmayan inançlar ve bazı mesleki değişkenlere göre yordanması. Yayınlanmamış Doktora Tezi, *Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Adana.
- Gür, B. (2011).Türkiye’de yükseköğretimin ve yükseköğretim kurumunun tarihi üzerine. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*. 1, 47-53.

- Güvenç, B. (1992). *YÖK neden ve nasıl sorun oldu? Yükseköğretimde nasıl bir yasa*. Ankara: Şafak Matbaacılık.
- Haberler, Z. J. (2013). Liberty but not license: publicity, academic freedom, and the professionalization of the professoriate, 1890-1929. Dissertation. *Philosophy in Education. University Of California Riverside*.
- Hafstadter, R. (1955). *Academic freedom in the tge of the college*. Columbia: Columbia Üniversty Press.
- Hahn R. W. ve Litan R. E. (2003). Recommendations for improving regulatory accountability and transparency. *AEI-brookings joint center for regulatory studies*.
- Hamilton, N. W. (2002). *Academic ethics: Problems and materials on professional conduct and shared governed*. Washington: Praeger.
- Hamilton, N. (1998). *Zealotry and academic freedom*. New Jersey: Transaction.
- Haney, W. (2000). The myth of the "Texas miracle" in educational reform. *American Educational Research Assosiation*. New Orleans. DOI: <http://dx.doi.org/10.14507/epaa.v8n41.2000>
- Hanushek, E., Machin, S. ve Woessmann, L. (2011). *Hand books economics of education* (3). The Netherlands: Elsevier B.V. 384-397.
- Hartnett, R. T. (1970). The new college trustee: some predictions for the1970s. A research consideration of some of thepossible outcomes of greater diversity on collegegoverning boards. *Educational Testing Service*. 1-84.
- Hatipoğlu, M. T. (1994). *Doğranmış üniversite*. Ankara: Selvi.
- Hayes, D. ve Reynolds, R. (2008). *Time to no platform 'no platform', the free society* *Erişim Tarihi*: 31.04.2014. [http://www.thefreesociety.org/Issues/ Free-Speech/time-to-no-platform-no-platform](http://www.thefreesociety.org/Issues/Free-Speech/time-to-no-platform-no-platform).

- Hayes D. (2009). Academic freedom and the diminished subject. *British Journal Of Educational Studies*. Canterbury Christ Church University. 2(57). 127–145.
- Hayes, D. (2014). *Free speech needs to be heard*. Erişim Tarihi: 10. 21. 2014
<http://www.thefreesociety.org/Articles/Comment/free-speech-needs-to-be-heard>.
- Hayran M. ve Özdemir O. (1996). *Bilgisayar istatistik ve tıp*. Ankara: Hekimler Yayın Birliği.
- Heller, H.W., Clay, R. ve Perkins, C. (1993). The relationship between teacher job satisfaction and principal leadership style. *Journal of School Leadership*, 3(1), 74-86.
- Hook, S. (1971). Academic freedom and academic anarchy. *Canadian Family Physician*.269.
- Horn, M. (1999). *Academic freedom in Canada: A history*. Canada: University of Toronto Press.
- Hout, M. ve Elliott, S. W. (2011). *Incentives and test-based accountability in education*. Washington: National Academy.
- Hoy, W. K. ve Miskel, C. (2010). *Eğitim yönetimi: teori, araştırma ve uygulama* (Çeviri Editörü: Selahattin Turan). Ankara: Nobel.
- Human Rights Watch (1998). *Academic freedom in Indonesia. dismantling soeharto-era barriers*. USA: HRW
- Hughes, O. (2003). *Public management and administration: An introduction*. London: Macmillan.
- Huisman J. ve Currie J. (2004) *Accountability in higher education: Bridge over troubled water?* Netherlands: Kluwer Academic Publishers.
- İlkam, Ç. (2008). Üniversite ve bazı sorunları. *Eğitim Dergisi*. 52 (18). 307.
- İnam, A. (2007). Üniversite üzerine iki soru. *Cumhuriyet Bilim Teknoloji*. (1083)11.

- Frezal, J.(1989). Uluslararası yükseköğretim konferansı: Üniversite yönetimi. Grup raporları açılış konuşması.
- Kahn, S. E., ve Pavlich, D. (2000). *Academic freedom and the inclusive university*. Canada: UBC Press.
- Kalman, M. Gedikoğlu, T. (2014). Okul yöneticilerinin hesap verebilirliği ile örgütsel adalet arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 29(2), 115-128.
- Kane, T.J. ve Staiger D. O. (2001). Improving school accountability measures. *National Bureau of Economic Research*. Cambridge.
- Kantos, Z. E. ve Balcı, A.(2011). İlköğretim okulu yönetici ve öğretmenlerin görüşlerine göre kamu ve özel ilköğretim okulları için bir hesap verebilirlik modeli. *Eğitim Bilim ve Uygulama Dergisi*.10 (21). 107-138.
- Karahan Ö. ve Karahan A. Y. (2012). Üniversitelerin meseleleri. *Yükseköğretim Dergisi*. 1(2). 80-84.
- Karakaş, M. (2005). Kamu mali yönetiminde yeniden yapılanma aracı olarak hesap verme sorumluluğu ve saydamlık. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (10) 2, 291-305.
- Karasar, N. (2000). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel.
- Karran, T. (2007). Academic freedom in Europe: A preliminary comparative analysis. *Higher Education Policy* 20(3), 289-313.
- Karran, T. (2009). Academic freedom in Europe: Time for a Magna Charta?, *Higher Education Policy*, 22 (2).
- Kearns P. (1994). The stratejik management of accountability in nonprofit organizations: An analytical framework. *Public administration review*. JSTOR. 2 (54).
- Kearns P. (2014). Institutional accountability in higher education: A stratejik approach. *Public Productivity ve Management Review*. JSTOR 2 (22). 140-156.

- Kesim, E. (2005). Bir etik davranış ilkesi olarak hesap verebilirlik (Hesap verme sorumluluğu). *Siyasette Yönetim ve Etik Sempozyumu*. (Kasım 2005). Sakarya.
- Kline, P. (1994). *An easy guide for factor analysis*. New York: NY:Routledge.
- Knowles, A.S. (1970). *Handbook of college and university administration*. USA: Hill Book.
- Koçak, E., Turan S. ve Aydoğdu, E. (2012). Öğretmenlerin yetki devri, otonomi ve hesap verebilirliklerine ilişkin görüşlerinin incelenmesi. *Eğitim ve Bilim Dergisi*. 3 (5), 117-148.
- Leech, N. L., ve Onwuegbuzie, A. J. (2009). A typology of mixed methods research designs. *Qual Quant*.43:265–275.
- Leveille D.(2006) Accountability in higher education: A public agenda for trust and cultural change. *Research ve Occasional Series*. California.
- Levidow, L. (2002). Marketizing higher education: Neoliberal strategies and counter-strategies. (Ed. Robins, Kevin and Webster, Frank) *The virtual university? knowledge, markets and management*. Oxford, UK: Oxford University Press, 227–248.
- Levinson, R. (2007). Academic freedom and the first amendment. *American Association of University Professors* , 1-21.
- Lewis, L. S. veAltbach, P. G. (1996). Faculty versus administration: A universal problem. *Higher Education Policy*, 9(3), 255-258.
- Lingenfelter, P. (2001). *Focus on educational accountability*. SHEFO Network News. 20(3).
- Linn, R. L. (2000). Assesment and accountability. *Education & Educational Research*. (29) 2, 4-16.
- Luskin, C. (2010). The constitutionality and pedagogical benefits of teaching evolution scientifically. *Thomas Journal of Law & Public Policy*. 4, 204-277.

- Lynch, R. G. (2003). *Pawns of the state or priests of democracy? Analyzing professors' academic freedom rights within the state's managerial realm*. Erişim Tarihi: 21.10.2014 <http://www.jstor.org/stable/3481409>.
- Marginson, S. ve Rhodes, G. (2002). Beyond national states, markets, and systems of higher education. *Higher Education Kluwer Academic*.43 (3). 281-309.
- Machlup, F. (1955). *On some misconceptions concerning academic freedom*, 4 (41). *Bulletin of the American Association of University*.753-784.
- McLendon, M. K., Hearn, J. C. ve Deaton, S. B. (2006). Called to account: Analyzing the origins and spread of state performance-accountability policies for higher education. *Educational Evaluation and Policy Analysis*. 28 (1). 1-24.
- McNeil, L. (2000). Creating new inequalities: constradiction of reform. *Questia* , 81, 728-34.
- McNeil, L. M., Coppola, E., Radigan, J., ve Heilig, J. V. (2008). Avoidable losses: high-stakes accountability and the dropout crisis. *Education Policy Analysis Archives* , 16 (3).
- Menand, L. (1998). *The future of the academic freedom*. USA: The University of Chicago Press.
- Metzger, W. P. (1977). *The American concept of academic freedom in formation: A collection of essays and reports*. New York: Arno Press.
- Metzger, W. P. (1978). Academic freedom and scientific freedom. *American Academy of Arts & Sciences*. The MIT Press. 2(117). 93-114.
- Metz, T. (2011). Accountability in higher education: A comprehensive analytical framework. *Theory and Research*. 9(41). 41-58.
- Middaugh, M. F. (2007) Creating a culture of evidence: Academic accountability at the institutional level. *New directions for higher education*, (140) 15-28.

- Moran, G. (1998) *Silencing scientists and scholars in other fields: Power, paradigm controls, peer review, and scholarly communication*, London: Ablex Publishing Corporation.
- Morcher, E., Nemer, O.ve Simmons, P. (1998). *Applied ethics in a troubled world*. Netherlands: Kluwer Academic Publishers.
- Mulgan, R. (2000). Accountability: an ever - expanding concept? *Public administration. International Journal of Administrative Sciences*. (78) 3, 555-573.
DOI: 10.1111/1467-9299.00218
- Mulgan, R. (2002). Public accountability of provider agencies: the case of the Australian 'centrelink', *International Journal of Administrative Sciences*. (68)1.45-59.
- Mulgan, R. (2003). *Holding Power to account: Accountability in modern democracies*, Basingtoke: Palgrave.
- Naktiyok, A. ve Karabey, C. N. (2005). İş koliklik ve tükenmişlik sendromu. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19(1).
- Neuman, W. L.(2010). *Toplumsal araştırma yöntemleri nitel ve nicel yaklaşımlar*. (Çev. Sedef Özge). İstanbul: Yayın Odası
- Norris, K. E. (2010). Akademik freedom and universty autonomy: A comparative analysis of the Turkish higher education system. Erişim Tarihi: 16.03.2015
<https://scholarworks.iupui.edu>
- O'Connor, J. L. (2010). *Student with dissabilities can meet accountability standarts: A roadmap for school*. UK: American Association of School Administrators.
- OECD, (2000). Trust in government ethics measures in OECD countries. Paris.
- OECD, (2011) *PISA In Focus 2011/9*. Paris
- ODTÜ, (2011). *Yükseköğretimin yeniden yapılandırılması: Görüş ve öneriler*. Komisyon Raporu. Ankara.

- O'Neil, R. (2008). *Academic freedom in the wired world: political extremism, corporate power, and the university*. USA: Harvard College.
- Onwuegbuzie, A. J. ve Leech, N. L. (2004). Enhancing the interpretation of “significant” findings: The role of mixed methods research. *The Qualitative Report*. 770.
- Ortaş İ. (2002). Üniversitelerin sorunları 1. *Bilim, Eğitim ve Düşünce Dergisi*. 2 (4). 1-3.
- Ortaş, İ. (2004). Üniversite özerkliği nedir? *Üniversite ve Toplum*. 1(4), 7.
- Özbay Ö. (2009). *Niğde üniversitesi öğrencileri üzerine bir araştırma*. İzmir: Zeus.
- Özdemir, S. Bülbül, M. ve Acar, M. (2009). Challenges associated with administrative and professional accountability in the Turkish educational system. *NISPAcee Annual Conference*. Budva, Montenegro.
- Özer, M., Gür, B. ve Küçükcan, T. (2011). Kalite güvencesi: Türkiye yükseköğretimi için stratejik tercihler. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*. 1(2). 56-65.
- Özmen, F. Aküzüm, C. ve Aküzüm L. (2011). *Hesap verme yükümlülüğüne dayalı özerk üniversite yönetimi*. Uluslararası Yükseköğretim Kongresi: Yeni Yönelimler ve Sorunlar. İstanbul. 27-28 Mayıs.
- Özipek, B. B. (2001). Akademik özgürlüğün anlamı ve gerekliliği. *Liberal Düşünce Dergisi*.185-195.
- Palfreyman, D. (2006). Is academic freedom under threat in UK and US higher education? *27th Annual National Conference on Law and Higher Education*. New College, Oxford. February 2006.
- Patton, M. Q. (2001). *Qualitative research ve evaluation methods*. California: Sage Publications.
- Paul, S. (1991). *Accountability in public services: Exit, voice, and capture*. Country Economics Department The World Bank.

- Perie, M., Park, J. ve Klau, K. (2007). *Key elements for educational accountability models*. Washington, DC: Council of Chief State School Officers.
- Poch, R. K. *Academic freedom in American higher education (1993): Rights, responsibilities, and limitations*. Washington, DC: ASHE-ERIC.
- Roberts, N. C. (2002). Keeping public officials accountable through dialogue: Resolving the accountability paradox. *Public Administration Review*. (62) 6, 658-669.
- Rabovsky, T. (2011). *Accountability in higher education: Exploring impacts on state budgets and institutional spending patterns*. Presented at the 2011 Public Management Research Association Conference. Syracuse, NY
- Revees, D.B. (2004). *Accountability in action: A blueprint for learning organizations*. ABD: Advanced Learning Press.
- Robinson, G., College, S. ve College, S. (2002). Academic freedom. *Encyclopedia of Ethics, 2nd Edition*. Garland Publishing.
- Roche, G. C. (1969). Academic freedom for what? *Education in America*, 19, 1-13.
- Rhoades, G. and Sporn, B. (2002). Quality assurance in Europe and the U.S.: Professional and political economic framing of higher education policy. *Higher Education* 43(3).
- Romzek, B. S., Dubnick, M.J. (1987). Accountability in public sector: Lesson from the challenger tragedy. *Public Administration Review*. 227-238.
- Romzek, B.S. (2000). Dynamics of public sector accountability in an era of reform. *International Review of Administrative Sciences*, 66 (1). 19-42.
- Samsun, N. (2003). *Hesap verebilirlik ve iyi yönetim. İyi yönetişimin temel unsurları*. Ankara: Ayrıntı.
- Schick, A. (1998). A contemporary approach to public expenditure management. *International Bank For Reconstruction and Development*. 1-137.

- Schedler, A. Diamond, L., Plasner, M. (1999). *Self-restraining state: power accountability in new democracies*. London : Lynne Rienner.
- Searle, J. R. (1972). *The campus war: A sympathetic look at the university in agony*. Penguin Books . Erişim Tarihi:16.06.2014. <https://www.questia.com/free-trial>
- Seggie, F. N. ve Gökbel, V. (2014). *Geçmişten günümüze Türkiye'de akademik özgürlük*. Ankara: SETA. 18.
- SHEFO (2005). Accountability for better results a national imperative higher education. *National Commission On Accountability in Higher Education*.
- Skrla, L. Scheurich (2004). *Educational equity and accountability paradigms, policies, and politics*. New York: Psychology Press.
- Soeharto D. (1998). *Academic freedom in Indonesia*. New York: Human rights watch.
- Soydan, T. (2013). Autonomous university demands in the process of the transformation of Turkey's higher education field. *International Journal of Educational Policies*, 7(2). 73-87.
- Stecher B. ve N. B. Sheila (2004). *Organizational improvement and accountability: Lessons for education from other sectors*. Pittsburgh: Rand.
- Stensaker, B. ve Harvey, L. (2011). *Accountability in higher education. Global perspectives on trust and power*. New York: Routledge.
- Stone, G. (2006). Academic freedom. *American Academy of Arts and Sciences*, 2(59).
- Summak, S. M. (2008). Academic human rights and freedoms in Turkey. *The Educational Forum*. 1(62).37-41.
- Şenses F. (2007). Uluslararası gelişmeler ışığında Türkiye yükseköğretim sistemi: Temel eğilimler, sorunlar, çelişkiler ve öneriler. ERC Working Papers in Economics. Erişim Tarihi: 16 Mart 2014. <http://www.erc.metu.edu.tr/menu/series07/0705>.

- Şen, Z. (2012). Türkiye’de yükseköğretim sistemi eleştirileri ve öneriler. *Yükseköğretim Dergisi*. 2 (1). 1-9.
- Tanrıkulu, D. (2009). *Yükseköğretime erişimin değerlendirilmesi ve Türkiye için politika önerileri*. Ankara: DPT.
- TBMM. (1961). *1961 Anayasası*.
- TBMM. (1982). *1982 Anayasası*
- TBMM (2003). 5018 Sayılı kamu malî yönetimi ve kontrol kanunu (25326 SK).
- The Dar es Salaam Declaration on Academic Freedom and Social Responsibility of Academics (1990) . *Human Rights Library*. Minnesota.
- Toktamış, A. (2007). *Üniversitelerimiz ve demokrasi*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Turhan, T. (1 Kasım 2009). *Hesap verebilirlik / akademik performans değerlendirme kriterleri ve DAÜ*. Kıbrıs Gazetesi, 18-19.
- Türk Eğitim- Sen (2009). Türkiye’de üniversite sorunu ve üniversite çalışanları üzerine bir araştırma. Ankara.
- UNESCO (1997). *Records of the general Conference. United Nations Educational,Scientific and Cultural Organization*. Paris. 25-32
- UNESCO. (1998a). *Accountability and international co-operation in the renewal of higher education records of the general conference*. Paris.
- UNESCO (1998b), *Social responsibility and academic freedom and autonomy, international association of universities*. Erişim Tarihi: 15.04.2014.
http://www.unesco.org/iau/tfaf_working_doc.html.
- UNDP (2006). Mutual accountability mechanisms: Accountability, voice, and responsiveness a UNDP capacity development resource. USA.
- Üniversitelerin temel sorunları çağdaş eğitim- çağdaş üniversite üniversitelerimizin gelişmişlik durumları. (1996). Ankara: Başbakanlık Basımevi.

- Vaira M. (2004). *Globalization and higher education organizational change: A framework for analysis*. Higher Education Kluwer Academic Publishers.
- Velupillai, K. V. (2011). *Freedom, anarchy and conformism in academic research. Algorithmic Social Science Research Unit*. University of Trento. 1-28.
- Verlag, H. U. (1998). *Academic freedom. academic symposia*, Munich: Tel Aviv University.
- Vries, P.G. (1986). *Sampling teory for forest invertory*. Berlin: Spinger.
- Vidovich, L. ve Slee, R. (2001). Bringing universities to acoount? Exploring some global and local policy tensions. *Journal of Educational Policy*. 16 (5). 431-453.
- Wagner, B. W. (1989). *Accountability in education: A philosophical inquiry*. Britain: Routledge.
- Walcott, D. M. (2013). *What's next for school accountability in New York City*. Newyork: NNCY.
- WBI (2005). *Social accountability in the public sector: A conceptual discussion and learning module*. Washington: The World Bank.
- Webster, M. (1994). *Dictionary of english usage*. USA.
- Weiker, W. F. (1962). Academic freedom and problems of higher education in Turkey. *Middle East Journal*, 3(16). 279-294.
- Woodhouse, H. (2009). *Selling out: Academic freedom and the corporate market*. Canada: McGill-Queen's University Press.
- Yavuz M. (2012). *Yükseköğretim yönetiminde dönüşüm ve Türkiye için alternatif yönetim modeli önerisi*. Uzmanlık Tezi T.C. Kalkınma Bakanlığı.
- Yalçın C. (2002) Akademik özgürlük üzerine bir çalışma. *Eurasian Journal of Educational Research*, 7. 1-15
- Yıldırım A. Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin.

YÖK (2015). Yükseköğretim bilgi yönetim sistemi. 2014-2015 Yükseköğretim kurumu verileri. Erişim Tarihi. 08 Haziran 2015. <https://istatistik.yok.gov.tr>

YÖK (2009). 2547 Sayılı Yükseköğretim Kanunu (2547 SK).

EKLER

Ek 1: Yükseköğretim Kurumlarında Akademik Özgürlük Ölçeği

A) KİŞİSEL ÖZELLİKLER

1.Yaşınız:

24 ve altı () 25-29() 30-34 () 35-39() 40-44 () 45-49 () 50-54 ()
55-59 () 70 ve üstü ()

2 . Cinsiyetiniz: Kadın () Erkek ()

3. Görev yaptığınız Üniversitenin Adı:(yazınız)

4. Görev Yaptığınız Birimin Adı:.....(yazınız)

5. Unvanınız:(yazınız)

6. Kaç yıldır yükseköğretim kurumunda çalışıyorsunuz?

() 0-3 yıl () 4-7 yıl () 8-11 yıl () 12-15 yıl ()16- 19 yıl
()20 yıl ve üstü

B) YÜKSEKÖĞRETİM KURUMLARINDA AKADEMİK ÖZGÜRLÜK ÖLÇEĞİ

Açıklama: Sayın Katılımcı, aşağıdaki ölçek akademisyenlerin akademik özgürlük ile ilgili görüşlerini belirlemek amacıyla hazırlanmıştır. Aşağıdaki maddelerde bulunan durumların kurumunuzda yaşanma düzeyini derecelendiriniz. Derecelendirmeyi aşağıdaki ölçütü dikkate alarak yapınız.

1. En Alt Düzey
2. Alt Düzey
3. Orta Düzey
4. Üst Düzey
5. En Üst Düzey

NOT: Soruları görev yaptığınız kurumu ve kurumunuzda bulunan akademisyenler ve öğrencileri dikkate alarak derecelendiriniz.

No	MADDELER	En Alt Düzey	Alt Düzey	Orta Düzey	Üst Düzey	En Üst Düzey
1	Akademik topluluğa giriş sürecinin toplumun tüm üyeleri için eşit olma düzeyi.	1	2	3	4	5
2	Öğrencilerin istedikleri öğretim elemanlarından ders alma konusunda özgür olma düzeyi.	1	2	3	4	5
3	Öğrencilerin kabul edilebilir sebepler öne sürerek danışmanlarını çekinmeden değiştirebilmede özgür olma düzeyi.	1	2	3	4	5
4	Ders içeriklerinin öğretim elemanları tarafından özgür bir şekilde belirleme düzeyi.	1	2	3	4	5
5	Öğretim elemanlarının dönem içerisinde kullanacakları kaynakları özgür bir şekilde belirleyebilme düzeyi	1	2	3	4	5
6	Akademisyenlerin ideolojik fikirlerinden dolayı kendilerini baskı altında <u>hissetmeme</u> düzeyi	1	2	3	4	5
7	Akademisyenlerin dini görüşlerinden dolayı kendilerini baskı altında <u>hissetmeme</u> düzeyi	1	2	3	4	5
8	Akademisyenlerin alanıyla ilgili olmasa bile tartışmalı toplumsal konularla ilgili konuşma yapma ve açık taraf olma hususunda kendilerini baskı altında <u>hissetmeme</u> düzeyi.	1	2	3	4	5
9	Akademisyenlerin alanıyla ilgili istediği konuyu çalışmakta özgür olma düzeyi.	1	2	3	4	5
10	Akademisyenlerin araştırmak istediği konunun içeriğini istedikleri gibi belirlemede özgür olma düzeyi.	1	2	3	4	5
11	Akademisyenlerin ulusal ve uluslararası araştırmalar yapma konusunda özgür olma düzeyi.	1	2	3	4	5
12	Akademisyenlerin “Akademisyenlerin çalışmalarında kendi geliştirdiği terimleri veya kavramları kullanmalarında herhangi bir sakınca yoktur.” fikrini benimseme düzeyi.	1	2	3	4	5
13	Akademik yükselme prosedürlerinin akademik özgürlükleri etkileme düzeyi.	1	2	3	4	5
14	Akademik özgürlüklerin bilimin yaygınlaşması üzerindeki önem düzeyi.	1	2	3	4	5
15	Akademik kadrolara yapılacak atamalar	1	2	3	4	5

	değerlendirilirken nitelik, yeterlik ve bilimsel uygunluk gibi ölçütlerin göz önünde bulundurulma düzeyi.					
16	Akademik yöneticilerin (ana bilim dalı başkanı, bölüm başkanı vb.) görevlendirilmesine ilişkin akademisyenlerin görüşlerini açık bir şekilde ifade etmede özgür olma düzeyi.	1	2	3	4	5
17	Akademisyenlerin kurumunuzu ilgilendiren konularda uygun yöntem ve kanalları kullanarak üst yönetim ile rahat bir şekilde iletişim kurabilme düzeyi.	1	2	3	4	5
18	Akademisyenlerin kendilerini geliştirme konusunda desteklenme düzeyi.	1	2	3	4	5
19	Akademik yönetim organlarının özgür bir şekilde seçilebilme düzeyi.	1	2	3	4	5
20	Akademik çevrenin tüm üyelerinin herhangi bir ayırım yapılmaksızın, idari işlerin yürütülmesinde yer alma hakkına sahip olma düzeyi.	1	2	3	4	5
21	Öğrencilerin akademik özgürlüklere sahip olma düzeyi.	1	2	3	4	5
22	Akademik özgürlüklerin değişen politik şartlardan etkilenme düzeyi.	1	2	3	4	5
23	Akademik özgürlüklerin tasasız bir akademik yaşam üzerindeki önem düzeyi.	1	2	3	4	5

Ek 2: Yükseköğretim Kurumlarında Hesap Verebilirlik Ölçeği

<p>C) YÜKSEKÖĞRETİM KURUMLARINDA HESAP VEREBİLİRLİK ÖLÇEĞİ</p> <p>AÇIKLAMA: Sayın Katılımcı; aşağıdaki anket yükseköğretim kurumlarında hesap verme davranışlarını ölçmek amacıyla geliştirilmektedir. Görev yaptığınız üniversitede hesap verebilirlik ile ilgili aşağıdaki maddelere katılma derecenizi belirtiniz.</p>

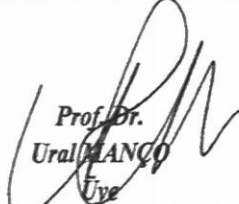

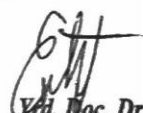

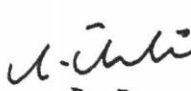
SIRA	MADDELER	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kısmen Katılıyorum	Çoğunlukla Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
1	Görev yaptığım üniversitede akademik personel alımlarında, ilanın yayınlanmasından sonuçların açıklanmasına kadar geçen süreçte adil bir politika izlenir.					
2	Görev yaptığım üniversitede akademik personel alımında yapılan sınav sonuçları şeffaf bir şekilde internet sitesinde yayımlanır.					
3	Görev yaptığım üniversitenin nitelikleri ile diğer üniversitelerin niteliklerini kıyaslama olanağı vardır.					
4	Görev yaptığım üniversitenin rektörü, dekanları/yüksekokul müdürleri ve bölüm başkanları, yönettikleri kurum ve birimlerin akademik performansları ile ilgili hesap vermektedirler.					
5	Görev yaptığım üniversite, misyonları doğrultusunda yaptıkları tüm işlerden dolayı her kademede sorumluluk duyan şeffaf bir anlayışla yönetilmektedir.					
6	Görev yaptığım üniversitenin yöneticileri kullandıkları kamu kaynaklarını hukuka uygun bir şekilde elde edip kullandıkları ile ilgili hesap vermektedirler.					
7	Görev yaptığım üniversitede öğretim üyeleri bilimsel ve akademik çalışmalarında özgürdürler.					
8	Görev yaptığım üniversitede hesap verebilirlik ve şeffaflık ilkeleri uygulanmaktadır.					
9	Görev yaptığım üniversitenin internet sitesinde, ülkenin önde gelen kurum ve kuruluşlarında iş bulan mezunların sayısı yayımlanır.					
10	Görev yaptığım üniversitede bütçeden üniversiteye ayrılan payın nasıl kullanıldığı konusunda kolayca bilgi edinebilirim.					
11	Görev yaptığım üniversitede kamu kaynaklarının harcanma süreçleri saydam bir şekilde gerçekleştirilmektedir.					
12	Görev yaptığım üniversitedeki öğrencilerin yıllık maliyetleri ile ilgili bilgiler, kamuoyu ile paylaşılmaktadır.					
13	Görev yaptığım üniversitede mali kaynakların nasıl harcandığı ile ilgili bilgilere istediğim zaman ulaşabilirim.					
14	Görev yaptığım üniversitede yönetimin yaptığı ihalelere ve tüm harcamalara ilişkin süreçler, prosedürler ve alınan kararlar hakkında paydaşlar ve kamuoyu bilgilendirilmektedir.					
15	Görev yaptığım üniversitede mezun olduktan sonra istihdam					

	edilen öğrenci sayısı ile ilgili bilgilere ulaşmak mümkündür.					
16	Görev yaptığım üniversitede yurt dışında iş bulan mezunların sayısı ile ilgili bilgiler kamuoyuyla paylaşılır.					
17	Görev yaptığım üniversitedeki akademik personel her yıl yaptıkları akademik faaliyetleri üstlerine rapor eder.					
18	Görev yaptığım üniversite yaptığı çalışmalarla, bireylerin bilinçlenmesinde etkin bir rol oynamaktadırlar.					
19	Görev yaptığım üniversitede etkililiği ve verimliliği artıracak yatırımlar şeffaf bir şekilde yapılmaktadır.					
20	Görev yaptığım üniversitede kapasite oluşumuna ve gelişime önem verilmektedir.					
21	Görev yaptığım üniversitede görev yapan öğretim üyelerinin akademik çalışmaları ve yayınları internette yayınlamaktadır.					
22	Görev yaptığım üniversiteye kamuoyu güvenir.					
23	Görev yaptığım üniversitenin verdiği kamusal hizmetler ile ilgili standartlar yeterli düzeyde oluşturulmaktadır.					
24	Görev yaptığım üniversitede vatandaşlar ve öğrenciler yükseköğretim kurumlarında yer alan kişi ve kurumlarla ilgili şikâyetlerini çekinmeden yapabilmektedirler.					
25	Görev yaptığım üniversitede öğrencilerin, akademisyenlerin ya da vatandaşların şikâyetlerini zorlanmadan iletebilecekleri mekanizmalar mevcuttur.					
26	Görev yaptığım üniversitede topluma hizmet uygulamalarının niteliği konusunda şeffaflık anlayışı içerisinde devamlı bilgi toplanmaktadır.					
27	Görev yaptığım üniversitede topluma hizmet uygulamalarının niteliği ile ilgili toplanan bilgiler, ilgili kurum ve kuruluşlarla paylaşılmaktadır.					
28	Görev yaptığım üniversitenin yöneticileri eylemleri ile ilgili hesap verme yükümlülüğü altındadırlar.					
29	Görev yaptığım üniversitenin yöneticileri, kullandıkları kamu kaynaklarını etkili, verimli ve ekonomik bir şekilde kullandıkları ile ilgili hesap verme sorumluluğu altındadır.					
30	Görev yaptığım üniversitede akademisyenler eylemleri ile ilgili hesap verme yükümlülüğü altındadırlar.					
31	Görev yaptığım üniversitenin öğretim elemanları kamu kaynaklarını etkili ve verimli bir şekilde kullandıkları ile ilgili hesap verme sorumluluğu altındadır.					
32	Görev yaptığım üniversitede yöneticiler, öğrencilerin kendi alanlarıyla ilgili hangi düzeylerde formasyon, bilgi ve donanım kazandıklarını ortaya koyacak analizler yapmaktadır.					
33	Görev yaptığım üniversitede yönetimin tüm tasarruflarında adil davranılıp davranılmadığına dair akademik ve idari personele yönelik anketler uygulanmaktadır.					
34	Görev yaptığım üniversitede yönetimin tüm tasarruflarında adil davranılıp davranılmadığına dair öğrencilere yönelik anketler					

	uygulanmaktadır.					
35	Görev yaptığım üniversitede yöneticiler, yönetimin tüm tasarruflarında adil davranılıp davranılmadığına dair uygulanan anketlerden elde edilen bulguları internet ortamında paydaşlarla ve kamuoyu ile paylaşmaktadır.					
36	Görev yaptığım üniversitede performansı artırmaya dönük etkinlikler yapılmaktadır.					
37	Görev yaptığım üniversitenin internet sitesinde yatay ve dikey geçiş yapan öğrenci sayıları yayımlanmaktadır.					
38	Görev yaptığım üniversitenin internet sitesinde mezun olan öğrenci sayısı ile ilgili bilgiler yayımlanmaktadır.					
39	Görev yaptığım üniversitenin internet sitesinde lisans ve lisansüstü düzeyde kayıt yaptıran öğrenci sayıları yayımlanmaktadır.					

EK 3: Etik Kurul Belgesi

T.C.
AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
İnsan Araştırmaları Etik Kurulu Kararı

<i>Tarih</i>	<i>Toplantı Sayısı</i>	<i>Karar No</i>	<i>Sayfa</i>
29.12.2014	4	2014/7	1
<p>Üniversitemiz İnsan Araştırmaları Etik Kurulu 29.12.2014 tarihinde saat.14.00'de gündemdeki konuyu görüşmek üzere toplanarak aşağıdaki kararı almıştır:</p> <p><u>Karar 2014/7:</u> Yürütücülüğünü Arş.Gör. Didem DOĞAN'ın yaptığı "Türkiye'deki Yükseköğretim Kurumlarında Hesap Verebilirlik ve Akademik Özgürlük" başlıklı araştırma çerçevesinde yapmayı düşündüğü anket uygulaması ile ilgili 2014/8 protokol numaralı başvurusu Kurulumuzca incelenmiş, Üniversitemizin İnsan Araştırmaları Etik Kurul Yönergesi'ne UYGUN olduğuna toplantıya katılan üyelerin oy birliği ile karar verilmiştir.</p>			
 Prof. Dr. M. Bahaüddin VAROL Başkan			
 Prof. Dr. Ural MANÇO Üye	İZİNLİ Yrd. Doç. Dr. Funda VARNACI UZUN Üye	 Yrd. Doç. Dr. Sevilay USLU DİVANOĞLU Üye	
 Yrd. Doç. Dr. Ertuğrul UÇAR Üye	 Yrd. Doç. Dr. Arzu YÜKSEL Üye	 Doç. Dr. Hüseyin ÜNLÜ Üye	

Ek 4: İzinler

T.C.
YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
Eğitim Fakültesi Dekanlığı

Sayı : 99229657-104.99- **743**
Konu :

Tarih: **15.12** / 2013

REKTÖRLÜK MAKAMINA

İlgi: Rektörlük Makamı'nın 09.07.2013 tarih ve 14525 kayıt nolu yazısı.

Aksaray Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü Arş. Gör. Didem DOĞAN'ın, **Yükseköğretim Kurumlarında Hesap Verebilirlik Mekanizması: Bir Ölçek Geliştirme Çalışması** adlı anket çalışmasının, ilgilinin kendisi tarafından yürütülmesi kaydıyla dekanlığımızca uygun görülmüştür.

Bilgilerinizi ve gereğini arz ederim.

Prof. Dr. İsmail ÇELİK
Dekan

K:
İlgi Yazı Fotokopisi

es: 65080 Zeve Kampüsü - VAN

Tel: (432) 225 16 93 (6 Hat)
(432) 225 17 02 (5 Hat)
Fax: (432) 225 13 68

Web: <http://egitim.yyu.edu.tr>

KONYA

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Personel Daire Başkanlığı

Sayı : 18977135-200-
Konu : Anket İzni hk.

KONYA ÜNİVERSİTESİ

Pers. D. Bşk.

19/07/2013

Sayı: 7007

giden

2013.07.19.7007

AKSARAY ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜNE
(Personel Daire Başkanlığı)

İlgili: 21.06.2013 tarih ve 71681210/1833/3002 sayılı yazınız.

Üniversiteniz Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü Araş.Gör.Didem DOĞAN'ın "Yükseköğretim Kurumlarında Hesap Verebilirlik Mekanizması: Bir Ölçek Çeşitirme Çalışması" adlı anket çalışmasını Üniversitemiz Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi öğretim elemanlarına uygulanması Rektörlüğümüzce uygun görülmüştür.

Bilgilerinize arz ederim.

Prof. Dr. Muzaffer ŞEKER
Rektör

Aksaray Üniversitesi Rektörlüğü
Personel Daire Başkanlığı
Tarih : 24.07.2013
Sayı : 3.715

Tarih ve Sayısı: 21/11/2014-17592

T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Personel Daire Başkanlığı

Sayı :62637355-044/
Konu :Anketler

AKSARAY ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜNE
AKSARAY

İlgi : 12/11/2014 tarihli ve 7168.1210/3816-6258 sayılı yazınız.

Üniversiteniz Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü araştırma görevlisi Didem DOĞAN'ın, doktora tez çalışmasını Üniversitemizdeki akademik personellere yönelik "Yükseköğretim Kurumlarında Hesap Verebilirlik" ve Akademik Özgürlük" ölçeklerinin uygulanabilmesi için izin verilmesi ilgi yazınızla istenilmektedir.

Adı geçen araştırma görevlisinin söz konusu çalışmayı bizzat kendisi tarafından yapılması şartıyla; Üniversitemizde yapması Rektörlüğümüzce uygun görülmüştür.
Bilgilerinizi arz ederim.

Prof.Dr. Hasan YETİM
Rektör a.
Rektör Yardımcısı

BELGENİN ASLI
ELEKTRONİK İMZALIDIR
21.11.2014

T.C.
KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ
REKTÖRLÜĞÜ
Personel Daire Başkanlığı

Sayı : 35980405-044-2369-4294
Konu : Anket İzni

05/7/2013

AKSARAY ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜNE
(Personel Daire Başkanlığı)

İlgi : 21.06.2012 tarihli ve 71681210/1833/3002 sayılı yazınız.

Üniversiteniz Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü Araştırma Görevlisi Didem DOĞAN'ın yazınız ekinde gönderilen "Yükseköğretim Kurumlarında Hesap Verilebilirlik Mekanizması: Bir Ölçek Geliştirme Çalışması" adlı anket çalışmasının Üniversitemiz öğretim elemanlarına uygulanması uygun görülmüştür.

Bilgilerinize saygılarımla arz ederim.

Prof. Dr. Seyit AYDIN
Rektör

ASELİN AYDIN

Remziye AKIKGÖZ
Fakülte Sekreteri

Aksaray Üniversitesi
Personel Dairesi E
Tarih : 10.7.2013
Sayı : 2859

Kastamonu Üniversitesi Genel Sekreterliği Kuzeykent / KASTAMONU

Tel : 0366 280 15 85

Fax : 0366 215 17 84

e-posta : pdb@kastamonu.edu.tr

Web : www.kastamonu.edu.tr/Birimler/Personel.html

T.C.
MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Personel Daire Başkanlığı

Sayı :73103388/929/5423- 12209
Konu :Anket İzni

05/07/2013

AKSARAY ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜNE
AKSARAY

İLGİ :21.06.2013 tarih ve 1833-3002 sayılı yazınız.

Üniversiteniz Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü Araştırma Görevlisi Didem DOĞAN'ın, "Yükseköğretim Kurumlarında Hesap Verebilirlik Mekanizması: Bir Ölçek Geliştirme Çalışması" adlı anket çalışmasını Üniversitemiz öğretim elemanlarına uygulaması uygun görülmüştür.

Bilgilerinizi ve gereğini arz ederim.

Prof.Dr.Hüsnü Salih GÜDER
Rektör

Aksaray Üniversitesi Rektörlüğü
Personel Dairesi Başkanlığı
Tarih : 21.06.2013
Sayı : 73103388/929/5423-12209

MKÜ Rektörlüğü Personel Daire Başkanlığı 31040 Antakya/HATAY
Tel : (0326) 221 33 17-18-19 Fax : (0326) 221 33 08
E-Posta : personel@mku.edu.tr Elektronik Ağ : www.mku.edu.tr